

પાટીદાર

સ્થાપક: જ્ઞાનસિંહભાઈ ઇ. વરભાઈભટ્ટ

૧૩ી

ક્રિષ્ન પેટલીકર

જેઠ - ૨૦૨૫

આ આંકની વિવિધ લેખન ક્રમાંક

વારંસો	નાગવળ	૧
જામખવારનું મંદિર	ક્રિષ્ન પેટલીકર	૩
પ્રેમ-પારમગણિ	જ્ઞાનભાઈ પટેલ	૮
મુખ્ય અવસર	ક્રિષ્ન પેટલીકર	૧૧
આમાગિદ મોકમ	દાસ દાસેવડ	૧૭
કન્ધવ	ક્રિષ્ન પેટલીકર	૨૦
અમેરિકાની સંતાનમૂળ	કેડગીઃ જ્યોતેશ	૨૫
ગોગડના ગોરવા પર કિસ્મત	ક્રિષ્ન પેટલીકર	૨૯
અમરચીકા	.	૩૪
મન્નગડયા	.	૩૫
જન્મભાગ	.	૪૩

વાર્ષિક કલ્યાણક દેશમાં ડૉ. કે. વિદેશમાં શિ. ૧.

આંકિત ૨૨ માર્ચનાર્ક તા. ૨૫ મીએ પ્રગટ થાય છે.

'પાટીદાર' કાર્યાલય, આણંદ

પ્રોમેન્સ “માથુ ધો”

પાવડર

માથાના વાળોના પોપક અને ચ્લક લેનાથી વાળ ઘાટ 1 કે યાજતા નથી. કન્ડચર અને અભ્યાસી એવક્ટી તરફિ-વાળ આફ યા ૫૫ યોડ ૪૮, લીખ, ઉદડી, પન્મયો, મય વગેરે આફ ધાવ ને. અને વાળને નુગયા, લાગા, દીગા, ચમદાર કેશમ જેવા બનાવે છે.

દ્રાવ્ય આફક વાગતી પોપક 1 વાગતી પોપક

મલવાનું નાળું -	૦-૨-૦	૧-૩-૦	૩-૮-૦
ચૂનીલાલ મથાચંદ મહેતા (૧) ત્ર્યુન્ન મથા, (૨) ચાકર મથા અમદાવાદ			
પરેલ મેડીકલ સ્ટોર્સ	આના તથાવ	નુરુલ	
એમ. અ. બાલાલની કુ	ગવપુના, દનુગાન સ મે	વરાદના	
નાથેક્ટી ઓર્ગ	અમદાવાદ	આનાં	

મ. હાવીર
ઈન્ડ્યુરન્સ કંપની લિ.

(સ્થાપના: ૧૯૩૫)

પ્રગતિશાળી સ્વદેશી વીમા કંપની

૧૯૮૮ માં પુરું કરેલું કામકાજ

રૂ. ૪૩.૨૧,૦૦૦

પ્રીમીયમના નીચા દર. દેશનું મનતા
ગામ ગામ લાગવગયાના એજન્ડ નીમયા છે.

અમદાવાદ ૧૯૩૫ -

નારુ નાન્ડરુમ
પરેલ એન્ડ કંપની
નરુન ને. આપક

પી. મુ. પરેલ, બી. એ. બી. દીમાલકન)
વન્ડરુ મેન્ડરુ,
૧૦ એ. સ્વર્નમેન્ડ પેન્ડ દરુ કલકત્તા.

મુ. આર્થ બ્રાન્ડરુ:—દિવગમ એન્ડરુ, ૧૧, એવેન્યુ નેટીટ દી.

આલવિનોદનાં પ્રકાશનો આલસાહિત્ય, કિશોરસાહિત્ય કુમારસાહિત્ય ને પ્રોત્સાહિત્ય — માં સર્વોત્તમ છે —

આલવિનોદનો આખ્યાસંદ

જે વી પાંચ રૂપમાં છપ્પી અઢીમો ખનોલર વિચિવાળી તજુ ચાપડીઓ, અદારમાળા, શબ્દમાળા અને અંકરોખન. બાળકોને રમત વાતમાં કહે, બારાખડી. છાંક ને વાંચન શીખવે છે. બાહ્યામાં બાહ્યોસા સિદ્ધિ જે ન કરી શકે તે આ સંદ કરી ખતાવે છે. સંદનો સવા રૂપિયા. * વી. પી. ખર્ચ છે આના

આલવિનોદ ગ્રંથાવલિ

જે રંગમાં પાને પાર્ને મુંદર ચિત્રો સાથે મોઝ ખરે છપેલાં છે વી સાત વર્ણનાં બાળકો માટે તૈયાર કરેલાં દસ ખનોલર પુસ્તકો : તજુચો ચિત્રો સાથેનું તજુચી પાનનું રમિક વાંચન. રૂ. એકના ચાર રૂપિયા. રૂ. વી. પી. ખર્ચ આદર આના

આલવિનોદ માળા

બારેબાર ચિત્રોવાળી, રસ મળે ને કડકા પડે એવાં સરસ, સાદાં વી દસ વર્ણનાં બાળકો માટેનાં એકએકથી ચાંદવાનાં સેક્ષ પુસ્તકો. એક હબર ચિત્રો સાથે સવા જે હબર પાનનું મુંદર વાંચન, તજુ ખનોલર રૂ. ૩ : દરેક સંદના રૂ. ૫-૧૨. તજુ સંદના રૂ. ૧૦-૪ * વી. પી. ખર્ચ જે રૂપિયા

અરોક બાલપુસ્તકમાળા

શુભરાતના બાળીના લેખકોએ તૈયાર કરેલાં, સુંદર ચિત્રોવાળાં, વિવિધ પ્રકારનાં દસ થી પંદર વર્ણનાં બાળકો માટેનાં અબ્બર રમિક રૂઢ પુસ્તકો. અભિચારસો ચિત્રો સાથે સાદાચાર હબર પાનનું રમિક વાંચન : એકંદર દસ સંદમાં. દરેક સંદના રૂ. ૮-૮ * રૂ. ૧૦ સંદના રૂ. ૨૫-૦ * વી. પી. ખર્ચ તજુ રૂપિયા

ર મૂ જ માળા

બાળકો ટુસિટોંએ વાંચે એવી હલ્લખરસની ઊભે ઊઘવતી રમિક વાર્તાઓનાં પાંચ પુસ્તકો. સવામો ચિત્રો સાથે ચારસો પાનનું મુંદર વાંચન. દરેક પુસ્તકના બાર આના પાંચ પુસ્તકોના રૂ. ૩-૧૨ * વી. પી. ખર્ચ આદર આના

મહેદાર કહાણી માળા

પુષ્પક ચિત્રો સાથે કિશોરબાળનાં અખનવાં પરાક્રમે રજૂ કરતી અબ્બર ગ્રંથાવલિ. પાકી બાઈ-ડોંગના સેહાખજી જેકેડવામાં છે પુસ્તકો. એકંદર હબર પાનનું વાંચન દરેકના અઢી રૂપિયા * છે પુસ્તકોના રૂ. ૧૫-૦ * વી. પી. ખર્ચ દોઢ રૂપિયા

સાહસ કથાવલિ

મહાસ, મોર્ચ, મેદ, મુદિયાતુર્ અને શુન્દરસીતનનાં અખનવાં પરાક્રમેને લગતું પ્રખ્યાતવી વાચન આપતી અભિનવ ગ્રંથાવલિ. પાકી બાઈ-ડોંગનાં સેહાખજી જેકેડવામાં મોળ પુસ્તકો. એકંદર સેખસો પાનનું વાંચન ચાર સંદમાં. એકના રૂ. ૫-૦ * ચાર સંદના રૂ. ૨૦-૦ * વી. પી. ખર્ચ જે રૂપિયા

આલવિનોદનાં પ્રકાશનો આલસાહિત્ય, કિશોરસાહિત્ય, કુમારસાહિત્ય ને પ્રોત્સાહિત્ય માં સર્વોત્તમ છે. આલવિનોદનાં પ્રકાશનો આલસાહિત્ય, કિશોરસાહિત્ય, કુમારસાહિત્ય ને પ્રોત્સાહિત્ય માં સર્વોત્તમ છે. આલવિનોદનાં પ્રકાશનો આલસાહિત્ય, કિશોરસાહિત્ય, કુમારસાહિત્ય ને પ્રોત્સાહિત્ય માં સર્વોત્તમ છે.

ઘરમાં વસાવવા જેવા ગ્રંથો

પુસ્તકનું નામ અને વિષય

કિંમત

ઉપદેશસારસંગ્રહ-મદાત્મા તિરુમળવગેરો વેદ પુસ્તક મોધ	૧-૮
આખ્યાનમાળા-ભાગ ૧ લો-મોધ આખ્યાનો	૨-૦
સ્વામી ગમતીર્થ ગ્રંથ ૧ લો-એમના મદુપદેરા આખ્યાનો ૪	૩-૦
" " " ૪ થો-વિમ્લિત ચર્મિ તથા વેદાતના ઉપદેશો	૩-૮
વિવેકાનંદ-ભાગ ૮ મો-ગામીશ્રીના ઉપદેશો, ભક્તિગોષ્ઠ	૨-૦
તુકારામગાથા-ગ્રંથ ૧ લો- { ભક્તિ, જ્ઞાન અને વેદાંગચેત્તે " " ૨ લો- { અભિગોનુ મગ્ધ ભાષાતર }	૬-૦
આદર્શ ચરિત્રસંગ્રહ-ભાગ ૨ લો-૭૦ દ્રશ્ય ચર્ચિત્રો	૨-૮
આદર્શ દૃષ્ટાંતમાળા-ભાગ ૧ લો-મોધક ૪૨૪ દ્રશ્ય દૃષ્ટાંતો	૨-૮
" " " ૨ લો- " ૪૬૫ " "	૨-૮
ચૈતન્યમહાપ્રભુ-નવ્ય ગ્રંથો વિમ્લિત ચર્મિ (સચિત્ર)	૮-૦
મંત્ર તુકારામ-મદાત્મા દેવો ગુપ્તમિદ્ધ મતનુ ચર્મિ	૨-૦
સ્વામીશ્રી શ્રદ્ધાનંદ ને ગિયાનંદનાં ચરિત્રો	૧-૬
ભક્તચર્મિ-ભક્તમાળા નવિ આવલો ચર્મિ	૨-૮
દુંદી વાર્તાઓ ગ્રંથ ૧ લો-સામાજિક નિર્દોષ ૬૬ વાર્તાઓ	૨-૮
" " " ૬ લો-મર્ચ માટે ઉપમગ્ધ ૮૬ વાર્તાઓ	૨-૮
ભારતની દેવીઓ ગ્રંથ ૧ લો-પ્રાચીનયુગની ૧-૩ મનીઓ	૩-૦
" " " ૨ લો-મધ્યયુગનાં અંતિ ૨૪૬ ચર્મિ	૩-૦
" " " ૩ લો-મધ્યયુગ ને અર્વાચીન ૧૬૬ ચર્મિ	૩-૦
પ્રીતમદામની વાણી-મગ્ધો, ધોળ ૭૫, ૬૬૬ મદિના ૪	૩-૦
મુખ્યધુપ્પવાદિકા (ગુલિગતા)- મદાત્મા એળ આગમી	૨-૫
શુભગંગ્રહ ભાગ ૨ લો-દેવો ને જગદી માદિની, ૧૪૮ લેખો	૩-૦
" " ૨ લો- " " " ૧૬૫ " "	૩-૦
સાચુ ચર્મિ-ભક્તિ ને જ્ઞાનચિત્રક આદી વાતો	૨-૦
સ્વર્ગની કૃત્તી-મદવર્તન મગ્ધતા ગીતનાગે મોધ	૨-૦
સ્વર્ગની મીઠી-મોધમાર્ગ પ્રાપ્ત દુઝાના ૧૦ પદ્યચિત્રો	૨-૦
સ્વર્ગનું વિમાન-ભક્તિના મદિમાના ૩૦૫ દાખવા	૨-૦

સ્વર્ગનો આનંદ-ભક્તિ ને તેના પ્રકારોની સમજ	...	૨-૦
સ્વર્ગનો ખજાનો-ભક્તિમાર્ગ સમજાવતું પુસ્તક	...	૨-૦
સ્વર્ગનો પ્રકાશ-જ્ઞાન અને પરમાર્થની વાતો	...	૨-૦
મોહમુદ્ગર ને બીજાં દશ રત્નો-સરળ અર્થ સાથે	...	૩-૧
રાત્રીલોકો ને બીજાં ચાર રત્નો-સરળ અર્થ સાથે	...	૦-૧૨
સ્તોત્રસંગ્રહ-ભક્તિ ને વેદાંત-સ્તોત્રો અર્થ સાથે	...	૦-૧૦
સર્વવેદાંત-સિદ્ધાંત-સારસંગ્રહ-ભાષાંતર સાથે	...	૧-૪
વિવેકચૂડામણિ-સરળ અનુવાદ સાથે	...	૦-૧૨
મહાવાક્ય-રત્નાવલિ-૧૦૮ ઉપનિષદોના સારરૂપ સંગ્રહ	...	૦-૧૨
વિદુરનીતિ-સરળ અનુવાદ સાથે	...	૦-૧૨
આત્મસાક્ષાત્કારની કસોટી-સ્વામી સ્વચંદ્યોતિતીર્થ	...	૧-૪
અવંચૂત ગીતા-મુધારાવધારા સાથે રજૂઆત	...	૧-૪
અષ્ટાવક ગીતા-મૂળ સાથે સરળ ભાષાંતર	...	૦-૮
ગીતા-પુરુષાર્થબોધની-એ ગ્રંથમાં મૂળ શ્લોકો, પદ્યરસ, અર્થ અને પંડિત સાતવલોદરજીની વિસ્તૃત ટીકા સાથે.	...	૧૨-૮
જ્ઞાનસત્ર ગીતા-મૂળ શ્લોકો, (મુજરાતી લિપિમાં)	...	૧-૪
મોક્ષમાળા-શ્રીમદ્ રામચંદ્ર	...	૧-૪
શ્રીરામકૃષ્ણ વાર્તાલાપ ભાગ ૨ બે-ઉપદેશો તથા કથાપ્રસંગો	...	૨-૦
ધર્મપદ-શ્રીમદ્ ધર્મનું ગીતા જેવું અમૂલ્ય પુસ્તક	...	૧-૦
પંચીકરણ-મુમુક્ષુઓના આત્મબોધ માટે સર્વોત્તમ ગ્રંથ	...	૨-૦
પ્રભુમય જીવન-મુખી યવાના સરળ ઉપાગો	...	૦-૧૨
જીવનનું રહસ્ય-સદુપદેશ, ભજનો ઇ. સાથે	...	૧-૦
વિચારસાગર-શ્રીનિશ્ચયદાસજી દ્વારા વેદાંતનો મહાન ગ્રંથ	...	૩-૦
સર્વવેદાંત-મુમુક્ષુઓ માટે અત્યંત ઉપયોગી ગ્રંથ.	...	૨-૦
આજસદ્બોધ- વાર્તાઓરૂપે ધાર્મિક શિક્ષણ	...	૦-૮
ગોખાલુરજી-મહાકવિ પ્રેમાનંદજી-જોડા અક્ષરોમાં	...	૦-૮
તળાખ્યાન-(મહાકવિ પ્રેમાનંદજી) મોટા અક્ષરોમાં	...	૧-૦

ગીતાં વધુ પુસ્તકોની વિગત માટે લખો:—

સસ્તુ સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય

૧. ૪૬ પાસે, પોસ્ટ બોક્સ નં. ૫૦-અમદાવાદ, અને
કાલ્યાણેની રોડ, હાથી ગિર્દિશ, ત્રીજે માળે, મુંબઈ-૨.

૨૭.નં. ૨૦૦૦

જીવનધારા

આરોગ્ય, પ્રેમ, સોહાર્દ, અનિયમિત અરકાવ, અરકાવ વખતે પેટ કે પેદુમાં થતી પીડા, પેશાબમાં અશ્વત્થા કે કુશળ, ગર્ભ ન નરોવો, ગર્ભ રહીને યૌવન-ક્રમવાચક, ગર્ભમાં અવસ્થામાં અશ્વ કુપર અભાવ, દિશી, દિશકા, છાતીમાં દાહ, અમુકકુ, કોડે રતવા, પ્રેમય ગમયે પીડાકુ, મુત્રાવરની નખખાક, મુત્રારોગ, ધાવાવની અશ્વ, ઊંઘ ન આવવી, હીરોટીરીઆ વિગેરે માટે જોમેશી વાપરે બીજ નિષ્ક્રમ અનાવરોથી સાવધાન રહેજો.

અથા દવાવાળા જેમે રો

ગંગા-કંચનસાલ વારીસાલની કું. મગળાસ કોડ, મુખર્ક ૨

અનેક રોગોનો એકજ દવા જીવનધારા

૨૭૨૮૬ ટ્રેડમાર્ક "જેનસ" નં. ૩૦૨.

કોમ, મં. દબી, મડી, દામ, જન, મેષુ તથા જનનેના કુખાલો પાળી રિહા. મરિયા અરિ, તોમ, અરિ, અવના ખાતી વામ, દન, દાવ-દામ કુખાલો પેટી કુખ, પ્રેમ, પ્રેમદ, મીરાની કુખ, પેટની કુખ, મુત્ર, પેટ-પેટને કુખાલો અમુકક, દિશ જલના નવ. યા જરૂર યોગી નીકળુ તથાદિ અનેક અવના દરોમાં તેમજ દેહ, સ્ત્રીકા થા મીરાની મુત્રારોગમાં અવશ્યિક કુપરોથી વડે પડનાની અમુક અવશ્ય. વિ. મેમી જાટલી ૩. ગામ, વચલી જાટલી ૩ ૧ અને નાની જાટલી ૩. સાલ પે. ૧૬૬. (દરેક દેશને મેસાલ છે)

જે મેમી મીરા-કુખાલો મોડિસ નરિયાદ

ખાતોદાર

જનસમાજને વિચારપ્રેરક વાચન વિસ્તારના અભિદાય સેવક માર્શિકપત્ર

જેઠ,
સં. ૨૦૦૫]

મે-૪૬

[વર્ષ : ૨૬
અંક : ૮

વારસો

જે લોકો કાન ઉઘાડા રાખીને ફરતા હોય છે તેમને એક ફરિયાદ વારંવાર ઘણાંખરાં વડીલો તરફથી સાંભળવા મળે છે કે પ્રજા દહાડે દહાડે જાગરતી ન્તય છે.

આ ફરિયાદ સાચી હોવાનો સંભવ છે અને જોટી હોવાનો પણ સંભવ છે. જોટી હોવાનાં એટલા કારણ કે વડીલો પાતાની પ્રજા પોતાની રીતે જીવે, વર્તે એમ ઇચ્છતાં હોય છે. જ્યારે નવીન પ્રજા એના જમાનાની ટેવો, રહેણી પ્રમાણે જીવતી હોય છે. આવા રહેણીકરણીના ગાઢભેદથી પ્રજા જાગરતી ન્તય છે એમ માની લેવું તે વ્યાજબી નથી.

જમાનો એવો આવ્યો છે કે લોકો જાગરતા વગર ન રહે. કળિ-યુગનાં મહિમા છે. વર્ણાશ્રમ જેવું ન રહ્યું એટલે ગમે તેની સોજત થવા માંડી એટલે આંતુ ન થાય તો શું થાય? આવી સામાન્ય ફરિયાદ હોય છે. વળી જુદા જુદા દાખલામાં એવાં પણ કારણો હોય છે કે ગામ લક્ષ્મી મૂકી ગયો એટલે પ્રજા જાગડી. પ્રજા અલણ, પાકી એટલે જાગડી. આવાં અનેક કારણો ઉપર વિચાર કરતાં એમાં અપવાદ કેવળ ગાદ કરતાં સત્યાંશ પણ દેખાય છે.

મૂળ કારણ એ છે કે જે પ્રજાને જેવો વારસો મળે તેવી એ પ્રજા ઘડાય. પરંતુ વારસા અંગે, પણ આપણી દૃષ્ટિ અપૂર્ણ છે. ઉત્તમ વારસો કયો અને કનિષ્ઠ કયો એ અંગે આપણે એટલા સુધી વિચારી શક્યા છીએ કે પ્રજાને કેળવણી આપી ધંધે વળગાડવી

એ ઉત્તમ વાર્તા અને પ્રજાને અજાન ગામી લક્ષ્મીનો વાર્તા આપી જ્યો તે કનિષ્ઠ વાર્તા છે

આ વાર્તાથી ભાવિ પ્રજા ઉપર અમર થાય છે એ માયું. પરંતુ એવા દાખલા પણ જાને છે કે ઊંચી અગર જોવામાં આવે વિદ્યા મેળવેલ પ્રજા દુર્ગુણી નીકળે છે અને નિઃશ્વર પ્રજામાં પણ સફળ જોવામાં આવે છે. વિદ્યા પામેલી પશ્ચિમની પ્રજા સફળ જી છે અને દિંદની અલગ પ્રજા દુર્ગુણી છે, એવું કોઈ ધોરણ નથી ઊભર આપણા દેશમાં પ્રજામાં પહેલા જે પ્રામાણિકતા, એકવચનીપણ, મહાકાવૃત્તિ, પ્રાતુભાવ દતા તે આજે આજે ધરેલાં જોવામાં આવે છે.

એટલે વિદ્યા એ જ ઉત્તમ વાર્તા છે એમાં મત્સંગ છે પૂર્ણ મત્સ નથી વિદ્યાથી માણસની બુદ્ધિનો વિકાસ થાય છે, માણસ મનજવાની વિવેકશક્તિ આવે છે. જગતનો અનુભવ મેળવવાનું મુગમ જાને છે પરંતુ વિદ્યાથી જ્ઞાન આવે એટલે માણસ સફળ જી જાની જાય એવો કોઈ નિયમ નથી જ્ઞાનનું આચરણ એ જ સફળ

જ્ઞાનને આચરણમાં મૂકવાની શક્તિ મત્સંગથી વિકાસ પામે છે પરંતુ મત્સંગનો અર્થ અર્થ કલાક દેવદર્શન કરવામાં કે કથાકીર્તન શ્રવણ કરવામાં પરિસ્થાપિત નથી થતો એવા મત્સંગથી માણસમાં મહાભાવના જાગે છે એ માયું, પરંતુ મોટા ભાગની એ મહાભાવના અમશાનયેગ જોવી નીચરે છે

એટલે મવાલ આવીને ઊભો રહે છે કે તો માયો મત્સંગ કયો? અને તે છે, માણસને બાવીસેય કલાક વિચાર આવે છે તે પોતાનો ધર્મ જે માણસ પોતાના ધર્મમાં કુ-મગ કરતો હોય તેને જાણના અર્થ કે કલાકનો મત્સંગ શો લાભ આપે? એટલે જ પ્રજાનો ધર્મ પ્રામાણિક, પ્રજાને ઉપયોગી અને પોષણ વધિત હોય તે પ્રજાને એના આચરણમાંથી જ મત્સંગ મળી રહે છે અને એ જ એનો ઉત્તમ વાર્તા છે

એટલે જો આપણે આપણી પ્રજાને સુધારવા માગતા હોઈએ તો આપણા ક-તાં ચારી જાનનું કામ-ચપમાય-તેને વા-સામાં આપી જવું જોઈએ અને એ જ ઉત્તમ વાર્તા છે

નારાયણ

જમાણવારનું મહત્વ

ધર્મ પેટલીકર

આપણા સામાજિક પ્રશ્નોમાં મુખ્ય છે લગ્ન અંગેની લેવડદેવડ. તે અંગે આ અગાઉના અંકમાં ચર્ચા કરી હતી. આ લેખમાં તે પછી જે પ્રશ્ન છે તે જમાણવાર અંગે વિચાર કરવા વિચાર્યું છે.

જમાણવાર જે પ્રસંગે જાતિઓમાં થાય છે. એક શુભ પ્રસંગે અને એક અશુભ પ્રસંગે શુભ પ્રસંગે એટલે લગ્ન, સીમંત, યજ્ઞોપવિત, વેવિશાળ વગેરે. અશુભમાં પ્રેતબોજન, શ્રાદ્ધ, વર્ષા, ગાસિયો વગેરે. તેમાં દિવસે દિવસે અશુભ પ્રસંગે ચતા જમાણવારો હોય ચતા નય હં. એવા પ્રસંગે જમાણવાર કરવાં એ જ્યાજ્ઞની નથી એ ભાવના વધતી નય છે.

પરંતુ શુભ પ્રસંગે—લગ્ન નિમિત્તે ચતા જમાણવાર દિવસે દિવસે વધતો નય છે. અને તે એટલા સુધી કે સરકારનો ઝંડલો કાયદો, જમનાર અંતે જમાડનાર ગુનેગાર, ભંગ કરીને પણ લોકો જમ્યા વગર રહેતા નથી. સામાજિક કાર્યકરો એમ માનતા કે સરકારના કાયદા દ્વારા જે સદ્કાર મળે તેા અમુક સામાજિક કુરિવાજો દૂર કરી શકાય. જાકી કેવળ પ્રચાર્યા લોકો અસહ્ય કરતા નથી. અને તે રીતે જાળલગ્ન, એકપત્નીવ્રત વગેરેથી સુધારો પણ થયો છે—સંપૂર્ણ નહિ તો અમુક અંશે. અને જ્યાં જાળલગ્નનો ભંગ થાય છે ત્યાં ગરીબી અને અજ્ઞાનતા છે. જાકી બીજી સ્થિતિમાં તે કાયદાનો કવચિત ભંગ થાય છે. એકપત્નીવ્રતના કાયદાની પણ અસર થઈ છે. પરંતુ સૌથી વિશેષ નિષ્કળતા સરકારી કાયદાને મળી હોય તો એ જમાણવારના કાયદાને. અને એનો ભંગ કેવળ અલભ્ય કે અલ્પસમજુ વર્ગે કર્યો છે એવું નહિ, પરંતુ એ કાયદા પસાર કરનારા ધારાસભ્યો, આગેવાનો, વડીલો, દાક્તરો, પ્રોફેસરો, લેખકો, તંત્રીઓ વગેરે વર્ગના લોકોએ પણ ભંગ કર્યાના દાખલાઓ એમરે નોંધએ તેટલા મળી આવે છે.

આપણાં શાસ્ત્રોએ, સતોએ, ભકતોએ, સંતોએ સ્ત્રીને વગોવવામાં જાકી મળી નથી. હેલ્લા પગથિયા તરીકે સ્ત્રી નરકની ખાંચ છે એટલા સુધી કહેવાયું છે. અને છતાં બીજી જાગૃતિ નોંધએ તો, એ વગોવનારોએ પણ સ્ત્રી વગર ચાલ્યું નથી. મા નરોફ, ગહેન તરીકે, પત્ની તરીકે, પુત્રી તરીકે, શિષ્યા તરીકે, ભક્ત તરીકે, એમ જુદા જુદા રૂપે પુરવડો સ્ત્રી સાથે

અમ. અમાધિત રહો છે એના જેવું આ જમણવારનું પણ થયું ૧૭૫૭
વાળી વાત તો જરા દહએ પણ નહયા ૨૫-૩૦ ર્ષથી બીજા નિવાસિની
આમે જમણવારના નિવાસ આમે પણ મુખ્યકોનો દાખા શરૂ થયો એ માટે
સવાત્રદ, પીરદોંગ નદિદાગ વગેરે અમદાવાદની લડતો લડાઈ ચૂકી એમા
ફોદ મળી એમ પણ એક ગીતે નેવું નામ તો હરવાય પ્રેતધોજન આજ
યગ જનના ભુતિરમ દતા તે એ દિવસ થયા, અને નહવે વગર લગ્નદેએ
બેનો એક દિવસ પણ અમુક અમુક જગએ થયો છે પરંતુ બીજી નીતે
છતાં તથી ટોમ પણ કદી ગકા. જમણની ટકો એાછી થઈ ન પણ એ
પ્રમાણમા ખર્ચ એાધુ થવું જાહે એ તે થયું નથી ઊનદ વધુ છે તેમ પણ
કદી શકા. અને વેરિગાય જેવા પ્રમગે જમણવાર નકોનો ત્યા પાટા
પાટવાની નહી પ્રયા શ. યર્ષ જમણવાર ત્યા કાળો કાઠનો ૨ જમગાક,
લગ્નનાં વિગામા, પનીશામા ક્તદ, વગેરે જુદા જુદા નિગિતે પદવા જે
જમણવાર નાંગા તેમ નસ નાનામાદા પ્રમાણમા વધતા જતા દેખાય છે
એટલે માથેએ સ્ત્રીથી દુઃ સદવા મોખ આપ્યો ઊતા પુગો દુઃ ન ગદી શકા,
તેમ અમાજમુખ્યકોએ, કાલજાં જમણવારથી દુઃ સદવા પ્રગતે કથ પણ
પ્રગત દુઃ ન ગદી.

કચન અને કામિનીથી દુઃ સદવા એ દુર્ગત છે એમ જમતનો અનુકવ છે
કચનના ત્યાજ કચના પુગો મારા પ્રમાણમા મળી આવે છે જતા કચનનો
ત્યાજ કચનાનેય સ્ત્રી (અમા)નો ત્યાજ કચે કપડા દાગે ન વિગલ એવા
પણ માણમા મળી નહ ૧૬ જેએક એવે-૭ એ અમાનો ત્યાજ કચે છે
પરંતુ કચન અને કામિનીનો ત્યાજ કચનાથી પોગકનો ત્યાજ કચી
શકાતો નથી આ પોગકનો ત્યાજ કચા નાશના જે ત્યા નાશનો
ત્યાજ પણ અશન્ય જેવાજ મા હી લેવો જાહે એ નાજ તજવા ને કચન
અને કામિની તજવા કરતા દુઃકર છે કાચુ કે ઓગકમા નાજ ને અને
બોનાજ તજી શકા તે દુઃન આકરક ગનાથુ ન

વેગર જમણવારને વિશજ નાજુ નથી મનો એમા જે કાદનો રાષ
દાસ ને તે જાસાનનો જે બનવાને યોગના અગે બનાવ્યા તેમ મન,
અબ ના, દામ, પ- રોર કર્મને કર્મ કિપથોની મેવા બાપબી અમલ છે
પરંતુ પેગો ખાકા ગલાવવામા બનવાને બા દનો જે, અને મૂખાંઈ કચી
છતો દુકો જનમને જુગમ દ-૧ બોનાજનો નવાદ નમો અને પાણીનો
કચ-૧ કચાની કામિ રખા આ જનેરો મનુષ્ય જનિને એટામા માદ
નુમન ૨૫ છે જ જે નાજ અમાજમા અર્જન ને તેમા બુને બાજ નાજ

છે અને કાલા વેણે બળતામાં ઘી હોમ્યું છે. વળી એ બને કદીએ હારે તેવાં નથી. દરિયાની વિશાળતાને માટે કહેવાયું છે કે એ કદી ઇંડકાવ નહિ. છતાં દરિયાને નિયમિત મોટી ભરતી દ્વારા થોડા વખત માટે ય-પેટમાંથી પાણી બહાર કાઢી નાખવું પડે છે, ત્યારે માણસના શરીરનો પેટનો ખાડો ક્યારેય પુગતો નથી ! એ જ રીતે મોંનાં ડાચાં બોલીને દુઃખી નવ, પણ છલકાયાકાં છે એવું બનતું નથી !

જે સરકાર જમણવાર ઉપર પ્રતિબંધ મૂકે છે તેને પણ જમણવાર વગર ચાલતું નથી. દેશવિદેશના એલચોએના માનમાં પાર્ટીઓ ગોઠવાય છે. દેશના બંધાણીતા માણસો માટે 'એટ હોમ' ગોઠવાય છે. વળી નવી પ્રથા તરીકે તેા સ્વરાજ્યના આપણા ગવર્નર જનરલ અને ગવર્નરોએ પોતાના પટાવાળાઓ અને સ્ટાફ માટે 'એટ હોમ' પાર્ટી ગોઠવવાના નવા જિવાલે શરૂ કર્યા છે ! એ જ રીતે જુનાં જુદાં મડળો આપણી સરકારના પ્રધાનો પોતપોતાના શહેરમાં પધારે છે ત્યારે પાર્ટી આપે છે કારણ ?

જમણનો સ્વાદ જમતાં સુધી હોય છે, પેટમાં બોરાક બહુ બહુ તો ચોરીસ કલાક સુધી ટકે છે, પરંતુ એ પ્રસંગથી પેદા થયેલા અહંસાન, બાવના, મૈત્રી, મિહાસ દલાસ નહિ, અહવાડિયાં નહિ પણ લાંબા સમય સુધી પડાયે છે. જમણનો આ મહિમા આપણા પૂર્વજો નહોતા સમજ્યા એમ નહિ, પૂરેપૂરે સમજ્યા હતા—ડાંગે માર્યો માણસ જીંચું જુઓ, જમણે માર્યો નીચું જુઓ. નીચું જુઓ એટલે શરમ ભરતી પડે. અને એનો જોડો મહિમા સમજીને જ, લાઈપિત્રાઈઓ સાથે કાયમ વસવાનું છે એટલે સ્નેહભાવ ટકાવી ગળવા, શરમ પાડવા, જુદા જુદા નિમિત્તે જમણવાર ફરગિયાત ગોઠવ્યા છે. એ વખતે ગામ, નાત, કુટુંબ, અને સગાંસાગવ્યાં એ માણસની દુનિયા હતી એટલે એ જનતા જમણવાર હતા. આજે માણસ ઘર બેઠી બહાર નીકળ્યો એટલે એ મર્યાદા વિદેશી, સદ્-ધર્માદારીઓ, બહારના મિત્રો, નવા પારોસીઓ, અંડળના સગાઓ, વગેરે રૂપ નવાં થયાં. એ બધાં સાથે સારો સંબંધ રાખવા, શરમ ઊભી કરવા, સ્નેહભાવ મેળવવા માણસ જુદાં જુદાં નિમિત્તે પાર્ટીઓના રૂપમાં જમણવાર આપવા લાગ્યો.

જમણવારના પહે એક બીજો પણ મોટો લાલ છે એટલે એનું સ્થાન ખીમ્તું કાંઈ લાઈ શકે તેમ નથી. જમણવાર એટલે બોજન, બોજનદાર સ્વાદ અને સ્વાદમાંથી આનંદ. આમ આનંદ આપવો એ જમણવાર પાઠળ વૃત્તિ છે. આનંદ ખીન રૂપે પણ મળી શકે છે. સિનેમા જોવામાં આનંદ

હે, નાટકમાં છે, નવલકથામાં છે, કવિતામાં ન, પર્વત સહવામાં છે, આત્મી.
 રાતે રાત્રિ હાથે ફરવામાં છે, નિદ્રામાં છે, અસ્તગમાં છે, તરતજાનમાં છે,
 સર્વામાં છે, એમ અનેક પ્રકારોમાંથી માણસને આનંદ મળી ગઈ છે.
 પરંતુ આ આનંદ દરેકની રુચિ ઉપર આધાર મળે છે જે મિત્રમાં જોતા
 એકને આનંદ આવે તે જ જતા બીજાને ખરામાં આવે એક નવલકથામાંથી
 રમના ઘૂટકા પીએ ત્યારે બીજાને સાતમ પાપમ કહી એને ફરારી નવ ગજના
 નમસ્કાર કરે! એક દરિયાથી રેલી છોડે ત્યારે બીજાને તૂંચડીમાં કાંકરા
 લાગે! એક નિદ્રામાંથી ગમ લે ત્યારે બીજાને અત્મગથી આનંદ આવે
 જોડે આવી જતના આનંદ મારે માણસે પોતાની રુચિ પ્રમાણે જોયતી
 મોઢી લેવા પડે છે આખો અમદ કોઈ અદ આગતમાં આનંદ લઈ શકતો
 નથી ત્યારે જોઈતો આનંદ જાગીથી બાહ્ય સુધીનો માણસ, વંચારીથી
 તરતજાની સુધીનો માણસ હલુમથી કોડાવગીર સુધીનો માણસ મગ્યા
 માળી થકે છે. અટકે જમણવાર હાગ માણસ પોતાના પરિચય મવને
 આનંદ આપી થકે છે ત્યારે બીજા આનંદના માપનોમાં એ શક્તિ નથી.

આમ માણસને છતવાના જ કોઈ ઉત્તમ ગૂંતો હોય તો તે જમણવાર
 છે જે સ્ત્રીઓ તિ વિરૂદ્ધ કુન્નિવાદ કરતી હાય તેમને આ અન્યતો ખ્યાલ
 આપ્યા હોના નથી પરિ પાસેથી મન મમતી માડી ખરીદાવવા માટે, જમણ
 ખરીદાવવા માટે સ્ત્રી દાનુ દયિગર મદખુ છે ન દાના શાસ્ત્રી એ છતે
 પણ છે, પરંતુ પતિનુ મન એથી ઉચુ માર છે - દુભાય છે. પરંતુ એ દહ
 ક્રોતા કિતમ જમણ બનાવી પતિને પીન્નવાનુ મન જ નીચી મદખુ છે
 તો મેમન ખ્યાલ અવગે કે પતિને છતવાની એ મુશ્કેલી ન.

મિત્રોએ પણ આ દયિગરનુ મદર મમનવા જેવુ છે. ત્યારે મિત્રો
 વચ્ચે કોઈ ન ઉકલે એવી મુશ્કેલી થઈ હો ત્યારે એ ઉકેલવાનો પવન
 દેવળ જુદ, ન્યાય કે પચ નથી પણ જમણ છે. જુઓ પેટે આ સર્વા
 પછી પવન નિષ્કળ પરિણામ લાગ છે. પરંતુ એજ પ્રશ્ન મનમગતા જમણ
 પછી જ મુશ્કેલીમાં અમે તો જે નમ મુદ્દિ, ન્યાય કે પચ નદિ કરી મક્યુ
 હાય તે એ કરી મક્યુ

જનનના દરેક હોના કલેદ મગતવાનુ મધન જમણવાર છે. એ વચ
 નીતી નથી ખુશમન મગતી નથી કે કલેપિટી લેખાતી નથી. અલટ
 રમ ખુશમન અને કલેપિટીયાવ જે નથી આવી મગતુ તે જમણવાર
 હોના આથી મગત છે જમણવાર જે આન છે એ ખાખમાંથી કોનો
 શક વનન - પાસેની નીચે છે કે જનુ મદર થક મક્યુ નથી આપણી

દેશમાં સામાજિક ક્ષેત્રે જમણુવારનું મૂલ્ય અંકાયું છે અને તેથી નાતવરાના
 રિવાજ યોગ્યેલા છે. પશ્ચિમમાં એ જ જમણુવારે રાજકારણ અને આર્થિક
 ક્ષેત્રમાં મહત્ત્વનું ધ્યાન લીધું છે. સામાજિક જમણુવાર એટલે નાતવરા.
 રાજકીય અને આર્થિક જમણુવાર એટલે પાર્ટીઓ, એટ હોમ, અને આપણા
 દેશમાં પેણ જેમ જેમ રાજકારણ અને આર્થિક હિતો પ્રશ્નમાં પ્રવેશતાં
 જાય છે તેમ તેમ પાર્ટીઓ વધતી જાય છે. આપણા આગેવાનો જે પાર્ટીઓ
 આપે છે તેનું મૂળ રાજકીય છે. રાજકારણમાં ક્ષેત્ર મેળવવાનું સાધન
 પાર્ટીઓ છે. પરદેશથી આવના એલડીઓ પાસેથી પોતાના હિતનું કામ કઢાવી
 લેવા, તેના દેશનું દબિદબિદુ જાણી લેવા, જે કામ બીજો પરિચય નથી કરી
 શકે તે પાર્ટીનું ટેગલ કરી શકે છે. અને તેથી જ અવર્તર જનગણના પગાર
 કાપની પાલીમેન્ટમાં ચર્ચા નીકળી ત્યારે પંડિત જવાહરલાલે કહ્યું હતું કે,
 ગવર્નર જનરલને મણાં ખર્ચ અણગમતાં હોય તો વ કરવાં પડે છે.

જમણુવારનું મહત્ત્વ દિવસે દિવસે ઘટવાને બદલે વધતું જાય છે. જમણ
 સામાન્ય રીતે દિવસમાં એક આપી શકાય. એમ હોય તો જે વખત આપી
 શકાય. પરંતુ એથી વિશેષ તો અને નહિ. આ સંજોગોમાં 'આપણીનો
 ગંધા રરનો નીકળ્યો. આપણી અને નાસ્તો, એ પાર્ટી એવી છે કે એને
 માટે માણસને ગમે ત્યારે આગ્રહ કરી શકાય. એથી માણસનું પેટ બરાબ
 જતું નથી અને બોજનમાં સ્વાદનો જે આનંદ છે તે આમાંથી મળી રહે છે.
 એટલે જ્યારે માણસને બોજનનો વખત ન હોય, સગવડ ન હોય એ સંજોગોમાં
 માણસને છત્યાના નવીન સાધન તરીકે આપણી, શરબત, આઇસ્ક્રીમ,
 સોડાવેલન વગેરે પીણાં નીકળ્યાં છે અને નવીન નીકળતા જાય છે.

એટલે જમણુવાર પાછળની સ્વાદવૃત્તિની કાવના દિવસે દિવસે ઘટવાને
 બદલે વધતી જાય છે. અને તે એકલદોકલમાં વધે છે એવું નહિ પણ સમાજ
 આખાની વધતી જાય છે. એને જુદા જુદા નિમિત્તે આપણે પોષીએ પણ છીએ.
 રાજની એ વૃત્તિને આપણા સામાજિક કાર્યકર્તાઓ લગ્ન કે એવા સામાજિક
 પ્રસંગે ત્યજી દેવાની વાત કરે છે! સરકાર પણ અંકુશ મૂકવાના કાયદા કરે છે!

એટલે આપણા સૌની વિચારણા માગી લેતો સવાલ એ ઊભો રાય છે કે
 જો જમણનો સ્વાદ કંચન અને કામિની કરતાં ત્યજવો દુષ્કર છે અને તે
 દુરની કોઈ નિર્દોષ છે તો જમણુવારના સામાજિક રિવાજને નાબૂદ કરવા
 પ્રયત્ન કરવો આજીવી છે? અને 'જે જમણુવારમાં માણસને છતવાની
 આવી છે તે ચારી યુમાવવાથી સામાજિક સંબંધમાંથી મિઠાસા નહિ જતી રહે!

'આ જાગત અંજે આવતે અંજે વિચાર કરીશું.

પ્રેમ—પારસમણિ

જરાસાદ પટેલ

બોરાસ તા. બેરસદમા દરિયાન કન્યાછાત્રાવય છે. સુવત ૨૦૪૪ના કાર્તિકથી, શ્રી જરાસાદ સાથે સન્ન કર્યા બાદ શ્રી જ્યાબહેન ત્યા શુદ્ધપતિ તરીકે કામ કરે છે. શ્રી જરાસાદ એ સ્થળને પોતાનું સદા સ્થળ નાખીન દગ્તા નામોમા દરિયાન કાર્ય કરે છે. પ્રેમ એ પારસમણિ છે અને માણસને વરા કરવાનું એ જ સાચું સાધન છે એ તત્વજ્ઞાનનું મહાસત્ય અહીં અનુભવવાનું આપણને મળે છે અને બાળકો દપર એવી એવી નદરો અસર થાય છે તે નીચવાનું નથે છે.

અમે છાત્રાવય શરૂ કર્યું ત્યાર બાદ થોડા વખતે અમે બાળાઓને બોરસદમા ચરોતર બાવામ તીરોની દરીદ્રાઈ જોવા લેઈ ગયેલાં. બાળાઓ તરમી થઈ. મે બહાર વોટરવર્મનો નળ દનો એ ગનાઓ. નધા ગયા તો ખગ, પણ એક બાળાએ કહ્યું—અલીઓ, એ તો સગીતો નગ છે! અને નધી બાળાઓ પાણી પીધા વિના ટપોટપ પાછી ચળી ગઈ. મે એ નળેથી પાણી પીધું પણ મારૂં ક્રોધએ અનુકરણ ન કર્યું અને તન્ન્યાંન્યાં મોટરમાં બેમી છાત્રાલયે આવ્યા.

આ બનાવે અમને રિચાગમા નાખી દીધા છાત્રાવયમા ભંગી સિવાયની વચ્ચે, ગરોડા વગેરે કામની બાળાઓ હતી અને ભગી કન્યા મેળવવા અમે પ્રયત્ન કરતાં હતા માડ માડ પ્રયત્ન કરી અમે એક ભગી કન્યાને તૈયાર કરી હતી પરંતુ ઉપરનો પ્રયત્ન જનતા વિચાર આવ્યો કે જો એ બાળાને દાખલ કરીશ તો બીજી બાળાઓ ચાલી જશે તો! રિચાગ તરફે તો એમ પણ ચકુ કે ભયે એક ભગી કન્યા ગડે અને બીજી જતી ગઈ! પરંતુ આજે બીજા પણ ગગે સુઝ્યો—એ ભગી કન્યાને છાત્રાવયને ગમેડે ન જમાડી, પોતાના ગગા -મેડે જમાડી અને ગામમાં પણ પોતાની માથે અને તે નિર્ણય કરીને એ ભગી કન્યાને છાત્રાવયમા દાખલ કરી અમાડે -મેડે જમાડી—એક જ દરે ગગે બાળાઓની ગમત થઈ મોજે ચર્ચા કરી હતી ૧૩ વર્ષની અદરની લાભગ બધી બાળાઓ

એક જણુ બોલ્યું ‘જરાસાદ અને બહેન (જ્યાબહેન)ને સાધો નથી, એ નથી અસહાતા તો આપણે શું કામ અભાડાએ!’ અને ભગી કન્યાને

આશ્રમના રસોડે જમાડવા સૌ સંગત થયાં. એક સૂચન એમાં એવું આવ્યું કે, એને જરા દૂર જમતી વેળાએ બેસાડવી.

અમે એતો અચીકાર કર્યો—તમારે જમાડવી ફાવે તો જરા પણ બેઠાવ રાખ્યા સિવાય જમાડવી પડશે. સમજ પણ પાડી.

ખીજે દિવસે બધી ખાજાઓ સાથે અને જે બાળાને બાંધી હતો તેની જોડમાં જ એ બાળાને બેસીને જમતી અમે એને લોધ!

[૨]

આને (તા. ૧૯-૪-'૪૯) એક ભવ્ય પ્રસંગ બન્યો. બાળાઓ શાળામાંથી એકાએક વહેલી આવી. બધી લૂગડાં ડિયામવા લાગી. કોઈકે એમના ચાર, આડ આના જમા હતા તે માખ્યા.

મેં પૂછ્યું : 'પણ તે શું ?'

'અરે જરાભાઈ! મંજુલા તો ખૂબ રડે છે.'

'પણ તે શું એ તો કહેા. બધાનાં મો વીસાં કેમ થઈ ગયાં છે ?'

લેવટ મોટી મળી બોલી : 'મંજુલાના દેશમાં દુકાળ છે. નિશાળમાંથી

અમે બધાં ગામમાં લૂગડાં, પુઠા (ધાસ) ઉતારાવવા ગયા હતાં. મોટા ઢગ કરી દીધા છે. મંજુલા બહુ રડે છે.'

હું રસોડામાં જમતો હતો. મને સમજ પડી ગઈ કે દુકાળ વાદતનું કામ શરૂ 'હવે' છે તેની નિશાળમાં પ્રવૃત્તિ ચાલતી હતી. એટલામાં દેહલીક બાળાઓ ધરનાં એકની એક જોડ કપડાં જતાં જોઈએ—આ કપડાં અમે શાળામાં આપી દઈશું.

મને એ વિચાર ઠીક ન લાગ્યો. બાળાઓ માંડ એક જોડ કપડાં ઘેરથી લાવે છે. એમનાં કપડાં અમારે દાનમાં ગ્રહનું કે કપડાં માગી લાવી પૂરું કરવાનાં હોય છે. આ કિસ્સામાં એ લૂગડાંનું દાન કરે એથી એમને માટે દાન માગવાનો નવો પ્રશ્ન ઊભો થાય. મેં ના પાડી.

કોઈકે કહ્યું : 'પણ જરાભાઈ! અમે શી રીતે જિસા આપી શકીએ ?'

ખીજાએ કહ્યું : 'દેશમાં બધે દુકાળ આવે છે. મંજુલા બહુ રડે છે.'

મંજુલાને મેં શાંત પાડવા સચના મોકલી. કારણ કે હું જમતો હતો અને બધી ધમાલ અમારા રસોડામાં ચાલતી હતી.

બધી બહેનો એક સાથે—કહે—અમારે તો દુકાળમાં દુઃખી થતાં લોકને મદદ કરવી છે. શી રીતે કરી શકીએ ?

મેં કહ્યું : 'તમારી પાસે રહેતો છે.'

બધાં આનંદમાં આવી કહે : 'જતાં જો રહેતો.'

મે કહ્યું 'તમે એક અપરાધ કરો અને એ પૈસા આપો'

મધાએ હા પાડી મે અગિવાર રૂપિયા આપ્યા અને કહ્યું 'આ પૈસા' મજુલાના હાથે અપાનશે મજુલાની આખમા હજી મે આમુ હતા એ આમુ જોઈ મારી આખમાં પણ આમુ આપ્યા સનમન ગની મૌ ગાળાઓ સાળા કાણી વિદાય થઈ

[૩]

માગ એ વિદ્યાર્થી મિત્રો છે અને ચૌદ વર્ષની વયના છે એક તે જાગી, બીજો છે વાગદ અને સામસાગી મિત્રો છે માથે જાણે, માથે કુટે, અવાગનવાગ માગી પામે ઝત્રાલયમા આવે કક્તિજાવે જેમે, મને આજણે

થોડા દિવસ ઉપર હું ગામમા થઈને જતો હતો ત્યારે વાગદ મિત્ર મને જોને પેઠે તેડી ગયો એની મા, બાદત, જાઈ મીને મળ્યો વાતો કરી એક પોડોગી જાઈ જોરવા 'માનત તમે આને કુવે કો પમુ જોને મુધારો ત્યારે ખગ'

મે કહ્યું 'જોનામા કયા મુધારો કુવાનો નર'

એ બીડી પીએ છે, આ પીએ છે પૂતોને તમે જોને નર'

મ જોના સામે જોયુ અ માગે જાણ પામી ગયા જોયો 'મમ આજથી હું બીડી, આ, નહિ પીઉ'

એ પછી જોને જોનો જગી મિત્ર યાદ આપ્યો. એ ઉપરથી મીધા જગીવાસમા અને મધી દડાદન મિત્રને દહી સજાગાવી એ પછી એ બને મિત્રો મારે ત્યા આપ્યા જાહડા ઉપર જોડા એકબીજા સામે જુઓ અને જોઈ જોલાનાની પહેલ ન કરે હું સમજ્યો કે કહા દામ છે અને સફોઆય તે જોટલામા જવાબડને એ જગી વિદ્યાર્થીને જોલાઓ માથે જોનો મિત્ર પણ જોડયો જવાબડને જગી વિદ્યાર્થીના હાથમા અથાણાની જે આગે મૂકી પણ વાદ આવતાવાળા વિદ્યાર્થીને કહ્યું 'અરે શૂવ થઈ, તને બીજી આપુ છું'

પણ એ બીજી આપવા નય તે પહવા એણે જગી મિત્રના હાથમાથી એક ચીરી જોડાવી લીધી, અને જોરથો 'બહેન, હું તો જોના હાથનુ થુ, જોના ધનનુ ય જાઉ' અને મનેજો એકબીજા સામે જોઈ, દમીને એ અચાણુ ખાઉ

પછી આવવાનુ કાગણુ કહ્યું બને જણુ આ-બીડીના વનમનનુ મારે હાથ જગ લેવા આ યા દતા માગ હાથે જળ લીધુ, પીધુ અને થોડુ માથે ચડાવીને મને જોરથો 'આજથી બીડી, આ બધ'

આ દરમ જોઈ મહેલી બાળાઓ જોલી જરાજાઈ અમને ન જળ આપોને' મે કહ્યું 'હજી તમારે માગ છે'

ધન્ય અવસર

હિર પેટલીકર

આને ગાડી એક દલાક મોડી હતી એટલે બરાબર સાડા અગિયાર અને પાંચ મિનિટ હું રોડને ઉતર્યો. અર્ધો રાતના કસમને ન છૂટકેજ કાંઈ હિતારુ અમારા રોડને ઉતરનાર હોય. તેમાંય મારા ગામનું તો કાંઈ ન હતું. એટલે મને લેવા ફાનસ લેઈને આવેલા અમારા નોકર મોહન અને હું ઝંપાદાગંધ ગામ લાથી ચાલવા લાગ્યા.

મોહન, જે નીરવતાને લીધે મૂંઝો મૂંઝો ચાલતો હતો, તે મનનો ઉકારો કદતાં બોલ્યો : 'મોટા ભઈ ! નવી કાકીએ આ શું માંચું છે ?'

મેં અગળણે બની સામે પ્રશ્ન કર્યો : 'શું માંચું છે ?'

'તમે' હમું નથી ગળણતા ?'

મેં, હલું, 'છાકાકાનો પરમ દિવસે કામળ ગળ્યો. તેમાં એમણે લખ્યું હતું કે 'તારી કાકી આપણી સાત પેઢીનું નાક કાપવા બેઠી છે....'

મને વચ્ચે રોકી મોહન બોલ્યો : 'છાકાકાનું કહેવું ખરું છે. નાતગત કંઈ જોવા વગર, માળાપ વગરના રખડના હાકરાને એ બોલે લે, પછી નાતમાં આપણી આબર શા રહે !' સહેજ વિચારીને એ આગળ બોલ્યો : 'છાકાકા હજુ સાત દરજ્જે સાગ છે એમ કહે. બાકી મારા જેવો આકરો તો કાંઈ એમની જગ્યાએ હોય તો, બોગલખ થતી હોય કે કાકી થતી હોય, ખૂન કરી નાખે ખૂન !'

મેં સવાલ કર્યો : 'મોહન ! એ કાકરો તેં જોયો છે ?'

'કાકરો તો આખા ગામે જોયો છે. દેખાવડો એવો છે કે આપણા ગામમાં એવો કાંઈ હાકરો નથી. ચાલાકી પણ જખરી છે.' મૂંઝ વાતને ઠીસરી જઈ મોહન-લહેરમાં આવી જખને બોલ્યે જતો હતો : 'કાલઈ મુખીને ઘેર હોડીના લખતમાં આશ્રમમાંથી હાકરાઓ વાળ વગાડવા આવ્યા હતા. મહારાજાએ યજ્ઞને વીસ દતા. પણ એ હાકરાની ચાલાકી જોઈ આખું ગામ દંડ ચઈ મયું હતું. પાંસળી વગાડનાં તમે એને જુઓ તો જાણે સાચો કનિયો ! નવી કાકી એ વેળા એના ઉપર વારી ગયાં. તેમાંથી એને બોલે લેવા તૈયાર થઈ ગયાં.'

મેં આસ્તે રહીને હલું : 'એવો સારો હાકરો હોય તો જા ને લે, એમાં વાંધો શા છે ?'

પાછો વ્યવહારની ધરતી ઉપર પગ મૂકતા મોદન જોયો. 'વાધો તો આલજમીન જોડેયો. ચાવાદી તો ભગિનના ઝાકગમાંય હાથ, રૂપાળોય હાથ માટે એને કંઈ જોણે લેનાય ?'

આ ચર્ચા ઠેક ગમને ઝાપે અમે આવ્યા ત્યાં મુઠ્ઠી મોદને ચાતુ ગળી અને ગાનના અંદી મુઠ્ઠી ગા-જાપુછએ જેવા પદ્ય દિવસમા જે દહીંમન મની હતી, તે સભાગી સભાગીને ગજોજ વર્ષવી બતાવી અને વચ્ચે વચ્ચે બા મને, હું કાકીનો પક્ષ પહેલેથી લેના જોડેયો, વા ક્યે જતા દતા છેવટે મે એ ચર્ચા ઉપર ટોપયો દાહતા મુઠ્ઠી ઈ-જા બતાવી કહ્યું 'હવે મારે કાકીને સાબળી લીધા પછી પૂરી વાત સમજાય.'

ગા એના તીખા વ્યવહાર પ્રમાણે મને ઉવડો લેતા જોણી 'અમે કદ કાકીનો પક્ષ કરવા તને નથી તેડાવ્યો એને તારા ઉપર વિશ્વાસ મે, તારું કહ્યું એ માને ન, મારું કહેવટના બે વાના તું દહીં જો ગામના આગેવાનોનું પણ જાણે માન નથી ગમ્યું, એના સગા ભાઈનું પણ ના સાલજ્યું, દહે જો તારું માને તો કીક, બાકી અમે તો જવડ એને કોઠે લેઈ જઈશ.'

મે પૂછ્યું 'કાઈ આમા શું કરશે?'

વમીલ તરફથી જે સલાહ મળી હતી તે જણાવતાં બાએ મને કહ્યું 'નાથાભાઈ વડાએ કહ્યું ન કે, બઈનું જોમા કાયદેમગ કર્યું ના ચામે માન્યા વગરના ઝાકગને દત્તક લેવાની કાયદામા ક્લમ નથી. જે કાકરો દત્તક થાય એના મા કે બાપની સમતિ જોઈએ એવજ દત્તવિધાન ગેરકાયદેમગ ગણાય.'

મે એનો ગદિયો આપતા આમી સ્વીકાર કર્યો. 'પણ જો કાકી એજ છાકગને જોણે લેવા માગતા હશે તો બીજી વધીલ એમને બીજી ગતો કાઢી આપશે દત્તવિધાનને બદલ એને નામે મિલકત બક્ષિમ કરાવશે માપનું નામ અનાય ઝાકગ જે નખવું દહે તે ગમશે, પછી આપણ શું સાલશે? વિધવાને કાયદામા મિલકત બક્ષિસ આપવાનો દહ કંઈ.'

કાયદાનો એકના એક તરફો આમ મે વજીરજી કરી નાખ્યો જોડેયો બા મારા ઉપર પૂરપૂરી કોધે લગાઈ ગઈ મોટે સાદે રુદનની પોક મકતા જોણે કહેના માડ્યું 'પેલા અવતારનો તું આમાગે વેગની પાક્યો છે વેગની ગાંધી માત્રમા જાણી મોટો વગમગળ થઈ ગયો જોડેયો તારે લીધે અમાર એને મિનકત વહેલી આપવી પડી એમ વહ-વી આપી તારે આજે પાગક પે ના છાકગને એ ગડ રગમા ચાલવા તૈયાર રાખે? તું મોટો વગમગળ થઈ ગઈ પણ વગમગળનેય 'નરો વા કુજગે વા' મોલવું પડ્યું 'તું'.'

જાગી સાથે એ સ્થિતિમાં ચર્ચા ન કરતાં હું ખાટલામાં જઈ સૂઈ ગયો.

મારો ખોટો દીકરો કિરણ પણ વર્ષોનો થયો ત્યારથી નવી કાકી સાથે રહેતો હતો. મઈ સાલ એને નિરાળો બેસાડ્યો ત્યારે એમણે આખી નિરાળ જમાડી હતી. આમેય તે બેત્રણ વર્ષે એક નિરાળ જમાડતાં, જાળકો તરફ એમને કોંઈ લાગણી હોય તેમ અનાયાસમતે પણ એ દાન કરતાં.

છપાંપ્રિંતિ પિત્રાઈ ક્યારેક કાકીને દત્તક લેવાનો સલાહ જાનગીમાં આપતા ત્યારે એમને કાકી એજ જવાબ આપતાં કે, 'કિરણ મારો જ છે. મારે વળી પારકા પોતાનો કરોને શું કામ છે?' અને એ વાત પ્રસંગે નીકળે ત્યારે મને કહેતાં કે 'શું લોક ઝેરીલા છે!'

આમ કાકીએ કાકીને દત્તક નહોતો લીધો એટલે જે લોકો અદેખાઈ ને લીધે મનમાં જલ્મતા દતા, તેમને દત્તકની પાત આપતાં શેર લોકો ચક્રું હતું અને છકાકાનું કંઈ ન વળું એટલેજ લોકોને સમજાવવાનું કામ સોંપ્યું. તેમને જમણા આનંદ થયો. જે પોતાના પક્ષનો કાઈ કોઈકે દત્તક લેવાઈ જાય તો છકાકાનું કામ ક્યું કહેવાય અને પોતાનું વ ક્યું કહેવાય!

પણ કાકી એકનાં જે ન થયાં એટલે એ લોકો ખિન્નયા. એવો ગમે તેનો છોકરો ઘરમાં ધાલે તો એમને નાતજવાર મૂક્યાં, એમ પણ આકરા આગેવાનોએ નિર્ણય અદાર પાડ્યો. પરંતુ કાળઈ મુખી એવી મૂર્ખાઈ કરે એવા ન હતા, એવી વાત કરનારને એમણે ઘરમાં ધાલી કપડા આપ્યો : 'આમ કરીને તો અક્ષમી' છકાકાને કાયદો કરી આપો છો. એ દત્તક નહિ કે એમાં તંત્રાગ્ર-કે મારા હાથમાં શું આવવાનું છે? માટે જે એ જીવન કાકીને લેવાનું ના પાડવી હોય તો ત્રીજો રસ્તો કાઢો. નાત એવા લોકોને સંબંધવા મારે દંડ લે. બેત્રણ હગર જે લેવા હોય તે દ્યો નાતને જમાડો જીવનમાં જોઈએ તો વાપરો.'

આ હેતુને નિર્ણય કાકીને જાનગીમાં પહોંચાડવામાં આવ્યો હતો, અને એ પોતે નાન જે કહેશે તે દંડ આપવા તૈયાર હતાં, એમ એમણે સામે જવાબ મોકલાવી દીધો હતો.

છકાકાએ મને એ બધો જોડો દોરીસંચાર જણાવ્યો હતો, અને કાકીને રાજીને કહેવા સલાહ આપી હતી કે, જોઈએ તો એ કિરણને દત્તક લે, કાકી આમાં જેવી તકરારમાં નાત ખોટો દંડ લેઈ લેશે, અને છતાં જે નાક આપણું કપાવાનું છે તે તો કપાશે જ!

આ પ્રકરણ ઉપર ત્યારથી આજે કિરણને કાકીને ઘેરથી બોલાવી લીધો હતો. કિરણને કાકીના; ઘર વગર એન પગ નહિ, પણ જાગી

મનાઇ આગળ એની મજદૂર ન હતી કે ચૂપકીથી પણ જઈ આવે? એટલે હું સવાગતા પહોંચ્યા નાનીપગાઈને કાઢીને ત્યાં જવા તૈયાર મમે એટલે કિચ્છુ મારી આવે થયો.

બાએ એને ખેંચી લેતા કહ્યું : તારે નથી જવાનું.

કેટલાય દિવસોનો ઇમો અનન્ય મદાપરાએ કિચ્છુ દાખી ગયો અને એટલે બાના એ બોલ મમે એ ગડી પડ્યો.

મે એનો હાથ ઝાલી આગળ કરતા કહ્યું - ‘ભલે ને આવતો, કાકા પામે હાથમ ગ્રહેવો એટલે એ નો અડી દિવસગયા હતો હશે.’

મારો વિરોધ ન કરતા, કિચ્છુને લેઈને આટલો એટલે બા જમ્યા - ‘આગળીએથી નખ વગળા તે વગળા, ચાલી અતગનુ મજદૂર હાથ નો ધગમા છે એને જ બાએ ન લે.’

કિચ્છુના દગખનો આજે પાગ ન હતો કાકી બીજે કિચ્છુને ગ્રહેતા હતા, એટલે એ વધાર્ધ ખાવા કોડતો દાડતો આગળ મમે.

હું દેડ ગોગડામા ગયો ત્યારે મે જે દરમ જોયું, તેથી મારી બાખમા પણ આમ આા ગયા.

કિચ્છુ કાકીને કોટ વગળી હસકે ચડ્યો હતો. કાકી એને બગડે હાથ ફેરવતા આત્મવાસન આપવાને બદલે આત્મવાસન શોધતા હાથ તેમ કિચ્છુની માફક હમકા ભગતા હતા મને જોયો છતાં કાકીને હમકા સમ્યુ નહિ એ ગડ્યે જ ગયા ઊભડું મને જોઈને અવાજ કાઢી ગયો.

મે મનક કરતા કહ્યું ‘નહી! અન્યાયી દીવા પડી જઈ આમ ગડગો તો પછી આગળનો દલો શી રીતે વગડે?’

રુદનભર્યા સાહે, પાનવ વડે આમુ લગી નાખ્યા પછી, કાકા કિચ્છુના બગડે હાથ ફેરવે આમુ મખતા બોલ્યા ‘બાનુભાઈ જેવો મારે ભનીએ છે પડી મારે વળી હવે એ બાજવાનો હાથ! મારે તમને પૂછીને જ જે કરવું હાથ તે કરવું જોઈએ પણ સ્ત્રીની ભુદિ પાનીએ ન્યું છે તે બોટ નહિ પડી થયું કે તમને પન લખું, પણ ભાભી એનો જુદો અર્થ કરે, તમને માગ લીધે એ શમ્દ કહે એટલે મન મનાચું કે ભાભી તમને બોલાવ્યા વગર નહિ ગદે એટલે તે પડીએ ચોખ્ખી વાત કરી દમગ.’

આટલું બોલતા કાકી સ્વચ્છ થઈ ગયા હું નીચે બેઠો એટલે કિચ્છુ સામે જોઈ એ બોલ્યા ‘મને બહુ જોણુ આવી બધું, કિચ્છુ આનીને કહ્યું કે, મોટા બા હોતા હતા કે આગળીએથી નખ’

મે વચ્ચે જ એ વાત ટૂંકાવતા કહ્યું ‘બાનો સ્વભાવ તમે જાણો છો

આકરાં માણસ બોલે. તેની સામે જોઈએ તો આપણે જ દુઃખી થઈએ. ઘડી પછી એ તો સુલી જવાનાં.

‘પણ તમને તો એવું નથી થયું ને બાલુભાઈ કે હું કિરણ ઉપર ખાલી આવે જાતી હતી?’

‘નારે ના દાકી! મારા મનમાં એવું કદી આવે જ નહિ. પેલાને અને એમને મેં ક્યારેય બેગાં કર્યાં નથી. જા આકરાં એટલે, ખાદી કિરણ અહીં રહે એમાં ખોટું શું? કિરણને બિલકુલ એક રમનાર ભંડીદાર મળશે.’

કાકીનાં અંતરમાં એણું આનંદ હોય તેમ ફરી આંખમાં આંસુ આવ્યાં. ગળગળા સાદે તેમણે પૂછ્યું: ‘સાચું દહો મેં, બાલુભાઈ? તમને કાકી ઉપર સારું જ પણ રોષ નથી થય્યો?’

‘એનો જવાબ હું શો આપું, કાકી? તમે મને સારી રીતે જાણજો છો. તમારું અંતર જે દહે તે જ સાચું.’

‘ભાઈ! મને તમારું ઉપર પૂરું વિશ્વાસ છે. તમે દહો તેવા સોમન આપને કહું, જે મારા મનમાં કિરણ આંખીથી ન જ લુટા જોવા હોય તો.’ કહેતાં કહેતાં કાકી ફસડે થઈયાં.

‘કાકી, આજે તમને થયું જે શું? તમારે કાંઈ સોમન જાવાની જરૂર નથી. કિરણ તમારો જ છે, અને તમારી પાસે રહેશે. તમારા અંતરમાં જે હોય તે દહે. મને ખાતરી જ છે કે, મનની વાત તમે મને કહેવાનાં જ.’

‘ભગવાનને માથે ગળીને કહું છું કે, તમે જે કહેશો તે હું તો કરવાની છું. તમે જો એકરારને બોલે લેવાની ના કહેશો તો નહિ લઉં. તમે એના પડીકા થઈને કામ આપવા તૈયાર થશો તો લેવશ અને લેવશ તો જ મારે દંડ એને મિલકત આપી દેવી છે એવું કંઈ નથી. તમે ચાર ભાઈ મેં તેમ હું એને પાંચમો ગણીશ. અને એમ જપી મિલકતમાંથી એને પાંચમો ભાગ આપીશ.’

કાકીનો કદી ન જોખેલો કુરુણ ચહેરો, અંતર વલોવાતા શબ્દો અને ગળગળા સાદના ત્રિવેણીસંગમ આગળ હું હચમચી ગયો. મારી આંખમાંથી આંસુ વહેવા લાગ્યાં.

કાકી બોલ્યાં: ‘આવી અંતરની લાગણી તમારામાં છે એટલે જ તમે કહેશો તેમ કરવા મેં માન્યું છે.’

મેં આંખો લૂછી નાખતાં કહ્યું: ‘મારે કશું કહેવું નથી. તમારું અંતર એના ઉપર હું હોય તેને બોલે છો એમાં જ એવું કંઈક છે.’

‘પણ એ કાકીને અનાયાસ મળે છે તે મોરો વાંધો છે ને?’

‘એમાં વાંધો શો?’

કુટુમ્બને એ લાગુ ન દેવાય ને. એની નાતજાત.....'

'હાકી! ખરી રીતે તો એવા માઆપ વગરના હોદ્દાઓને જ જેને દત્તક લેવા હોય તેને લેવા જોઈએ, જેથી બાળકને માઆપ મળે અને માઆપને બાળક મળે બાપી માઆપવાળા હોદ્દાને દત્તક લેવાનો ગિલામ તો ગાયના આચળે ધાવતા વાઝડાને વિખૂટા પાડવા જેવો જ દેહેવાય. એટલે આવાં બાળકોને ને લોકો દત્તક લે તો અનાયાજોનું કામ પણ દડી નય. માની દષ્ટિએ તો તમારું પગલું ધક્કી મીને સારું અને સમાજને ફિતરું છે.' હ જેમ જેમ બોલતો ગયો તેમ તેમ હાકીના મો ઉપર માતૃત્વની પ્રક્રિયા વિશેષને વિશેષ પ્રદર્શિત થતી ગઈ.

હાકીના યુગમાં સરચાઈ ગયું હતું કે 'જુઓ બાલુભાઈ, તમે કદ્યુ તેની જોડી સમજાવ્યું માગમાં કંઈ નથી માગ પેગની વાત તમને ન દેતું તો મેં તમને દગો દીધો દેહેવાય હુ જે પગલું ભરવા તૈયાર થઈ છું, તેમાં જોડાવ્યું છે.'

એટલું કહીને હાકી નીચું જઈ ગયા અને મો ઉપર લગ્ન ચડી ખેડી હોય તેમ અશૂદ્ધ વતી બોલ ખોતરવા ખેડા. એ મો ઉપર દસ વર્ષ પહેલાંનો ભૂતકાળ ચિત્રપટની માફક પથરાઈ ગયો. હાકી છ મહિના જન્મ્યા હશેને આખ્યા ત્યારે ગામમાં જુની જુની દવા જોડી હતી. એ દવાનો એટલો હાકીના મો ઉપર ઝાલક માગી ગયો હોય તેમ મને બામ થયો. બધી રાત મને આપોઆપ સમજાઈ ગઈ.

હોકાને દસ દસ વર્ષ મુખી ચોરીછોપીયી આશ્રમમાં જોડાતો જાયો. એને નૈવલ્ય ધરવા બીજા બાળકોને જગાડ્યા, આશ્રમોને મદદ કરી અને અતરંગી લાવ, માતૃત્વની ઉલ્કા, હૃદય પર્યટનું દગી સમાવી ગળ્યા.

પગલું એ હોકાને હેવટે અનાજ તરીકે વાળ વગાડી પેટ ભરતા પોતાના ગામમાં માતા ન જોઈ શકી. આ પાગ કે પેલે પાગ એમ માની અને બોળામાં લેવા સમાજની લગ્ન દગાવી દીધી.

હાકીને બોલવાની લગ્નમાળી બચાવી લેતા મે કહ્યું. 'હાકી' તમારે એમાં લગ્નવાનું કાગલું નથી નિર્ધારિત તો અમે પુરો છોએ કે કુડિના ખાડામાં માતૃજાતિને સરવા દઈએ ત્રીએ તમારો બાળક સીધો રીતે તમારે બોલે જોઈરે તે સમાજમાં ન જાયું તો લાય, એને દત્તક લેકેને એને મા મળતી હોય, તમને પુત્ર મળતો હોય, તો એવા શુભ કામમાં હું લગ્નને તમને મદદ નહિ કરું તો કાલું કરશે.'

હાકીની આખ્યામાં આસુ વહેતા હતા, પગલું એ દુઃખના ન હતા, દર્શના હતા. માતૃત્વની પ્રક્રિયા જોવાનો મારે મારે એ મન્ય અવસર હતો.

* આ મહિને લેખકના નવા બહાર પડેલા વાર્તાગ્રંથ 'પારમમણિ' માની એક વાર્તા.

સામાજિક એકમ

કાકા કાલેલકર

મધે મહિને અમદાવાદમાં સુજ્ઞાત વિદ્યાસભાની શતાબ્દિ ઉત્સવ પ્રસંગે વ્યાખ્યાનમાળા યોજવામાં આવી હતી. એ પ્રસંગે શ્રી કાકાસાહેબે જીવન સમન્વય વિષય ઉપર મનનીય વ્યાખ્યાન આપ્યું હતું. સામાજિક એકમના મહત્ત્વ ઉપર એમણે જે ધ્યાન છે તે મનન કરવા યોગ્ય માની નીચે લેવાયું છે.

માનવ સ્વતંત્ર રીતે જીવે અને એની શરતે હું એને મદદ કરું, એ જ્ઞાતની દરપના આપણે ત્યાં વધે તો આપણી સંસ્કૃતિ નવું રૂપ ધરે એમ મને લાગે છે.

આપણે જીવદલા મુધી પહોંચ્યા હોય માનવને મરવા દેતા નથી. આપણા ઘરમાં આંવેશી વ્યક્તિ દુઃખી ન થાય તે આપણે જોઈએ છીએ. પણ એને વ્યક્તિવિકાસની તક મળી નહીં તેવું જોતા નથી. વાહુ આપણે ત્યાં આવી છે તો એ દુઃખી ન થાય તે આપણે જોઈએ છીએ. પણ વહુને પણ સ્વતંત્ર ઇચ્છા હોય છે, એને પણ વ્યક્તિમત સ્વાતંત્ર્ય હોય શકે, એની ઇચ્છા હોય તે પ્રમાણે દેશ દેઈએ અને એની પ્રત્યે આદરભાવ રાખીએ એવું માલુમ પડતું નથી. આપણી સંસ્કૃતિમાં સાવિત્રી આખ્યાનમાં સાસુ-સસરા સાવિત્રીને જે વાત કરે છે તેમાં આવા ભાવનું દર્શન થાય છે. તેમાં વ્યક્તિના સ્વતંત્ર જીવંત વિકાસ તરફ આદર જતાવાયો છે.

ગ્રીક સંસ્કૃતિની વણી પ્રગતિ થઈ હતી. એમ કહેવાતું કે દુનિયા પેદા કરવાનું કામ ઇશ્વરે કર્યું. તેને સંસ્કૃત કરવાનું કામ ગ્રીકોએ કર્યું. પણ ગ્રીક સંસ્કૃતિના પાયામાં શુભાશી હતી એથી એ સંસ્કૃતિ કાળગરત થવા પામી. તેવી જ રીતે આપણે ત્યાં પણ ચારુર્ણમાં ઉચ્ચનીચના ભેદ, અધિકારભેદ, જ્ઞાનભેદ પેદા થતાં એનો પણ વિકાસ રૂધિરો. મુસલમાનો કે અંગ્રેજો આવવાથી આપણી પડતી થઈ નથી. આપણામાં કંઈક જોડું હતું.

મારું અને મારી આસપાસનું સાચીસા, એ વૃત્તિમાંથી મૂડીવાદ પેદા થવા પામ્યો છે. મૂડીવાદનાં સૌ વર્ષ પૂરાં થયાં છે. એક ચક્રનું પણ એની તરફેણમાં ખોલણ નથી. થોડાના હાથમાં સંપત્તિ આવે તેમાં મૂડીવાદ રહેલો નથી. પણ મારું પોતાનું જ હું સાચીસા એ મૂડીવાદના મૂળમાં રહેલી વૃત્તિ છે.

સમાજવાદ અને માનસિક અગ્ર સમાજના વિકાસની વાત કરે છે પણ મને અર્થપ્રધાન બદલે આપણે ત્યાં સામાજિક સુધારણા કરવાની કે પશ્ચિમો મુખ્ય સડો આર્થિક છે આપણે ત્યાં આર્થિક વસ્તુ સામાજિક વસ્તુ છે એમ મને લાગે છે આપણે ત્યાં તો માત્ર વાતમાં પેટા જાનિઓ અપાય છે ગળગળા કાલા કે પ્રજાને ચગે તેમણે તાજ મૂક્યો ગળગળા તો બચી ગયા પણ આપણે બચવાના નથી મૂક્ય કે ગરીબોનો દેવ બન્યો છે અને તે વિકૃત છે આમ જ્યાં જગી સામાજિક એકમ અપાય નહિ ત્યાં જગી આર્થિક સમાનતા એ કદા છે

બધાનું દિન યાય એ દૃષ્ટિએ માગી જત પગ અ-સ મૂકે એ વસ્તિ સમન્વય માટે જરૂરી છે આ રીતે જીવન માગ્યે મિલકે કરવાની છે કે કાવના માગ્યે તે આજનો પ્રશ્ન છે વર્ષ વચ્ચે જીવન નહિ એવું એક જમાનામાં દહેવાતું આજે આપણે દહીંએ છીએ કે ધર્મ તરફ આજે કે પણ ગળગળા આપણે મિન સાપ્રદાયિક (Secular) ગણવા માગીએ છીએ હિંદુ એ તો ધર્મોનું એક કુટુંબ છે આ ધર્મ કે કુટુંબની ધ્યાનના કર્યા પછી આપણે હિંદુએ છીએ કે આપણું ગળગળા મિન સાપ્રદાયિક છે

પણ માગ તો આજે એક ચોક્કાવનારી વાત કરી છે ગળગળા મિનગળ કોષ (Non Political) બનાવવું જાહેર મિનસાપ્રદાયિક હશે એકલું જ બચ નથી આજે ગળગળા પ્રયોગો આવે છે તે બધું મધ યવુ જોઈએ અહિંસાપગમણ વિવેકકુટુંબની ધ્યાનના કરવી હોય તો મિનગળકોષ ગળગળા ધ્યાનના કરી પડે એ આવી વિચારણા નીકળનાર આ દેશમાં આજે મૂડીભર માણસો છે એ હજારો છુ પણ એજ જન્મે માયો જીવન સમન્વય સાધી શકાશે

સત્તાપ્રધાન સંસ્થાઓ તરફ ઉપેક્ષા ગળગળાને જીવનપ્રધાન અ-ધ્યાઓ જાણી ગી પડે બીડ, લાલચ કે મહાગના નિવરણથી કાર્ય યાય તેની સંસ્થાઓ જોગણી નાજની પડે અને ગળગળાની વિમુખ એની મનુષ્ય સમાજની ધ્યાનના કરવી પડે આ કામ કેળવણી જ કરી શકે ગળગળા અને કેળવણી એ બે વિરુદ્ધ વાતો છે જો કે આજે ગળગળા કેળવણીમાં મીઠી ગીતે માથું માગતી નથી પણ ગળગળાના વફાદાર ગળગળા પ્રોપ્રેસરને કેળવણીનું તત્ત્વ મોપે છે જોયી તેઓ ક્રાન્તિને વફાદાર થઈ શકતા નથી સરકાર કે જે બીક અને લાલચ પર ગ્યાયેલી છે એનાથી જીવન પરિવર્તનનું કાર્ય થઈ શકે નહિ એ કાર્ય કેળવણી જ કરી શકે

જેમ બ્રિટિશરોનું રાજ્ય દાદવા માટે આપણે ઝંખ્યા તેમ સૌ પ્રથમ આપણે ત્યાં સામાજિક એકમ સ્થપાય એના પ્રયાસો કરવા જોઈએ. વ્યક્તિ અને વ્યક્તિ વચ્ચે લાંબલાઈનો સંબંધ હોય એટલે કે તેઓ વચ્ચે દાવદારો વ્યવહાર ન હોય પણ પ્રેરણાનો વ્યવહાર હોવો જોઈએ. આ કામ કેળવણી કરી શકે. આજની કેળવણી આપણા આદર્શને પહોંચી વળે તેમ નથી. એથી જો કેમ તો જો જોઈ જોઈએ.

ત્યાં લગી આપણે ધર્મબેદ, જાતિબેદ, વર્ણબેદ, પંથબેદ નહિ નોડીએ ત્યાં લગી આપણી શક્તિ વધવાની નથી. કોંગ્રેસ તરફથી લડાતી સ્વૃત્તણીમાં પણ મક્કમ રીતે આ બેદનો ખ્યાલ રખાય છે. એથી આ બધા માટે કેળવણી જ એક આજરો ઉપાય છે. એને માટે જહોમન ગિદાવણી પડશે અને વખત આવશે. ગાંધીજીની માફક ગોળી ખાવા સુધીની તૈયારી પણ રાખવી પડશે.

મનુષ્યનું જીવન જેટલા પાસાઓનું જાતેજું છે અને તે જ ક્ષેત્રોને આવરી લે છે તેમાં જો એકરાગ હોય તો તેમાંથી સંગીત નીકળે. જીવનના બિનુ બિન પાસાઓ વચ્ચે એકરાગ ન હોય તો પછી સંગીતને જાહેરે દોલાદલ જ પેદા થાય. આજની દુનિયામાં દોલાદલ જ છે રાષ્ટ્ર રાષ્ટ્ર વચ્ચે, સમાજ સમાજ વચ્ચે, વર્ગ વર્ગ વચ્ચે સંઘર્ષ ચાલે છે. વ્યક્તિ પોતે પણ આજે કંઈ શકે તેમ નથી કે તે ક્યા આદર્શથી પ્રેરિત છે!

ચિના-ઓછા-સવાજમ ફંડમાં મદદ

મૂળ ઉદ્યોગના પણ દાલ મોરોરો રહેતા શી. સુનીલાલ બલુલાઈ પટેલ તરફથી શિ. ૧૮, સદગત કમળાના સમરણાર્થે શિ. ૨૫, કોંટાલેમાં રહેના શ્રી. ઇશ્વરભાઈ ઝરેરભાઈ પટેલ તરફથી શિ. ૩, મળવા છે જે સામાજ સ્વીકારી તે ખાતે જમા કર્યા છે.

x

સમૃદ્ધિ લક્ષ્મીના સંગ્રહમાં છુપાયેલી નથી, પરંતુ ઓછામાં ઓછી જરૂરિયાતમાં રહેલી છે.

x

પોતાની જાણે માણસે રાત્રે જીંદગી પહેલાં તપાસી જ્યાં જોઈએ, અને પારદાની સુત્રો જીંદગી ગયા પછી વિચારી જોઈએ.

ઉત્સવ

ધર્મર પેટલીકર

આણ્ણદ, તા ૬-૫-'૪૯

પ્રિય નાની બહેન,

આણ્ણદનો વિચાર કરુ છુ ત્યારે એક નાના ગામભાગી એ મીટી(ટાકર) નન્યુ તેમા જુદા જુદા તરવાએ લાગ ભજગ્યો તેમ લાગે છે. તુ અટકચાળી છે, આણ્ણદને હુ સીટી કહુ છુ એટલે તુ મનમાં કહેશે પણ ખરી કે ભાઈ, આણ્ણદમાં મહે છે એટલે એને મીટી કહે છે બાપી આણ્ણદમાં નથી આન્દા-દત્તા ગત્તા, નથી પાણીના નળ કે નથી મિત્ર કે દારખાના. પછી એ સીટી કે દિવસ થઈ ગયુ? પણ ઉતાવળી થા મા, તને ખબર હશે તો એ ક્યારેય આણ્ણદને આ અગાઉ સીટી કહ્યુ નથી આ મારો પહેલો પ્રયોગ છે અને તેનું કારણ સગદારની ગ્રેટ સર્વિસ મોટર આ પહેલી તારીખથી આણ્ણદમાં શરૂ થઈ તે છે. એ મોટર સર્વિસ ઉપર લખ્યું છે - આણ્ણદ સીટી!

આણ્ણદ એક ગામ રેવનુ જરૂરન બનતા એ ચરેતરનુ દંદ્ર બન્યુ પ્રિયતી મિશનરીઓના દવાખાના અને ચરેતર એન્યુકેશન મોઆયટી મ્યપાતા એ નુજગતનુ ધ્યાનપાત્ર મ્યથ બન્યુ અને વચ્ચે વિદ્યાનગર મ્યપાતા સાગર દિંદની નજર એના લાણી હવે ખેડાવા લાગી છે વળી જિલ્લાના મયકનુ સદર મ્યથ મવાની પણ વાતો ચાલે છે એંગેડ્રામ પણ બધાવાનું છે.

આમ આણ્ણદને દિવસે દિવસે નવીનત્વ પાળે કૂટતી જાય છે. અને જેમ આણ્ણદને પાળે કૂટે છે તેમ મોઆયટીને પણ નવી પાંખો ફૂટે છે. મોઆયટીની પાળે હાઈ ડ્રૂલ, બાલમ દિગ, મુજગતી શાળા, જાનાવચ, મ્યથ પાટી ગૃહ, બાનામશાળા, ચિત્રશાળા સંગીત શાળા, અધ્યાપન મદિગ, 'આલમિત્ર', પુસ્તક પ્રકાશન વિભાગ, દિંદુત્તાની શિક્ષણ, તારક મડળ, અને બીજુ કંઈ મહી જવા સભવ છે એટલે વગેરે વગેરે લખી તેનો સમાવેશ કરી લઉ છુ.

આ પાળેમા એક નવી પાખ આ વર્ષે ફૂટી તે એણે ઉજવેલો ઉત્સવ. વ્યાયામના પ્રયોગો, સંગીતનો મેળાવડો અને સવારો સોસાયટી પહેલા પણ યોજતી હતી પરંતુ આ વખતના ઉત્સવમાં પ્રદર્શન એ નવીન પ્રયોગ હતો અને એની પાછળ લોકશિક્ષણની દ્રષ્ટિ હતી.

તા. ૨૬મીના રોજ સવારે સાડા આઠ વાગે પ્રદર્શનનો ઉદ્ઘાટન વિધિ દિંદી પાર્લામેન્ટનાં પ્રમુખ શ્રી દાદાસાહેબ માવલંકરે કર્યો હતો. એ પ્રસંગે હંડ માસ્તર શ્રી ઇન્દિરભાઈ જેડાભાઈ ખોલે આ ઉત્સવ પાછળનું લોક-શિક્ષણનું દષ્ટિબિંદુ સમજાવ્યું હતું. પ્રવચનમાં દાદાસાહેબે આજે ભણતર પાછળ શિક્ષણની જે દષ્ટિ વિદ્યાર્થી પામી રહી છે તેનો હર્ષ વ્યક્ત કર્યો હતો. અને પોતાના વખતમાં શિક્ષણ કેવું હવનથી વિમુખ હતું તેના દાખલા આપ્યા હતા. જે તારા રમણ સ્વભાવને ગમશે માની ટાંકું છું.

શ્રી દાદાસાહેબે કહ્યું — હું વફાલ થયો તે પછીની વાત છે. તે વખતે જ્ઞાનસ વપરાતું હતું. જ્ઞાનસમાં જાડા થતા, ધુમાડી થતી અને દીવો ખરાબર સળગતો નહિ. મેં નોકરને કહ્યું કે જાનરમાં એને રીપેર કરાવી લાવજો. રીપેર કરનારે અંદરનું મોંદિયું નષ્ટ નાખી આપ્યું. પરંતુ થોડા દિવસ કીક ચાલ્યું ને. એની જો દશા. વળી ફરી એને રીપેર કરાવ્યું, મોંદિયું બદલાયું. થોડા દિવસ પછી એની જો ગામકદાખી! મને વિચાર આવ્યો કે હું સાયન્સનો વિદ્યાર્થી અને જ્ઞાનસ કેમ ખરાબર સળગતું નથી જો પણ હું ન સમજી શકું! મેં નોકરને કહ્યું સાવ જોઈ જ્ઞાનસ મારી પાસે. નોકર વિચારમાં પડી ગયો. સાહેબ વળી જ્ઞાનસ રીપેર કરવાથી ટકાવટમાં શું કામ પડતા હશે? જોયાર આંનાનું મોત કે બીજું? પરંતુ મને ચટકા પેડો કે સાયન્સના વિદ્યાર્થી તરીકે મારે જોટસોય વિચાર કરવા તો જોઈએ ને? મેં જ્ઞાનસ લીધું. વિચાર્યું કે ધુમાડો થવાનું શું કારણ? ઘાસતેલ ખરાબર જળે નહિ તો ધુમાડો થાય. ઘાસતેલને જાળવું મેકનાનું કાણ? હવા પુરતી મળે તો ઘાસતેલ ન કેમ જળે? જોટસે મેં જ્ઞાનસમાં હવા જવાની વ્યવસ્થા કર્યા છે તેની તપાસ કરવા માંડી. ભ્રિયું તો મોંદિયામાં નાનાં નાનાં કાણાં હતાં અને તે માટીથી પુગઈ ગયાં હતાં. નોકર જ્ઞાનસને ચોખ્ખું રાખવા બોલીને સાફ કરતો હતો. એને જિયારાને ખજાર નહિ કે આ કાણાંમાં માટી ભરાવાથી કંઈ નુકસાન થતું હશે. અને તેથી મોંદિયું નષ્ટ આવે અને તે માટી લેધુંને વચ્ચે કે કાણાં પુગાઈ જાય અને જાડા ને ધુમાડો થયો શરૂ થાય. મેં એને કહ્યું કે સોય લેઈને આ જગ્યાં કાણાં ગોળાં કરી નાખ. રોકતો હુકમ જોટસે જો કરવાં તો લાગ્યો પણ એને મનમાં એમ કે સાહેબ આમાં શું સમજે? એમ કાણાં ચોખ્ખાં કરવાથી કંઈ જ્ઞાનસ રીપેર થતું હશે? પણ એની અભાગથી વચ્ચે જ્ઞાનસ ખરાબર સળગતું થયું. મેં પછી એને દીવો જાળવાનું વિજ્ઞાન સમજાવ્યું અને કાણાંનું મદરવ સમજાવ્યું. અને જ્ઞાનસ ગરમડું તારામી અટક્યું!

ખીજો દાખલો શ્રી દાદાસાહેબે કર્યો — સન ૧૯૧૭માં ખેડ ગિલ્લામાં પાક નિષ્કાળ ગયો. મહાત્માજીએ અને તેની તપાસ કરવા મોકલ્યો હતો. હું અને મારા એક વડીલ મિત્ર, જે એમ. જી., ગોલગોલ, ખી. દત્તા. બંને રિયનિ જાણવા પ્રવાસે નીકળ્યા હતા માગ મિત્રે એક જાણુને સવાલ કર્યો — ખેતીનો હાડ કેવો હોય ?

આમ જે ફેળવણી એકાગ્રી છે, અધૂરી છે, અને પ્રગતી દૂર રાખનારી છે તે સ્વરાજ્યમાં ન ચાલે. પરંતુ પતનો પૂર્વાર્ધ લાભો યઈ ગયો, હજુ મેં તને ઉત્સવમાં ડોકિયુ પણ કગચુ નથી. એટલે તને પાશ્વ કહેવાનું મગશે કે મોટા લાઇને આડીઅવળી વાતો કગવાની એટલી ટેવ છે કે ઉત્સવની વાતને બદલે ખીજુ જ કહે ગપ્પુ.

પ્રદર્શન દમ ઝોગડાઓમાં ગોઠવ્યું હતું તેમાં ત્રણ ઝોગડાઓ. ચિત્રકલા વિભાગના હતા તેમાં બે ઝોગડાઓમાં ચિત્રો દનાં. સિનેમાના થિયેટરનું અને મહાનનો તમનો હતા અને ત્રીજા ઝોગડામાં માટીની તાવડી ઉપર ચિત્રકામ કરવામાં આવ્યું હતું પદ્મીઓના તમના હતા આ ચિત્રકામ પ્થાન એવે તેવું હતું તેમ જોની ગોઠવણ પણ પ્થાન એવે એવી હતી. કામળનાં હરેક તાવડીને મૂકવાના કેસ એવાં સગાં અને નાણુક હતા કે મધપૂડાની વાદ આપતા હતા. ખીજો વિભાગ ઇતિહાસનો હતો. ઇતિહાસના વિભાગમાં કેવળ નકશા હતા એટલે એ બૂગોળનો વિભાગ હાય તેમ લાગે વળી કેવળ નકશાથી ઇતિહાસ વિભાગ સમજ ન ચાય એટલા પ્રમાણમાં એમાં તુટી હતી. પરંતુ એ સાધનો મેળવવાં સુલભ નહિ હોય એટલે નકશાઓ ચલાવી લીધું લાગે છે બૂગોળ વિભાગમાં પણ ચાર્ટ દાગ જુન જુદા વિષયો ગતાવવાની ગોઠવણ કરી હતી. વિદ્યાર્થીઓ માટે ઠીક, પરંતુ જ્યારે લોકશિક્ષણનું પ્રદર્શન એક અગળનાવવું હોય ત્યારે ચિત્રોથી નહિ પણ નમનાથી માહિતી અપાય તે જાનના વર્ગને એ સતોષી શક. જેનો ખ્યાલ વિજ્ઞાન વિભાગ પુરતો આપતો હતો.

વિજ્ઞાન વિભાગમાં પ્રત્યક્ષ ખ્યાલ આપતા પ્રયોગો હતા અને નમૂનાઓ હતા. આખળા પેટના આતંકિક અવવોનો અભણ માણુસને પણ ખ્યાલમાં આવી જાય તેવા સગસ નમૂનો હતો. અવાજની ગતિ, વીજળીનો આચક્ર, ગુરુત્વાકર્ષણ, ટેલીગ્રાફ, ગરમીની અચર, પાણીનો દોષ. વિજ્ઞાનના ખીજા ખડમાં ચિત્રો દાગ ચોખ્ખું અને મદુ પાણી, ઝોગડાની ખરગાદી — વધુ ઉકાળવાથી, ઝોસામણ કેટ્ટી દેવાથી, સંચે ખંડાવાથી, પોલિસ કરવાથી, જાલ કાઢી નાખવાથી. આમ વિજ્ઞાન વિભાગ લોકશિક્ષણની દ્રષ્ટિએ ઉત્તમ

વિભાગ કહેવાય. કૃષિગોષિષ્ટા વિભાગ પણ વિજ્ઞાન જેવો સમૃદ્ધ હતો. રૂની જુદી જુદી જાતો હતી. ચરોતરમાં જેનાં જીંજો ન મળે તે જમુટ, નાઈજર, કમ્બોજી, સોયાબીન વગેરેનાં જીંજો હતાં. તારક માછલી, દરિયાઈ પંખો, આદિ પણ, આંખાનો મેદ વગેરે છત્ર હતા. પાકને ઉપયોગી અને નુકસાન કરનાર કીટકો હતાં. ખાદી ઉદ્યોગ વિભાગમાં લોદવાયી માંડી વણવા સુધીનાં સાધનો હતાં. રૂટિયાનો જુદા જુદા નમૂના હતા. સાશુ વિભાગ, ખાલશાળા વિભાગ પણ હતા. ખાલશાળા વિભાગમાં જુદા જુદા ચનાજથી રંગોળી પૂરી હતી તે સ્ત્રીઓને શીખી લેવા જેવી હતી.

આ પ્રદર્શન ખુલ્લું મુકાયું અને તે શરૂ થયું જે જોયે તેમાં ખ્યાલ આવ્યો. સ્વાસ્થ્ય અને રંગ થયો હતો. રંગ એ કાળે કે આજેમાં આ પ્રયોગ પ્રથમ છે એટલે લોકો જોને જોઈએ તેટલો લાભ નહિ લે. પરંતુ જીજે દિવસે સાંજે જુદા જુદા જો જોવા ગયો સ્વાસ્થ્ય મારો રંગ હોડી ગયો અને હર્ષ ઉભયગો. જાણે મેંજો ભરાયો હોય તેમ લોક ઉભયગું હતું. ખાળો અને સ્ત્રીઓની સંખ્યા વિશેષ હતી. પુરુષો સ્ત્રીઓના પ્રમાણમાં ઓછા હતા.

પરંતુ પુરુષોની જો ઓછી સંખ્યાએ ગમે નાટ્યપ્રયોગો વળતે ખદ્દો વાળો દીધો. સાંજનો લોકોએ જોઈને જ મને ખ્યાલ આવી ગયો હતો કે ગમે મેંજો નામવાળી. અને જાન્યું પણ એમ. આજેનાં ઇતિહાસમાં આવા નાટ્યપ્રયોગો વળતે જાણકો સભામાં ખાવાઈ જાય અને તેની લાકડ સ્પીકર ઉપર જાહેરાત કરવી પડે તેવા પ્રસંગ આ પ્રથમ દર્શો. તારી ભવિષ્ય નિરંજનાને પણ જો જાન્યું મળ્યું હતું! નાટ્યપ્રયોગોમાં નાની અને મોટી ખદ્દોનો ઈશોરો હતો, નાના આગકોનો રમ, લક્ષ્મણ અને સજરીનો સંવાદ હતો. મોટા વિદ્યાર્થીઓનું વકીલ અને દરબાર (દોકાર)નું પ્રદર્શન હતું. લોકો વહેરવાની દરબારમાં પણ જલતરંગના સૂર છે તેમ ખતાવનું શ્રી. ગદે, સંમીન શિક્ષકનું વાલસંગીત હતું. અને શિક્ષકોએ દિગ્ગેન્દ્ર રાવનું શાહજહાં નાટકમાંથી દિન્દુસ્તાનીમાં પ્રવેશો અજગ્યા હતા. શાહ જોયેલા અહેંગ પણ નખતા પર વરતાતા નથી જોતો આજાદ નમૂનો શાહજહાંનું પાત્ર ભજવનાર શ્રી હરમાનજાઈનો હતો. જરાવંતસિંહ જાનનાર શ્રી કેચન-લાલનું પણ જોયું હતું. સૌન્દર્ય અને સાદા શ્રી મગનલાઈ મોગલાઈ પોષાકમાં દારો તરીકે, પાણીદાર દેખાતા હતા. ઔરંગઝેબનાં પોષાકમાં શ્રી નટવંદલાલ કોચા અને જોછા નાડા દેખાતા હતા. ઉજળા હાથ તરીકે ઔરંગઝેબની ખાંધા પાત્રની નજીતામાં અજગ્યા રૂપાઈ રહેતી હતી. શ્રી ગોપીમહેનના સ્વભાવમાં મોહાર અને મુદ્દતા હતી એટલે જહાનઆરાના પાત્રમાં જે

કડકાઈ જોઈએ તે એ લાવી શકતાં ન હતાં. હિન્દુસ્તાની પણ એમના મોંમાં પગાઈ હોય તેમ વગ્તાઈ આવતી હતી. શ્રી વિદુલભાઈ જેવા નમ્ર માણસ ઔરંગઝેમના દૂર પુત્ર મદમદનું પાત્ર ભજવે એય એવાનો લદાવો હતો. અભાવમાં જે ન હોય તે ઉછીનું લાવવું દુષ્કર છે તે શ્રી ગોપીજદેન અને શ્રી વિદુલભાઈના પાત્રો કદી આપતા હતાં. ૨૨તે આજ્ઞતા હોય તો ઉચાઈના પ્રમાણમાં જડા હોવાથી લયરૂપથી લાગતા શ્રી અંબુભાઈએ દાઢીમૂંઝ પહેરી ચહેરા ઉપર મૂંઝા અને વાણીમા દોડતા આણી હતી તેથી લાગતું હતું કે અભાવની વિરુદ્ધ પણ પાત્ર ભજવી શકાય છે! હિન્દુસ્તાની જેને અમળતી હોય તેને ૨૨ પડે તેવું નાટક હતું. એકપ્રધાન વસ્તુ હતું. પગંતુ મને ખીક છે એનો આશ્વાદ સેષ થકે એવા વર્ષ એ મેંદનીમાં નાનો હતો.

ઉત્સવમાં, પ્રદર્શનની આખી તરફ ગળવું હોય તો ચિત્રવિજાગમાં વંધુ પડતા ચિત્રો મુક્યા હતા એટલે પ્રદર્શનને બદલે સમગ્રધ્યાન હોય તેવો ભામ પણ થતો. સમગ્રધ્યાનમાં વસ્તુઓ સચવાની છે, પ્રદર્શનમાં પ્રગળે અનાવવા જેવી વસ્તુનું પ્રદર્શિત કરવાની છે. આ એ બેદ સમજીને વિવેક જળવાય તો પ્રદર્શન વધુ સમૃદ્ધ અને સિનેમાના ધિયેટરનો નમૂનો ન અનાથો હોત તો પણ આજ્ઞતા એને તો લોકો ગજ પૈસા આપીને, ધક્કા ખાઈને પણ જુએ છે સ્ત્રીઓએ જે મોટા પ્રમાણમાં ભામ લીધો તે જોતાં સિનેમાને બદલે એક વ્યગ્રિત ધરતો નમતો મૂક્યા હોત તો એ ઉપયોગી થાત. નાટ્યપ્રયાગોમાં નાની આજ્ઞાને આજ્ઞાનીનાં લક્ષણ જળગાડવાની જરૂર ન હતી. નાના આજ્ઞા ગમ-લક્ષમણ થાય તે કરતાં એ ઉમરને અનુરૂપ વિષય, નિશાળ, ગમત, એવું કોઈ ભજવ્યું હોત તો અવાભાવિક લાગત. નાટક હિન્દુસ્તાનીમાં ભજવાયું ને કરતા ગુરુગતીમાં ભજવાવતું જોઈતું હતું.

એક પણ દિવસ શાળાનું કામકાજ બધું ગજબા વમર થોડા જ દિવસોમાં લોકશિક્ષણની દૃષ્ટિએ ઉપયોગી અને આનંદદાયક ઉત્સવ સફળ કરતા માટે કોને અભિનંદન આપવા પડતું પાછળ કોણે કેટલું કામ કર્યું છે તેથી હું દર હોવાથી કાઢના નિયમ નામનો ઉલ્લેખ કરતો નથી. પગંતુ એ હાથ વગર તાળી ન પડે તેમ બધા શિક્ષકોનો સદકાર એમાં જોખ્ખો વગ્તાઈ આવતો હતો. વિદ્યાર્થીઓને તો આવા પ્રસંગે ઉમંગનો પાર હોતો નથી એટલે એમના સદકારની ગજલની શૃંગારી ન હોય. અને એ રીતે એને અભિનંદન આપવા ગયાં.

અને મેં તને આ પત્ર દ્વારા એ ઉત્સવનો લદાવો આપ્યો એટલે તારે મને પણ અભિનંદન આપવા જોઈએ. અને મારા એ લહેણ પેટે તું એળીને એ અચી કરજે. એ જ

મોટાભાઈના શુભાશીષ

અમેરિકાની સંતાનભૂખ

કેડરીક બ્રોન્ક

જયે, મહિને હું અમદાવાદના મહિપતરામ રૂપરામ અનાયાશ્રમમાં ગયો હતો. એનાં મંત્રી શ્રી સરોજબહેન પટેલને મેં પૂછ્યું કે અનાય બાળકોમાંથી કોઈ શુદ્ધસ્વ દત્તક તરીકે બાળકને લેઈ લય છે? એમણે કહ્યું કે એવી કોઈ માગણી આવતી નથી. આપણે ત્યાં પુત્રની પ્રબળ જોડણી હોય તો એક પત્નીની હયાતિમાં બીજી પત્ની કરવાની રૂઢિ હતી. એ રીતે પુત્રેષ્ટાની વૃત્તિ સત્તોપાતી. પરંતુ હવે એકપત્નીવ્રતનો કાયદો આવવાથી એ રૂઢિ નાબૂદ થાય છે. અમુક કિસ્સામાં પુત્રેષ્ટા માટે પિત્રાદ્ય કે સગામાંથી બાળક દત્તક લેવાય છે. પરંતુ જે બાળકનાં માબાપ નથી કે અને એ પાળી શકે તેમ નથી એવાં અનાય બાળકને દત્તક લેવાની વૃત્તિ આપણામાં જન્મી નથી એ શ્રી સરોજબહેનના ઉત્તરમાં એવા મળે છે. એ સ્થિતિમાં અનાય બાળકોને દત્તક લેવાની પ્રથા અમેરિકામાં કેટલા મોટા પ્રમાણમાં મોલૂદ છે તે 'રીડર્સ ડાયજેસ્ટ' માંના એક લેખમાંથી નીચે ઉતારી છે. તંત્રી

● માની જો કે તમે અમેરિકાના ૪૮ રાજ્યોમાંથી કોઈ એક પ્રાંતમાં રહો છો. કેટલાક વળતથી તમે અને તમારી પત્ની બાળકને દત્તક લેવાના વિચારો કર્યા કરો છો. અને તમારી એ વૃત્તિ બોલી પડે નથી, કારણ કે જ્યાં સુધી ઘરમાં રમકડાંને ભાંગનાર અને બાળકોને ધમકાવવાની ધોંધાટ મચાવનાર બાળક ન હોય ત્યાં સુધી ઘર યુનું લાગે છે. બાળકો ખૂંદનાર પોતાનું બાળક પ્રભુએ તમને ન આપ્યું હોય તો તમારે માટે દત્તક બાળક લેવું એ એનો ઉકલ છે. એ ઉકલ જીભપ પક્ષને લાજદાયક છે. જે બાળકને માગ્યા નથી તેને માગ્યા મળે છે, અને તમને બાળક મળે છે. બાળક તમારે ગૃહે આવી તમારો પ્રેમ મેળવે છે, શુભનવી સલામતી અને વિકાસની તક મેળવે છે અને માનુષ્ય અને પિતૃત્વના લાભ મેળવે છે.

યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ ઓવ અમેરિકામાં જ્યાં મળીને સગલગ દસ લાખ બાળકોની સંખ્યા દત્તક આપવાની છે. એક લાખ અનાયાશ્રમમાં ઉછરે છે. ૩ લાખ ૮૫ હજાર પાલકોની દેખરેખ નીચે છે. ૬ લાખ કુટુંબીઓ કે સગાંસાગવાંને ઘેર ઉછરે છે. આટલી મોટી સંખ્યામાંથી તમારે મનપસંદ બાળકને પસંદ કરી એ રખડતા ગ્રામને તમારા ઘરમાં આવકાર આપવાનો

જે. અને તે માટે તમારે દત્તક આપવા અંગે કામ કરતી મંડળી (adoption agency) નું બાગલું બજાવવું જોઈએ.

અને આમ જ્યારે દત્તકિયાનું મંડળી આગળ તમારી માગણી આપીને ડાબી ગહે ત્યારે જુ અને એ જાણો કે ?

તમને એક પ્રતિભાવની મોકલી આપવામાં આવે. જે તમે જરી મોકલો. એટલે એ ઉપરથી તમારી માગણી ધ્યાનમાં લેવા જેની હોય તો તમને અગ્રે મુલાકાત માટે જોલાવવામાં આવે. પરંતુ બાળક મેળવવામાં તમે એકદમ સફળ થઈ જવું તેમ માની લેવાનું નથી મોટે ભાગે ૨૦ માંથી એક જણ એમાં સફળ થતો હોય છે.

જન તમારી ઉંમર ૪૦ વર્ષ ઉપરની હોય નાથવા તમારી પત્નીની ઉંમર ૩૫ વર્ષ ઉપરની હોય તો ઘણી મંડળીઓ તમારી માગણી સ્વીકારે નહિ. જન તમે પતિપત્ની જુન જુદા પડના દેવળમાં જતા હો, તમને પરંપરે એ વગસ કરતા જોઈ મુદત થઈ હોય કે તમને તમારું પોતાનું બાળક હોય તો પણ તમારી માગણી સ્વીકારાય નહિ.

કેટલીક મંડળીઓએ એમ નિયમ સ્વીકારેલા હોય છે કે દેવળના માણસો અને દ્વાવેલીંગ સેક્સમેન આશાસ્પદ માળાપ ગણાય. અને સુથાગ અને નામુ લખનાર મહેતાઓને એકના માણસો અને કોલેજના પ્રોફેસરો કરતાં પ્રથમ પદની આપવામાં આવે છે. આમ આ જમી સરેતો તમે પૂની કરો છતા પણ નિગરક થવાનો અનુભવ તમને થાય તો નવાઈ નહિ. એક દપતીને હુ જોળજી છુ, જે આ ગીતે જેવટ નિગરા થયેયુ કાળુ કે એમના લગ્નની સર્ટિફિકેટની કોપી રજૂ કરવામાં એ દપતી નિષ્ક્રમ ગયુ હતુ મંડળીને એ વિના શી ગીતે ખાત્રી થાય કે એ દપતીનું લગ્ન કાયદેમર હતુ.

એક જીવન દપતીની માગણી મંડળીએ ૪૧ ની સાલમાં લીમિટ ઉપર નોંધવી એ વર્ષ ઉપર મંડળીએ એમને જણાવ્યું કે તમાની હકીકતની તપાસ કરવાનું કામ સામાજિક કાર્યકરને મોપવામાં આવ્યું છે. હજુ પણ એમને દત્તક બાળક મળ્યું નથી.

માની લ્યો કે તમે તમારી રૂબરૂની મુલાકાતમાં પાર્સ થયા, તમારા અંગેની હકીકત અને પરિસ્થિતિની ગીતે લાબક ડર્બા અને જેવટ તમારી માગણી સ્વીકારેલ હોય, છતા પણ બાળક મેળવતા તમારું કાળી ગદ જેની

વડવાની. ન્યૂયોર્કમાં એ સમય સરેરાશ ૧૮ મહિના સુધીનો હોય છે, યુસિયાનામાં ચાર વર્ષ સુધીનો લાગે હોય છે!

આ બંધાના કારણમાં એક કારણ એ પણ છે કે દત્તક જાળકો લેવાની મૂળ પ્રણામાં છેલ્લાં દસ વર્ષની અંદર ચારગણી વધી ગઈ છે. અને તેથી એ અંગે કામ કરતી મંડળીઓ તેને પહોંચી શકતી નથી. આ અંગે તપાસ કરવા નિમાયેલી સંયુક્ત કમિટી (એકઝમી ઓવ મેડીસીન, યુનાઇટેડ દોસ્પિટલ ફંડ અને વેલફેર કાઉન્સિલ) એ ન્યૂયોર્ક શહેરની પરિસ્થિતિ અંગે જાહેર કર્યું છે કે આ બૂખ કાબુ બદાગઈ છે. એક, મેનહેટન (Manhattan) દત્તવિધાન મંડળને એક વર્ષમાં ૧૮૫૦ અરજીઓ મળી, ૪૦૦ ને મુલાકાત આપી, ૨૦૦ ને ફરીકારીને વેઈટિંગ લીસ્ટમાં દાખલ કરી અને ૧૦૦ જણને જાળકો સોંપવામાં આવ્યાં. બીજી ન્યૂયોર્કની દત્તવિધાન મંડળીને ૫૦૦૦ અરજીઓ મળી હતી અને એણે ૧૭૫ જાળકો દત્તક તરીકે આપ્યાં હતાં.

નિરાશ થતી પ્રણને આ મંડળીઓ શાફ કરવાનું કહે છે. એ મંડળીઓનું મુખ્ય કામ અનાથ જાળકોની જરૂરિયાતને પહોંચી વળવાની સેવા છે, નહિ કે પ્રગતી દત્તક લેવાની બૂખ કાબુ રીતે સંતોષવાની. બીજું, જાળકોને કેવળ પેટ ભરીને ધાન મળે એટલું જ પુરતું નથી. ત્રીજું, જાળકો કાળા જમરમાં ચાલ્યાં ન જતાં હોત તો વધુ સંખ્યામાં તે કામ થઈ શકત.

આ અંગે કારણ છે. આજની પદ્ધતિએ જાળકોની જરૂરિયાતો પરિપૂર્ણ થતી નથી તેમ અમુક પ્રસંગોમાં જોવા મળે છે. બીજું કારણ કે માગણી અને પૂરવઠા વચ્ચે જે અંતર છે તે સાચું નથી. ત્રીજું અને મુખ્ય કારણ, કામ કરતી-મંડળીઓ તેના જે કામદારમાં ઉતરતી નથી એ એટલે કાળા જમરનું અસ્તિત્વ ટકી રહેતું છે.

પરંતુ એનો બીજો ઉપાય નથી: જાળકની જરૂરિયાતને પ્રથમ અને મુખ્ય સ્થાન મળવું જોઈએ એ વિષે કાંઈમાં જે મત નથી. માનસશાસ્ત્રીઓના અભિપ્રાય મુજબ, સર્વ જરૂરિયાતમાં જાળકની પ્રથમ જરૂરિયાત પોતાપણની લાવના છે. જાળકને આત્મી સ્ત્રી જોઈએ કે એના ઉપર પ્રેમ કરવામાં આવે છે અને આ ઘરમાં પોતાની જરૂર છે. એને હૃદયમાં વસવું જોઈએ કે આ ઘર પોતાનું છે અને પોતાની આ ઘરમાં સંપૂર્ણ સસાંભળી છે. એને લાગતું જોઈએ કે આ ઘરમાં જે વસે છે તેમની પાસેથી મદદ લેવાનો તેને હક છે.

અને ઝોમના હૃદયમા પોતા વિશે દમદર્દી છે એને ખાતરી થતી નોંંછળો
કે, એના પોતાના સગા માતાપ પછી આ જ જીવનુ ધર ને કે જેમાથી કો
ઉપર પ્રમાણેની ભાવનાનુ વીગમીનમ મેળવી શકે છે

આજકાલ આ ભાવના અનાયાસમા મેળવી શકતુ નથી પાનક ડગમા
દર્દીદ મેળવ છે, પણ એના ત્યાથી નોટીમ મમતા થોડા વખતમા ચોટિયા
મળિયા ઉખડી જાય છે એટલે જે રીતે આ મહાત્મીઓ ચોક્કસાઈ અને આકર્ષી
કેસોગી કરે ને તેની તમારે આશા મળતી નોંંછળો ને એ ભાવનાનુ પિટા
મીન્સ તમારી પામેથી આજકાલ ન મળવાનુ હોય તો એને આત્મિક દે પાલકન
ધર મૂની તમારે થેર આવવાનુ શુ પ્રયાગન મહાત્મીને એવુ કામ કરવાની શી જરૂર ?

આ આકર્ષી કમોગીને લીધ નિર્દુશ ગયેલા દપતી પછી મહાત્મીને જાજુએ
નાખી મીધા જે માતાપ કે પાલક દત્ત આપવા ખુશી હોય તેની માથે
ગોટવણુ કરે છે અને આમાથી કાજુ બનતુ અર્જનયકે આ મધમા ડોઝટરો
રખાયા, નર્મો દાયણો અથવા અ અજે મવા કરનાર વપાનીઓ ભાગ
ભજવે છે અને જીવન મધમાની જેમ આ મધમા પણ કાજા બનતરને લીધ
સામે નફાકાઠક બનેલા છે આ કામની કી ભાગ હાય ન અને માગણીને
પૂરવડો પણ નામ ભાગ ન દુ જેમને આજાજુ છુ તેવા એક એમની સાઈક
લાઈન તરીકે આજકાલ દીક એક હજાર ડાનગની કીથી પ્રિન્ટિસ ને હ ગીમતો
પણ હનાર વેળે શુક તે પ્રમાણે ૫૦૦ થી ૩૦૦૦ હજાર ડાનગ સુધી પડાય ન
કેટલાક મધાલગીઓ દત્તક આપવાના આગકનીભાગ આપનારને કમિશન આપે છે

કાલ વખત દત્ત- લીધતુ આગક પાંડુ માપત પડે તેવા પ્રમગ પગુ ગતે
જ એક દપતીને લખના દસ વર્ષ પછી આગક ન હતુ એટલે એક મામતી
દીકની એમણે દત્ત- લીધી આજકાલ પતિ દગિયા એડનાર્ડ વપાગી હતો અને
આગકના જન્મ પાલવા એ પગદેશ આપેો મયા હતો અને તેનો ભાગ પણ
ન હતો બે વર્ષ પછી, જનાર આજકાલ એના નવા માતાપિતાને જ માતાપ
માનવુ થતુ હતુ અને તે દપતી પણ એને પોતાના આગક તરફ પ્રેમ
કરતા હતા ત્યાજે એનો પિતા પગદેશથી આવી પાલવ્યો એણે ટાઈમા આજકાલ
પાંડુ મેળવવાની માગણી કરી અને પોતે દિંદમા મિમાગ હતો એટલે લખી
કાગરી શકે તેમ ન હતો તેમ મચ્ચા કચા ન્યાયાધીશે મુગ પિતાને આગક
માપવાનો સુકાદો આપેો

ખોરાકના મોરચા પર કિસાન

ઈશ્વર પેટલીકર

ખોરાકના પ્રશ્નમાં કિસાન, શ્રદિણી, સરકાર, અનાજનો નિષ્ણાત અને વહેચણી કરનાર કેવો ભાગ ભજવી શકે તે અંગે વડોદરા રેલ્વેએ એક વાર્તાલાપમાળા ચાલુ હતી. તેમાં કિસાનનો વિષય મને સોંપવામાં આવ્યો હતો. તે અનુસાર તા. ૧૬-૫-૪૯ ના રોજ જે વાર્તાલાપ કરવામાં આવ્યો હતો તેને ટુંકાવીને અહીં વડોદરા રેલ્વે સ્ટેશનના સૌજન્યથી મૂક્યો છે.

△

આજે દેશમાં ખોરાકનો મોરચો અતિ અગત્યનો છે, એ મોરચો સફળ કરવા માટે ખેડૂતસમાજમાં મેં પ્રવાસ શરૂ કર્યો. એના જે અનુભવ મળ્યા તેમાંથી જુદા જુદા વર્ગના પ્રતિનિધિ જેવા ખેડૂતોની જુગ્યાની આપ સૌની સમક્ષ અત્યારે રજૂ કરું છું.

પ્રથમની શરૂઆતમાં પ્રથમ મળ્યા નાયાભાઈ. દેશમાં મોટા વર્ગ અભણ ખેડૂત છે તેના એ પ્રતિનિધિ દત્તા, મેં એમને મારા પ્રવાસનો હિદ્દેશ કહી સંભળાવ્યો.

નાયાભાઈ મારી વાતને હસી કાઢતાં બોલ્યા : ‘જુઓ ભાઈ! વધારે અનાજ પાકે એમ જાણી ખેડૂત કામ છે ને, પણ ખેતી એ કર્માધર્મો છે. કરમ પ્રમાણે પાકે. કાંકરેય સરકાર આવી અને એણે વધારે અનાજ ઉગાડવાનો ઉપાડો લીધો ત્યારે સમજાવું ના પાડ્યું—છેપનિયો પડ્યો!’

મેં એમને કહ્યું : ‘દુકાળ તો ગુજરાતના અમુક ભાગમાં પડ્યો છે. બાકીના દેશમાં દુકાળ નથી. વળી કરમ પ્રમાણે પાકે એવું કશું નથી. અમેરિકામાં, ઓસ્ટ્રેલિયામાં, કેનેડામાં ખેડૂતો વધારે અનાજ પકવે છે એટલે આપણે ત્યાંથી લાવી શકીએ છીએ. આપણા દેશમાં પણ ખેડૂતો ધારે તો વધારે અનાજ પકવી શકે અને બદાગ્યા અનાજ ન લાવવું પડે.’

નાયાભાઈને મેં વાત ન કીતરી હોય તેમ બોલ્યા : ‘એ જાણી બહારની વાતો અમે કંઈ ન સમજીએ. અમે તો બાપદાદાના વળતરથી જીતા. આવ્યા છીએ કે ખેતીના ધધામાં લાખ મળવાના નહિ અને લખેશરી થવાના નહિ.’

એ પછી હું કિસાનના મન્યો. એ પોતે થોડા ભણેલા અને જોતીમાંથી જે ધંસા કમાવા મહેનત કરે તે વર્ગના પ્રતિનિધિ દત્તા. મને થયું આ વર્ગ

જો ખોરાકના મોગ્યા ઉપર ભગતી થાય તો નાથાભાઈ જેના એમનું અનુકરણ કરશે મે એમને મારી વાત મળે ઉતાવળા પ્રયત્ન કર્યો

દિશાભાઈ બોલ્યા 'તમારી ભાઈ જેની ક્યાં વગરની એ જ્યાં વાતો છે અનાજમાથી મે પૈસા મળે એવું કાંઈ વખત બને કે કપાસ અને તમાકુમાં વધક કસ હતો પરંતુ કપાસના ચરમર ભાવ આધાર અને તમા- ઉપર જકાત નાખી હોતો ખેડૂતો કષ્ટક કષ્ટમાં પડ્યો હોતો જાગ્યા વધુ તમાકુનું વાવેતર ન થઈ શકે એમ કાયદો કરી ખેડૂતને નુકસાન કર્યું'

તે પછી મે મુનાકાત લીધી બકોગભાઈની એ મળોતિયા ખેડૂત દત્તા સગદારે મળોતધારો કરી એ વર્ગને સારું રક્ષણ આપ્યું કે મને થયું જ નહીં આ નર્મ સગદારના વધુ અનાજ ઉગાડા મોગ્યામાં ભગતી થઈ મદદરૂપ થઈ પડશે મે એમને સમજાવ્યું પડે એ રીતે સાદી ભાષામાં જની મિત્રત મમતની

બકોગભાઈએ પોતાનું દુઃખ ગડતા કહ્યું 'મારું નામ સગદાર અમારું માતૃ વંશ કહે છે પરંતુ એક વાત ત્યાં સુધી એ ના કર ત્યાં સુધી અમારો નફો નહિ વળે અનાજ વધારે નહિ જાય'

મે પૂછ્યું 'તમારે ક્યાં મદદ જોઈએ?'

બકોગભાઈએ કહ્યું 'પૈસાની મદદ મળોતધારો પત્તા જમીનદાર પામેથી અમને મદદ મળતી હવે એ અમને આખા પાટા જેના માને કેટલાકે જમીન પણ ખૂચી લીધી અને નથી ખૂચી લીધી તે મરજી નથી કહે કે—સગદાર પામે જગો, એ તમારું નહીં વગર અનાજી આપશે મારીજ વાત કરું, સાહેબ' જળદ મરી મર્યા છે ખી માટે પૈસા નથી માથે વગર આપ્યું છે કાંઈ ધીરગતુ નથી પછી દુનિયા ગીતે અનાજ વધારે જોગાડું? જીતની મારી જેની ગંજી જશે અને કોઈક મરી જશે'

માગ પરિચિત અને જેતીના જર્જરે પહોંચી વળે તેવા નરોત્તમભાઈને હું મળ્યો માગ આવવાનું મન્ય હતું તમાગ જેવા વર્ગે જોગદના મોગ્યા પર ભરતીમાં જોડાવું પડશે તેવા અગત સમયને લીધે મે આગ્રહ પણ યો

નરોત્તમભાઈએ મને કહ્યું 'ધન્યભાઈ, એ વાત તમાગ અમને કહેતીજ ન પડે સગદારે મળોતધારો કર્યો એટલે કે જમીન ખેડવા માડી તે વધારે અનાજ ઉગાડવાની આશા કે જીજ્ઞાસુ? પણ પૈસા અચૂંતાય સાધતો ન મળે એટલે અનાજ તે જોગાડવું શી રીતે?

મે પૂછ્યું 'ક્યાં સાધતો જોઈએ?'

નરોત્તમભાઈએ કહ્યું 'આ સાલ દુમળા પડ્યો એટલે ફવાના પાણી મના જોઈએ કરવાની જરૂર પડી. - -

હું વચ્ચે જોડ્યો : 'જોર્જિંગ માટે પાછો જોઈતો હોય તો સરકાર પરમીટ આપે છે.'

નરેતમભાઈએ કહ્યું : 'સરકારની દીકા નથી કરતો. એમને મુશ્કેલીઓ પશુ હશે. પરંતુ પરમીટ જરૂર મળતી નથી અને મળ્યા પછી ઉમંગભેર પાછો લેવા ગયા ત્યારે ભંડારવાળાએ કહ્યું — રોક નથી. રોક ક્યારે આવશે એમ પૂછ્યું ત્યારે કહે — કંઈ કહેવાય નહિ. જૂઠ્ઠાં ઉપર આધાર છે. આમ પરમીટ, રોક અને જૂઠ્ઠાંની હાડમારીમાં એન્જિનના પાણી ઉપર પોણોસો પાંચાં જેટલોએ અનાજનું વાવેતર કર્યું હતું તે જણા ગયું !'

મેં જવાબ આપ્યો : 'સરકારે હવે અનાજની નીતિ નંદેર કરી છે. રૂપરની સાલ પછી અનાજ પરદેશથી મંગાવવાનું નથી એટલે દેશમાં વધારે અનાજ ઉગાડવાનાં જોરો લગાડનાં મોરચા કરતાં અગત્યનો બનાવવાનો નિર્ણય કર્યો છે એટલે ખેતીની જરૂરિયાતવાળી વસ્તુઓને જૂઠ્ઠાં માટે પહેલી પસંદગી દેશમાં મળશે.'

નરેતમભાઈ એનો સ્વીકાર કરતાં જોડ્યા : 'સરકાર ખેડૂતને મદદ કરવા પ્રયત્ન કરે છે પરંતુ ખેડૂતની મુશ્કેલી અને સગવડ સમજે તેવા અનુભવી માણસો એ તંત્રમાં ન જોડવાય ત્યાં સુધી એનો લાભ ખેડૂતને પૂરેપૂરો ન મળે. કૂડની તંગીને લીધે ખેડૂતને ઉછેરેલી કેળા ખોદી નાખવી પડી. નવું વાવેતર ના મવા દે તે સમજાય એવું છે પણ તેવાર કેળા ખોદી નાખવી પડે એ કેટલું નુકસાન ? ખાતર આવે તો એ ખેડૂતને ખેતીનું કામ હોય ત્યારે આવે એટલે તાલુકાનાં શ્યેળેથી — દૂરથી — ચોમાસામાં લાવવાની સગવડ ન હોય અને ચોડું લાવવાનું હોય તો ખર્ચ વધી પડે. એટલે સરવાળે ખેડૂત એ મદદ જતી કરે અને અનાજ ઉગાડવાના સરકારના ધાનમાં વેગ ન આવે.'

તે પછી હું બીજાભાઈને મળ્યો. એ મોટા પાયા પર ખેતી કરનાર વર્ગના પ્રતિનિધિ હતા. એ વર્ગ ધારે ના સારી રીતે મદદરૂપ થઈ શકે. તેવી લાંબી જમીન અને પૈસા રોકી શકે તેવી રિયલિટી ધરાવતો હતો. એ મારી મુલાકાતનું કારણ જણાવી તેમની પાસે મદદની માગણી કરી.

બીજાભાઈએ એમની વિચારસરણી જણાવતાં મને કહ્યું : 'આજે દેશમાં મોટો વર્ગ ખેતીને વેચાર માનતો નથી, પણ ખરી રીતે ખેતી એ વેચાર છે અને હું તે રીતે જ વિચારું છું. વધુ અનાજ ઉગાડવાની ના નથી, પણ એ પહેલાં ખેડૂત પાવમાલ નં ચઈ જાય તેવી એને ખાતરી મળવી જોઈએ.'

હું નવાઈ પામતાં જોડ્યો : 'કેવી વાત કરો છો ? વધુ અનાજ ઉગાડવાથી ખેડૂત પાવમાલ ચઈ જાય કે નહીં ?

બીખાભાઈ માગે અત્યંત પગ ઝીણી આપ કરતા ગોલ્યા 'સદર થા તો તો સારુ' પણ વધુ ઉત્પાદન થતા ભાવ નીચા જાય તો તો એ પાર્યમાન થઈ જાય અને દરજી '૩૦'ની સાલનો દસકો ભૂલ્યા નથી એ વખતે ભાવ એવા મેસી ગયા હતા કે ખેતી ખોટનો ધધો હતો આજે ભાવ ઊંચા છે તે સાચું, પણ એને નીચા વાવવાની બાધી માગણી આવે ન મરદાની પછી એ નીતિ છે'

મે કહ્યું 'પણ તમે જ કહો, આજે અનાજના જે ભાવ ન તે સામાન્ય માણસને પોષાય તેવા કે?'

બીખાભાઈએ એનો સ્વીકાર કરતા કહ્યું 'એ તમારું કાંઈ સાચું જ ભાવ નીચા આવે તેનો વાધો જ નથી પણ તે સાથે ખેડૂતની જરૂરિયાતની ઝીંજોના ભાવ પણ નીચા આવવા જોઈએ પરંતુ ખીજન ક્ષેત્ર એના ચિદ્ર દેખાતા નથી એટલે વધુ અનાજ ઉગાડવાના વપારમાં નાણા મેકતા માગે જેવા વેપારી ખેડૂત ડરે છે'

મે દલીલ કરી 'એ દુ સમજ્યો પરંતુ હવેનાં મુખ્ય જરૂરિયાત અનાજ કહેવાળું એના ભાવ જેમે એટલે પછી આપોઆપ થોડા વખતમાં ખીજ ભાવ નીચા ગયા વગર નહિ રહે'

બીખાભાઈએ સામી દલીલ કરી 'પણ એ વચગાળાના મમરમાં ખેડૂતનો દુઃસ્વપ્નાળી નીચી જાય તેનું શું?'

મે કહ્યું 'જો આમ '૨૬ વર્ષ પોતાના માર્ગનો પ્રથમ તિચાર થઈ કરે તો પછી આ વિષયકનો અત ની ગીતે આવે?'

બીખાભાઈએ જણાવ્યું 'જુઓ છિવગભાઈ પરમાર્થની વાતો કરી સહેલી કે વળી કોઈની પામે લક્ષ્મી હોય અને પાનની માગણી નથી એ જુદી વાત છે પણ ધધામાં ખોટા ખાવાનું કોઈને ન કહી શકાય'

મે કહ્યું 'તો પછી એનો રસ્તો તમે જો બતાવા શ?'

બીખાભાઈ કહે 'સરકારે વધુ અનાજ ઉગાડવાની યોજનાના પ્રથમ પગલા તરીકે ખેડૂતને ખાતી આપની જોઈએ કે ઉત્પાદનના 'સાજી ભાવ મળી રહેશે સગર જો પ્રજાને અન્નતા ભાવ અનાજ આપવા માગની હોય તો આજે જેમ નાણા દન અનાજ મોડા આવે પરંતુ થોડી વાત ખોટ ખાઈને પ્રજાને આપે, તેમ દેશનું અનાજ પણ આપવું જોઈએ જેટલું ઉપર એ ખોટ પડી ન જોઈએ'

કે ને ૮ મહત્ત્વ અગવિદલાઈને એ બોલેના મેડા વર્ષના પ્રતિનિધિ હતા આદુસ અનુજોટ હતા પૈમેટક સુખી હતા એટલે નોકરી ન કરતા

ઘરની ખેતીમાં પડ્યા હતા. વળી રાષ્ટ્રવાદી માનસના હતા. એટલે વધુ અનાજ ઉગાડે એમ એમને કહેવું પડે તેવું પણ ન હતું. એમણે મારા પ્રવાસનું કારણ જાણતાં જ કહ્યું: 'પેટલીકર! વધુ અનાજ ઉગાડવામાં કેવી નિષ્ફળતા મળે છે તેનો આ સિઝનનો જ મારો અનુભવ તમને કહું. શિયાળુ પાકમાં મની કોષ તરીકે મોટા ભાગે અમારા ગામમાં કલકત્તી તમાકુ કરી. પરંતુ મને થયું—કેવળ પૈસા ખાતર તમાકુ કરવી એ બૂખ્યે મરતા પોતાના દેશભાઈઓ પ્રત્યેની ફરજ ચૂક્યા જેવું કહેવાય. એટલે ઘઉં કરવામાં નફો નથી એમ જાણ્યા છતાં મેં ચાલીસ વીધાના આખા હોટમાં ઘઉં કર્યા.

અર્ચિદલાઈની જિંમી ભાવના જોઈ મારું હૈયું હરખાયું. મેં શાગ્રાશી આપનાં કહ્યું: 'સાચે જ અર્ચિદલાઈ, હિંદને આજે તમારા જેવા ખેડૂતોની જરૂર છે.'

અર્ચિદલાઈ જોડ્યા: 'હજુ મારી વાત પૂરી તો સાંભળો. ઘઉંમાં જેટલું આવવાની ખીક મેં ઘોળિયાને ગરસે પોપટિયા ઘઉં કર્યા ત્યારે ઊધછની મુરેકેલી આવીને જીબી રહી. માંજસને ટી બી., ટાઇટાઈડ 'કે કેન્સરનું' દર્દ થયું' હોય તો એના નિષ્ણતો મળવા સુગમ છે, પરંતુ ખેડૂતને પાકમાં રોગ આવે છે એનો રસ્તો અતાવનાર નિષ્ણતો મળવા દુર્લભ છે. ગરીબ, માંજસ પૈસાને અભાવે લાચારી અનુભવી સ્વજનને મરતું જોઈ રહે છે, તેથી રીતે ખેતીના નિષ્ણતો દેશમાં સુગમ નથી તેથી ખેડૂતને પાક ખલાસ થતો લાચારી સાથે જોઈ રહેવો પડે છે. ચાલીસ વીધાના પાક હું ઊધછને કારણે ન ખચાવી શક્યો!'

આમ પ્રવાસ દરમ્યાન જુદા જુદા વર્ગના પ્રતિનિધિઓની જુગાની ઉપરથી મને જે અનુભવ થયો તે માટે અભણ ખેડૂતોને મેઇક લેન્ટર્ન દ્વારા ખોરાકના મોરચાની અગત્ય સમગતવરી જોઈએ. ખેતીના પાકને કર્મ કરતાં જીવિત્વકના પુરુષાર્થ સાથે સંબંધ છે તે હસાવતું જોઈએ. ખેડૂતોને ખેતી કરવા માટે જોઈતાં નાણાં ધીરવાની સરળ સગવડ થવી જોઈએ, અને તેમાંય નાણાં કરતાં સાધનસામગ્રી પૂરી પાડવાની આવશ્યક યોજના થવી જોઈએ. ત્રીજું મહદ તાલીમ 'પામેલા માંજસોનું' માર્ગદર્શન મળવું જોઈએ. ઉપરાંત ગોષાતા ભાવ મળશે તેવી સરકાર તરફથી ખાત્રી મળવી જોઈએ.

જે હાથ વિના જેમ તાળી ન પડે તેમ ખોરાકનો મોરચો ખેડૂત અને સરકાર સામસામી હાથ ન મિલાવે ત્યાં સુધી સફળ ન થાય. તેમાં ખેડૂત અભણ, ગરીબ અને પછાત છે એટલે પહેલ કરવાની ફરજ સરકારને માથે આવી પડે છે. અને તે પહેલ સરકારે કરી પણ દીધી છે એટલે એનો વળતો જવાબ ખેડૂત આપશે તેમ મારા પ્રવાસના અનુભવથી મને જણાયું છે. જય હિંદ! જય કિસાન!

ગ્રંથ સ્વીકાર

[૧] ગાંધીજીની સાધના : લેખક - રાવજીભાઈ મણિભાઈ પટેલ, પ્રકાશક - નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ, રૂ. ૨૧.

પુસ્તકની આ બીજી આવૃત્તિ છે. લેખક દક્ષિણ આફ્રિકામાં મહાત્માજીના સત્યાગ્રહના એક સંગીત હતા એટલે દક્ષિણ આફ્રિકામાં ગાંધીજીએ જે સત્યાગ્રહના નવા સત્ત્વની સાધના કરી તે ઇતિહાસ લખવાના અધિકારી છે. બીજા સાથી શ્રી હનલાલ ગાંધી તપાસી ગયા છે. એટલે તેનું દસ્તાવેજ મૂલ્ય છે.

[૨] રાષ્ટ્રભાષાનો સવાલ : લેખક - જવાહરલાલ નેહરુ, પ્રકાશક ઉપર પ્રભાણે, સાત આના.

રાષ્ટ્રભાષાનો પ્રશ્ન હાલ ઉગ્ર છે. એનો નિર્ણય ટૂંક સમયમાં જ ધારણ સભાએ કર્યાનો છે. એ વખતે પડિત નેહરુ શું માને છે તે આ પુસ્તક દ્વારા જાણવા મળે છે.

[૩] વિદ્રોહી આત્મા : લેખક - ખલીલ ગિધ્દાને, અનુ : ચિવમ મુંદરમ્, આદર્શ પુસ્તક ભંડાર, ભદ્ર, અમદાવાદ, રૂ. ૩-૧૦-૦.

વિશ્વવિખ્યાત સાહિત્યકાર ખલીલ ગિધ્દાને આ પુસ્તકમાં લખ, લક્ષ્મી, ગાંધી અને મર્મ, આ સત્યાગ્રહોની વિકૃતિ દર્શાવવા ચાર વાર્તાઓ લખી છે. ખલિલ ગિધ્દાની કૃતિ વાંચવાની લક્ષ્મી કૃતિ એ સૂચને યોગબાવા જેવી વાત કહેવાય.

[૪] રમજાના : સપાદક - નાગદાસ ઈ પટેલ, પ્રકાશક - ખાલવિનોદ દાર્પાદિય, મુળક ૨, રૂ. ૩-૧૨-૦.

આ રમજાનાના મેટમાં પાંચ પુસ્તિકાઓ છે કદ આરોગે નંદ, ફાકીદાસ, મુસાઆદનાં વા પાણી, ફૂલજી, જેખચલી. દરેકની કિંમત આગ આના દરેક પુસ્તિકામાં બાળકોને રમજા પડે તેવી ટૂંકી ટૂંકી વાર્તાઓ છે. મુંદરચિત્રો અને મજેદાર ગોક્ષ એ ખાલવિનોદની અગાઉની માળાની વિશિષ્ટતા આમાં પણ છે.

[૫] વાકળ પાટીદાર પત્રિકા : પ્રકાશક - વાકળ કેળવણી મંડળ, મોહારોડ (તા. પાટણ), વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૨.

વાકળ કેળવણી મંડળ વાકળની પ્રજામાં ખાસ જાણીતું છે. મંડળ આ પત્રિકા દ્વારા લોકશિક્ષણનું એક અંગ સફર કરે છે. પત્રિકા વર્ષમાં ચાર જોડામાં જોડી બહાર પાડવાનું વિચાર્યું છે. પ્રથમના આ અંકમાં વાકળ પ્રદેશના પાટીદારોની સમાજસુધારણા એ વિષય ઉપરનો ઇતિહાસ નિબંધમાં શ્રેષ્ઠ જાહેર થયેલો નિબંધ જાપવામાં આવ્યો છે. પ્રજા આ પત્રિકાને વધારી લેશે એમ ઇચ્છીએ છીએ.

ઢાલની ખીછ બાબુ

લગનના પ્રસંગમાં કન્યાનાં માથાપને મોટી મુશ્કેલી છે. લેવડદેવડનો આંકડો ખૂબ વધી ગયો છે. વર મેળવવો મુશ્કેલ છે. ઢાલની આ એક બાબુ અતિ જાણીતી છે. પરંતુ એ ઢાલની ખીછ બાબુ પણ છે કે છોકરા માટે કન્યા મેળવવી મુશ્કેલ છે. જેમ એક બાબુ છોકરીના લગન પાછળ મળ ઉપરવટનું ખર્ચ કરવું પડે છે, તેમ ખીછ બાબુ છોકરાના લગન પાછળ પણ એ જ રીતિ થાય છે. અને જેમની એ શક્તિ નથી હોતી ત્યાં એચાર બાઇઓમાંથી એકજ બાઇ પરણી શકે છે અને ખીજઓને કુંવારજ રહેવું પડે છે. આ સંન્તેગોમાં લાહીનો વેપાર કરતી ટાળીઓનો ધધો આંસ છે. મોટે ભાગે કાઠિયાવાડથી કન્યાઓ, વિધવાઓ (સધવાઓ પણ કોઈ કોઈ વખત) લાવીને વેચવામાં આવે છે. એમાં વિવિધ કુમાર પણ થાય છે. નોકરી કરેલી રકમ કરતાં હેશ્લી ધડીએ વધુ રકમ માગવામાં આવે છે. મોટી ઉમર કહી હોય અને નાની નીકળે. વિધવાને કુંવારી તરીકે ગણાવે. ખીછ નાતને ભગતી નાત કહી સોદો કરે. સધવાને રિધવા તરીકે અને એ રિતિમાં કોઈ કોઈ વખત મળા ધણી તરફથી કેસ પણ થાય છે. વળી એવી પણ ધધાદારી સ્ત્રીઓ હોય છે કે અમુક વખત પછી ઘરમાંથી હાથ આવે તે ઘરેણાં, રોઢ લેઇને નાસી છૂટે. છતાં આ વેપાર આવે છે. કારણ કે એ સિવાય ઘર ઉઘાડું રાખવાનો કોઈ ખીજો રસ્તો નથી. અને જે છે તે તરફ લગુ જવાની કોઇ દિમ્મત કરવું નથી. તે રસ્તો એટલે અનાયાથમ.

એ રસ્તે ન જવાનું કારણ?

અનાયાથમની કન્યાઓનાં લગન અગે અવારનવાર ડાપાંઓમાં ગંદકો ખખર આવતી હોય છે. પરંતુ લાગે કોઇ એમાં ઉમેલવારી નોંધાવવાની દિમ્મત કરે છે. રેખાની રીતે કોઇ એમ માની લે છે કે અનાયાથમની કન્યાનાં માથાપનું કેકાણું નહિ, સંસ્કાર નહિ, અને નાતજાતનું કેકાણું નહિ એટલે કોઇ એ રસ્તે જવું નહિ હોય. પરંતુ એ એનું સાચું કારણ નથી. કોઈનો વેપાર કરતી ટાળાઓ જે કન્યાઓ લાવે છે તેમનાં માથાપનું કેકાણું ન હોય છતાં એનો વાંધો નથી આવતો. વળી ત્યાં કન્યાની અજાત છે, લગનના વાંચા કે ત્યાં સંસ્કારનો ભાગે કોઇ વાંધો કાઢવું હોય છે. વળી

અનાયાશ્રમે અંગેની માહિતી

ઉપગના જે ભાઈઓના માનસનો વિચાર કરતાલાગે છે કે નીચેના યુવકો જે અંગે વિચારતા થયા છે, અને એવા જે કાંઈ બીજા ભાઈઓ વિચાર કરતા હોય તેમને ખ્યાલ આવે તે માટે હિન્દુ અનાયાશ્રમ, નડિયાદ અને મહીપતગમ રૂપગમ અનાયાશ્રમ, ગયપુર દગ્ગાજી બહાદુર અમલવાદ તરફથી જે માહિતી મળી છે તે નીચે આપી કે નડિયાદ આશ્રમમાં કન્યાઓના લગ્ન કરવાના હોય કે ત્યારે તે બામનની જગેર ખર્ચ વર્તમાનપત્રમાં આપવામાં આવે છે અને જે અગ્રજીઓની વિગત પૂછી લગ્નની દમિયી ઉમેદવારો પસંદ કરી મુલાકાત માટે રૂપરૂ બોલાવે છે અને તેમાંથી પસંદ કરી તેમની વિગતથી કન્યાઓને વાકેફ કરવામાં આવે છે અને કન્યાઓની પણ મુલાકાત કરાવવામાં આવે છે અને જે ગીતે છેવટની પસંદગી પામેલા ઉમેદવાર સાથે લગ્ન કરવામાં આવે જે અગ્રજીના ફોર્મમાં સામાન્ય ગીતે નામ, હામ, ઉમર, અભ્યાસ, કુટુંબની કબીલત, ધર્મ, વાર્ષિક આવક, ઉપગત ભવામય્ય કરનાર જે ગદગ્યના નામ ૩૦ વર્ષની ઉમર કરતાં મોટી ઉમરનાની પસંદગી કરવામાં આવતી નથી કાંઈ ફોર્મ ભરીને મોકલી આપે તો નથી જાદર ખર્ચ વખતે રેકર્ડ ઉપરથી તે ભાઈને ખર્ચ આપવામાં આવે આશ્રમમાં હાલ કાંઈ લગ્ન કરવા જઈએ તો વિધવામહેન નથી અમલવાદ આશ્રમમાં સામાન્ય ગીતે ૨૦ વર્ષથી નાની કન્યાઓના લગ્ન કરાવવામાં આવતા નથી. અને છોકરીઓના અભ્યાસ મટ્રિક સુધી સામાન્ય ગીતે હોય છે એટલે એથી ઓછા ભણેલા ઉમેદવારની પસંદગી થવાનો મજબૂત નથી હોતો ત્યાં પણ ઉમેદવારે ફોર્મ બાંધી હોય છે અને તેની વિગત ઉપર કડી તેરી હોય છે. ૩૦ વર્ષથી મોટી ઉમરનાની ત્યાં પણ પસંદગી થતી નથી જે માટે મોટી ઉમરની વિધવા હોય અને તે પસંદગી કરે તો લગ્ન કરી શકે છે. લગ્ન માટે ઉમેદવારની પસંદગી થાય તો એણે રૂ ૧૫૦૦ નો વીમો લેઈ કન્યાને નામે તે ચકાસી આપવો પડે રૂ ૭૦૦ આશ્રમમાં અનામત મુકવા પડે જે કન્યાની ૨૫ વર્ષની ઉમર થતા બંનેની સમતિથી રૂકમ પાછી સોંપવામાં આવે તે દગ્ગાજી બહાદુર બાજુ મજે સિવિલ મેરેજ એક્ટ પ્રમાણે લગ્ન રજિસ્ટર કરાવવું પડે અને તે પછી ધાર્મિક વિધિ કરવાની છૂટ છે કન્યાને લૂગડા-ઘરેણા રૂ ૫૦૦ સુધી કરાવવા પડે જે અંગેની સંપૂર્ણ માહિતી તે તે આશ્રમે સાથે પત્ર-વ્યવહાર કરવાથી મળી ગઈશે.

આંતરપ્રાંતીય જ્ઞાતિજનને પત્ર

ચરોતગના મૂળ પાટીદારો પણ પેટીઓથી દક્ષિણમાં ચેવલા, ઓગાખાદ,

અગ્રાનપુર વગેરે રથજો વસીને પરપ્રાંતીય અને ગણેલા ભાષણોમાંના અદમક-
નગર નિહલામાં વસતા એક ભાષણો પત્ર કે કે, 'જાત આપણે જણાવવાનું
કે અને દેમે લેવા પાટીદાર અમારા આ બાબુમાં ગામ એવલા, ઔરંગાબાદ.
અગ્રાનપુર વિગેરે રથજોમાં કન્યાઓની લેવકડેપડ થાજે ને. દરે મુજરાતથી
પણ સંબંધ થાતુ થાંચ એવો અમારો વિચાર છે. તે એક કન્યા કોઈ સારા
ભણેલા, બી. એ. મુધીવા પ્રાકરે મેળે તે જરૂરી તેમજ બી. એ. જ.
મુધી શીખેલા કોઈના સારૂ કન્યા પણ લનેલી મેટ્રિક મુધીની હોજો તે કરવા
વિચાર છે. તે આપણા તરફ તેવી કોઈ એમવાઈ થઈ શકશે કે કેમ તે વિષે
ખુલાશો જણાવશો. અગર આપણા પાટીદાર માસિકથી નિવેદન કરી જણાવશો.'
આ વિચારસરણી બરાબર છે?

આંતરપ્રાંતીય, આંતરગાતિય લગ્નોની દિમાયત આજે વિચારમાં કરે
ને, એ સંભોગમાં ઉપરના પત્રલેખક ભાષણી વિચારસરણી બરાબર છે એમ
પહેલી નજરે લાગે. પરંતુ આંતરપ્રાંતીય અને આંતરગાતિય લગ્નનો વિચાર
કરતી વખતે એનો અર્થ એ કરવાનો છે કે બને—યુવક અને યુવતી કોટુબિક
ગીતે, અભ્યાસને લીધે, ધધાને લીધે કે વસવાટને લીધે એકબીજાના પરિચયમાં
આવ્યાં હોય, અને લગ્ન કરવા ઈચ્છતાં હોય તે પર પ્રાંત કે પર ગાતિને
લીધે તેનો નિરોધ ન થવો જોઈએ. એવાં લગ્ન યત્નાં જોઈએ. પરંતુ એવા
કોઈ પરિચય વગર, પોતાના આપણા મુજરાતના હતા અને પાટીદાર હતા
જો કારણે દક્ષિણમાં વસતું એક કુટુંબ મુજરાતમાં કન્યા આપવા તૈયાર થાય
અને મુજરાતની કન્યા લેવા તૈયાર થાય, એ બરાબર લાગતું નથી. માણસ
એ સામાજિક પ્રાણી છે, અને સામાજિક તરીકે સાધા, રિવાજ, રહેણીકરણી,
કેળવણી વગેરે અંગોનો વિચાર કરવાનો હોય છે. અને માણસની ટેવા પણ
એમાં આવી જાય છે. આ બધાને વિચાર કરતાં કેવળ મુજરાતમાં કન્યા
આપવા ખાતર કે મુજરાતમાંથી કન્યા લેવા ખાતર કોઈ અનુભવ કુટુંબ
આથે લગ્નસંબંધ બાંધેલા એ જોવાથી અજાતરો છે. એને બદલે મુજરાતનું
દક્ષિણમાં વસતું કોઈ કુટુંબ હોય અને બનેને પરિચય થતાં લગ્નસંબંધ
બાંધવા તૈયાર થાય તે એમાં વાંધો ન જણાય. એટલે આંતરગાતિય લગ્નમાં
માનવા છતાં, પત્રલેખક કોઈ ચરોતરના મૂળ પાટીદાર કે એમ સ્વીકારવા
જનાં, એ દલદલ કે ઉતરતા નથી એમ માનવા છતાં મુજરાત અને ત્યાંના
સંસ્કાર બેઠને લીધે એ અનુભવ હર હરનાં કુટુંબો વચ્ચે લગ્નસંબંધ
બાંધવાની આ જાતની રીત ચોખ્ખી નથી. અને આ જાતની વિચારસરણી
પત્રલેખકને જણાવી ત્યારે એમણે નીચે પ્રમાણેનો પ્રત્યુત્તર વાળ્યો.

પત્રલેખકની લગ્ન પાઠગતી ભાવના

જાત આપણે કામગમ મળ્યો છે વિગત જાણી છે પણ આપને ખાતર જણાવાનું કે નજીકમાંથી લગ્નમંથન બધાજ એક્ટ્રેસા જેવું કે તે વાજળી છે તો પણ વપાગ અથ્થે આપણી કામના આકર્ષકી મુધી પોચલા છે અને સળધો થાએ છે તો આ અરેને નજીકમાં જ ઘર આગણા જેવું છે તો પડે કેમ? સળધ થરા વિચારવા જેવું છે દેવે પ્રથમની કાંઈ ગિવાજેની વાતો ગ્લી નથી અને સીવ ચાવાના પુગવે અમો મુગ ચંગતગનાજ ગ્લીશ હાઇ અરે વસેના ન જા આ નગ્ધી અમાગ વંકિની રદનીકગ્ળી ધળીજ આગી ન અને તે વિગે જ ખાતરી ના દેને તો મોછાવાવાના ભાઈનાવલાઈ દેજનીઅન આહેમ આવવા, પૂણામા ગ્લીશ ન અને તેવનો અમાગે સાગે પગેઅઅ ન વવાન કુછવાથી રદનીકગ્ળીની જાણ થગે આ તન્દ બધાજો! મુળી ને નરાગે તરીકજ લાંકા ન અરેના અમાગ લગ્ન પ્રમથમા જ આપ આવા ને જના તા આપજ એમજ લાગમ કે પાટીદારની કામ નથી વાનીઆ ક્રાન્દનનીજ કામ જેની લામની થગે આ તો ખાસ આપનું મુગમ્થાન ગુજરાય તેથી મધા દળી મળી જઈએ એવા ઉદય હંદુધી ન વામનીથી આજો નમદી આપી પડલી ન ને તે વાત ને આપ સરખા મન ઉપર લગે ના ખાતરી ન કે પગમાતમા તેમા જરૂર જરાજ આપગે

લગ્નનો મુગ ઉદેશ જો હોયો જોઈએ?

ઉપગતો પન નાચતા મામાન્ય એની જાપ પડે કે કે આ જાતનું લગ્ન થાન એની મારી (વિગાગ અથમા લઈએ તો ગુજરાતની પ્રજામી) ઇન્જા નથી અને એ ગીતે પનનેજકે પોતાના પક્ષની અગર્થનમા દલીલો કરી છે પથમ દલીલ એ છે કે આક્રિમ જેટને દૂર વસતી જાતિના લોકો વચ્ચે લગ્ન અમધ થરામા વારા આવનો નથી તો આ તો દેશનો એક ભાગ છે નજીક નજીકમાં જ ગણાન પરતુ આક્રિમ વસતા લોકો ધધા અર્થ ત્યા વમે છે, અનુ કુટુમ પિત્રાઈઓ, સમા જના અહીં ન વળી તે પણ અહીં આવે જન છે જ્યાં દક્ષિણમા વસતી પ્રજાનો પેદીઓ થરા અમધ પન્પ્રાતીય થઈ જરા છે અનન આક્રિમ વારા અતગમા ફર હોરા જા ગ્લીશીકગ્ળીમા નજીક કે જ્યાં દેશના દક્ષિણમા વસતા નજીક મા હોરા જા રહેણીકગ્ળીમા દૂરના છે મીજ દલીલ એ કે જૂના ગિવાજે ગ્લીશ નથી, વૃત્તા જન્ય કે એટને પગપ્રાતી ભિન્નતા જેનું ન ગણાવું જોઈએ સમાજના દિવાજ એ માણ્યને મોગે ભાગે આર્થિક ગીતે નુકસાન થરે છે ગજનો દોટુગિક મુરકેની

આત્મા સુધી માથે ડેવાનો ભાગ હોવા જતા મન માન પિતાએ આટલું સુધી ભણાવે, હવે હું પણ એક શુદ્ધ યુગ કે માગ માટે એક પાત્ર ખર્ચવી તેમની શક્તિ બદાગની વાત કે વધારામાં વળી આત્મા સાલની દુષ્કાળ પરિસ્થિતિએ તેા ગજબ દેગી નાખ્યો છે. હવે હું માગ પગ ઉપર બેતો ગઈ લણી શકાશે તેા ભણીશ નહિન- મારી ત્થી આશા અભિલાષાઓની ઇમાગત જમીનદોગત થઈ જશે અને નોકરી ત્રીકાગની પડગ નોકરી સાથે અભ્યાસ કરવા હું તૈયાર છું પરંતુ એા નોકરી મેળવી શક્ય બને તેમ લાગતુ નથી એક મીગે ઉપાય કે અને તે એ કે કાષ્ટની પાસેથી લોન લઈ અભ્યાસ ચાલુ ગણવેા આપના જાજનામા લોન આપી શકે એવા કોઈ ચક્તિ અગર સગ્યા હોય તેા મને શિગામુ મોકલી આપના કાલેજમા અભ્યાસ કરતા વિદ્યાર્થીને પુગતકાની મદદ અને કોલેજીપ જો કોઈ ચક્તિ અગર સગ્યા તરફથી આપનામા આવતી હોય તેા મને જણાવશે

વિકટ પરિસ્થિતિ

આ જાતની ગિથિગા વળા વિદ્યાર્થીગેા મુકાય કે અન મોગ ભાગનાની આશા-અભિલાષાઓની ઇમાગત જમીનદોગત થઈ જાય કે અમેગિકામા મગીચ વિદ્યાર્થીગેા જાગેા દગમિયાન નોકરી મીન દમાઈ શકે કે એ ગિથિતિ આપજા ત્યા નથી અન એના બે મનદે. કે વિદ્યાર્થીન મદદ કરવાની દષ્ટિએ એ તે સગવડ સાચવીને નોકરી આપવાની માનિમ્વર્ગની મનાદશા નથી અને વિદ્યાર્થીમા કાગકુનિયા નેાની કરવા સિવાય કે જાતમહેનતની મજૂરી કરવાની મનાદશા નથી શક્તિ પણ નથી જાતમહેનત ન કરવી પડે અને ટેબલખુગસી ઉપર બેસીને કરાઈ શકાય તે માટે કેગવણી લેવાની જરૂર છે એ આપણી મનાદશા છે ત્યા એ કેગવણી લેનાગમા જાતમહેનત કરવાની મનાદશા શી ગેતે હોય? અને ના પણયો જાતમહેનત કરી નથી એટલે ઉપગના વિદ્યાર્થીની જેમ જરૂગિયાત આવે તે ઘડીએ જાતમહેનત કરવાની શક્તિ આવ શી ગેતે? બાકી જો જાતમહેનત કરવાની તૈયારી હોય તેા કાગકુનિયા નહિ તેા મહેનતનુ કાગ મેળવીને વિદ્યાર્થીગેા જાગેામા થાકુ કરાઈ શકે પણ આ તેા ત્યારે મને કે આપણી કેગવણીમા શરૂઆતથી જ જાતમહેનતની કેગવણી અચાય વળી સગમ જો અમુક અમુક કાલેજોનેા સગમ બનલ અને નોકરી કરી શકતો માણસ દમાઈને લણી શકે તેરી સગવડ થાય તેા નાનીમોગી નોકરી મેળવીને ધગશવાળા વિદ્યાર્થીગેા લણી શકે પછી બાકી ગઈ મદદ કરતી સગ્યાગેા ઇન્ટર ડુધીનેા અભ્યાસ કર્યા પછી આગળ અભ્યાસ માટે ચરોતગના વિદ્યાર્થીગેાને ચરોતગ વિદ્યાર્થી સદાયક સદકાગી મડગ ગમગ મદિગ ખમાગી ગમ પામે રડોદગ ગે સગ્યા લાલ આપ છે ચગતગના

પાટીદાર વિદ્યાર્થીઓને માટે બીખાભાઈ જીવાભાઈ શિષ્યવૃત્તિઓ અપાવ છે. મુંબઈમાં પાટીદાર યુવક સેંધ મુંબઈમાં વસતા પાટીદાર વિદ્યાર્થીઓને પુસ્તકોની અને શિષ્યવૃત્તિઓની મદદ કરે છે. ઉપરાંત એવી મદદ આપતી સંસ્થાઓની વિગત અને શરતોની સૌ કાંઈને ઉપયોગી થાવ તેવી માહિતી સૂરતના 'નૂતન શિક્ષણ' માસિકે પાછલા વરસમાં પ્રસિદ્ધ કરેલી. એટલે શ્રી તંત્રી, 'નૂતન શિક્ષણ' ચંદાવાડી, ખપાટિયા ચક્રો, સૂરત એ શિરનામે લખી માહિતી મેળવી રાકાય.

વડલભ સેવાશ્રમ

ઉપરાંત એ દિશામાં સાચી ગેતે મદદરૂપ થઈ પડે તે વૃત્તિથી સેવાભાવથી પ્રેરાઈને સોહજાનાઈ શ્રી પુરુષોત્તમભાઈ નરસિંહભાઈ પટેલ વડલભ સેવાશ્રમની સંસ્થા જાળી કરવા પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે. વિદ્યાનગરની સંસ્થાઓમાં ભણતા વિદ્યાર્થીઓ સાલ લેઈ રહે તે રીતે જાહેરાત અને આશુલ્લી સગદની ૬ વાંધાની ચરેડીમાં એ સેવાશ્રમનું રચણ પસંદ કરવામાં આવ્યું છે. વિદ્યાનગરની સગદની ખાલુમાં તે ગ્રંથ આવ્યું છે. આશ્રમ સાથે સરદારશ્રી વડલભભાઈનું નામ જોડવામાં આવ્યું છે. વડોદરા રાજ્યમાં લોકોપકાર નિબંધ અન્યથે આશ્રમ નોંધાવવામાં આવ્યો છે. વિદ્યાર્થીઓ પોતપોતાના ઘેરથી અનાજ લાવીને દાસે રસોઈ કરી સ્વાવલખી વિદ્યાર્થીશુદ્ધ અલાવે તેવી યોજના છે. ઉપરાંત ગૌશાળા, ટ્રુપિ અને બીજી કામોદોગોની પ્રવૃત્તિ પણ દાસ ધરવાની યોજના છે. પરંતુ એ આશ્રમ અંગેનું જમીન કબજાનું કામ હજુ ચાલતું હોઈ આ વરસે મકાનો બાંધીને જૂનથી કામકાજ થઈ રહે તેમ નથી. એટલે દાસ આ સાલ માટે ૧૦ વિદ્યાર્થીઓને જ સેવાના છે. હાઈ સ્કૂલના ઉપલા ધોરણમાં ભણતા અને કૉલેજના વિદ્યાર્થીઓને દાખલ કરવાના છે. એમાં દાખલ થવા ઇચ્છતા વિદ્યાર્થીઓએ પાટીદાર કાર્યાલયને શિરનામે પરિચયવદાર કરવો.

સ * મા * ચા * ર

★ મોઝાસાનાં કુ. મધુદાન્તા પી. પટેલ સિનિયર કેમ્પીજની પરીક્ષામાં પાસ થયાં છે. મોઝાસાની જર્નમેન્ટ ઇન્ડિયન માર્સ હાઈ સ્કૂલમાંથી એ પરીક્ષામાં પાસ થનાર એ પહેલાંજ પાટીદાર બહેન છે.

★ માતર તાલુકાના ત્રાણજી ગામના શ્રી. દાજીભાઈ ભુલાભાઈ પટેલે પોતાની પુત્રી શ્રી. વરોદાજીદેવને એક પત્ની હયાત હોવા છતાં નારના શ્રી. મગનભાઈ ગ્રાહાભાઈ પટેલ સાથે પરણાવી હતી. આ બાંધત કેમ ચતાં હજુર મામલતદારે શ્રી. મગનભાઈ ગ્રાહાભાઈ પટેલને એક દિવસની સજા અને રૂ. ૨૫૦ દંડ કરી લગ્ન ફોક કરવા હુકમ કર્યો છે. અને શ્રી. દાજીભાઈ ભુલાભાઈનો રૂ. ૫૦ દંડ કર્યો છે.

૩૧. ૧૪માં ૧૩ પુસ્તકો અને ૨૪ અંકો

[પરદેશમાં—૩૧. ૧૬માં] દપાલખર્ચ સહિત
પ્રતિમા

આ માસિકમા મોટી માહકળના લગભગ પોખા સાતમે પાનાં (ચાલુ પુસ્તક સાહકળના સાડી તેરમે પાનાં) અને લવાજમ ભરો તેની સાથે જ પાકા પૂઠાનુ, જોડેટ સાથેનુ સુંદર બેટપુસ્તક મળે છે. લવાજમ ફક્ત રૂ. પાંચ જ છે. (પરદેશમાં રૂ. સાત) ધરતી પ્રત્યેક વ્યક્તિને ખૂબ ઉપયોગી એવું ગુજરાતનું આ એક જ માસિક આ પ્રકારનાં લખાણ આપે છે.

પુષ્પ

ખાસકન - ડ. જારીનું મુખપત્ર. જાગરેનું પોતાનું માસિક. આ માસિક અખિલ ભારત બાળક સંઘના મુખપત્ર રૂપે આવે છે. પ્રત્યેક અંકમાં એક ચિત્રવાર્તા, જીવનચરિત્ર, સચિત્ર સુંદર રસભરી વાર્તાઓ, વિજ્ઞાન, દાસ્તખ, કવિતાઓથી ભરેલું આ માસિક ગુજરાતનાં ઘરે ઘરે બાળકોના હાથમાં રહે છે તમામ બાળકોના વિકાસ માટે આ માસિક જરૂર વસાવવું પડશે—

—ને કેટલું સચ્ચું? ‘વર્ષે’ ફક્ત રૂ. નવ મોકલવાના હોય છે. પરદેશ માટે રૂ. સાડા ચાર.

સંસારચક્ર અંધાવાલિ

બાર પુસ્તકોના આ સંપૂર્ણ લેખક શ્રી. મોપાન છે. પુસ્તકોનાં નામ જ એની ઉપયોગીતા પૂરવાર કરે તેવાં છે.

(૧) કુમાર સાથે, જીવનચરિત્ર (૨) લગ્નચરિત્ર (૩) કન્યા સાથે જીવનચરિત્ર, (૪) લગ્નચરિત્ર (૫) યુવક સાથે—કર્તવ્ય ક્ષેત્ર (૬) લગ્નજીવન (૭) યુવતી સાથે—કર્તવ્ય ક્ષેત્ર (૮) દાંપત્યજીવન (૯) શ્રીમાન સાથે—સમાજ જીવન (૧૦) કુટુંબ જીવન (૧૧) શ્રીમતી સાથે—સમાજ જીવન (૧૨) કુટુંબ જીવન

બારેવનુ લવાજમ ફક્ત રૂ. ૭. પરદેશ રૂ. સાડા સાત.

જીવન સાહિત્ય મંદિર

કાલખાદેવી રોડ, મુંબઈ ૨ * ગાંધી રોડ, અમદાવાદ

નેશનલ ઇન્ડિયન લાઈફ ઇન્સ્યુરન્સ કંપની લી.

માં તમારું ભાવિ સલામત છે.

વિચિત તથા એજન્સી માટે લખો:—

એન. એલ. અમીન. બ્રાન્ચ મેનેજર.

મુખર્જી શાખા: નેશનલ ઇન્ડિયન લાઈફ ઇન્સ્યુરન્સ કંપની લી.

સ્થાપના-૧૯૦૬

બ્રહ્મચાલ, ડ્રાટ. મુખર્જી નં. ૧

દિલ્લિમાં શાખાઓ અને એજન્સીઓ છે.

—: એજન્સી અગર પ્રેરકર્તા માટે લખો યા મળે:—

મહોદય ક્રે. અમીન, એજન્સી.

કન્સ્ટ્રક્ટર.

દહેગામ.

કે. ડી. પટેલ, એજન્સી, મોરબી.

એજન્સી, મોરબી.

રતનપાળા, અમદાવાદ.

(લાવ નામ, વાપા-આવું)

હિન્દુ અનાથાશ્રમ નડીઆદ

માણસ વિનાનાં ગરીબ નિરાધાર રખડી ગંઝેલાં બાળકોને પાણી પોષી ભણાવી ગણાવી સ્વાશ્રયી જીવન ગાળવાની કેળવણી આપી જીવનના યોગ્ય રસ્તે ચલાવે છે. સંખ્યા ૧૫૦ ની આસપાસ રહે છે. સંસ્થાના કાયમી રોકાણોની આવક ડૉ. ચૌદ હજારને આશરે છે. ખર્ચ ડૉ. ચાલીસ હજાર ઉપર થાય છે. સંસ્થાને આશ્રયે રહેલાં તથા આવતાં નિર્માવવા આપ આપનું બનતું કરશો.

મંત્રી. હિન્દુ અનાથાશ્રમ. નડીઆદ.

P. or P Regd No 9 B D L

સુખામૃત

PROMAN'S
(INDIA)
LABORATORIES
સ્ટેશનરોડ, પેટલાદ.

આના સિવાય તમારા
સ્ટીમરના, મુસાફરી
સુખચેનમાં જરૂરી નહિ.
સુખામૃત

દિન-રાત તમા આક્રિતમાં
લાખા લીલીંગે પચાવ છે ને પરમા
તેમજ મુસાફરના માથે માગવા
લાવતે છે દરિયાઈ માંડગીમાં અચૂક
કાળના જે રૂ, કોલેરા, ઉલ્ટી, ઝાડા,
મંત્રહણી, શરતી સળેખમ, હાથ-
પગનું કાનુ, માથાનો દુઃખાવો,
પાણી વિકાર, અશક્તિ, દમ હાંકે
અમુઝા, અપચો, ચૂક, શુગ્ર, પેટ
પેડુંના દુઃખાવો, જેની જાતુના અ,
રાત ત્રાદિમાં કળતર વગેરે મા
ખામ દુષપચોગી ન
— એક બોટલ માથે રાખો —

મહાવીર ઈન્સ્યુરન્સ કંપની લિ.

(સ્થાપના: ૧૯૩૫)

પ્રગતિશાળી સ્વદેશી વીમા કંપની

૧૯૪૮ માં પુરૂં કરેલું કામકાજ

રૂ. ૪૩,૩૧,૦૦૦

પ્રીતીયગતા નીચા દર ઉદ્ધાર મરતો
ગામ ગામ લાગવગવાળા એજન્ટ નીમવા છે

આજે જ લખો —

વીડ એજન્ટ —
પેટલ એન્ડ કંપની
નશન રોડ, આણંદ

પી. યુ. પેટલ, બી. એ; બી. કામ (લડના)
જનગલ મેલેજર,
૧૦ એ, ગવર્નમેન્ટ પેમેન્ટ હાઉસ કલેક્ટના.

મુખ્ય અધ્યક્ષ:—રિશ્વત્તમ ચેન્નમૈ, ૧૬. એપ્રિલ ૧૯૪૮

૩૧. ૧૪માં ૧૩ પુસ્તકો અને ૨૪ અંકો

[પરદેશમાં—૩૧. ૧૯માં] ૨પાંલખ્રય સહિત
પ્રતિમા

આ માસિકમાં મોટી સાઇઝનાં લગભગ પોણા સાતસો પાનાં (ચાલુ પુસ્તક સાઇઝનાં સોડી તેરસો પાનાં) અને લવાજમ ભરે તેની સાથે જ પાક્કા પૂકાનું, જેકેટ સાથેનું સુંદર બેટપુસ્તક મળે છે. લવાજમ ફક્ત રૂ. પાંચ જ છે. (પરદેશમાં રૂ. સાત) ધરતી પ્રત્યેક વ્યક્તિને ખૂબ ઉપયોગી એવું મુજરાતનું આ એક જ માસિક આ પ્રકારનાં લખાણ આપે છે.

પુખ્ત

ખાસકર—૭. બારીનું મુખપત્ર. ખાગેશનું પોતાનું માસિક. આ માસિક અખિલ ભારત બાળક સંઘના મુખપત્ર રૂપે ચાલે છે. પ્રત્યેક અંકમાં એક ચિત્રવાર્તા, જીવનચરિત્ર, સચિત્ર સુંદર રસભરી વાર્તાઓ, વિજ્ઞાન, દાસ્ત, કવિતાઓથી ભરેલું આ માસિક મુજરાતનાં ઘરે ઘરે બાળકોના હાથમાં રહે છે. તમારા બાળકના વિકાસ માટે આ માસિક જરૂર વસાવવું પડશે—

—તે કેટલું સસ્તું? વર્ષે ફક્ત રૂ. ત્રણ મોકલવાના હોય છે. પરદેશ માટે રૂ. સાડા ચાર.

સંસારચક્ર મંથાવલિ

બાર પુસ્તકોના આ સંપુટના લેખક શ્રી. સોપાન છે. પુસ્તકોનાં નામ જ એની ઉપયોગીતા પૂરવાર કરે તેવાં છે.

(૧) કુમાર સાથે, જીવનચર્યા (૨) લગ્નચર્યા (૩) કન્યા સાથે જીવનચર્યા, (૪) લગ્નચર્યા (૫) યુવક સાથે—કર્તવ્ય ક્ષેત્ર (૬) લગ્નજીવન (૭) યુવતી સાથે—કર્તવ્ય ક્ષેત્ર (૮) દાંપત્યજીવન (૯) શ્રીમાન સાથે—સમાજ જીવન (૧૦) કુટુંબ જીવન (૧૧) શ્રીમતી સાથે—સમાજ જીવન (૧૨) કુટુંબ જીવન બારેયનું લવાજમ ફક્ત રૂ. ૭. પરદેશ રૂ. સાડા સાત.

જીવન. સાહિત્ય મંદિર

કાલંજાદેવી રોડ, મુંબઈ ૨ * ગાંધી રોડ, અમદાવાદ

ઘરમાં વસાવવા જેવા ગ્રંથો

પુસ્તકનું નામ અને વિગત

કિંમત

ઉપદેશસારસંગ્રહ-મદાત્મા તિરુવદ્ધુવરનો વેદ તુલ્ય બોધ	૧-૮
આખ્યાનમાળા-ભાગ ૧ લો-બોધક આખ્યાનો	૩-૦
સ્વામી રામતીર્થ ગ્રંથ ૧ લો-એમના મદુપદેશ, વ્યાખ્યાનો ઇ.	૩-૦
“ “ “ ૪ થો-વિસ્તૃત ચરિત્ર તથા વેદાંતના ઉપદેશો	૩-૮
વિવેકાનંદ-ભાગ ૮ મો-સ્વામીશ્રીના ઉપદેશો, ભક્તિયોગ	૨-૦
તુકારામગાથા-ગ્રંથ ૧ લો- ૧ ભક્તિ, જ્ઞાન અને વૈગુણ્યપ્રેક્ષ } “ “ “ ૨ જો- ૨ અભગોનું સરળ ભાષાંતર }	૬-૦
આદર્શ ચરિત્રસંગ્રહ-ભાગ ૨ જો-૭૦ દૃષ્ટાં ચરિત્રો	૨-૮
આદર્શ દૃષ્ટાંતમાળા-ભાગ ૧ લો-બોધક ૪૨૪ દૃષ્ટાંતો	૨-૮
“ “ “ ૨ જો- “ ૪૯૫ “ “	૨-૮
ચૈતન્યમહાપ્રભુ-ત્રય ગ્રંથો, વિસ્તૃત ચરિત્ર (સચિત્ર)	૮-૦
સંત તુકારામ-મદારાધૂના ગુપ્તસિદ્ધ સંતનું ચરિત્ર	૩-૦
સ્વામીશ્રી બ્રહ્માનંદ ને શિવાનંદનાં ચરિત્રો	૧-૬
ભક્તચરિત્ર-ભક્તમાળામાં નહિ આવેલાં ચરિત્રો	૨-૮
દૂંડી વાર્તાઓ ગ્રંથ ૧ લો-સામાજિક નિર્દોષ ૬૬ વાર્તાઓ	૨-૮
“ “ “ ૬ ઠો-સર્વ ભાટે ઉપદેશક ૮૬ વાર્તાઓ	૨-૮
ભારતની દેવીઓ ગ્રંથ ૧ લો-પ્રાચીનયુગની ૧૩૩ સતીઓ	૩-૦
“ “ “ ૨ જો-મધ્યયુગનાં ઐતિ ૨૪૯ ચરિત્રો	૩-૦
“ “ “ ૩ જો-મધ્યયુગ ને અર્વાચીન ૧૬૬ ચરિત્રો	૩-૦
પ્રીતમદાસની વાણી-બજનો, ધોળ, છપ્પા, કકડા, મહિના ઇ.	૩-૦
સુબોધપુર્ણવાદિકા (ગુલિગ્તાં)- મદાત્મા ગેબ સાદીકૃત	૬-૫
શુભસંગ્રહ ભાગ ૨ જો-સ્વામી ને જરૂરી માહિતી, ૧૪૮ લેખો	૩-૦
“ “ “ ૬ મો- “ “ “ ૧૬૫ “	૩-૦
સાચું સ્વર્ગ-ભક્તિ ને જ્ઞાનવિષયક સાદી વાતો	૨-૦
સ્વર્ગની કુંચી-સદ્વર્તન રાખતાં શીખવનારો બોધ	૨-૦
સ્વર્ગની સીડી-મોક્ષમાર્ગ પ્રાપ્ત કરવાનાં ૧૨ પગથિયા	૨-૦
સ્વર્ગનું વિમાન-ભક્તિના મહિમાના ૩૨૫ દાખલા	૨-૦

સ્વર્ગનો આનંદ-લક્ષિત ને તેના પ્રકારોની સમજ	...	૨-૦
સ્વર્ગનો ખજાનો-લક્ષિતમાર્ગ સમજાવતું પુસ્તક	...	૨-૦
સ્વર્ગનો પ્રકાર-જ્ઞાન અને પરમાર્થની વાતો	...	૨-૦
મોહુમુદગર ને બીજાં ૬૨૧ રત્નો-સરળ અર્થ સાથે	...	૧-૦
રાત્રીલોકી ને બીજાં ૨૨ રત્નો-સરળ અર્થ સાથે	...	૦-૧૨
સ્તોત્રસંગ્રહ-લક્ષિત ને વેદાંત-સ્તોત્રો અર્થ સાથે	...	૦-૧૦
સર્વવેદાંત-સિદ્ધાંત-સારસંગ્રહ-ભાષાંતર સાથે	...	૧-૪
વિવેકચૂડામણિ-સરળ અનુવાદ સાથે	...	૦-૧૨
મહાવાક્ય-રત્નાંવલિ-૧૦૮ ઉપનિષદોના સારરૂપ સંગ્રહ	...	૦-૧૨
વિદુરનીતિ-સરળ અનુવાદ સાથે	...	૦-૧૨
આત્મસાક્ષાત્કારની ક્લેશોદ્ધી-સ્વામી સ્વપ્રજ્ઞોત્તીર્થ	...	૧-૪
અવતૃત ગીતા-સુધારાવધારા સાથે ૨૭ આવૃત્તિ	...	૧-૪
અષ્ટાવક ગીતા-મૂળ સાથે સરળ ભાષાંતર	...	૦-૮
ગીતા-પુરુષાર્થબોધિની-એ ગ્રંથમાં મૂળ શ્લોકો, પદ્મસેદ, અર્થ અને પંડિત સાતવલેકરજીની વિસ્તૃત ટીકા સાથે.	...	૧૨-૮
જ્ઞાનસત્ર ગીતા-મૂળ શ્લોકો, (ગુજરાતી લિપિમાં)	...	૧-૪
મોક્ષમાળા-શ્રીમદ્ રામચંદ્ર	...	૧-૪
શ્રીરામકૃષ્ણ વાર્તાલાપ ભાગ ૨ જે-ઉપદેશ તથા કથાપ્રસંગો	...	૨-૦
જમખંડ-બૌદ્ધ ધર્મનું ગીતા જેવું અમૂલ્ય પુસ્તક	...	૧-૦
પંચીકરણ-મુમુક્ષુઓના આત્મબોધ માટે સર્વોત્તમ ગ્રંથ	...	૨-૦
પ્રભુમય જીવન-સુખી યત્રાના સરળ ઉપાયો	...	૦-૧૨
જીવનનું રહસ્ય-સદુપદેશ, ભગ્વતો ધર્મ સાથે	...	૧-૦
વિચારસાગર-શ્રીનિમળદાસજી દ્વારા વેદાંતનો મહાન ગ્રંથ	...	૩-૦
સર્વકાંત-મુમુક્ષુઓ માટે અત્યંત ઉપયોગી ગ્રંથ	...	૨-૦
આગસંબોધ-વાર્તાઓને ધાર્મિક શિક્ષણ	...	૦-૮
ઓખાહુરણ-મહાકવિ પ્રેમાનંદદ્વારા મોટા અક્ષરોમાં	...	૦-૮
નળાખ્યાન-(મહાકવિ પ્રેમાનંદદ્વારા) મોટા અક્ષરોમાં	...	૧-૦

બીજાં વધુ પુસ્તકોની વિગત માટે લખો:-

સસ્તુ સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય

૬. ૧૬ પાસે, પોસ્ટ બોક્સ નં. ૫૦-અમદાવાદ, અને
૩૧ જાન્યુઆરી રોડ, હાથી બિલ્ડિંગ, ત્રીજે માળે, મુંબઈ-૨

બાલવિનોદનાં પ્રકાશનો બાલસાહિત્ય, કિશોરસાહિત્ય કું માર સાહિત્ય ને પ્રોત્સાહિત્ય == માં સર્વોત્તમ છે ==

બાલવિનોદનો બાબાસેટ

એ થી પાંચ દેશમાં છાપેલી અઢીસાં બેભોલર ચિત્રોવાળી ત્રણ ધાપડીઓ, અમરમાળા, રાજમાળા અને અકલેષન, બાળકોને રમન થાતમાં કડકો, બારાબડી આક ને વાચન શીખવે છે બાહોશમાં બાહોશ શિખર જે ન મ્હી શકે તે આ સેટ કેરી બતાવે છે સેટનો સવા રૂપિયા

☆

વી. પી. ખર્ચ છે આના

બાલવિનોદ ગ્રંથાવલિ

એ રમખ પાને પાને સુદર વિગે સાથે યોદ્ધા અપરે છાપેલા છે થી સાન વર્ષના બાળકો માટે તૈયાર કરેલા દમ બેભોલર પુસ્તકો ત્રણમેા ચિત્રો માથેનુ ત્રણમેા પાનનુ રમિક વાચન છે સેટના વાર રૂપિયા છે વી પી ખર્ચ બાર આના

બાલવિનોદ માળા

બારેમાર ચિત્રોવાળા, રસ ગળે ને કડકા પડે એવા અરમ, સાન થી દસ વર્ષના બાળકો માટેના એકએકથી ચંદિવાળા તેમજ પુસ્તકો એક હબર ચિત્રો માથે સવા એ હબર પાનનુ સુદર વાચન, ત્રણ બેભોલર સેટમાં દરેક સેટના રૂા ૫-૧૨ ત્રણ સેટના રૂા ૧૦-૪

☆

વી પી ખર્ચ એ રૂપિયા

અશોક બાલપુસ્તકમાળા

શુભચાતના બહીના લેખકોએ તૈયાર કરેલા, સુદર ચિત્રોવાળા, વિવિધ પ્રકારના દસ થી પદર વર્ષના બાળકો માટેના અત્યંત રમિક વ્હ પુસ્તકો અગિયારસો ચિત્રો માથે સાપાચાર હબર પાનનુ રમિક વાચન એકહર દસ સેટમાં દરેક સેટના રૂા ૩-૮ છે દસ સેટના રૂા ૩૫-૦ છે વી પી ખર્ચ ત્રણ રૂપિયા

૨ મૂળ માળા

બાળકો હોમેહોમે વાંચે એવી હાસ્તચરસની છેલ્લે બિનપતી રમિક વાળાઓના પાંચ પુસ્તકો સવામેા ચિત્રો સાથ ચારમેા પાનનુ સુદર વાચન દરેક પુસ્તકના વાર આના પાંચ પુસ્તકોના રૂા ૩-૧૨

☆

વી પી ખર્ચ આઠ આના

મહેદાર કહાણી માળા

પુણ્ડળ ચિત્રો સાથે કિશોરબાળના અવનવા પરાક્રમેા રજૂ કરતી અન્યેટ અથાવલિ પાંચી બાઈ-ડીગના સોહાબજી જેકેટવાળા છે પુસ્તકો એકહર હબર પાનનુ વાચન રેકના અઢી રૂપિયા છે ૭ પુસ્તકોના રૂા ૧૫-૦ છે વી પી ખર્ચ દોઢ રૂપિયા

સાહસ કથાવલિ

સાહસ, શૌર્ય, બેદ, શુદ્ધિયાદુર્ય અને શુભશીલનના અવનવા પરાક્રમેાને સગનુ પ્રજ્ઞાદાયી વાચન આપતી અભિનવ અથાવલિ પાંચી બાઈ-ડીગના સોહાબજી જેકેટવાળા સાળ પુસ્તકો એકહર મેાળસેા પાનનુ વાચન ચાર સેટમાં સેટના રૂા ૫-૦ છે ચાર સેટના રૂા ૨૦-૦ છે વી પી ખર્ચ એ રૂપિયા

બાલવિનોદનાં પ્રકાશનો
બાલસાહિત્ય, કિશોરસાહિત્ય
કું માર સાહિત્ય
ને પ્રોત્સાહિત્ય
== માં સર્વોત્તમ છે ==
૧૪૮
મર્યાદા
બાલવિનોદ

પાલોદાર

જનસમાજને વિચારપ્રેરક વાચન પિરસવાના અભિલાષ સેવતું માસિકપત્ર

અપાડ,
સં. ૨૦૦૫]

જૂન-૧૪૮

[વર્ષ. ૨૬
અંક. ૮

અમૃત ફળ

તા. ૧૦-૫-૧૪૮ના 'ગુજરાત સમાચાર'માં નીચેના સમાચાર પ્રગટ થયા હતા—માત્ર ચાર આનાના હિસાબ બાબતમાં રાણીપુર ગામમાં રહેતા સેત્યુઅલ ઈપ્રાહીમ અને તેની ૩૦ વર્ષની સગલાં પત્ની વિદ્યાગૌરી, વચ્ચે આજે (સોમવાર) સવારે સાત વાગે બોલાચાલી થવા પામી હતી. જોતજોતામાં બોલાચાલીએ ગંભીર સ્વરૂપ પકડ્યું હતું અને પતિએ ઉશ્કેરાઈ જંધને પત્નીના પેટ પર જોરથી હાત મારી હતી. આથી વિદ્યાગૌરી એકાએક બેહોશ જતીને ભોંય પર પટકાઈ પડી હતી. પોલીસને જાનાવની જાણ થતાં, એને સારવાર માટે કેલીકો મિલની હોસ્પિટલમાં મોકલી આપી હતી. ત્યાં તેની સ્થિતિ ગંભીર જણાતાં બીજી હોસ્પિટલમાં ખસેડવામાં આવતાં ત્યાં તેનું જપોરે અવસાન થયું હતું!

આપણા ગૃહજીવનમાં પતિપત્ની વચ્ચે બોલાચાલના, તકરારના, રિસાવાના પ્રસંગો હરપળે ચાલતા હોય છે. એવી જ રીતે નજીક કારણસર આપણી આનુજાનુના પાડોશીઓ, મુસાફરો કે સાથે કામ કરનારાઓ સાથે તકરારના પ્રસંગો જનતા નજરે જોઈએ છીએ અને અનુભવીએ પણ છીએ.

આવા પ્રસંગોનાં મૂળ આપણે જો શોધીએ તો મોટે ભાગે હા-નાની વૃત્તિમાં રોપાયેલાં દેખાશે. ઉપરના જ ઉદાહરણો વિચાર કરીએ. કેઈ પણ કંગાલમાં કંગાલ માણસ પણ ચાર આના

જેવી નજીવી રકમ માટે પત્નીને આમ ઉશ્કેગઇને ચાલતાં લગી ન માટે પરતુ ચાર આના એ તો તકગઠનું નિમિત્ત, ણાદ્રી તકરારનું મૂળ પોતપોતાની અહમ્મવૃત્તિ અને પક્ષ પોતપોતાની વાત સાચી એમ મમન કરે તેમાથી તકગર ઉગ્ર રૂપ લે છે ખરી રીતે દોઢા વાક વગર તકગર ન થાય અગર અમુક કિસ્સામાં એક પક્ષનો પણ દોષ હોય

આમ સામે પક્ષ દોષિત હોય છતાં ગેજના આવા પ્રસંગોમા એ દોષ કબૂલ કરાવવાનાં માથા પક્ષનો મમત અને પોતાનાં દોષ જાણેઅજાણે ન કબૂલ કરવાનું દોષિત પક્ષનું અહમ્મ. એ અને વચ્ચે જે ચતાણુ શરૂ થાય છે આમ નિમિત્ત ગમે તે હોય પરતુ લડે છે મમત અને અહમ્મ

એટલે જો આપણે આવા પ્રસંગોએ ખામેશ ગાખવાનો ગુણ કેળવીએ તો કેટલી અશાંતિ દૂર થઇ જાય ખામેશ ગાખવી એટલે ભૂલ કરનારને એની ભૂલ ન જાતાવવી એવું નથી પરતુ જે ઘડીએ ભૂલ થઇ હોય તે દાણે તે કબૂલ કરાવવાનો મમત ન કરવો લોહુ ગમ્મ હોય ત્યારે જ ટીપવું જોઈએ ત્યારે આમા ઊલટી સ્થિતિ છે પ્રસંગ ઠંડો પડી ગયા પછી એ પ્રમંગને તટસ્થ રીતે જોઈ શકાય તેવી ઘડીએ જો મામા પક્ષને આપણે ભૂલ જાતાવીશું તો મોટે ભાગે એ કબૂલ કરશે

એટલે દરેકને માટે સંસ્કારી નિયમ એ છે કે, કોઈ અન્યતો પ્રસંગ જાની જાય ત્યારે તેની ટીકા કરવા ન એમવું એ પ્રસંગના નીચે એસરી જાય અને નીતર્ગન ચોખ્ખા થાય ત્યારે એની ચર્ચા કરવાથી સામે પક્ષ પોતાની ભૂલ કબૂલ કરશે -

વળી દલીલ એ એકળીજાને મમજવામા મદદરૂપ થાય છે, પણ વાદવિવાદ જે ચતાણુ ઊભી કરે છે એટલે રાજિદા જીવનમા જ્યાં દલીલની જગા વાદવિવાદ લે ત્યાં અટકી જવું, એ મર્યાદા પણ દરેકે મમજવા જેવી છે આમ વર્તવાની આપણે જો ટેવ પાડીએ તો ગૃહજીવનમા અને સમાજજીવનમા મરણતા થશે અને શાંતિ જળવાશે જે એનો જાત અનુભવ કરશે તેને એ રીતે શાંતિના અમત રૂપ ચાખવાના મળશે

જમણવારની અનિષ્ટ ડાળ

ઈશ્વર પેટલીકર

જમણવારનું 'કેટલું' મદત્વ છે એ આપણે ગમે અંકે જોયું. એટલે જમણવારને નાખૂદ કરવો એ વ્યાજબી કે? એ પ્રશ્નનો આ લેખમાં વિચાર કરીએ.

એક બાલુથી સામાજિક સુધારાની દૃષ્ટિએ જમણવાર અટકાવવાની હિમાયત થઈ ત્યારે એ વધતો ગયો એટલે લોકોની માન્યતા એવી છે કે દહાડે દહાડે સુધારાને બદલે કુધારો થતો જાય છે. પરંતુ એ માન્યતામાં સમગ્રદેર છે. જમણવારનું જે પ્રમાણ વધતું જતું દેખાય છે તે પાછળ લોકો બગડતા જાય છે એ કારણ નથી. પહેલાં સુધારો હતો અને હવે કુધારો થતો જાય છે એવું પણ નથી. મૂળે આપણામાં જમણવાર કરવાની વૃત્તિ હતી. એ વૃત્તિ એક રીતે કુદરતી છે, અને જીંદગી રીતે નાતના ગિલાનને લીધે ફરજિયાત છે—એ કારણે અક્રિતને પોતાનું અદમ્ય પોષવાની તક મળે છે. પરિણામ એ આપ્યું કે હેઠલાં પચ્ચીસ વર્ષમાં લોકોની આર્થિક સ્થિતિ સુધરી તેને લેઈને એ વૃત્તિ વધી. એટલે લોકો બગડ્યા તેથી જમણવાર વધ્યા તેવું નથી. લોકોનું માનસ તો હવે તેનું તેજ છે. જે ફેર થયો તેનું મૂળ આર્થિક સ્થિતિ છે. એટલે જમણવાર વધવાથી સુધારો ન થયો, તેમ કુધારો થયો માનવાનું પણ કારણ નથી. અને જમણવારનો ઇતિહાસ જોતાં એ નાખૂદ થશે એમ માનવાનું કારણ નથી.

એટલે સલાહ એ રહ્યો કે તે નાખૂદ કરવો વ્યાજબી છે? સમાજમાં જે ખોટા ખર્ચ થાય છે અને જેમને સક્રિય નથી હોતી તેમને દેવું કરીને એ ગિલાન પોષવો પડે છે, એ દૃષ્ટિએ જમણવાર નાખૂદ કરવાની દિલચાલ સુધારકાએ ઉપાડી. પરંતુ કામવાસના એ ખરાબ છે એમ માની અલ્પચર્ચના સુધારાની દિલચાલ ઉપાડ્યામાં આવે અને તેનું પરિણામ નિષ્ફળતામાં આવે, તેનું જમણવારમાં આપ્યું છે તે આપણે જોઈએ છીએ. એટલે હવે એ પ્રશ્ન જીંદગી રીતે વિચારવો જોઈએ એમ લાગે છે.

એ જીંદગી રીતે કયી?

સંજ્ઞા એ વિધિની દૃષ્ટિએ ધાર્મિક પ્રશ્ન છે. નાતવરાની દૃષ્ટિએ સામાજિક છે. એટલે લગન અંગેનાં જમણવારને સામાજિક રહેવા દેઈએ તો એમાં સંયમ જાળવાય. અક્રિત પોતાને ઘેર લગ્નપ્રસંગ હોય ત્યારે પોતાના

પિનાઇઓ કે સગાને જ આમત્રે અને મીઝન મિત્રો, ધધાર્થીઓ અને પરિચિતોને બાતલ ગણે તો કેજબરાજ જમણુગા વધતી સખ્યા અટકી જાય.

પગલુ આ રાત પણ મેં ગીતે શ્રદ્ધ નથી સામાજિકમાં મગા અને પિનાઇઓનો જ સમાવેશ કરવા એ તાર્કિક નથી માણુમ જે લોકોની વચ્ચે વમે કે, જેમની સાથે એને રહેડ કે, જોગબાણુ છે એ જ એનો સમાજ કે આજે બહાગના વસવાટને લીધે, બિન બિન ધધારે લીધે, બિન રુચિને લીધે, પિનાઇઓ અને સગા કરતા મીઝન માણુમેરનો એનો સમાજ અનેકો છે એટલે એ પ્રમગે એના સમાજનાં જે માણુમો કે તેને જોવાનું વગર એને કેમ એન પડે કે એને કેમ સતોય થાય કેટલે નિમિત્ત પોતાને ઘેર લગ્નપ્રમગ લાવે ત્યારે બહાગના રહેડીઓને ન આમત્રે એ શક્ય લાગતુ નથી.

એનુ મીલુ પાણુ કાગળ કે આપણે ત્યાં પરિચિતોને જેમ જુદા જુદા પ્રસંગે પાર્ટીઓ આપવાની રીત નથી એ એ ગીત દોષ તો માણુસ જુદા જુદા પ્રસંગે પાતાના મિત્રો, ધધાર્થીઓ અને પરિચિતોને જમણુ આપતો નહીં તને લગ્નપ્રસંગે એ મગે મોનાવવાની જતિ ન થાય લગ્ન એ કટુ મતા પ્રમગ કે જેમ માની એ સગાન આગતી મતોય માને પરિચિતોને કેમ પાર્ટીઓ આપવાની પદ્ધતિ આપણા સમાજમાં નથી તેના જે કાગળો કે એક તો આપણે અત્યાગ સુધીનુ જીવન સામાજિક હતુ ગતરીય, આર્થિક જીવન હવે વડાતુ જાય છે એટલે આપણે ત્યાં જમણુવાગે સામાજિક પ્રસંગોએ થતા—થાય કે મોગા રહેગમાં ન્યા લોકોનુ જીવન મજકીત અને આર્થિક જીવન ગણુ કે ત્યાં પાટોઓના ગિવાજ મળવ થવા માગ્યા કે એ ગીત અપયી વિકસતી નથી તેનુ કાગળ આપણી આર્થિક ગિમિત્ત જેમ જેમ એ સુધ-જે તેમ તેમ એ ગિરાજ પગુ રા- થવા વગર નહિ ગડવાના.

એમને આજે તો સામાન્ય જનમમાજમાં પાર્ટીઓ મદા, એટ દામ નદા, મિજલમ કરો કે જમણુવાગ નહો, મત સામાજિક પ્રમગે મોજતર કે તેમાં મગમ પાળાના અગલ પ્રમગે જમણુવાગ કરવા તે અસાધ્ય મનાયો એમને તે તરફ ઉપેક્ષા વરતા સામાજિક જીવન એક માન મુખ્ય ગલો તે લગ્નનો જમણુવાગ તે પ્રમગે માણુમ પોતાના ધધાર્થીઓને, મિત્રોને, નદદારીકરોને આમત્રે તો એમાં અનુગતુ કરી નથી.

પણુ જે લોકોને પાગેઓ આવી પોતાની જાગ અને આપના જાગ તે લોકો લગ્નપ્રમગને કટુ મતા પ્રમગ માની જીવન પોતાને ત વખતે ન આમત્રે તો એ જે કટુ નથી મજક રખાને મેંને અમરતા આપતુ મજકરો.

આમ નણુ ન આપવું જોઈએ અને આપે તો એની એ પ્રતિને એમા ભાગ લેઈને આગતિને પોપરી ન જોઈએ

આજના જમણવાગમા જે અનિષ્ટ તત્ત્વ છે તે આ પ્રતિમા જે જમણવાગ કુનાગમા અમુ- અને મિથ્યાભિમાનની પ્રતિ હોય છે અને તે જાણવા છતાં તેમા ભાગ લઈ આમનિત તે પોપે જે તેનું મગ એ પણ જે કે આમનિતમા પણ એજ મિથ્યાભિમાનની પ્રતિ ન આપી જા એમા વિવેક જાગરવામાં આવે અને પોતાને એ જાતનો અમય ન હોય તો આમનિતો તેમા ભાગ ન લે તો પણ આ અનિષ્ટ તત્ત્વ હોય કાળુ આવે આ અનિષ્ટ તત્ત્વને લઈને મુધાગ્રેએ એ ડાળ દાપવાને બદલે જમણવાગના મૂળ યડને દાપવા જેવી વાત કરી, જે શક્ય ન હતું એટલે થક દપાયુ પણ નહિ અને પેલી ડાળ વૃદ્ધિ પામે ગઈ

પરંતુ હવે આપણી સામાજિક વ્યવસ્થા તૂટતી જાય છે લગ્નઅમય પૂરતો જ માણસને નાતજાત કે સગાસબધી પ્રત્યે નાતો ગણો છે આકાના ક્ષેત્રે મોટું પરિવર્તન થઈ ગયું છે એટલે લગ્ન પૂરતો આ નાતો જ્યાં મુધી ટકી ગયે ત્યાં મુધી લગ્નપ્રસંગનો જમણવાગ આજની રીતે ટકી ગઈએ માફી જ્યાં લગ્નમા નાતજાત દૂર થઈ કે તે સાથે આજની પદ્ધતિનો જમણવાગ પણ દૂર થશે એટલે આ વચવા ગાગામા જમણવાગની પદ્ધતિમા નીચે પ્રમાણે મર્યાદા જાળવવા તો પૂરતું ન

(૧) જેમની આર્થિક ગિયતિ જુદી જુદી પાર્ટીઓ આપે તેવી છે અને આપે છે તેમજ લગ્નપ્રસંગના જમણને ઇડુગની પાર્ટીનું રૂપ આપી બહારના માણસોને આમ નવા નહિ

(૨) જતા આ મર્યાદા સ્વીકારવા જે તૈયાર ન હોય તેમજો વતનમા આવી લગ્નપ્રસંગની ધામધૂમ ન જતા જે રચણે ગહેતા હોય ત્યાં લગ્ન ઉજવવું

(૩) માણસની આર્થિક ગિયતિ મુધે તેમ તેમ એનું હવનધોગણ બદલાવું જાય છે અને એ રીતે એના લગ્નપ્રસંગની ઉજવણીમા પણ ફેર પડવાનો એટલે કોઈ મારી આર્થિક હાવતવાજો પિત્રાર્થ માટું ખર્ચ કરીને લગ્ન દેતો એની સગસાઈ જીજ્ઞાસા પિત્રાર્થઓએ કરવાનું કોઈ કાગણ નથી

(૪) મિથ્યાભિમાન પોષવા માટે અપરિચિતોને કે એજા પરિચિતોને આમ નણુ ન આપવા અને કોઈ આપે તો તેવાએ તેમા ભાગ ન લેવો

આમ જમણવાગનો ગિવાજ નાખૂદ કરવો એ જાજણી નથી પણ એમા ગહેલું અનિષ્ટ નાખૂદ કરવું એ જાજણી છે

....લગીવાસમાં હું ગયો. ઉત્સવ જેવો ઘાટ દેખાતો હતો. સૌનાં મોં ગંભીર હતાં. નાના સરખા સમીઆણામાં ડાહ્યો ખાટ ઉપર આફે પડ્યો હતો. દ્રાષ્ટ કંઈ બોલતું ન હતું. સામાન્ય રીતે હું દૂરથી દેખાતો હોઉં ત્યાં આળો મારા આગમનની ખબર 'સાયજ આયા, સાયજ આયા' પોકારી, દોડીને આવે. પણ આજ સૌ સ્તંભન બેઠાં હતાં. મેં ડાહ્યાને પૂછ્યું: 'કેમ ડાહ્યા, શા ખબર છે?'

તરત એનો આપ બોલી ઊઠ્યો: 'આવે ખબર, લેવા ભગવાન તમે આયા મો. માળાપ કંઈ દિવા કરો. આ મારો છોકરો નહણક ગાંડો ચાલ્યો. આખી રાત ઊંઘતો નથી. ચાર દનથી તો ભારે ધાંધલ મચાવી છે. માળાપ, રાત ને દન ખાવડીનું જ નામ લે છે. જીવે તો મેં જખડે—મારી ખાવડીને દ્રાષ્ટ લઈ ગય છે. અધ્યા એને શું કામ મારે છે? મધ કાલે તો એણે ખાવડીનો વેશ ભજવ્યો. ઊપરે ઊપરે ફૂંચો. મારીને નીચે ઉતારતાં વપતની ખેળા થઈ, સાયજ.'

અધી ક્ષિતિ હું સમજી ગયો. પૂછ્યું: 'બાધા-ખાખડી કરી છે ને?'

'શું કરીએ તારે માળાપ, કંઈ છટકો છે? કંઈ વળગણુ-ખળગણુ હોય, નહિતર આમ લે કંઈ ડાહ્યો ગાંડો ચાલ એવો છે?'

'અધ્યા પણ તમે લાંબા ખર્ચમાં ઉતરી જશો એનો કંઈ વિચાર કરો બે?'

'એકજણે વકીલાત કરતાં કહ્યું: 'મંડળી (સહકારી)માંથી ધીરજે કે લઈસાળ.'

'મારાથી આવા વહેમો અંગે પૈસા ન ધીરાય' અને વહેમનું લાંબું આશ્વ મેં સમજાવ્યું. અને એ પ્રમાણે ત્રણ દિવસ લાગણગાટ એ લગી-વાસમાં ગયો અને વહેમ છોડવા, માનતાઓ ન માનવા ધણું ધણું સમજાવ્યું ત્યારે અંતરે બધા માંન્યા. એમની માનતા છોડી મારી માનતા માની. મારી માનતા એટલે દવા, જલ્દી તો ગાંડની હોસ્પિટલમાં લઈ જઈ સારવાર કરાવવાની વાત. ખર્ચની બચત્યા મેં કરવા કહેલું એટલે સૌ સંમત થયા હતા.

ડાહ્યાને લઈ અમે સૌ દાકતર પાસે દવાખાને આવ્યા. દાકતર લજા આજુસ હતા. તેમણે માનસશાસ્ત્રની માફક કહેવા માંડ્યું: 'ચારે આને તો કશું મધું નથી.' અને એને પૂછ્યું: 'તાહું નામ શું?'

આમ તથુ ન આપવું જોઈએ અને આપે તો એની એ પ્રતિને જોમા ભાગ લેઈને આમત્રિને પોષવી ન જોઈએ

આજના જમણવાગમા જે અનિષ્ટ તરવ કે તે આ પ્રતિમાં જે જમણવાગ મનાગમા અમુક અંગે મિથ્યાભિમાનની પ્રતિ હાથ છે અને તે જાણવા છતાં તેમા ભાગ લઈ આમત્રિત તે પોષે કે તેનું મૂળ એ પણ કે જે આમત્રિતમા પણ એજ મિથ્યાભિમાની પ્રતિ કે જાણી જા જોમા વિવેક જાગરનામાં આવે અને પોતાને એ જાતનો અમર ન હોય તો આમત્રિતો તેમા ભાગ ન લે તો પણ આ અનિષ્ટ તરવ હોય કામુ આવે આ અનિષ્ટ તરવને લેઈને સુધારકોએ એ ડાગ દાખરાને બધા જમણવાગના મૂળ ધડને દાખવા જેવી વાત કરી, જે ગમ્ય ન હતું એટલે થક દેખાયું પણ નહિ અને પેલી ડાગ દહિ પાગે ઘઈ

પરંતુ હવે આપણી આમાર્શિક વ્યવસ્થા ભૂટની જાય છે લગ્નમમય પૂરતોજ માણસને નાતજનત કે સગામબધી પ્રત્ય નાતો ગયો છે આજના ક્ષેત્રે મોટું પરિવર્તન થઈ ગયું છે એજ લગ્ન પૂરતો આ નાતો ત્યાં સુધી ટકી ગયો ત્યાં સુધી વગ્નપ્રસંગનો જમણવાગ આજની ગીતે ટકી ગયો જાણી ત્યાં સગામા નાતજનત દૂર થઈ કે તે આજે આજની પદ્ધતિનો જમણવાગ પણ દૂર થઈ એટલે આ વચના જાગામા જમણવાગની પદ્ધતિમા નીચે પ્રમાણે મર્યાદા જાગાય તો પૂરતું ન

(૧) જેમની આર્થિક ગિયતિ લુદી લુદી પાર્ટીઓ આપે તેવી છે અને આપે છે તમજે વગ્નપ્રસંગના જમણવાગ નહીં પાર્ટીનું કેપ આપી મહાગ્ના માણમાને આમત્રવા નહિ

(૨) જતા આ મયાદા સ્વીકારવા જે તૈયાર ન હોય તેમજો વતનમા આવો લગ્નપ્રસંગની ધામધૂમ ન જતા જે ગયે નહતા હોય ત્યાં લગ્ન ઉજવવું

(૩) માણસની આર્થિક ગિયતિ મુજબ તેમ તેમ એનું જીવનધોગ્મ બદલાવું જાય છે અને એ ગીતે એના વગ્નપ્રસંગની ઉજવણીમા પણ કે પડનાનો એટલે કોઈ મારી આર્થિક દાલતવાળો વિનાઈ મોટું ખર્ચ ખીન લગ્ન કરે તો એની સગસાઈ ખીન વિનાઈઓએ દગ્ગાન કોઈ દગ્ગા નથી

(૪) મિથ્યાભિમાન પોષવા માટે અપરિચિતોને કે જોગા પરિચિતોને આમ તથુ ન આપવા અને કોઈ આપે તો તેવાએ તેમા ભાગ ન લેવો

આમ જમણવાગનો વિવાજ નામુદ દેવો એ જાજખી નથી પણ એમા ગહેલું અનિષ્ટ નામુદ કરવું એ જાજખી છે

૩૯ સંસ્કાર

જશભાઈ પટેલ

....લંગીયાસમાં હું ગયો. ઉત્સવ જેવો ઘાટ દેખાતો હતો. સૌનાં મોં જાંબીર હતાં. નાના સરખા સમીઆણામાં ડાહ્યો ખાટ ઉપર આફો પડ્યો હતો. કાંઈ કંઈ બોલતું ન હતું. સામાન્ય રીતે હું દરયા દેખાતો હોઉં ત્યાં આગકા મારા આગમનની ખબર 'સાચખ આવા, સાચખ આવા' પોકારી, દોડીને આવે. પણ આજ સૌ મૂનમૂન બેઠાં હતાં. મેં ડાહ્યાને પૂછ્યું: 'કેમ ડાહ્યા, શા ખબર છે?'

તરત એનો ખાપ બોલી બેઠ્યો: 'આવે ખબર લેવા ભગવાન તમે આવા છો. માખાપ કંઈ દિવા કરો. આ મારો છોકરો નહણક ગાંડો ચાલ્યો. આખી રાત જાંબીરો નથી. ચાર દનથી તો ભારે ધાંધલ મચાવી છે. માખાપ, રાત ને દન ખાપડીનું જ નામ લે છે. જિવે તો મેં ખબર—મારી ખાપડીને કાંઈ લઈ ગય છે. અથવા એને શું કામ માર છે? ગઈ કાલે તો એણે ખાપડીનો વેસ ભજવ્યો. છાપરે છાપરે ફૂલો. મારીને નીચે ઉતારતાં વપનની મેળા થઈ, સાચખ.'

અધી વિચિત્રિ હું સમજી ગયો. પૂછ્યું: 'ખાધા-ખાખડી કરી છે ને?' 'શું કરીએ તારે માખાપ, કંઈ છટકો છે? કંઈ વળગણુ-ખળગણુ હોય, નહિતર આમ તે કંઈ ડાહ્યો ગાંડો ચાપ એનો છે?'

'અથવા પણ તમે લાંબા ખર્ચમાં ઉતરી જશો એનો કંઈ વિચાર કરો છો?'

એકજણે વધીલાત દરતાં કહ્યું: 'મંડળી (સહકારી)માંથી ધીરજે કે લઈસાખ.'

'મારાથી આવા વહેમો અંજે પૈસા ન ધીરજ.' અને વહેમનું લાંબું શાસ્ત્ર મેં સમજાવ્યું. અને એ પ્રમાણે પણ દિવસ લાગલગાટ એ લંગીયાસમાં ગયો અને વહેમ છોડવા, માનતાઓ ન માનવા ધણું ધણું સમજાવ્યું ત્યારે આખરે અધા માન્યા. એમની માનતા છોડી મારી માનતા માની. મારો માનતા એટલે દવા, બહુ તો ગાંડાની હોસ્પિટલમાં લઈ જઈ સારવાર દેવાવવાની વાત. ખર્ચની અવરથા મેં કરવા કહેલું એટલે સૌ સંમત થયા હતા. ડાહ્યાને લઈ અમે સૌ દાકતર-પાસે દવાખાને આવ્યા. દાકતર ભણા માણસ હતા. તેમણે માનસશાસ્ત્રની માફક કહેવા માંડ્યું: 'અરે આને તો કશું થયું નથી.' અને એને પૂછ્યું: 'તારું નામ શું?'

ગાંડો ગોટ્યો: 'હાલો.'

દાકતર: 'ગોટો, એનું નામ જ હાલો છે. ગાંડો જ્ઞાને છે? તમે બધા ગાંડા છે.' અને એને પોતાની છાતી અમો આંખોને દાકતરે ખીન દર્દીઓને ઉદ્દેશીને કહ્યું: 'આ તો મારો મોઝો ભાઈ છે.'

દાકતરે મને ઈન્જેક્શન લખી આપ્યું. આ ઈન્જેક્શન નસ વાટે આપવાનું અને નસમાં અદ્ય પછી શોક (shocks) આપવાના હોય છે. દાકતરે આખી રીત મને મગવતી અને સાથે સાથે જે ભય હતો તે પણ મને કહ્યો 'ઈન્જેક્શન આપતા કનચ દર્દી' ખસાસ થઈ જાય તો મને કપડા મળવો ન જાઈએ. આવા દર્દીઓને સામે દાકતરોના હાથે ઈન્જેક્શનો અપાયા હોવા છતાં ખસાસ થયા છે.'

હું આવી જવાખત્રી શી ગીતે લેઈ શકું? એના પિતાને પૂછીને જવાબ આપ્યા મં દાકતરને જણાવ્યું. દવાખાનાની બહાર જઈ ઈન્જેક્શનના જે જે ફાયદા હતા અને જે ભય હતો તે સૌ ભગી ભાઈઓને જણાવ્યો. એથી સૌ વિચારમાં પડી ગયા. એનો પિતા ગોલી કાઢ્યો: 'સાવજ, આલો તાણું, બચવાને હશે તો બચશે,' મને પોતાને ગુચ્છવચ્ચે જોખી થઈ તે દિવસે અમે સૌ ઘેર ગયા.

અકબાડિયા પછી હું ઈન્જેક્શનો લાગ્યો. ઈન્જેક્શન અપાવવા દર્દીને અમે ત્રાખાને લેઈ ગયા. દાકતર સાહેબે એને તપાસ્યો અને આપની કાલની મુદત પાકી અને અખંડ પેરે સવારમાં એને વાંદો દવાખાને લાવવો એમ ચૂચના આપી. બીજે દિવસે હું દર્દીને ઘર ગયો અને ત્રાખાને જવાનું કહ્યું ત્યારે એનો પિતા કહે: 'બધા વ ના પાડ છે. દંવ જે થવાનું હશે તે થશે!' અને એ નિર્ભયમાયે એ એકનો જે ન થયા!

મને મનમાં જ તો થયો પરંતુ બીજી કાજે આપુલું ધ્યન વાન આપ્યું. 'ગિવાને આચમનીયા ઉમેચવા જેટલી ધીંગળની જરૂર છે તેટલી ધીંગળની જરૂર હજિજન મેવામાં'

[૨]

કપડવજ અને વાડામિતો નાતુદાની અદદો એકબીજાને મળે છે એ ગ્તા ઉપર થઈને અમે કુપ મોટામાં ખરા ખપોરે પસાર થતા હતા. અડધા રૂતે, વકળા આગળ અમારી માટર ખડી પડી. શું કરવું એ પ્રશ્ન મૂઝાઈ ગયો આ માઉ અંતર પાકી હતું. માઉ પણ ઉઠના. આખો ગ્તો નેજાન લૂટાડ્યોનો આ પ્રદેશના નાગીઆ લૂંટાડ્યો જે હમણાં પકડાય છે તે ચડીયા અને સિદ્ધિજ્ઞાનના પગદોની વાતો સાબળતા અમે સૌ જોભા હતા. અમે એક ગામમાં ભગીઓના ઘર ખખખાં હતાં એટલે તેમને

રૂપિયા વહેંચવા જતા હતાં, એટલે પાસે જોખમ પણ ઠીક ઠીક હતું.
 'લૂંટારૂઓ મળે તો? એમ વિચાર આવતાં મેં મન સાથે નક્કી કરી રાખ્યું
 કે, ચાલો લાઇ, ધરમના કામમાં દીલ દગ્ગો મા. તમારી રકમ આ રકમ
 ભેગી કરી દો અને બધી રકમ લાંગીઓને વહેંચી દઇએ!

ત્યાં એક ડમણિયું આવ્યું. પૂછપરછ કરી તો તે અમને લેવા જતું
 હતું. મારા એક વિદ્યાર્થીના પિતાએ ખજાર જાણેલી એટલે એ ડમણિયું
 લેઇને અમને તેણે વાડાસિનોર જતો દતો. અમે અંદર બેસી ગયા અને
 વાદન પાછું દંકાયું.

બેએક શાઉ ગયા. રસ્તામાં પરજ આવી. તાપ ખૂબ હતો એટલે અમે
 તરસ્યા પણ ખરાખર થયેલાં. અમારી સાથે પઞ્ચત વર્ગના અમલદાર તથા
 નેમના કાગડુન હતા. ડમણિયું ઊભું રખાવ્યું. પાણી માગ્યું. પરજવાળો
 ડોકરો વિચારમાં પડી ગયો. અમારો જાડીવાન અમારે દતો. ડોકરોનો
 સંક્રાંચલાવ દૂં જાણી ગયો. અમલદારને મેં એની જે મુસ્કેલી હતી તે
 અંગ્રેજીમાં જણાવી.

મેં પૂછ્યું: 'ચાલ્યા તું શી ન્વાતે?'

ડોકરો કહે: 'બીલ.'

સાહેબ કહે: 'આટલો જલો જીએ છે કેમ? અમે પણ માણસ છીએ,
 જરા તારા લોટમાં પાણી લાવ તો.'

ડોકરો બીકમાં તે બીકમાં પાણીનો લોટો લાવ્યો. પાંચ લોટો આપવાની
 દિમન ન ચાલે. સાહેબ ઉઘરાણી કરે. એનાથી ના પડતી નથી, તેમ
 આપવા પડેલા સંસ્કારને લીધે છવ ચાલતો નથી. મેં વચ્ચે માર્ગ
 સૂચ્યો—જાડીવાન નીચે ઉતરી જાય એટલે એને વાંધા નહિ આવે.

સાહેબ કહે: 'એ કેમ જતે?'

સાહેબની મક્કમતા મને ગમી. મેં જણાવ્યું કે 'આપણે એ પાણી
 વગર ચલાવી લેવું.'

બીલકુમારની જાતી બીદની મારી ધમણ માફ અવાજ કરી રહી હતી
 તે સ્પષ્ટ સંજગાતી હતી. સાહેબે મારી સૂચના ન સ્વીકારતાં પાણીની
 ઉઘરાણી બેરૂંચી ચાલુ રાખી. બેરૂંચે ડોકરોએ ચારે તરફ નજર નાખતાં,
 રૂબે કાંઈ માફ આ કર્મ જોઇ ન જાય તેની સરત રાખતાં ધૂજતા હાથે
 સાહેબને લોટો આપ્યો!

સાહેબે પછી મગફ કરતાં કહ્યું—આજે ડાવરીમાં લખતે કે જંગલમાં
 એક પરજનું કંઈક ઉદ્ધાટન!

નાની મેજબાની

નાનુસાર્થ દવે

જમણુનો આનન્દ - જમનાર અને જમણનાર બંનેને મળે છે, માત્ર એ મેજબાનીનો પ્રસંગ અને પ્રમાણ પાઠ્યવા બેઠકે બોજન એ તો મૌખિક આમત છે.

દમગ લઈને માતાની ઉમ્મણીએ જન, મમમ-બાગરીના ફૂડા મેટીને બેનગમા ખાવ, મમગ-મેર લઈ નદીકડિ ફાડે, કે પછી જેજમા ફૂડા દગ્ગા પાઉ આવો-મજા આવી જશે. જેમની માથે તમે ઉડાવો, તે તમાની પસંદગીના પાત્રો છે. વાતોની આપણે છૂટથી થાય તે કાદના રીમાના - મનાવાનો મલવ નથી. વ્યવહારમાં ભૂલ દની નાખ્યાનો અજરો નથી વાદવાદ કરવડાવવાની કાઈની દાનતથી

તે વારતદેવાએ સારુ બોજન સદુ કાઈ દે છે. દુદુળ બેશુ બેમીને જમે છે ગામમાં જુના વગ હોય છતા તે દિવસે એકા યવાનો લાભ કાઈ ચૂકના નથી બધા દાથોદાથ કૈને કે કામ ઉપાડી લે છે કાદ આગમ કૈને તે તોયે કાદને ખૂચતુ નથી કાદ મગદ કૈને તે તોયે કાદ માકુ લગાડતુ નથી મોડુ ચદ જાય તો કાદ ચીડાતુ નથી ગ્રાઈ મહેમાન આવી ચદે તો અદર બેગરી લેરામા આવે છે મિત્રને થેડ આવના હોય તોયે સદના મહેમાન મની જાય તે

આની મેજબાનીઓની દગા વિદાસ પામી છે વત્તોનુ પગિધાન, ઓગડાની સગનવટ, પીગસણનો કમ, વાર્તાવપની દળ, બેસવાના સ્થાન, એ ગવામા જમાડનાર અટલો નસ લે તે જે જમવા આવનાગઓ મીઝે છે. જમવાની દગા ભાગ જમણમા નથી કે નથી વધાએ જમ્યામા, એ છે પગિચ વધાગવામા, આનન્દની આપ-લે મા, અને રાજ દાકમમા વ્યવગથાયા, દગાથી, લાવથી ઉમગ પુગવામા

આ મેજબાનીઓમા જ્યારે કરી દેખાડયાનો મદિમા પેસો જાય છે ત્યાર એનો આનન્દ ઉડી જાય છે અને લપકો વધી જાય છે મોટી સખ્યાથીયે લપકો વડે તે મોગી સખ્યામા અપરિચિત માણુમેનો સમાવેશ કરવામા આવ અને તે પણ જડ ગિવાજને જાગવવાની ખાતર જ હોય ત્યારે જમણનારનુ તો મરણુ જ થઈ જાય તે પછી એમા એવ - તમાશાની હવા પેસી જાય તે

સારુ તે કે આપણી સગદારે પચીસનો કાયદો હજુ સુધી પકડી નાખ્યો છે વગસ બે વગસમા એ પકડ દીલી થઈ જાય તે પહેલા આપણે સવગા એની જઈએ તો નાની મેજબાનીઓનો લહાવો કાયમનો થઈ જાય અને મોગી જમણારોનો ફેગદનો બોર્ન ઉતરી જાય

છાણના દેવ

ઈશ્વર પેટલીકર

પાડોશમાં પાપડ વણવાના હોષ અપોરે ધરતું કામકાજ પતાવી મધુ કાંસાની થાળી અને વેંલણ લેઈ રસોડામાંથી બહાર નીકળવાં જતી હતી, ત્યાં કોઈ વસ્તુ ઉપર સગડી તરાપ મારે તેમ સાસુએ તરાપ મારી. મધુના હાથમાંથી વેંલણ ઝૂટ્યાં લેતાં મહેણું માર્યું: 'મોટે ઉપાડે વેંલણ લેઈને નવ્યું છે ને તારા આપને ઘેરથી લાવી છું?'

આવાં ખાણ મધુ રોજ રોજ સહી રહી હતી છતાં એનું કાળજું કંકણ થયું ન હતું. એ આઘાત સમી એના બીજા હાથમાં થાળી હતી તે છૂટી ગઈ અને તીચે પડતાં બેલખખાટ થઈ ઊઠ્યો.

સાસુ ગાંઠ ઊઠ્યાં: 'કંઈક ઠલે એટલે તાવફે કરતાં આવડે છે. આ બેમાં રડ્યા, તારા આપને ઘેરથી વેંલણ સરખું લાવી નથી અને પછી સાંબળવું પડે તેમાં નવાઈ શરે છે?'

મધુ-સાચે જ રડી રહી હતી. એની પરવા ક્યાં વગર સાસુ પોતે થાળી અને વેંલણ લેઈ પાડોશને ત્યાં પાપડ વણવા આસ્વાં ગયાં. મધુને ખબર દની કે સ્ત્રીઓમાં જઈને ઉપરથી મારું પગોણું ઠરશે—આજની વહુએને ડાહ્યો ભેંકા ઝાલવાનો ટેકા નમતો નથી. ક્યારની કહ્યા કરું છું પણ એ એના કામમાંથી દળુ ઊઠી ન આવી એટલે ક્રેપટ મારે આવવું પડ્યું!

સાસુના ત્રાસનું મધુને જે દુઃખ નહોતું થતું, તેના કરતાં મુધારાના હિજાબ વાચા પહેરી સાસુ જે હલકટતા જતાં રહ્યાં હતાં તેની પીડા એને વિશેષ થતી હતી.

નરેન સાથે એનાં લગ્ન થયે એ વરસ થયાં હતાં. નરેન વિષે એને કંઈ ફરિયાદ કરવાની ન હતી. એ કોલેજમાં ભણતો હતો એટલે એ માના ત્રાસના જ વાખમાં એક જ વાક્ય ઠહેતો હતો કે, અત્યારે હું શું કરું? એમ હોય તો હું ધધે ન વળતું ત્યાં મુઘી છું પિયર રહે.

પરંતુ મધુના મનમાં એમ કે એવું પગલું ભરીને જાણે વીંછી શું કામ અડાળવો? વારતદેવારે આવી જવું. જે ત્રાસ પડે તે સહી લેવો અને પાછું પિયર આડ્યા જવું. વળી રબજોમાં નરેન ઘેર હોય ત્યારે સાસુના ડંખ

ઘડીક સાલી નરેનની મીઠી ફૂંકમાં કર્યા પ-જુનાઈ જતા. એટલે મધુને સાસુના ડાબ અક્ષાગ લાગતા જતા રીમક્રમે બોલાવનાં જતાં એ વેડી લેવા અવાગ-નવાર સાસરે આવતી.

સાસુ ડાબ માટે ડે એ તો વડુ સાસરે આવતા પહેલાં જાયતી હોય છે. પરંતુ મધુએ પોતાની સાસુ માટે એવું નહિ ક્યેયું. મધુને શું, ખીલકાઈ પણ વડુ હોય તે વ ન ક્યે અને મધુ આજે એ વાત કહે તો સમાજને નવાઈ પણ લાગે. કાગળ કે મોમાભાઈ પોતે સુધારક હતા. ખાદીધારી હતા કોથ્તેસના આગેવાન હતા. નંદમા જઈ આવેલા હતા. વળી મેવાભાઈ હતા. શામડાના ગચનાત્મક કાગળા ખૂપેલા હતા. કાંતતા, ટોપવા અને ઝાકુ લેઈને શામની સફાઈ કરતા, સમાજસુધારાને પ્રચાર કરતા. એમના પત્ની કમળાજહેન પણ પતિને પગસે પગસે ચાલી ખાદી પહેરતા, એમના જમાના પ્રમાણે ભોંજલા હતા એટલે ત્રીસમાજની આગેવાની લેતા હતા. મરદાર સોમે સત્વામહની લડતમાં હતા ચાવની પતિની લાવનાને એમનો ટેકા હતો. એટલે એમના સતાનોમા પણ એ સમ્માર સિંચાયા હતા. કાઠગળો કાતતા, ખાદી પહેરતા અને સેવાના અર્પન મેવતા.

આમ આખું કુટુંબ સુધારક હતું એટલે નાગ્ણુભાઈની નજર એ ઘેઁ દીકરી આપવા દેની હતી કાગળ કે એ પોને પણ મેવાભાઈ, ખાદીધારી અને સમાજસુધારક હતા એટલે જને કુટુંબને આગે અનુકૂળતા થઈ રહે તેમ એ માનતા હતા. પોતાની દીકરીને જે સસ્કાર મળ્યા હતા તેને એ ઘેર પોષણ મળશે એમ એમને વસી ગયું હતું. અને એ રીતે એમણે મધુ માટે નજનનુ માગ્યું ક્યું મિત્રોએ લખામણ કરી મોમાભાઈ પામે એ માગ્યું મજૂર કાગળ્યું. વિવાહ નક્કી થયો.

આજે જમણવાગેના કાયદે છે, પરંતુ નરેનના લગ્ન વખતે એવો કાયદો ન હતો. સુધારકો લાચીના માતની જેમ એણે સુધારાની વાતો મોંઠે, લાગે કરતા હોય છે અને પોતાને ત્યાં પ્રસંગ આવે એનો અમલ કરતા નથી હોતા. પરંતુ મોમાભાઈએ લગ્ન નક્કી થતા ક્યું કે પોતે જન લેઈને આવશે નહિ. દીકરા એના બેપાચ મિત્રો લેઈને પગણી જશે.

વંચાઈની એ વાત સાલણીને નાગ્ણુભાઈને અર્ગ એ આગળ કહે હોય તેમ લાગ્યું આટલી સાદાઈની એમણે આશા નહિ ગણેલી એ પોતે અતિ સાદા હતા, એમનું ઇવન પણ લક્ષિપગાયણ હતું એટલે પોતાને આગળે

એથી સાદાઈ પગાશે માની એમણે પોતાની જાતને લાગ્યશાળી માની. પોતે ખાદો પહેરતા, દીકરી પણ પહેરતી. સામા પક્ષમાં પણ બધાં ખાદીધારી હતાં. એટલે નાતના ગિવાજ પ્રમાણે કપડાંનો ખોટો દારો ન કરતાં. દીકરીને એમણે ખાદીનાં કપડાં લીધાં. એમનું પોતાનું માથું હોત તો જે જણશે દીકરી પહેરતી નથી તેવી એમણે ધડાંવી ન હોત. પણ માના જીવને એથી કેમ ધરપત રહે? આટલાં સુધીની સાદાઈ એણે સહી લીધી પણ જણશોની આખતમાં એ પતિ સાથે સંગત ન થઈ. એણે કહ્યું, 'વેવાઈ આપણને સ્વારા મળ્યા છે એટલે સુધારાની દૃષ્ટિએ ભલે ગ્રીક્ષમાં સાદાઈ ગાખીએ, પણ એથી વેવાઈને એમ ન લાગતું લેઈએ કે પૈસા ખુચાવવા આપણે સુધારો કર્યો છે.' એટલે જણશે તો નાતના ગિવાજ કરતાંય પરિવેશ તોલા વધારે કરાવવી છે. જમણુવારનું ખર્ચ નથી ચલાવું એટલે તે રકમ આપણે બીજી રીતે દીકરીને આપી દેવી છે. નારણભાઈએ એમાં સંમતિ આપી, અને મધુને સારી જણશે ધડાવી. લગ્ન સુખરૂપ પત્ની પણ બન્યાં.

સાસરે જતી દેવામાં પતિ અને વણા વણા કોડ હોય છે અને તેવા મધુને પણ હતા. પરંતુ વધારામાં સુધારક કુટુંબમાં એ જતી હતી એટલે સામુસસરા અને પણ એના દેવામાં કોડ ભરાં હતા. પણ એ કોડ જતાંની સાથે ભાંખી પડવા લાગ્યા.

પિતાએ અને મુળે એ ગામમાં પોતાનાં જે સોહીએ, સગાં હતાં તેમને ઘેર જતાં આવતા રહેવાની શિખામણ આપી હતી, જ્યારે સાસુ કોઈને ઘેર જવાની રૂબાં આપનાં ન હતાં. કારણ? એ પોતે સુધારક હતાં, આગળ પડતાં હતાં, એટલે સેવાના વ્રતને લેઈ પોતાને જિંદગી માનતાં હતાં. વડુ જે ઘેર જવાની વાત કરતાં હતી તે ધરને પોતે હલકાં માનતાં હતાં. એવાં ધર જેડે પોતે સંજયે ખાંધી જ ન શકે એમ મનમાં અભિમાન હતું. એટલે વડુની દરખાસ્ત સાથે એમણે કહી દીધું હતું કે, હવે તું પિયરની મટી સાસરાની વ્યક્તિ બની. અમારે જેની સાથે સંજયે હોય, જેની સાથે આપણે સંજયે ગાખી શકીએ તેવા દરજ્જાના એ લોકો હોય ત્યાં જ તારાથી જવાય. તારા આપ મને તેવા ઉતરતા માણસો સાથે સંજયે ગળે, પણ અમારાથી એ લોકોને ઘેર તને જવા દેવાય નહિ. પછી ગામમાં અમારું વજન શું રહે?

મધુએ એ વાત પિતાને કહી. આ એ જણતાં ખિન્ન થઈ ગયા. પણ

નાગજીભાઈએ કહ્યું, વેવાઈ મળશે ત્યાં હું એમને એ વાત કરીશ. ગામમાં એમની ગીતે ભરે એ કાંઈને હિનગતા માનતા હોય પણ આપણા એકીએ આથે દીકરી સબધ ન ગણે એ કેમ ચાલે ?

પણ બિચારા નાગજીભાઈની એ મહેઠ્ઠા ન ફળી મોઝાભાઈને એમણે એ વાત કરી ત્યાં એ વ્યવહારની વાતમાંથી હાથ ખેંચી નાખતા એમણે કહ્યું - 'જુઓ નાગજીભાઈ, પહેલેથી અમારા ધરમાં સધાગળપૂર્વક તત્ર ચાલે ને મારા હાથમાં જે ખાતુ હોય તેમાં કમળાજહેન માયુ ન મારે, અને એમના હાથમાં જે ખાતુ હોય તેમાં હું માયુ ન મારું. વ્યવહારનું ખાતું એમના હાથમાં છે એટલે મારે માયુ મારવાનું નહિ.''

સામુએ મધુ બીજે વળત ગઈ ત્યાં કહેવા માંડ્યું. 'આ જો ને, તારા બાપે આધુડી જેવા સગડા બીધા છે.' અમારા ધરમાં એ ન ચાલે જે હોય તે મને ટોળી બાપ છે કે ગંધો સુધાગે તે હજી આમ આવો દાંતો દશે. વડુના સગડા એને જોઈ એવા હોવા જોઈએ ને ?'

મધુએ સામુની એ કિશિષ્ પિયગા : જુ કરી 'તારા બીજા' બાદીના રેશમી કપડા લીધા માન્યુ કે સામુને દર્શ સતોષ થશે. પણ સામુની રોકટોક ચાલુ ગઈ અને હેવટ દીકરી મિત્રના કપડા નહાની પહેડની, સામગ્રિયા પણ નહાતા પહેડના એ મિલના કપડા, અમર, અમરમડી, વગેરે મોવા કપડા રેશમી કર્યા ત્યાં સામુને સતોષ થયા.

પગલુ એથી મધુની મુરકેલી ટળી ગઈ એવું કંઈ ન હતું. જેમ અગ્નિમાં ધી હામાય અને વધુ પ્રદિપ્ત થાય તેમ સામુની તૃષ્ણા વધતી ચાલી. દિવામો, ધરે આદમ અને દિવાળી ગઈ પણ વડુના પિયરમાંથી કાંઈ માટલી આવે નહિ એટલે એમની સગડેલી ત્રાટે વધુ તાગે હવા માલો મધુને દાંલતા અને ચાલતા કહેવા માંડ્યું - આવો સુધારો તો અમે ક્વાય ન જોશો! અમે સુધારક એટલે માગીએ નહિ એ ખરું, પણ એનો અર્થ કંઈ તાન બાપે મુદન પાણીમાં જેસો જવું એવો ઝોઝા છે. માટલીઓમાં કંઈ મોટું અર્થ છે કે એ કાઠી નાખીને સુધારે કંઈવાનો હાય. એ તો એક ગીતે વિવેક છે. તુ અહીં આવે ત્યારે નાના નણ્નરિય બાબી કંઈ બાપને તેમ આશા ગળી ગયા હોય અને જોડે માટલી હાય તો મોંગળ્યુ - રીને એ કેટલા રાહ થાય? સુધારનો અર્થ વિવેક પણ ન ગળવા એવા તો તારા બાપ નથી કગતા ને ?

મધુએ વળી પિયર જતા એ વાત માન્યાને કરી નાગજીભાઈ આ વાત

સાંભળીને સળગી ગયા. 'તે આવેલો હોય તો-સુધારાની વાત મૂકીને એમ કેમ નથી કહી દેતાં કે અમારે બંધાની જોગ સેવાખાવાની વૃત્તિ છે? આપણને ૧ સગજ પડી ત્યારે ને કે આ તો છાણના દેવ છે એટલે કપાસિયાની આંગો એડવી પડશે.'

પત્નીએ કહ્યું: 'તમને હજુ જાગર નથી પડી? વેવાઈએ જે દિવસે કહ્યું કે વ્યવહારનું ખાણું કમળાળદેનનું છે ને હું એમાં માથું નથી મારતો ત્યારથી મને ખબર પડી ગઈ છે કે એ છાણના દેવ છે.'

અને તેથી દીકરીને સોસનું ન પડે માની માએ બધી માટલીઓ સામટી કરીને મોકલાવી આપી. સાસુએ હવે રોકડ રકમની ભૂખ બતાવવા માંડી: 'તારા બાપને લગ્નમાં શું ખર્ચ થયું છે? નહિ જનન, નહિ જૃમણવાર, નહિ લેવડદેવડ. અગે સુધારક ગલાં એટલે લગ્નપ્રસંગે કંઈ લેવડદેવડ થાય તે ન લઈએ, પણ એનો અર્થ એવો નહિ કે બીજે પ્રસંગે જે ઘટણું હોય તે ના અપાય-લેવાય? તારા બાપને સાદા લગ્નથી જે ખર્ચ બચ્યું તે ખરી રીતે આડકતરી રીતે દીકરીના ઘરમાં પહોંચાડનું જોઈએ.'

મધુએ ગિચારીએ એ વાત પણ માતાપિતાને જાહેર કરી. છાણના દેવને હવે બધાં સાચી રીતે જાણખી ગયાં હતાં એટલે પાણી પીને ઘર પૂછવા જોવો ધાટ ન થાય માટે દળાયેયંપાયે દીકરીને ગહેણાં ન સાંભળવા પડે માટે લેવડદેવડ કરવાનો પ્રસંગ જીભો કર્યો. નાતના શિવાજ પ્રમાણે સાસુને વેવાણુ યવા તેડયાં. સાથે એ પોતાનાં નાનાં દીકરાદીકરીને પણ લેતાં આવ્યાં હતાં. જૃમણવાર કરી યજ્ઞતૃપ્તિ પછી દક્ષિણ તરફ વેવાણુના હાથમાં સો સોની એ નોટો મૂકી. સાસુએ આનાકાની કરી. પણ રકમ કહેવાય તેમ વિવેક કર્યો.

મધુની બાએ ધીમેથી કહ્યું: 'રકમ વધુ તો છે, પણ વેવાઈ કહેતા હતાં કે વ્યવહારનું ખાણું તમારી પાસે છે અને એ એમાં માથું મારતા નથી, એટલે એમનું 'દાણું' પણ તમને આપી દીધું છે. એ આવું ને ન લે તો, પછી તમને આપવા એ ન શકે.'

સાસુએ બેઉ નોટ ખિસ્સામાં મૂકતાં કહ્યું: 'એ વ્યવહારમાં માથું નથી મારતા એ ખરું. એ તો એમની કચેસ કમિટીઓમાંથી અને સેવાના કામમાંથી જોયા આવે ત્યારે માથું મારે ને? પણ તમને ખોટું ન લાગે માટે એમને ક્ષીણ કે જે આવે ને લેવું!'

પછી વેવાઈ આવ્યા, જગાઈ આવ્યા, સાથે મા મ માટે આરી ગયેલાં નાનાં બાઈબહેન કંગી આવ્યા અને જોવડુ દાણુ લેઈ ગયા આમ પાંચમેઠ સાતમેઠની ગઠમ ખર્ચો નાખી !

હતા સાસુ મતોપાયા ન લાય તેમ મધુને બીજી ગીતે કનડવા લાગ્યા. નરેન ગગનગોમા ઘેર દાય અને દિવમે એની સાથે બેસવાગીવા એ મેડે મન્ય તો એ વાધા પતતા બીજી સાસુની પેટે એ કડિનો નાવો લેવાને ખર્ચે જાંડી મમજલુભર્યો વાધો કીડાયતા 'ખગે ગીને જવા મન્ય તો નરેન ભજો ત્યા સુધી તમારે મનેએ ભેગુ થવું ન જોઈએ એનું ચિત્ત સસારમા પડેવાઈ જાય તો એનું ભણતર ગમડ અને મગવાને વાંચુ પડે તમારે બનને' અને સડેજ અટકીને ઉમેગતા 'હતા તમે ઉમંગલાયક ગયા એટલે દુ ના કદુ તે જોડુ સાગ માગાપની છોડી દાઉ તે તારે એની સાથે જાગી જામેમ ને ગખવી જાદએ !'

મધુ આ કહવા પાળળતો બાવાઈ ન સમજે એરી અમુધ ન હતી એ જાણતી હતી કે પતિ સાથે પોતાને વધુ પ્રેમ થઈ જાય તો સાસુ તરફની મત્તાને એટલી દાનિ પહોંચે માટે આ પેતરો હતો. નરેન પણ માની વર્તણૂક સમજતો એ જવન ન હતો એટલે શું કરી શકે ? મધુના આસુ લૂછતા અં આટલું જ આત્મામન આપતો કે, એમ લાય તો દુ ધધે ન વગર ત્યા સુધી તુ પિયર ગઈ અને એ પતિપ્રેમન લીધે મધુ માસુના કખ સહી લેતી.

પગતુ એ ક મનેય દર નેવી જોઈએ ને ' આટઆટલું નમતુ જોખ્યા તો સાસુની લવળાઉની વ્રતિ માગ્ર મૂકતી હતી એક વેલણુ જેવી એ આનાની વગતુ માટે એમજ મરેલુ માર્યું ' દાયમાથી જૂટવી લીધું ! અને તેથી એનું હસડુ તે ઘડીએ પ્રેમેય શમતુ ન હતુ.

પિયર જતા એ વાત મધુએ માને કરી માએ ગીસ વ્યગ્રથી લાકડાને બદલ ચાટીનું વલણુ કરા યુ નાશામાળને માજુ ઘૂમરીઓ મૂકતી. અને દીકરીને આપ્યું એ વેનણુ આજે મોમાભાષના ઘરમા, કાચના કબાટમા, ચાટીના વામજો છે ન આથે ઉપના ખાનામા મૂકેલુ ગહે છે કાંઈ સ્ત્રી આવે છે ત્યાં કમળાગદેન પોનાના વૈભવના પ્રદર્શનમા એ વાસજો બતાવે છે ત્યાં એ વેલણુ પણ વડુ જારી છે નેમ કહી પોતાનું મિથ્યાભિમાન સતોષે છે

પણ કાઠને આજ સુધી એમજે એ ચાટીના વેનણુ પાળળતો દતિહામ કહી નથી !

સમાજનાં મન પડા નથા!

અરવિંદ પોલ

[૧]

પિતાછનો અગ્નિસંસ્કાર

પિતાછ બિમાર પડ્યા એટલે મુંઝવણી હું થેર આવ્યો. એક અઠવાડિયું હવા વગેરે કર્યા પછી લાગ્યું કે માંદગી લાગશે. મને થયું કે જો તે મુંઝવણ આવે તો મારે નિરાંત થાય. દવા અને સારવારના સારી સગવડ થાય અને મારે નોકરીની ચિંતા મટે.

પરંતુ પિતાછએ મારી એ દરખાસ્તનો અસ્વીકાર કર્યો. કહ્યું: 'મારે મુંઝવણ નથી આવતી. મને ખાતરી છે કે હવે મને મટવાનું નથી. મારો દેહ મુંઝવણ પડે તો એકદી મારી અવગતિ થાય. મારે તો મારા ધરઆંગણે જ મરવું છે.'

મારી મુંઝવણની જુદીને વિચાર તો આવ્યો કે જો તમને અહીંના જ મોહ હોય તો એવું કદાચ જનશે તો મુંઝવણી હું તમારો દેહ અહીં લાવી અગ્નિસંસ્કાર કરીશ. પરંતુ જો વાત પિતાછને કહેવી એ એમને આધાત લાગ્યા જેવું થાય. વળી એમને ધરઆંગણે જીવ્યા તેમ મરવાની વૃત્તિ હતી એટલે જો વાત સ્વીકારે પણ નહિ. વળી એમની માંદગી એ કહેતા હતા તેમ કેટલી નીવડે એમાં નવાઈ પણ ન હતી. ૭૬મું ડિગ્રી એમને ૭૭મું વર્ષ જતું હતું. એટલે બાકી રહેતા એકમાત્ર રસ્તા તરફ મારે એમની માંદગી દરમિયાન થેર રોકાવું રહ્યું.

લોકો કહેતા: 'આવે વખતે દીકરા પરદેશ હોય તે સાંભરે છે. આ તો સારું' કે તમે મુંઝવણ ઠા. બાકી તમારા જે લાઇની માફક તમે પણ આફ્રિકા 'હાત' તો આજે અંત વેળાએ સંલુકાકાનું 'કાણુ?' તમે લાખો કમાયા હો અને મોટી મહેલાતો જધારી હોય પણ આપને દીકરાનો શો ગાળિયો પાત્રો ગણાય? ચાકરી તો, જૂડો તમારી જાહેન છે તે વ કરે. આમે ચાડોસીપાડોશી આંટો ખાઇએ. વૈસા કે એટલે બીજું ય દેરાકાંટા ખાનાર મળી રહે. પણ હવે દીકરાએ સંલુકાકા પરાવાના હાથે અગ્નિ-સંસ્કાર પામે એમાં એમની શી ગતિ? પથરા એટલા દેવ દીકરા મારે લોક કરે છે તે આટલા મારે. પંડનો દેનાર દીકરો આજે પરદેશ પડ્યો હોય તો હવે દીકરે સંલુકાકા વાંઝિયા ગણાય!'

હું મનમાં દસતો. શું લોકોનું માનસ છે? માણસનાં મર્યા પછી દીકરો અગ્નિસંસ્કાર કરે તો વ શું, અને બીજો કરે તો વ મરનારને શું? જીવ

ગયા પછી જોગિયાને કાઠની સાથે પોતાનો કે પાગદાનો ભેદ નથી એ તો સન લામ્બા જેવું લાકડું છે. વગી પડ દેવાની વાતમાં પણ હું માનતો ન હતો. રૂઢિની ગીતે એ કરું એટલું જ, જાણી એમાં મને શ્રદ્ધા નથી એવે લોકો જે વાતને મોટું રૂપ આપતા હતા તેની માગ મનમાં કંઈ અગત્ય ન હતી. ક્રમ પિતાશ્રીની ચામડી છોડી એ જ માટે માટે અગત્યનું હતું તેથી મેં એ મહિનાથી રમ માગી અને વેચી દીધી.

પિતાશ્રીએ આખી જિંદગી જાતમહનત કરેલી, અને પ્રથમથી ખાધેપીધે સુખી ઘરે એટલે શરીર લાલુ આયુષ્ય ભોગવા છતાં નરતુ હતું. વચ્ચે કાંઈ વખત માદા થાય તો અવાડિયાથી મિથેલ માગી ચાલતી ન હતી. પરંતુ આ વખતે વૃદ્ધાવધાની રહી માદગી હતી એવે એ લખાઈ મારી એક મહિનાની રમ પૂરી થઈ. જીવન એક મહિનાની હવે મેં નિનપગારી રમ માગી. ઓકિસમાં હું જૂનો માણસ મળાતો હતો અને મારું કામ પણ અગત્યનું હતું એટલે મેં આ પગારે મારી રમ મજૂર કરી અને લખુ કે નિગતે મેંવા કરવા શકતાની જરૂર લાગે ત્યાં સુધી મેંએ એ મહિનાની રમ પૂરી થયા આવી છતાં પિતાશ્રીની માદગી પૂરી થઈ નહિ હવે એ સામ્રાથ એવી તો આશા ન હતી એટલે એમના મૃત્યુએ જ માગી પૂરી થયાની એમ મને ખાતરી પડી ગઈ હતી.

રમની મને ચિંતા ન હતી. વગી મેંએ આ વખતે નિનપગાર રમ મજૂર કરવાનો આગ્રહ કરવાની મારી ઈચ્છા હતી ત્યાં એમનો તાર આવ્યો. આજે ડટ્ટોવને લીધે કામ જાગરનો જે વપાર કરવો પડતો તેમાં હરતુ જરૂર હતું એટલે મારું ખાસ કામ હતું તારમાં એવું કંઈ લખાય નહિ પણ ખાસ કામ એટલે કામ જાગર અગે એ અમારો કોડ વડ (સાકેતિક ચબ્દ) હતો એક નિવસ માટે મારે જવાની જરૂર જીભી થઈ આવા શુનાઓમાં અમલદાર સાથે પવપુષ્પમ કરી પતાવવાનું કામ મારું હતું, મેં પણ એમાં કંઈ ન જાણે, એટલે વિવશ કરવો પોવાય તેમ ન હતો.

પિતાશ્રીએ મને ખુસીથી રમ આપી. 'એક શુ એપાય દલાલ નિગતે શેકાઈને રોડનું કામ પતાવીને આજે ૯ મમજુ છું કે ૯ મનતોય નથી ને' માંએ મૂકતોય નથી એટલે તારું કામ જાગડ છે હું તને કટનાય વખત કહું છું કે તું જા પણ હું સમજું છું કે તારા જીવ પણ ના સાથે તું નિગતે જઈ આવ દમલા ૯ મગવાનો નથી અને મરીશ તો ન માગે જીવ દશામાં રહેવાનો નથી માટે કશું કહવાનું નહીં જવાનું નથી.

અને હું મેંએ ને ખીજે દિવસે પિતાશ્રીએ દેહ છોડ્યો મારે હાથે.

અગ્નિસંસ્કાર ન થયો તેનો મને ખટકો રહી ગયો. શાથી? હું એમાં તો માનતો ન હતો. પરંતુ લોકો કહેતા હતા કે, માણસ શહેરી થાય એટલે જો હો ને ગમે તેટલું કરે પણ એને લાગણી ઓછી રહેવાની. શેઠનું કામ રહે પડયું, બાપ દરતાં શેઠ મોટો થઈ ગયો? આખી જિંદગી શેઠ તો છે, પણ બાપનો કંઈકો મોટો ન સચવાયો તે થઈ હવે પાછી મળવાની છે? સાચે જ, હું અગ્નિસંસ્કારની આટલી અગત્ય નથી આપતો છતાં અંતરમાંથી ખટકો જતો નથી. કારણ? હું માનતો કે સમાજની મને પડી નથી. હું તો મને યોગ્ય લાગે તેમ વર્તવાનો. પરંતુ આજે લાગે છે કે ના, ના; અમુક બાબતમાં ભલે સમાજની મને પડી નથી એમ હું વર્તતો હોઉં, છતાં મને પણ સમાજની પડી છે! પછી બીજી બાબતમાં સમાજની પડી છે એમ માની વર્તનારની મને દીકા દરવાનો શો અધિકાર?

[૨]

જન્મ્યા એટલે જમાડયું પડે

આમ સમાજની મને પડી છે- માટે અગ્નિસંસ્કારનો ખટકો મને રહી ગયો છે. છતાં પિતાજીનું પ્રેતભોજન ન કર્યું તેમાં લોકોએ દીકા કરી તેનો ખિલકુલ ખટકો નથી. પ્રેતભોજનની રૂઢિ નાખૂદ થઈ છે અગર ઓછી થઈ છે એમ ખીન્ન ગામોનો અનુભવ છે, પરંતુ અમારા ગામમાં જો રૂઢિ એના અસલ સ્વરૂપમાં ચાલે છે. તેમાં પિતાજીને ત્રણ દીકરા, એ આક્રિશ્ક કમાવ અને હું મુબદ્દ કમાઉં. એટલે જો સ્થિતિમાં લાંબુ આયુષ્ય ભોગવી પિતાજી ગુજરી ગયા એટલે ગ્રામ આખું જમાડીએ તોજ શોભે-એમ લોકો એમની રીતે વિચારે. તેમાં જે મુદ્દલ કંઈ કરવાનું ના કહ્યું એટલે મુજબીઓ સત્તાહ આપવા લાગ્યા: ‘આ તો ખોટું કહેવાય. તમે ભલે એમાં ન માનતા હો. પરંતુ શંબુકાકાએ આખી જિંદગી લોકોનું ખાધું એટલે એમની પ્રાણ તમારે ખવડાવવું જોઈએ.’

હું કહેતા: ‘જો જન્મ્યા એટલે જમાડયું પડે, એમ શા માટે? જો રીતે તો કોઈ વાતના અંત પણ ન આવે. વળી જો જન્મ્યા અને એમને પ્રસંગ આવ્યો હશે ત્યારે એમણે જમાડ્યા પણ હશે. એટલે હવે તેની પાછળ મારે કંઈ કરવું જોઈએ તેમ હું માનતો નથી. તેમાં પ્રેતભોજન તો હું કાઢિ ઉપાથે ન કરી શકું.’

લોકોએ એથી દીકા કરવામાં બાકી ન રાખી, છતાં ન મને તેથી ખોટું લાગ્યું, ન એ દીકા દરવાર ઉપર કોઈ ઉપજો કે ન મેં મારે નિર્ણય ફેરવ્યો. મને થયું, મને સમાજની પડી નથી.

પરંતુ તે પછી ૭ મહિને મેં નોકરીમાથી છટા થઈ ચતુર્થ ધધો શરૂ કર્યો ત્યારે સમાજની મને પડી કે તેનો પાંચા અનુભવ થયો. ઑફિસના ઉદ્ઘાટન પ્રસંગે આમંત્રિતો મારે પાનમોપારી અને આઈમફીમની પાર્ટી ગણવાનું વિચાર્યું હતું. પરંતુ મને મનમાં એટલાથી સંતોષ થતો ન હતો. આંખ આગળ દેટલી ૫ પેદીઓના ઉદ્ઘાટન પ્રસંગે નિર્મળાચ મળેલું, એટલે જમણવાર પાર્ટીઓમા જઈ આવેલો તે હત્ય ખાદ્ય થયું. એ લોકો એકબીજાના જ્ઞાનમા ગુસપૂમ કરતા હોય તેમ મને લાગ્યું થતો હતો: 'જેવા મજબૂતીયુક્ત છે! આપણે જે પ્રમુખ હતો ત્યારે નિર્મલે જમવા આવ્યો હતો અને આજે પ્રભુએ ચતુર્થ ધધો દરવાનો મોજા આપ્યો, એ પૈમા કમાયો છે, હતા એનો છુપ પાર્ટી આપવાનો ૫ આજે.'

મારા દિલમાં અજગો શરૂ થયો. તો પાર્ટી નહિ આપું તો કાયમનું કહેણ મહી જશે ગયેલી તક ફરી આવતી નથી. વળી જુદા જુદા નામે જમાડવામા કાયદાનો ભંગ પણ થતો નથી. બીજાને જે જમી આવ્યો છું તો મારે શુ કામ ન જમાડવા.

સાથે બીજાનું વિચાર આવતો—જમ્યા એટલું જમાડ્યું, એમ શા માટે? આ રીતે તો કોવડી નથી નહિ ફાંસો પડવા માટે આવા પ્રસંગોએ ખુશીયા જોને પાર્ટી કરવી હોય તે કરે મને એમ પાર્ટી જોડવાની દિલમાં હમે છે બીજી રીતે નહિ પણ લોકો ટીકા કરશે તે બીજે હું આ દુર્ગી રહ્યો છું તેથી. બાકી કાયદાનું નામ ફકે તો તે ખોટું કહેવાય, એકના ધધામા મે કાળા બગ્ગરમા સદાય ફરી જ, એ રીતે બીજા નોકરી કરતા હું સારું કમાયો છું એને લીધે તો આજે ચતુર્થ ધધો કરે છું. જો-કાયદેમત પાત્રડી આપી ઑફિસ મેળવી કે એમાં પણ પાછો એ જ કાળા-બગ્ગરનો ધધો શરૂ કરીશ પછી હું સત્તા ચલાવો શી રીતે મારા દુર્ગી શકુ કે જમણવારના કાયદાને લીધે હું પાર્ટી ન આપી શકું.

સાચેજ, મેં કંવટ લોજમાં ૨૦૦ માણસોને પાર્ટી આપી. અને મને ખાતરી થઈ કે હું કહેતો કે મને સમાજની પડી નથી ને મિથ્યા છે. જોને મેં સમાજ માન્યો છે તેની મને જરૂર પડી કે. પ્રેતજોગત વખતે જમ્યા એટલે જમાડ્યું પડે, એમ શા માટે? કહેના મે એ જ પ્રતિને તામે થઈ ઑફિસની ઉદ્ઘાટન વખતે પાર્ટી આપી!

મને વધી ગયું કે જુદા જુદા માણસોને જુદી જુદી રીતે સમાજની પડી છે. એટલે આપણા કરતાં બીજી રીતે સમાજની પડી છે એમ માનીને વર્તનાની ટીકા કરવાનો મને અધિકાર નથી.

સમાજ કાણ સુધારી શકે?

પિતાકિત પટેલ

અંગ્રેજો જશે તે સાથે આપણા દેશમાં સ્વર્ગ ખડું થઈ જશે અને ધીરૂખની નદીઓ, વહેવા માંડશે એવાં દંધક સ્વપ્નાં લોકોએ એટલાં હતાં. પણ અંગ્રેજ સરકાર સામે સત્યાગ્રહની લડત આપનાર કેંગ્રેસ તે વખતે સમરાલ્યની જે વાતો કરતી હતી તેથી લોકોના મોંમાં પાણી આગળું હોય. તો એમાં એમનો પણ દોષ નથી.

પરંતુ અંગ્રેજો ગયા અને સમરાલ્યના વચન આપનાર કેંગ્રેસ સરકાર સાથે છતાં દિલ્લી હજી દૂર છે એની માફક સ્વર્ગ તો ક્યાં ગયું, પણ જે નરક લડાઈએ સંબંધુ દગું તેને સ્થાને પૃથ્વી પણ સર્ગઈ નથી. બેસ્ટ અમુક અમુક કોચે નરકવાનતા વધતી જાય છે એવા પ્રશ્નને અનુભવ થાય છે. અને પરિણામે પ્રગ્ત કેંગ્રેસ સરકારની ઐરાની માફક ફૂથલી છે.

પરંતુ આ ફૂથલી કરનાર પ્રશ્ન જો એમ માનતી હોય કે કેવળ નિંદા કરવાથી જ સમાજ સુધારી જશે તો એ ભીત બૂલે છે. સમાજ નહિ કેંગ્રેસ સુધારી શકે, નહિ સમાજવાદ સુધારી શકે કે નહિ સામ્યવાદ સુધારી શકે. સમાજ કાણ સુધારી શકે એમ જ પ્રશ્ન પૂછવામાં આવે અને તેનો સાચો જવાબ જોઈતો હોય તો જો એક જ છે. બીજું કંઈ નહિ પણ હું પોતે જ સમાજ સુધારી શકીશ એમ જ્યારે ફૂથલી કરનાર વર્ગ સ્વીકારતો થશે અને જો પ્રમાણે આચરણ કરતો થશે ત્યારે જોને કાંઈ વર્ગની નિંદા કરવાની રહેશે નહિ. તેમ અસંતોષનું દારણ પણ રહેશે નહિ.

અમેરિકાના નાના કોલોરેડોના સહેરમાં એક નિઝો યુવક શિક્ષકનો અજ્ઞાસ કરતો હતો અને કમાણી માટે પાર્ટ ટાઇમ (ચોડા સમય) એક દુકાનમાં નોકરી કરતો હતો. પરંતુ આપણે અહીં દરિદ્રન વર્ગ જેમ અપ્રત્યક્ષ કે તેની સ્થિતિ રંગબદ્ધને લીધે નિઝો લોકોની અમેરિકામાં છે. વેપારીમાં જો જો વૃત્તિ ન હતી એટલે એણે જો યુવકને મદદ કરવાની દૃષ્ટિએ નોકરીમાં તો રાખ્યો પરંતુ આદેશને જેમ જેમ એની ખગર પડતી ગઈ તેમ તેમ નિઝો પ્રત્યેની સૂચને લીધે જો લોકોએ જો દુકાનેથી ખરીદી કરવાનું બંધ કર્યું. આજે આપણે ત્યાં દરિદ્રનને નોકર રાખવામાં આવે તો આના જેવું પરિણામ અમુક અંગે આવે એ ચોક્કસ છે.

પેક્ષા વેપારી સ્વાસ્થિતાથી દુનૌ, એનામાં અંતરની પ્રતિ ન હતી, પરંતુ આ મનોગોમાં એ નિશી યુવકને ગળ આપ્યા વગર એનો ખીન્ને શો ઉપાય ? અને તોફારીમાં ગણીને એ પોતાનો ધધો ગુમાવે તેવી આશા આપજો શકી ગીને ગણીએ ? અને એમ કંવાથી એ યુવકને પલ્લુ શો કાવશે ? ધધો એમી જન્ય એટલે છેવટે એને છોડે તો કંવો પડે. એટલે હતાપણ વાપરીને વેપારીએ ન છોડે એને છોડે કંવાની ઈચ્છા જતારી પરંતુ એ છોડે આવ તે પહોંચા એક સ્ત્રીએ આ પાત જાણી.

એ ઝાપણી જેમ અંતર ગળનાર અમેરિકન પ્રજાની કૃષ્ણી કંવાની. પ્રતિનાથી ન હતી એ પોતે તો એમ માનતી હતી 'કે ધારું' તો હું જગતને જાણી નહું. એને ખીન્ન લોભના કાર્ણથી પરી ન હતી એને પોતાના કાર્ણથી પરી હતી. એને વેપારીને કહ્યું : 'સરેગરા કેટલા આદર આજે તમારે આ કાગળો ગુમાવવા પડ્યા છે.'

વેપારીએ કહ્યું '૧૮ થી ૨૦'

સ્ત્રીએ પૂછ્યું. 'એટલા ખીન્ન તમા આદરો હું મેળવી આપું તો તમે આ યુવકને તોફારીમાં સાલુ ગણજો ? તમારા ધધાને ખોટમાં ન આવવા દેવા તમા તમા આદરો હું ગોધતી હીશ.' •

વેપારીએ જવાબ આપ્યા 'એની જ તમે ખાતરી આપતાં હો તો મને એને ગણનામાં નાધા તથી.'

એ સ્ત્રીએ તરત ૨૦ ને જન્ય ૨૫ તમા પ્રગટ લાની આપ્યા તે સ્ત્રી ફિટોફર હતી આજના જગતને આગી દુનિયા મનાવવાની જે લોભો કંઈ ગણે છે તેવા સ્ત્રીપુરોની અમરિકામાં એક અમ્મ્યા છે. અને તેમાં જોડાનારને ફિટોફર કહવામાં આવે છે આ લોભ વ્યક્તિગત જવાનદાનીમાં માને છે અમદના બધા માટે ખીન્નની ચિંતા કર્યા વગર પોતાનાથી માય તે જવાબદારી અપા કંવી તે દેહની ફરજે છે અને એ રીતે અમ્મ્યાના દેહ સ્ત્રીપુર્ય જાતે જાતે ને કામ કરી છોડે છે અને આત્મભાગ આપે છે.

આ અમ્મ્યા માને છે કે અમાવાચ્યાની અધારી ગત હોય અને જેમ દીવાચ્યાની એક કાષ્ટ પુરુષ અજનાઈ આપે છે તમ ગમે તેરી નાની વ્યક્તિ હોય અને બધે નાનામાં નાનું મદકાર્ય હો તો એ કાર્ય દીવાચ્યાની માકલ આજની, અધારી દુનિયામાં અમુક નેજ તો પાથરવાનું છે જ અને તે રીતે દેહ વ્યક્તિગત જવાનદાની અપા હો તો અધિકારમાં પ્રકાશ થવા વગર ન જ ગહે.

એ અમ્મ્યાની દેહ વ્યક્તિ માને છે કે પોને કોણ ન, શુ છે, ક્યા છે, શુ કરી શકે તેમ છે, એની ચિંતામાં પડ્યા વગર પોતાનાથી જે કંઈ

સદ્ધર્મ અને તે કરી છૂટવું અને એ રીતે સારી દુનિયા બનાવવામાં પોતાનું કર્તવ્ય અનુભવના સંતોષ મેળવવું, વ્યક્તિગત રીતે પોતે બને 'હું' એ કાર્યમાં અગત્યની વ્યક્તિ કે. જ્યાં સુધી માણસ એ. માટે પોતાની ગણતરી ન ગણે ત્યાં સુધી દુનિયા ન સુધરે.

અમેરિકામાં આમ વ્યક્તિગત સદ્ધર્મ કરી છૂટવા માટે સંસ્થા છે, ત્યારે આપણા દેશમાં હવે એવી સંસ્થા ન હોય, પરંતુ જુદી જુદી વ્યક્તિઓ અગત્ય રીતે કામ કરતી પણ હોય છે. અને નાનો માણસ શું કરી શકે તેનો એ કોઈ અફસોસ કરવું હોય તો ટપાલી નંદકિશોરનો હાખડો એણે નજર સમક્ષ રાખવા જોવો છે.

૧૯૨૬ની સાલમાં એક ટપાલી કુર્બો ! મુંબઈ ની પોસ્ટ ઓફિસમાં નોકરી કરવા આવ્યો. સંયુક્ત પ્રાંતમાંના દર સ્થળેથી મામૂલી નોકરી કરવા એ મુંબઈ જોડે દૂર આવ્યો હતો. ટપાલીના મહેનતવાળી નોકરી કરવા છતાં, એ ટપાલીના અંતરમાં એક જ મહેન્ટા હતી કે અને તે સારું કાર્ય કરતા રહેવું. પોતાના જેવાં નાના મામૂલી માણસથી વળી સદ્ધર્મ શું થવાનું હતું, એવો એણે લઘુતા ભાવ સેવ્યો નહિ. જે અને ને કરી છૂટવાની એણે પ્રતિ રાખી.

૧૯૩૮ સુધી ઇ. આઈ. પી. રેલ્વે ઉપર આવેલાં મુંબઈનાં પરાંમાં દિંદો આજીશ માટે અખ્યાસની સગવડ નહોતી. આ ટપાલી નંદકિશોરે મોટી મોટી મોજનાઓ મોટા લોકો વિચારે તેની વાટ જોઈ નહિ. એણે પોતાનાથી અને તેવું કાર્ય ઉપાડી લીધું. ઘાટકાપરનાં દરેક ઘર પાસેથી જે જે આના માગવા માંડ્યા. ટપાલીના કામજો વહેંચતા વહેંચતાં એ કામ કરવું એને માટે સુગમ હતું. એવી નાની રકમ આપનાર સૌ મળી ગઈ. એ પહેલાં નંદકિશોરે એક જણ પામેથી દસ રૂપિયાની, મદદ લઈ નિરાળ માટે એક જોતરડી ભાડે લીધી હતી. અને ૧૦ વિદ્યાર્થીઓની દિંદો શાળા આ રીતે એણે. ઘાટકાપરમાં શરૂ કરી.

દિવસો જતા ગયા એમ એમ દસ અને ચૌદ રૂપિયાના બે શિક્ષકો એમાં રાખવામાં આવ્યા. જે આનાથી ટેલ નાખે ત્રણ મહિના થયા ત્યારે મોત્રીસ રૂપિયા એકઠા થયા હતા. એની ટેલ ચાલુ જ રહી. પહેલી દિવાળીએ ૮૪ રૂપિયા એકઠા થયા. બીજી દિવાળીએ ૪૦૦ રૂપિયા અને શાળા ગૂંજવા લાગી.

૧૯૩૯ની સાલ ૪થી નંદકિશોરના દરરોજના ત્રણ કમાડે કેળવણીના આ ફંડ માટે ખર્ચાતા હતા. સંયુક્ત પ્રાંતના ગ્રામમાંથી આવેલાં આ મામૂલી માણસનું સ્વપ્ન સાચું થયું. વડા પ્રધાન શ્રી ખેર સાહેબે જમીન દ્વારા મદદ કરી. વીસ હજાર રૂપિયા ખર્ચાયા અને દિંદો કાઢી રૂઢીના મંડાનનો પાયો નાખવામાં આવ્યો.

અને હવે એ અંત એવું કુલ્યુ કાલ્યુ કે મુશ્કેલી વધુ પ્રધાન રાષ્ટ્રપત્ની નેદ લાખની એ લગ્ન ઇમારતનું ઉદ્ઘાટન કર્યું એ વખતે શ્રી એડ આર્ચે ક્યુ 'જો નદરિગોરુ જેવા આમાન આખમ આમાન્ય વસ્તુ ફગે નહીં તો રાષ્ટ્રપત્ની ધનવાન પ્રજા શું ન કરી શકે? આપણા નદરિગોરુ તેમની ટપાલની નોકરી ચાલુ રાખી શકે અને આર આર આના ભેગા ફગેને આનિશાન મહાન માધી રહે. આવી માનવતાની દુ દુરુ ફગુ છું'

આજે આ દોઢ લાખની ઇમારતવાળી દાહ રૂબરૂ ૬૦૦ વિદ્યાર્થીઓ દિ થાલ ફરે. આજે એનો ૩૦ દરજા રૂપિયા વાર્ષિક ખર્ચ છે.

આજે રાષ્ટ્રપત્ની આ મામૂલી ટપાલીને મા માનવતા 'જયગમત' ના પ્રિય નામથી ઓળખે છે.

એટલે અમારું કોણ્ય સુધારો રહે દુનિયા કોણ્ય નથી રહે, આત્મની દિલની અન્યવચ્ચા કાળ નિવારો મરુ એવા અમાન આપણો અમલ આત્મને કાળો કે ત્યારે નાગરુની માફકે મીઠાનું મીઠું ગોવરા જમાની જે આપણે બૂન ફગીશુ તો એ અન્યવચ્ચા નદિ જમાન બીજા ફાઈની ગદ જેવા વગર ફરકે પોતાનું સદ્કાર્ય દેગને અગ્ને ધનુ પડશે

મનિક ગનીને દેરાને અંત ન કર્યો તેથી આપણ કામ પૂરું થઈ જતું નથી ફવજ આપણ સાચુ મગ રહે થાય છે આમજ ફરકે મીઠાના કામની બૂનો કાવના મૂકી દેઈ પલી ફિન્દોફ શ્રીની જેમ જે મન થાય તે ફરી છટની જાદગ પાતે નાનો માખમ છે, પોતે શું ફરી શકે, તવા લલુતા ભાવ છોડી દેઈ નદરિગોરુની માફક દેવ નાખની રહે વગીશુ તો એ દેલનો જવામ પ્રજા આપ્યા વગર ગદને નદિ આત્મના અધકારને બાવા મીઠાની બત્તીઓ કાનસ કે છનદિટ્ટક પાગ ગોધવાની પચાત રૂાં ૧૦૦ આપણે ફરકે પોતાની પામ જે પાસણા છે તન નતાડી પડશે

સમાજન સુધારો ફગ તો દુ પોતેજ સુધારો રાકીશ એ લાવના મેરી ફરકે પોતાની નાનીગોની ફગજ મ નવજ અને દુલ્લીગતિ હાડમે ત્યારે દિલમા ગમગજન ન્યપાજે

વિના-ભાઈ-લવાજમ ફંડમાં મદદ

મગ સોજાતા પણ દાલ ગગજ (નાતાલ)મા ગેતા શ્રી 'મગનભાઈ' તમરામાઈ પટેલ તરફથી સિ ૮, ઉત્તરસડાના શ્રી દાર્યાભાઈ બુવાભાઈ પટેલ તરફથી એમનું સ્વર્ગસ્થ પુત્ર શ્રી હોગભાઈના પ્રણય નિમિત્તે રૂ ૨૫ મળ્યા છે જે સાભાગ સ્વીકારી તે ખાતે જમા ફરી છે

વિધવાવિવાહની છણાવટ

શાન્તાબહેન મોતીલાલ પરલ

વિધવાવિવાહ એ આધુનિક યુગનો મહા પ્રશ્ન છે અને વર્તમાન જાગૃતિનું પ્રતિક છે. આપણું સમાજજીવન દિવસે દિવસે દૃઢિષ્ટ થતું જાય છે. તેના એક મુશ્કેલ બંધનને તોડતું વિધવાબહેનોનું જાંડ છે. બહેનોએ હજારો વર્ષ સુધી મૂંઝે મોંઝે વેઠેલી પંદના અને અપમાન આજે છૂવંત બની સમાજ પાસે જવાબ માગવાં તૈયાર થયાં છે. સમાજે તેની કિંમત ચૂકવ્યા વિના છૂટેલા નથી. દરેક સ્ત્રી જાગૃત થઈ છે.

હાલમાં પાટીદાર સમાજે પણ આ દિશામાં નોંધપાત્ર પ્રગતિ કરી છે. નૂતન વિચાર અને શિક્ષણની અસરથી વિધવાબહેનોમાં સજાવળાટ થયો છે. અને ઊભી શક્તિના પ્રતિક રૂપ થોડાં દૃષ્ટાંતો છેલ્લાં વર્ષોમાં મળી આવે છે. જતાં તે પ્રગતિ ધીમી છે. બધી અથવા મોટા ભાગની વિધવાબહેનો પુનર્લેખન માટે તૈયાર થતી નથી. ઘરણું કે નવા માર્ગમાં ધણી મુશ્કેલીઓ છે.

વિધવાબહેનોને પુનર્લેખનમાં પડતી પ્રથમ મુશ્કેલી કુટુંબની રૂઢિચુસ્તતા છે. દરેક કુટુંબ અમુક સામાજિક બંધનોને સ્વીકારે છે. અને સમાજના તે પ્રકારના આદેશને અનુસરવામાં જાનદાની માને છે. આ જાનદાનીના મોહમાં અસંખ્ય બહેનોનાં જીવન ગરબાદ થયાં છે. આપણી કુટુંબ ભાવના એટલી વિકૃત થઈ ગઈ છે કે તેમાં થતો સહેજ પણ ફેરફાર રીક્ષાપાન સજાવળાટ બની જાય છે. કન્યા અને વિધવા-એકજ સ્ત્રીત્વનાં એ રૂપરૂપ પ્રભે દરેક કુટુંબ ક્ષી દૃષ્ટિએ જુદાં છે તે કોઈથી અગમ્ય નથી. વિધવા માટે પિતાને બાર રહેતો નથી. માતાની મમતા ઝોસરતી જાય છે, લાઇનો રોહ ખારી પારડી બની જાય છે. જો કે કેટલીક વખત માળાપ કે લાઇ આ અસહ્ય દુઃખ જોઈ સજાગી ઊઠે છે, જતાં જાનદાનીના મોહ તળેથી છૂટાં થઈને સુધારો સ્વીકારી શકતા નથી.

બીજી મુશ્કેલી વિધવાઓને પત્ની તરીકે ખરા દિલથી અપનાવે તેવા એક નહિ પણ એસંખ્ય સમજૂતી સુવંદોનો અભાવ. દર મનોબળ અને સ્વીર્ણની ભાવનાવાળા સુવંદો આપણા સમાજમાં બહુ ઓછા છે. પ્રાચીન કેળવણીનું પાન ફેરફાર સુવંદવર્મની ભાવના અને આદર્શ દર્શક પરલક્ષી હોય છે. તે સુધારો ઇચ્છે છે, પણ તેનું આચરણ કરવાને તૈયાર નથી. તે

વિધવાવિવાહમાં માને છે પણ પોતા માટે કન્યા ગ્રામે છે! આ સુહર્વર્ગનું માનસ આત્મલક્ષી બનાવવું એ ધણું મુશ્કેલ છે.

ત્રીજી મુશ્કેલી મમાજનના દહેવાના રતબોની ડખલગીરી છે. સ્વેદ સમાજમાં આવા અર્નાટ તરવા હોય છે. જોયો સંદેહ દેગનો ભાગ ભગવં છે. જીવનના દિતમાં ડખલ કન્યા, અને વિધવા નાખવું એ તેમનો ધર્મ હોય છે. શ્રીમત કુટુંબની વિધવા દ્વાર પુનર્લગ્નની દિંમન કરી શકે છે, પરંતુ મધ્યમ કે ગરીબ ઘરની વિધવા માટે પુનર્લગ્ન આપવાત સમાન નીવડે છે. દાગળ કે મમાજનના આ ગટ અને બુઝ્યા યાત્રીશરે તેને અને તેના કુટુંબને આશ્વસન દેગન દેગન કરી શકે છે.

ચોથી મુશ્કેલી વિધવાબહેનોને અનુકૂળ વાતાવરણની જરૂર વિશે છે. મોટા ભાગની વિધવાબહેનો હાલ જે પરિસ્થિતિમાં રહે છે તે અકુચિત અને એરી હોય છે તેમાં તે ગૃંમણાય છે. આખા ઘરનું કાર્ય દિનભર દમડવું, શુભાગ અને વિવામને ત્યજવા, પ્રબુભજનમાં ફગવિયાત ચિત્ત લગાડવું, અપશુકનિવાળ ગતા વસ્ત્રમાં ફેશહીન મનતકને નત્ કરી દટવચંના સાભળવા. આ કાર્યક્રમ વચ્ચે ખીસાતા વિધવાનું માનસ જડ થઈ જાય છે. હું ધારું છું કે નીચેના યાદા ઉસારો દર્ષક માર્ગદર્શન જરૂર કરશે.

મુખ્યત્વે સમાજમાં ત્રણ પ્રકારની વિધવાઓ દષ્ટિગ્રામ્ય થાય છે. પ્રથમ પ્રકારની બહેનો દહ અંગે સમૃદ્ધ છે. આધુનિક ફેશનણી અને વિચારના મસર્ગમાં આવવાથી તેમની કૃપમદક દશા દૂર થયેલી છે તેઓ સમજે છે કે પોતે કટિની વિચિત્રતાનો ભોગ બનેલી છે. ફગવિયાત વૈધવ્ય એ સામાજિક અત્યાચાર છે પુરુષની માફક વિધવાને પણ પુનર્લગ્ન કરવાનો અરજો હક છે એમ ત જગ દિલથી માને છે તેમાંની ધણીખરી વધુ અભ્યાસમાં અથવા શિક્ષિકા તરીકે જીવન ગાળી યોગ્ય તકની ગદ જુઓ છે. આવી બહેનો પરિપક્વ દશામાં છે. તેમન સહકારની ખાસ જરૂર ન.

જીજ્ઞ પ્રકારની બહેનોમાં આ જનનની લાગણી નથી તેઓ વાચનાને દગારી સયમને શુદ્ધ દેમોડીએ ચઢવી પવિત્ર જીવન અને પ્રબુભજનમાં દિવસ ગાળે છે વૈધવ્યને તેઓ પ્રબુને શાપ માને છે. અને તેથી તેની કૃપા મેળવવામાં બાકીનું જીવન અતિત કરે છે તેનામાં વર્તન અને વાણીની પવિત્રતા છે, પણ જગવણી નથી એટલે વિચાર રૂધિર યેષા છે. જ્યારે કોઈ વિધવાબહેનના પુનર્લગ્નની વાત તે સાભળે છે ત્યારે દાખી માંખેલી વાસના અને ગગગગની દુનિયા તેના અતરમાં તાડવ મચાવે છે વિદૂત થયેલી વાસના પ્રશ્નો વખત અપોગ્ય માર્ગોનું ચૂચન કરી વિનાશને નોતરે છે. તેઓ

માનસિક રીતે પુનર્જન ઇચ્છે છે, પણ હાથ સમાજ સમાજની શૃંખલાઓ તોડવાની તેનામાં શક્તિ નથી. કાંઈનો સહારો પણ નથી.

ત્રીજા પ્રકારની બહેનો ઘણા જ સંકુચિત માનસની છે. તેમની સંખ્યા પણ વધારે છે. પોતાના તરફથી પળાતા ફરજિયાત વૈધવ્યનો બદલો તેઓ વિનાશક રીતે સમાજ પાસેથી લે છે. તેઓ એક તરફ પ્રભુભજનનો ઢોંગ કરે છે અને બીજી તરફ નિંદા ને ટીક્કાઓ કરી બીજાનાં હૃદયમાં વિષ રેડે છે. ઘરમાં બાંધબાંધી વચ્ચેનું હેતુ કે પડોશીનું સુખ તેનાથી સદન ચતુ નથી. તે ઈર્ષાનું પ્રતિક બની જાય છે. તેની દૃષ્ટિ વિનાશક હોય છે અને આખા જગતને પોતાની દક્ષામાં લોવવા તે કંઈપનામાં પ્રપચો રમે છે.

પ્રથમ પ્રકારની બહેનોને જરૂરી તક મેળવી આપવાની જવાબદારી માંખાપ, મિત્રો અને ખાસ કરી તેમના બાંધજોની છે. તેમના અભ્યાસને વધુ વિસ્તૃત બનાવી, જાવનાનો વિકાસ કરવા જોઈએ. પુનર્જન એ વિલાસ માટે નથી, પણ લગ્નની માફક હૃદયમાં માનવીને અનેક પ્રકારનાં અનિષ્ટો સામે ઝૂંઝારમાં સહારો છે. પછીને વિકાસ માટે વૃદ્ધની જરૂર પડે છે એ દૃષ્ટિએ આવી બહેનોનું લગ્ન ચતુ જોઈએ. માંખાપે આ જવાબદારી સમજી તેને અનુકૂળ પાતાવરણ રચવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. ખાનદાનીનો ખોટા મોદ ત્યજી દઈ, રૂઝવણીના ભાવિની ઉન્નતિ તરફ લક્ષ્ય દેવું જોઈએ. પુત્રીના સુખ તરફ જોઈ, તેના તરફ કન્યા હતી ત્યારે જે સોદ અને મમતા દર્શાવે તેને આ સંલોગોમાં વધુ દૃઢ અને વ્યાપક બનાવવા જોઈએ. મારા મત પ્રમાણે સગી કળવણી પામેલો, અને આજના યુગની પ્રેરણા પામેલો બાંધ પોતાની વિધવાબહેનને આ દિશામાં પ્રયત્ન જ મદદ કરી શકે છે. બાંધબહેનનું હૃદય એ દર્શની કંઈપના નથી પણ કુદરતી સ્નેહ છે. ઉપરાંત અન્ય જે બાંધબહેનો આવી વિધવાબહેનોને શુદ્ધ ભાવે મદદ કરી શકે તેમ હોય તેમજે આગળ જાવવું જોઈએ. કળવણીનો વિકાસ અને વિચાર-સ્વાતંત્ર્ય એ જે મુખ્ય હિસાબ છે. સામાજિક ક્રાંતિ માટે જે અખૂટ બળની જરૂર પડે તે આ દક્ષાની બહેનોના ઉત્સાહ અને ધગશમાંથી મળી રહેશે. જો માંખાપો અને ક્રાંતિ સુવંદો આ અનિષ્ટને ફર કરવા સામુદાયિક પ્રયત્નો કરે તો સમાજને નમતું આપ્યા વિના છૂટકો નથી.

બીજા પ્રકારની બહેનોનો પ્રશ્ન વિષ્ટ છે. એમને માટે નિરક્ષરતાનિવારણ એ પ્રથમ જરૂરિયાત છે. અક્ષરજ્ઞાન સાથે સમાજના પ્રવાહો જનશુભ મગતાં તેમની અજાનતાનાં પડળ દૂર થશે અને તત્કાલ વિચારસરણી રચાઈ લેશે. ગાંધીજી સરકારની પ્રૌદશિકશૃણી યોજના આ પ્રગતિને જરૂર વેગ આપશે.

આ ગૃહોનાં ખર્ચાનું આપણે જોઈએ કે સમાજની દૃઢવૃત્તિ થઈ અમોઘ રીતે દુઃખ સહન કરી, પરોક્ષતા સુખની આગળે જીવન બલિદાન કરી એમાં આત્મભોગ નથી તેઓએ કેળવણી મેળવવા તરફ અને માન વિચારનું પોતાના તરફ લક્ષ આપી જોઈએ.

ત્રીજા પ્રશ્નની બહેનો સામાજિક અનિષ્ટ ગણે કે સમાજગતનાં કનક ગણે પણ બને રીતે દયાપાન ને સમાજ આપી અમર્ય્ય વિધવાઓને ઉપચારના ગણે જે વિધવા બહેન અથવા પુત્રી તરફની માઠી મમતા આ અનિષ્ટનું મગ્ન છે કેટલેક થયે આવી બહેનો આર્થિક રીતે પણ જીવન ક્ષાય ન જોઈતું તેઓ મીઠાની નિંદામાં, દીકરામાં અને બીજાના રૂઝ મળાવવામાં જ આનંદ લે આવી સ્ત્રીઓને કેળવણી અને શ્રીતંત્રી દિમિત નથી આ મેથી પણ વખત આડું બોજન કરવું મનના ઝેરી વિચારને પાસા કાઢી દેવાનું આપણે. રૂઝી પવિત્રતાનો દોષ કરવા, અને કરી જીવ જીવો ઉપ-અધિકારની દૃષ્ટિએ જીવન ગુણવત્તા, એ તેમનું દાષમ ટેવન ને પ્રથમની મે દક્ષાની બહેનો આગળ ધરી જઈ સુખી જીવનનો આનંદ માણ્યે ત્યાં આ ત્રીજા વર્ગને પોતાની જાતનું જાન થશે જાણી તેઓ મીઠી રીતે માન તેમ નથી જના સમજી માગાપ તેમનું માન્ય પવિત્રતાનું કે તે તેમનામાં અમુક ટેકાર થાય.

ઉચિત અને અનિષ્ટની પ્રતિગઠક કાર્યની જેમ વિચાર પુનર્વિચારનો કાયદો અમરમાં આવે તે આમાં ધણી મુશ્કેલીઓ રૂઝ થઈ ગયે માઠ પણ મા માટે અમુક વયની (૩૦ વર્ષ) અદરની વિધવા પુત્રીને અમુક અમરમાં કરી પગલાની દરી જોઈએ દોષ પણ વિધુર યુવકે કરાની નવાને ન પરણી શકે વગેરે પ્રકારના કાયદા આ દિશાની પ્રગતિને જરૂર મદદ કરી શકે દાનમાં માગાપ અને યુવકવર્ગ આમળની ભગિકા તૈયાર કરે તે આવવા વયને જનતા અઠકારનો વિગેષ કરશે નહિ જનતા હૃદયથી આવવા નુસાગ મનક છે પણ વર્ષોની શુભામી તણે દયામેલા તેમના અવાજને જાણમાં આવવાનું બળ નથી.

અતમા, વિધવાવિવાહ એ સમાજનો સમગ્રો પ્રશ્ન છે એનો અતોર કાર- ઉદ્ધેન લાવના પહેલાં હજુ થોડા વધુ ગણિદાનો જોઈએ ત્રીજાં વિગટ ન્તમ લાવી આગળ ધપાવે ત્યાંજ આ પ્રશ્નમાં આણુ આવશે ત્રીજાં જાતન બાવિ ઉજ્જવળ છે એમાં લવલેશ શક નથી.

* ચરોતર અન્યુદ્ધેશન સોમાયત્રી, આણુ તરફથી બહેના પામેથી માગેલા કનામી નિગમમાં પ્રથમ કનામ મેળવેલો નિગમ 'વિધવાવિવાહ' કરામાં બહેનાને પડતી મુશ્કેલીના નિવારવાના ઉપાય ને અટી થોડે દેશનીને મૂક્યા છે.

એવોતરની કન્યા પોતાની જાતે વાક્યમાં પચ્ચણ પછી પોતાનું હૈયું ખાંડે છે—

મારું લગ્ન

પુષ્પામહેન કે. પટેલ

હું મૂળ રહેવાસી ટીક્સન્ની છું. મારે અબ્બાસ અબ્બાસજી ન હોવાય એવો હું. પરંતુ બહારના પરિચયને લઈને તથા પુરસ્ક્રાંતા વધુ વાચનને લઈને હું મારા જીવનમાં સારા વિચારો અને 'આદર્શો' લઈ શકી છું. 'પાટીદાર' નિયમિત મારા પિતાશ્રીને ત્યાં આવવું હતું તેના અભ્યાસથી હું જોઈ શકી કે સમાજરચનાની ખામીઓ શોધી આધારે રજૂ કરતાં આ માસિકે મારા વિચારો અને આદર્શોનું ધડનરૂપ હતું. સમાજના ત્રાસદાયક રિવાજોને કારણે કન્યાઓની અને સ્ત્રીઓની શી પરિસ્થિતિ ચરોતરમાં છે. તે હું જોઈ શકી અને સમજી પણ શકી. એટલું જ નહિ પણ વડીલો અને માતાઓના હૃદયમાં પોતાની પુત્રી પરણ્યાવતી ને દુઃખદાયક બચક નિરાશાની અગ્નિજ્વાળાઓ સળગતી તે પણ હું જોઈ શકી.

લગ્ન એ આનંદનો પ્રસંગ છે. અને પક્ષના માણસો તે શુભ અવસરથી એકબીજાના સહૃદયી બને છે. એકબીજા પ્રત્યે રૂનેહ ઉત્પન્ન થાય છે. પરંતુ પાટીદાર સમાજમાં જવડે આવે આનંદ લેવાનો હોય છે. અહીં તો લગ્ન જેવા પ્રસંગે એકનું હૃદય ગેરે છે. અરે! ન દેખી શકાય, ન કહી શકાય એવા મીસકારો ભરે છે. ત્યાં જોઈતું હૃદય પૈસાના મોહે આનંદ પામે છે. દારૂડિયો દારૂના ચેતમાં હોય છે ત્યારે તેનું વર્તન બીજાઓને દુઃખમય બનતું હશે એવું તેને ભાન નથી હોતું. તેમ લગ્નપ્રસંગને પૈસાથી મૂલ્યવતી આ પૈસાના સમાજોને સાચા પક્ષને ખ્યાલ આવતો નથી.

આમ પુત્રી માટે કંતો ચતાં માયાપની દાક્ષતા જોઈ મારું હૈયું ધવાયું. સમાજ સામે જાગૃતો પોક્ષરવાનું મન થયું. પણ હું તો પીસ વર્ષની યુવતી. મારા જેવા ગિનઅનુભવી છોકરીનું રાક્ષસી સમાજ પાસે શું શરૂ? મારા જેવા વિગ્રહો દ્વેષ સિક્ષિત યુવકને પણ આવતા હશે. પરંતુ સમાજ સામે પગલું કરવાનો કદાચ તેમને પ્રસંગ સાંગડે તો એ ચરચર કરે છે. બદનાં કાઠી પોતાની નિર્જાતા ખુપાવવાનો પ્રયત્ન પણ કરે છે. આ છે સમાજના યુવકોનું મનોગમ-આત્મગમ. જે સમાજમાં યુવકો આગળ પગલું ભરતાં ઈરતા હોય ત્યાં મારા જેવા યુવતી શું કરી શકે?

મારા વૈધિશળ માટે મારાં માતાપિતાએ તંગતોડ પ્રયત્ન કર્યા. અમૂલ્ય રત્ન જેવા મુનિવાળો એક પછી-એક રોડથી લાગ્યા. તેઓએ દેશવણીના

ગરમાં મને જોઈ. રૂપકપત્ની અમગ જેવી જીવનસંગિનીની દરેક યુવક અભિવાષ ગણતા પણ તે પહેલાં કદી પોતાના રૂપ તરફ દૃષ્ટિ નાખવાની તકલીફ લેતા નહિ. ઇશ્વરપ્રાપ્તિ થોડી રૂપ રૂપ પામી છું એટલે દરેક મને પમદ નો કરના, પરંતુ મદેશા તરી પડના લેવડદેવડની વાત આવતી ત્યાં આગળ. હું કહેવાતા મામના એવા દુગની હોવાથી માગ પિતાશ્રીએ જેવટ ચાલ દબારે સુધી આપવાનું વિચારી આગર આસ્થવા ધાર્યું હતું. પરંતુ એટલા મનમાં પ્રાઈ પુવકપિતા પોતાનું પુત્રવલ વચવા તવાર ન દનો. જોજામાં જોઈ કિંમત માત દમન સુધી જાહેર થઈ હતી. એટલે જોદો કેમ પતે ' મને નો ખમગ હતી કે આ ચાલ દમન પિતાશ્રી ફટલી મુશ્કેલીએ ભગપાછ કરવા તવાર થવા દતા.

આવા નજ પ્રયજો માગ જીવનમાં જન્યા. અને માગ હદય પર નપેલા આ હુ મદન ન કરી ગઈ હુ અન્યત દુષ્ણી થઈ. તે દરમિયાન મને ' પાટીદાર ' મામિકે પ્રોત્સાહન આપ્યું મે મમાજની ગદાર નીકળવાનું નક્કી કર્યું મમાજે જીને મારે મજેલી મુલામી મને મૂંગાવાળી ગઈ હતી. મં તે મુલામીને તોડવાની મનોકામના મેા. મનવસદ લગન કરવા વિચાર્યું. ' અને પગમાત્ર પામે મમાજનો ફટીલ ગિવાનં આમે થઈ શકુ એ શક્તિ માગી.

ન ચા હદયની પ્રાર્થના નિષ્કળ જતી નથી. માગી પ્રાર્થના ફળી. એક લગનપ્રયજે મારે જો પુવક આથે પગિયવ થયો. તે યુવક પાટીદાર હતો, પરંતુ કહેવાથી વાકાવાના જાહેર ગામતો દનો એ યુવકે માત્ર દિલ છાતું થોડો સમય જો વિચારેને હદયમાંજ વર્દના દાધા. દાગળ કે વિચારેને અમયમાં મુકુ તો ફટલી અંધી વિનજણીઓ આવે એ વિચારે મને સતારી. વળી વિચાર આવતો કે આજના ધણા યુવકો જગત પ્રેમ ખરીદવા નીકળે કે એવા આ યુવક હોય નો માત્ર ' હુ ' વચ્ચે તેના પ્રેમને કમોટી પર ચઢાવીને જેવટ મેં તા. ૬- -૪૬ના રોજ માત્ર જીવન તેના (શ્રી કેશવલાલ ડી. પટેલના) હાથમાં મેંયુ આજ હુ ત્યાં સુખી છું. માગ મનમા એવું ઘેલજાલયું અલમાન પ્રાઈ વખત આવ કે કે મારી જેવી સુખી પત્નીઓ ખણીજ થોડી દશે!

માગ આ પગલાથી માગ વદાલા માતારાંતાને તથા મગાવદાવાને ધણુ દુખ થયું હતું. માગ પિતાની હુ લાડકી હતી એમના દુઃખને હુ સમજું છું. પરંતુ એ દુઃખનો તા, મમાજના દુઃખ, દુઃખદાયક ને માનવતાવિહીણ અદેશ વા કરતા નહોતા કે એમ મમજને હુ આત્મસતોષ 'અનુભવું' છું.

ચરોતરના લગનવ્યવહારની આર્થિક ગિયતિ ફટલી ખગળ કે તે કેધથી અમળ્યુ નથી. ચરોતરનો, તેમાય મોટા ગામોનો સમૃદ્ધ પોતાની જાતને ફુનિમ

રીતે જાણે માને કે. અને દ્રુષ્ટી નજરની માન્યતાને લીધે દીકરીઓનાં લગ્ન
 ગમિલ ગોળમાં જ થવા લાગ્યાં. જ્યારે લક્ષ્મીના મોઢે દીકરાઓને બહાર
 પગથાવે છે અને મનમાં ઊંઘતું ધન મેળવે કે. પરિણામ શું આવ્યું? આગળ
 જતાં શું આવશે. એનો ખ્યાલ દ્રાષ્ટિએ દુર્બો નથી. આ ગોળમાં કુંવારી
 દન્યાઓની સંખ્યા વધી ગઈ છે. એ વધાનની સંખ્યા મોટી હિમરની થવા
 છતાં સુરતિવાના અલાવે માથાપોતા ધરમાં પડીને રહે છે. કુંવારા હોડકરોઓની
 સંખ્યા મૂંઝાતાં સરેરાશ દરેક હોડકરોને લાગ એ અવસ્થા દન્યા આવે. આ
 વધાનની હોડકરીઓનું શું? પૌવનને કિનારે જોબેલી આ નિર્દોષ સુવતીઓ
 ક્યાં સુધી સમાજનો અસહ્ય માર સહન કરે? હા આવી જતા અનાચાર થાય
 તો નવાઈ નહિ. આમ સમાજના અહંગા લાગમાં સડા પેસે. જ્યારે સમાજની
 આંખે તે પડાઈ જાય ત્યારે તે હસકિનીનું ઉપતામ પામે. ત્યાર બાદ સમાજના
 ઘણા સભ્યો તે હસકિની પાછળ આકર્ષાય. મુને અનાચાર કેળવે. સમાજની
 નજરમાં નીચે પછડાયેલી મૂંગી જાણા શું કરી શકે? એને તો સમાજની
 શુભાશી જેમ છવાડે તેમ છવવું પડે. જ્યારે સમાજની કુટિલતાની હા
 આવે ત્યારે અવલ બાજાં દેવાળી છવન પ્રત્યે નહકદ થઈ જાય અગર
 આત્મહત્યા તરફ વળે. આ કે સુધારેલા, કેળવાયેલા સમાજની કિતરંગી ચિયિ.
 સમાજની આ સ્થિતિએ પિતાનો પુત્રો પ્રત્યેનો અંદાને માતાની લાડપટી
 પ્રત્યેની મમતા, ત્યજવી કે. આ રિવાજનો અંત આપણાં સમજી છતાં
 અધેસમજી રહેવાનો દોષ કરતાં માતાઓમાં નથી આવવાનો. એનો અત
 સમાજનું સુવાન રક્ત પણ લાવી રહેશે કે કેમ એ એક શંકા છે. આનો જ
 અંત લાવવો હોય તો મારી બહેનોએ સમજી નાંખશે. અને પરદણુ લખતે
 પોતાની જાતને વેચવા નીકળેલા હિમેશ્વરનો ત્યાગ કરવા નેંધશે. માટે
 મારી બહેનોને વિનંતિ કે જ્યારે દેશની સ્વતંત્ર દવામાં આપણે છંદીએ
 છીએ, મહાત્મા ગાંધીજીએ સાતિએનો નર્મ કરવાનો સ્પષ્ટ આદેશ આપ્યો
 કે, ત્યારે આપણે એક જ નાતના જુદા જુદા વાગ્રોમાં જનારી બેડા છંદીએ
 તે તંજવા નેંધશે. સમાજનાં ગંધેનાં આપણા છવનને અવરોધ કરતાં જ
 દોષાં જોઈએ. તોડી નાખો તે બધેના.

આખરમાં માગ વડીલોને વિનંતિ કે તમે હવે એતો અગર મમતો તો
 આરું. પંજાને લોખે સ્ત્રીહત્ય પર થના ઘાને અરકાઓ. માનવતાકોડી કુદિ
 સમાજમાંથી દૂર થઈ જાય. એ માગ વડીલો સમજે, સમાજસુધારકો
 જોડો દોષ મૂકી, સમાજનું આચું હિત નિહાળે તો જરૂર સમાજનો દરેક
 સભ્ય સુધી યાય. સાંતિથી છવે અને પોતાની દન્યાઓ પ્રત્યે કોઈક-સરિતા વાંદ.

તાડ-ગોળ

આપણા દેશમાં એવા ફેટલાંક ઝાડ થાય છે જેમાંથી મીઠો રસ નીકળે છે. તેને ખાટો અને માદક થવા સ્થ માનવશરીરને દાનિકાન્ક તાડીનો રૂપમાં વાપરવામાં આવે છે. તેને જલ્દે તેમાંથી ગોળ-ખાંડ બનાવવામાં આવે તો એવડો લાભ થાય, આદક નાડી પીવાથી થતું નુકસાન અટક અને મુદ્ધવાન ડ્રવનમય ધગયતા ગોળ-ખાંડ બનાવવાના ગૃહકોશીય સાહે.

દાક્ષમાં આ પ્રકારના ઝાડમાંથી આવે રસ દાઢવામાં આવે છે: નાચિયેળ, તાડ, ખજૂરી અને મૂળ્યાડ આ બધાંય ઝાડ તાડ ગતિનાં કહેવાય છે તેમાંથી નીકળતા મીઠા રસને નીચે કહે છે. તેમાંથી બનતા ગોળને તાડ-ગોળ કહે છે.

તાડ-ગોળ સ્ત્રીઓમાં દિદમા બનાવવામાં આવે છે. દિદની બદાર લકા, માયા, બમા વગેરે દેગોમાં પણ ધણા વસ્ત્રોમાં તાડ-ગોળ બને છે. તેનો આત્મગાદીય વપર પણ ચાલતો હતો અને દિદમાંથી લાળો દના તાડ-ગોળ પરદેશ જતો હતો.

તાડ અને ખજૂરી દિદની કોઈ પણ આબોધવામાં ઝગી શકે છે, ઝગડીની માફક તેને અમુક આબોધવાની જરૂર નથી. તેમ પાણી અને આત્મ આપવાની જરૂર નથી. ન નદામી જમીનમાં ઝગી શકે છે. એટલે તેનો પ્રચાર થાય તો ઝગડીમાં વપરાતી કરે લાખ એકર જમીન અનાજની ખેતીના કામમાં લઈ શકાય. ૮૦ મણ તાડ-ગોળ નીચર થાય તો ઝગડીના વાવતરમાં વપરાતી એક એક જમીન કાજલ પાડી શકાય.

આપણા દેશમાં આવા જોગેલા ઝાડની સખ્યા ૫ કોટિ જેટલી છે. તેમાંથી ૨૭૦ લાખ પાક મળે ગોળ તૈયાર થઈ શકે. દાક્ષ ૫૪ લાખ મળે થાય છે. કર્ણાટક, દેગ, તામિલનાડ, આંધ્ર અને બંગાળનાં ગામડામાં ખેતીની સાથે આ બધાં યેં યેં આજીવના પ્રમાણમાં સાહે છે.

આ ઉદ્યોગને માટે ક્ષાષ્ટ, રચિયાર, અને માદલા માટે ગરજાતમાં લગભગ રૂ. ૭૫ થી ૧૦૦ ની જરૂર પડે છે. કુટુંબમાં પોતા પુરુ નાના પાયા પર કામ કરવા માટે નો રૂ. ૨૦ જમ થાય. ઝાડ વાંટવા પછી ખજૂરી ૮ મા વસ્ત્રથી ૪૦ વસ્ત્ર સુધી અને તાડ ૧૫ મા વસ્ત્રથી ૬૦ માત્ર સુધી રસ આવે છે. અને તે રસ લવાથી ઝાડની જિંદગી પર અસર થતી નથી.

આ જાડ નંદવાની ગોસમો હોય છે: ખજૂરી માટે ઓછોતરથી માર્ચ સુધી અને તાડ માટે ગરમીમાં. ખજૂરીને દર ત્રીજે દિવસે હેદ કરવા પડે છે. તેની છ માસની મોસમમાં એક કારીગર ૧૦૦ ખજૂરીને હેદ કરી શકે છે. તાડને રાજ હેદ કરવો પડે છે. એક કારીગર ૧૦-૧૨ તાડ હેદી શકે છે. એક કુટુંબ ગોસમમાં મહિને રૂ. ૬૫ થી ૭૫ દમાઈ શકે છે.

અત્યારે દિંદમાં ૧૧ કરોડ મણુ ગોળ-ખાંડ વપરાય છે. તેમાંથી પદ્મગડ તાડનાં જાડમાંથી ૨૫૫ કરોડ ગોળ-ખાંડ તૈયાર થઈ શકે અને જાડીના તેમાંથી બનાવી લેવા માટે ૧૫ કરોડ તાડનાં જાડની જરૂર પડે. એક એકરમાં ૩૫૦ તાડ ઉછેરી શકાય છે, જે દિસાએ ૧૫ કરોડ તાડના જાડ માટે ૪૫ લાખ એકર પડતર જમીન જોઈએ. આવી નકામી ખારવાળી જમીન હરેક પ્રાંતમાં મળી શકે છે. અને તેમાં તાડ ઉછેરી શકાય છે. તેમાંથી ગોળ, ખૂરું, મોરસ, સાકર વગેરે બધું તૈયાર થઈ શકે છે. જે પ્રમાણે ૨૦ કરોડ તાડનાં જાડમાંથી ગોળ-ખાંડ બનાવવામાં ૨ કરોડ માણસોને તેની મોસમમાં કામ આપી શકાય. અને હિંદના ખેડૂતોને મદદનીશ ધંધાની અનિવાર્ય આવશ્યકતા છે તે પૂરી પાડી શકાય. આથી સરકારે અને પ્રજાએ આ જાબતમાં સદકારથી કામ કરવું જોઈએ.

તાડના માલિકાએ પોતે આ કામ ઉપાડી લેવું જોઈએ અથવા જીમને તેમ કરવા જાડ આપવાં જોઈએ. ખેડૂતોએ અને મજૂરોએ આ ઉદ્યોગ શીખી લેવો જોઈએ અને સદકારી પદ્ધતિથી બનાવવાનું અને વેચવાનું કરવું જોઈએ. લોકોએ જે ગોળ વાપરવાનો આમલ શખ્યો જોઈએ. જે ગોળ શેરડીના ગોળ-ખાંડ કરતાં વધારે વિટામિનવાળો હોય છે. તેમાં 'બી' વિટામિન અત્યંત ઘણું વધારે હોય છે અને 'બી૨' વિટામિન લગભગ નવગણું હોય છે. એટલે શેરડીના ગોળ-ખાંડ કરતાં તાડ-ગોળ શરીરને વધારે તાકાત આપનારો હોય છે. તેનો આહારની દૃષ્ટિએ અને મૃદોદ્યોગની દૃષ્ટિએ પ્રચાર કરવા જોઈએ.

આમ વિવિધ રીતે ઉત્તેજન મળે અને પ્રજાને સદકાર મળે તો દરેક ધંધાની લીધે એકર પડતા લોકો (નવવાડાઓ) ને થેર બેઠાં કામ મળે. ખેડૂતોને અને મજૂરોને પણ મોસમમાં થેર બેઠાં કરી શકે તેવો ધંધો મળે, તથા સામાન્ય લોકોને કેશી તાડીને ગદલે ત્યાદિષ્ટ પીણું અથવા વધુ જીવનદાયી ગોળ-ખાંડ મળે.

‘શિશુ અને સાહિત્ય’

વિ.

શેઠ ભીખાભાઈ ટ્રસ્ટની શિષ્યવૃત્તિઓ

ચરેતરના હોશિયાગ વિદ્યાર્થીઓને ઉત્તેજન આપવાના આશયથી અને આયનના અભાવે ઉચ્ચ શ્રેણીથી વચિત ગરતા અંગેના વારક પારીદાન વિદ્યાર્થીઓને મદદ કરવાના હેતુથી ગ્રેગ્રાઈ મને ૧૯૪૬-૪૭ના શ્રેણીકે વર્ષ માટે નીચે જણાવેલી રૂા ૨૧ (૨ ૧૧) શિષ્યવૃત્તિઓ 'શે. ભીખાભાઈ જીવાભાઈ શ્રેણીકે ૨૩ ૬૨૮ તરફથી આપવાનું ચાલુ માન હુરું ૬ તા વાગતાવળગતા વિદ્યાર્થીઓના નીચેના શાગનામેથી અગ્રુપન મગારી તેજ શારનામે માગેલી પૂરી રૂા ત સાથે તા ૧૫મી જુલાઈ ૧૯૪૬ પદવા મોકલી આપવા

૫૫ સાપન્સ ડામર્સ અનિયમીત મશીન અપીડલર આર્સ ડેકનીકલ આયુર્વદ

B SC B Com B E MBBB B Ag B A

પહેલુ	૧૨૦	૧૨૦	૧૨૦	૧૨૦	૧૨૦	૧૨૦	૧૦૦	૧૨૦
શીજી	૧૨૦	૧૨૦	૧૦૦	૧૩૦	૧૩	૧૩	૧૩૦	૧૩૦
નીજી	૧૪૦	૧૪૦	૧૪૦	૧૪૦	૧૪૦	—	—	—
ચોથુ	૧૫૦	૧૫૦	૧૫	૧૫૦	૧૫૦	—	—	—

શિષ્યવૃત્તિના દાવના નિામે નીચે મુજબ ન —

- ૧ જે વિદ્યાર્થીના પિતા અગ્ર વાલીની ગિયાત વિદ્યાર્થીનું ખર્ચ રૂી શકે તેની ના રાય તેવા હોશિયાગ વિદ્યાર્થીઓ આ શિષ્યવૃત્તિ માટે લાયક ગણાગે
- ૨ ખીજી ક્રાઈ મદવા શિષ્યવૃત્તિના મગારી રાય તેને પ્રથમ પમદગી અપાગ
- ૩ શિષ્યવૃત્તિ રહે ચવામા ૬ લી પરીક્ષામા ગેગવવા માર્કઅ અને દવામન ધાગણ લક્ષમા લેવાગ
- ૪ જે વિદ્યાર્થી વર્ષમા અધરગ અબ્યામ નાડ અચવા ક્રાઈ કાગે અગતર થાય તો તેને મગારી શિષ્યવૃત્તિ ત્યાથી અધ રગે
- ૫ શિષ્યવૃત્તિઓ કોચેગસત્ર (૨મ)ના દિસામે ૧ે દમથી અપાગે
- ૬ શિષ્યવૃત્તિ ગેગવવા ૧ અગ્રુ નીચેના શાગનામેથી મગારી તારીખ મુધીમા મોકલત્ર અધુડ ૧મ ધ્યાનમા લેવાગે નહિ
- ૭ શિષ્યવૃત્તિ વહે ચવાનું કામ દરેક વર્ષના જુલાઈ મામની અધવચમા પૂરી એક અ રાડિવામા મનમ (૫) પ્રમાણેની મ મોકનાગે શિષ્યવૃત્તિ માટે અગ્રુ રૂર્મ નીચેના શાગનામેથી મગારી લેવુ

મનુભાઈ ભીખાભાઈ પટેલ

મોમાલાગ વ પટેલ

મેનેજીંગ એગ્રન્ટ ધી-યુ ગાજપુર મિ સ રૂા નિ

અધક્ષ

ગોમતીપુર રોડ, અમદાવાદ ૧૦

અં થ સ્વી કાર

આપણાં શ્રેષ્ઠ નવલિકાઓ : સંપાદક-શુભાનંદસ ઓકર, પ્રકાશક-
નેશનલ ઇન્ફર્મેશન એન્ડ પબ્લિકેશન્સ લિ., મુંબઈ, ૩. ડા.

નવી પેઢીના લેખકોમાં ટૂંકી વાર્તાના લેખક તરફ શ્રી ઓકરનું ધ્યાન
કેંદ્રિત છે. એવા વાર્તાકારના દષ્ટિએ શ્રેષ્ઠ નવલિકાઓનું આ સંપાદન થયું છે
તેનો મુખ્ય લાભ એમણે જે જે નિયંત્રણ આપ્યા છે તે છે - 'ટૂંકી વાર્તાનું
સ્વાસ્થ્ય' અને 'શુભાતી સાદિત્યમાં ટૂંકી વાર્તા!' બાકી જે બાર વાર્તાઓ
સંગ્રહમાં છે તે ગંધીને શ્રેષ્ઠ કહેવા કે કેમ, એ સવાલ છે. જો કે એ સારી
વાર્તાઓ નો છે. આ જ શુભાતીના શ્રેષ્ઠ વાર્તાઓ સ્વીકારીએ તો હજી
'ધૂમકેતુ'ની 'રજપૂતાણી'ને આંટી તેથી વાર્તા નથી લખાઈ તેમ માનવું રહ્યું.

પિયરનો પડોશી : લેખક-પુષ્કર ચંદરવાકર, પ્રકાશક ઉપર પ્રભાણે ૩. ડા.

આ સંગ્રહમાં પદર ઝીંઘાંપી નારિકાઓ છે. શ્રી ચંદરવાકરને 'પિયરનો
પડોશી' અદ્વૈત કુમાર ચંદ્રક મળ્યો છે તે એ ક્ષેત્રે તેમની સિદ્ધ સિદ્ધિ કરે છે.

પંચામૃત : લેખક-સ્વામીનાથ ડાકર, અનુવાદક-સુરેશ હ. જોષી,
આંદુતર પ્રકાશન, વરલખ વિધીનગર, ૩. ૧૧.

આ પંચામૃતમાં અમૃતના પુત્રો, સુન્દર, કર્મયોગ, નવ વર્ષ, વર્ષ શેષ
એમ પાંચ નિબંધો છે. ઉપનિષદનો શ્રેષ્ઠ ટાંગોરની આર્ષદષ્ટિ દ્વારા
આપણને અહીં નો રીતે એવા મળે છે તે અમૃતના પંચામૃત જેવા છે
એમ આનું પાન કરનારને જરૂર લાગશે.

બુલબુલ : લેખક તથા આલેખક-રમેશ કોઠારી, પ્રકાશક ઉપર પ્રભાણે,
અગ્રનાર આના. બાર આલકાઓને લેખક પોતે ચિત્રકાર હોઈ સુંદર રીતે
અહીં મૂક્યાં છે. કાવ્યો મધ્યમ કક્ષાનાં છે. સળવટ ઉત્તમ છે. પરંતુ ૧૨
પાનાં આ બુલબુલના અગિયાર આના આવી કેટલાં માખાપ તે બાળકને
રમવા આગશે તે સવાલ છે.

પ્રેમ પંથ-૪ : ચોજક-દેસાઈ વાલજી ગોવિન્દજી, પ્રકાશક- નવજીવન
પ્રકાશન, મંદિર, અમદાવાદ, ચાર આના.

દક્ષિણ આફ્રિકા અંગેના જાણના પ્રસંગો આ ચોજનાના ચોથા હપ્તા
તરીકે આમાં ચોજકે મૂક્યા છે. આગળની ત્રણ મણકાની સાફ આ સંગ્રહ
પણ લોકાદર પામશે.

મહાભારતમાં દ્વિતિયખંડ : પ્રકાશક-લકિષ્મણ કાર્યાજી, અમદાવાદ.

પિંચમંગલ ના અંક તરીકે બીજા વર્ષે દ્વિતિય ખંડ બહાર પડ્યો છે.
'કલ્યાણ'ની રીતે આ અંક આપવાનો પ્રયત્ન દેખાય છે.

એક વિધવાબહેનની પુનર્લગ્ન માટે તૈયારી

અગાઉના અંકમાં ફેરલાક યુવકએ વિધવાબહેનની ઇચ્છા જતાવેલી તે દફતર આવી ગઈ છે. પરંતુ તેના જાણમાં વિધવાબહેનો તૈયાર થી નથી તેવી દફતર જણાવી. હવે જ ગામના માગ કુટુંબનાં એક વિધવાબહેનનું પુનર્લગ્ન કરાવવા તેમના માગ પર તૈયાર થયાં છે તે દફતર આ વખતે જણાવતા આનંદ થાય છે. એ બહેન ૨૦ વર્ષની ઉંમરનાં છે, દેખવાયેલ છે, સંસ્કારી છે અને શરીર તદ્દુત્ત તેમજ દેખાવમાં પણ છે, લગ્નજીવન જોગવું નથી એમ કહીએ તો પણ આવું મતલબ કે એ બહેન વિધવા હોવા છતાં કુવારી કન્યાની ડાઁભરી ઉંમર છે. આવી દીકરી ઘરમાં વિધવા હોય તંથી કેટલે માગપતું હોય રહી જશે. નિષ્કુર પથર પણ પીગળી જાય. પરંતુ આમાનિક કદિ પથર છતાં કંઈ છે એટલે જોને તાએ થનારનું હોય નિષ્કુર બની જાય છે. જો કાળે અમખ્ય વિધવાબહેનો આજે કુટુંબો જોગ બની સડી રહી છે. પરંતુ હવે એ રીતની નિષ્કુરતા ઉપાડી પડી ગઈ છે. જો કે જોને સમજ્યા છતાં જોનાં જમ કરવાની હિંમત હવે ચાલતી નથી. પરંતુ જો હિંમત આવતી જાય છે તેમ ઉપરના જાણના પંથી દેખાય છે.

એક મર્યાદા—જ ગામના યુવક જોડેએ

પહેલાં જો યુવકએ પુનર્લગ્નની ઇચ્છા જતાવી છે તેમાંના કોઈ યુવક સાથે આ અગ્રહ આવી શક્યા હોત તો આ જાહેર કરવાની ન રહેત પરંતુ માગપતી સામાન્ય ઇચ્છા દીકરીને જ ગામમાં પરજાવવાની છે, આથી મર્યાદા યોજાયા વગર લાવક યુવક સાથે પુત્રીને પરજાવવાની વૃત્તિ માગાએ મેવી હોત તો જો ઉત્તમ હતું પરંતુ માજુસ જ્યારે આવું કોઈ પગલું લગવા તૈયાર થાય છે ત્યારે કુચ્છી રીતે તેનામાં લઘુતાભાવ આવીને વસે છે. સોમ કહેશે—અહારે ક્યું? એમાં શી નવાઈ? જોગમાં ક્યું હોત તો જોનો અર્થ હતો. આથી રીકાયાં માજુસ જીજે પ્રસંગે ન પણ જીએ, પરંતુ આવા અસામાન્ય પ્રસંગે સહેજે લઘુતાભાવ આવીને વસે છે. અને જોને મોહ થાય છે કે પુનર્લગ્ન કરાવવા હું તૈયાર છું પણ જોગમાં બને તો. એટલે આવી કોઈ વૃત્તિથી પ્રેરણને માગપ જ ગામની મર્યાદા રીકારી દીકરીને પુનર્લગ્ન કરાવવા તૈયાર થયા હોય તો જોથી એમની હિંમતની હિંમત જોણી આંકવાની કદ જરૂર નથી. જોનો યોગ્ય જવાબ સમાજે,

આ મર્યાદાથી નુકસાન નથી - લાલજીએ

સામાન્ય રીતે લગ્નલેખે આપો મોદ રાખવાથી કુળવાનશાહીને પોષણ મળે છે. પરંતુ વિધવાલગ્નના પ્રશ્નમાં આ વૃત્તિથી એને પોષણ મળશે એવી ખીક રાખવાની કંઈ જરૂર નથી. હોતકે આ પ્રશ્નમાં આ વૃત્તિ ગામો તે પળ કુરદિ તોડવાનો લાભજી છે. આ રીતે જ ગામમાંથી વહે તે બીજા સમાજમાંથી આપોઆપ જશે. એ બધું અનુકરણ ઉપરના વર્ગમાંથી પહેલેથી ચતુર આનંદ છે અને યાવ છે. એટલે વિધવાનું પુનર્લગ્ન કરવતું એમાં પ્રતિષ્ઠાલગ્ન નથી એમ જ ગ્રામના દાખલાથી લોકોને સમજાશે એટલે ખીજા ગામમાં આપોઆપ એનો અસર થશે. એટલે આવી મર્યાદા વિધવાવિવાહમાં 'બીજા' માગાપ સ્વીકારીને પણ તૈયાર થશે તે તેથી નુકસાન નથી - લાલજી ર.

આપણી રૂઝ

આમ જ્યારે એક માગાપ પોતાની દીકરીનું પુનર્લગ્ન કનવવા તૈયાર થયાં છે ત્યારે એમણે સ્વીકારેલી મર્યાદા ઉપર દીકા કરવી એ આપણું કામ નથી. સામાની ખામીઓ શોધવો સહેલી વાત છે. નિંદા કરવી એ રસપ્રદ છે. પરંતુ આપણે દરેક મર્યાદાથી હરેલા માનવી છીએ. એટલે જડનાત્મક દીકા કરવા કરતાં રચનાત્મક રૂઝ જાળવવી એ આપણું ધર્મ છે. એ આપણું ધર્મ, ક્યો? તો આપણે એને વિધવાવિવાહમાં સામેજ માનતા હોઈએ તો એ અંદરને લાયક યુવક શોધી આપવાનો રૂઝ આપણી યજ્ઞ પડે છે. કન્યાનો મૂલતિયો શોધવો એ માગાપની રૂઝ છે; પરંતુ વિધવા દીકરી માટે કન્યાની જેમ મૂલતિયો શોધવો માગાપને માટે શક્ય નથી. એટલે આજના સંતોગમાં એ રૂઝ આ પ્રશ્નમાં માનતા દરેકની યજ્ઞ પડે છે. પોતે જો જ ગામના દેવ, એ બહેનને લાયક જો પોતાનો પુત્ર હોય તો એનો જવાબ પોતાના દીકરાથી આપતા ભેદજો. એ માટે, આ અંકમાં છપાયેલ લેખ - 'સમાજ રાજ્ય સુધારી શકે?' એમાં કિરોટાદર સોસાયટીના ઉલ્લેખ છે તે પ્રમાણે, ખીજા લોકોના વિચાર ક્યાં ગમે વ્યક્તિ પોતાનાથી જે યાવ તે કરી છૂટવાની વૃત્તિ જતાવશે તોજ સમાજસુધારા મહત્ત્વેશે. જેમ આ વિધવાઅંદરનાં માગાપે ખીજા લોક તેવું પગલું ભરે તોજ હું હારું તેમ વાટ જોયા વગર વ્યક્તિગત રીતે દિમવ જતાવી છે તેમ દોહરાના માગાપે જતાવવી સ્વી. તોજ આ પ્રશ્નમાં માનનારે પોતાની રૂઝ અદા કરી, તેમ કહી શકાય.

અતીસ લક્ષણા યુવકોને

માગાપોને ઉપર દેશ તે નાખી છે. પરંતુ હમણા જે વાત લગે

યુવકોએ ક્યાં છે તેનો અનુભવ જુદો છે. વિવચાનુને માયાપની સંમતિ વગર જ્યારે પુનર્વિદ્યા દ્વારા તૈયાન નથી થઈ, ત્યારે ત્રણે યુવકો અમુશાય તૈયાન થયાં છે અને વડીલોએ પાઞ્ચગ્યો સંમતિ આપી છે—કાષ્ટને વડીલોએ પ્રેરણા આપી નથી. એટલે ઉપરની ટહેલના જવાબમાં માયાપો જવાબ આપે તો તો ધન્ય વડી ધન્ય દ્વારો! પરંતુ માયાપો એ ટહેલ ન પૂરે તે છેવટ જવાબ આપવાની ફરજ આપી પડે છે. છ ગામના જતીસ લક્ષણ યુવકોની, સમાજમાં જ્યારે ઠાઠ કામ આમાન્ય માણસોથી નથી થઈ શકે ત્યારે તે માટે અમુક ગતની વિશિષ્ટ શક્તિવાળા માણસની જરૂર પડે છે એવી શક્તિ ધરાવનારને જૂની ભાષામાં જતીસ લક્ષણો દહેવામાં આવે છે. વિધવાવિવાહ એ આજે સમાજનો વિશિષ્ટ અવાજ છે. એ માટે તૈયાન થનારને જતીસ લક્ષણો યુવક દહેવામાં આવે એમાં નવું નથી. વળી જીંદગીને, સમાજની અમુક બહેનદીદરીઓને દુઃખિતા અપરમાર્થી કાઢવા માટે જતીસ લક્ષણો યુવકની જ જરૂર જાય છે. જે સ્વાભાવિક લગ્ન કામ સમાજમાં આદર્શ બેસાડી શકે તો બીજાઓ તે પગલે ચાલવા પ્રેરણા એટલે આ ભાવના મેવના યુવકોને એટલું જ દહેવાનું કે સમાજની જીંદગાળમાં નહિ જો તમારી નિંદા અડચે તો માયાપ પણ વહેંચે-મોડે સમતિ આપશે એટલે તમારે માટે તમારી નિંદાની માથિની આપવાની તક આપીને પડી છે ત્યારે નારદજીની માફક બધું ન કરતા.

નારદજીની નિર્મળતા

દૃષ્ટો એક વળત નારદજીની પરીક્ષા કરવા દોગ કર્યો. પોતાના પેટમાં દર્દ ઉપડ્યું છે અને તેના ઉપાય તરફ, પોતાનો ભક્ત કાળજી આપે તો જ એ મો એમ દૃષ્ટો નારદજીને કહ્યું. દૃષ્ટીના દુઃખે દુઃખી એવા નારદજી તરત પૃથ્વીલોકમાં આવ્યા અને ભક્તોમાં ટહેલ નાખવા આવ્યા કે કાષ્ટ કાળજી આપો કે? પણ કાષ્ટ કાળજી આપવા તૈયાન થયું નહિ. છેવટ કાષ્ટ કુભારે કે બીજા કાષ્ટો દૃષ્ટી પ્રત્યેની સાચી ભક્તિના જવાબ રૂપે કાળજી આપ્યું અને તે સેધને નારદજી દૃષ્ટી પામે મળ્યા. દૃષ્ટી નો નારદજીની પરીક્ષા કરતા હતા એમણે હસીને કહ્યું—નારદજી! તમે કાળજી મોઢવા દેડે પૃથ્વીવાદમાં ગયા અને ઘેર ઘેર ટહેલ નાખી ત્યારે તમારી પામે કાળજી નહોતું? આવી કયા દૃષ્ટી-નારદજી વચ્ચે જતી હશે કે કમ એ તો કાળજી જાણે! અને જતી હશે તો પણ તે વડીએ તેની ને ધ લેનાર જાપાના પ્રતિનિધિઓ તો નહોતા જ! કયાનો ભાવાર્થ એટલો જ કે આવા નારદજીઓની સખ્યા સમાજમાં ઘણી છે.

એટલે કુરુદિ-ફૂંડી દર્દ મેટલું નયો. ખાંધલીનો શ્રી. શાન્તાગહેનના યુનર્સનનો સવાસ જ્યારે આખો ત્યારે મને એક નાગદહ મળ્યા હતા, એ બહેન માટે “પ્રસંગેકથા”માં દહેલ નાખેલી ત્યારે એ નારદહએ મને, કહ્યું—મારા એક મિત્ર કે તેમને મેં વિધવા લગ્ન કરવા પત્ર લખ્યો છે. તેમનો જવાબ આવશે એટલે હું તમને મળીશ. નસીયમ્મેએ એ મિત્રે પોતાનું કાળજું આપવાની ના પાડી, અને આ આજુ જે બાઈ બીજનું કાળજું શોધવા નીકળ્યા હતા તે જ વિધુ થયા! એમનું પોતાનું કાળજું આપવાનો મોકો કુદરતી રીતે આવીને ઊભો રહ્યો. પણ નાગદહની પેઠે એ તો બીજનું કાળજું શોધવા નીકળ્યા હતા, એમને પ્રસંગ આખો ત્યારે એ કુંવારી કન્યાને પરણ્યા? એટલે જ ગામના જતોસ લક્ષણા યુવકને એ જ વિનાંત કે આ તક આવી છે ત્યારે નારદહની પેઠે સામાને શોધવા ન નીકળતાં, નમારી જવતને ધરી દેલે.

નનામો વિધવાબહેનનો પત્ર

તા. ૩૧-૫-૪૬ના રોજ લખેલો એક વિધવાબહેનનો નનામો પત્ર મળ્યો છે : “‘પારીદાર’ અંકમાં જાણ્યા માટે આપને એક લેખ લખીને મોકલી આપેલો તે આ (મયા) અંકમાં પ્રગટ કર્યો નથી. લેખ અગ્રગણ્ય શ્રીમંત માળાપતી વિધવા દીકરી ઉપરનો છે. તો એ લેખ મળ્યો છે કે નહિ? જે મળ્યો હોય તો જરૂર તે ‘પારીદાર’ના આવતા અંકમાં જાણવા મહેરબાની કરશે. વિધવાબહેનને કેટલી આફતો હોય છે તેથી સમાજના તથા તેમનાં માળાપતી આંગો ખૂલે તે માટે જ મેં જાસ લેખ મોકલી આપ્યો છે. જાણશે તો આપનો આભાર માનીશ અને આપની ધસણી ધક્કા. જે લેખ ના મળ્યો હોય તો આવતા ‘પારીદાર’માં નથી મળ્યો એટલું જાણશે તો એ વાંચીને આપને ફરીથી લખીને મોકલી આપીશ. આપને શિરનાથું નથી આપ્યું એટલે ‘પારીદાર’માં જાણશે એટલે લેખ મળ્યા—ન મળ્યાની ખબર પડશે”

અનામી બહેનને જવાબ

બહેન! તમારો મળેલા પત્ર ઉપર જાણ્યો છે અને તેના ઉત્તરમાં જણાવવાનું કે તમારો લેખ મળ્યો નથી. પોસ્ટમાં જેવલ્ટે પડ્યો હશે અગર પોસ્ટમાં નાખનારે (જે તમે ન નાખ્યો હોય તો) ન નાખ્યો હોય. વિધવાબહેનો મૂંગી મૂંગી જે વાતના સદી ગદી છે તે કહ્યું છે. એ સંભોગોમાં તમારા જેવી બહેન દિલનું દર્દ અકબ કરવાની હિંમત કરે અને સમાજ આગળ નજ દિયતી મૂકવાની સમિત બનાવે એ સંચય છે કે તમારા જેવી બહેનોમાં હવે મૂંગો અસંતોષ જાયો છે. એ અસંતોષ એક દિવસ કુરુદિ તોડવામાં પરિણમશે

ગોની ખાત્રી છે. તમે શિરનામું નથી આપું તેમાં મેં કારણો છે. એક એમ હોય કે, તમને પણ લખાય નો એ માથો તમને મળે ગોની ખાત્રી ન હોય. માથાપના રાંધમા ત્ય તો ઉપાધિ થઈ પડે એટલે શિરનામું આપવાનો અર્થ દંડ નથી માની તમે નનામો પણ લખ્યો હોય. અગર દુઃખ વ્યક્ત કરવા જેટલી દિમત આલી હોય, પરંતુ નામ આપવા જેટલી દિમત ન આલી હોય એટલે નનામો પણ લખ્યો હોય. ગમે તે કારણ હોય, ફરીયા, લેખ મોકલે ત્યારે નામ આપવું હોય નો આપ્યો અગર નનામો લખ્યો. ગાફી અર્ધી નામ કે દફરીફત ખાનગી રહે છે નેની ખાત્રી ગાખ્યો. લેખ મોકલ્યો

અરેતારનાં શ્રી પુષ્પાબહેનનું વાક્યમાં લગત

આ અક્ષમા 'મારૂં લગ્ન' એ લેખમા શ્રી પુષ્પાબહેને પોતાના લગ્નની દફરીફત વસ્તુની છે. તા ૧-૩-૪૬ના રોજ એ બહેને લગ્ન કર્યું તેની માદિતી મળેલી નહિ એટલે નાંધ લેવાઈ ન હતી. ગાફી અરેતારનાં કન્યા વાક્યમાં પછે એ પ્રમગ ૪૨૨ ઉલ્લેખપાત્ર છે. વળી માથાપની વિરુદ્ધ થઈ એ બહેને વગ્ન કર્યા પછી આજ એમનું એથી પગલાવો થતો નથી, મુખી છે, અને પોતાના જતી નિયતિવાળી બહેનને એ સન્દેશ દેવા જેવા ઉમંગ થયો છે એ રીતે પણ એ પ્રમગ નોંધપાત્ર છે. આજે ૨૦-૨૫ વર્ષની વખતે નાકરીઆ ગોળમા વગ્ના અભાવે ફરજિયાત કૌમાર્ય મંવે છે. એ બહેનો પાંચ વર્ષમા ૩૦ વર્ષની ઉમરે પદાચરે એટલે માથાપ એમના લગ્નનો પ્રત્ન માફી વાગ્યો. કુવારી ગિંદગી દાટશે એમ માની એ વગેરે બાંધવાનું મફત દેશે ડાહ્યો કુવારો મરી ગયો સાંભળ્યો, દષ્ટ ડોમી કુવારી મરી ગઈ આલણી, એની એક કાચે માન્યતા હતી. પરંતુ હવે કોડો જાણુતા થયા છે કે બીજા સમાજમા ડોમીઓ કુવારી મરી ત્ય છે એટલે ફરજિયાત વેધવ્યની પ્રયાની માફક ફરજિયાત કૌમાર્ય આરીને જીવું રહેશે. અને એ રીતે માથાપ પોતાના ગોળના કામીટામાથી નીકળશે નહિ. માટે એ નિયતિ જાણી ન કરવી હોય નો નાકરીઆએ પોતે શ્રી પુષ્પાબહેનની માફક દિમત જતાવવી પડે. ૨૦-૨૫ વર્ષની ડાહ્યો પોતાની જાતે પગલાવાની દિમત જતાવે એમા અવગત પણ કઈ નથી. એ સન્નેગોમા ગોળનો અભાવ ગાખ્યા વગર શ્રી પુષ્પાબહેને વાક્યમા લગ્ન કર્યું છે તે અભિનંદનપાત્ર છે.

શ્રી પુષ્પાબહેનનાં માથાપને

શ્રી પુષ્પાબહેને એમના એ લેખમા લખ્યું છે કે, 'માગ આ પગમાથી માગ વહાલા માતાપિતાને ઘણું દુઃખ થયું હશે.' એટલે તમને ઉદેશીને એ

સાચો લખવા પ્રેમથી છું. આપણને ન જાણતું કાલ પણ સારું થા નરમું
 પગલું સંતાન બરે ત્યારે કુદરતી રીતે દરેકને દુઃખ આવે. એ રીતે શ્રી
 પુણ્યાબદંતના લગ્નથી તમને દુઃખ થયું હોય એ સ્વાભાવિક છે. પરંતુ એ
 પ્રસંગે નીતી ગયા પછી, દિવસો આવેગ સંભ્યા પછી, કેવળ ફરિને વસ થઇ
 લાગણીમાં તેણીના કરવાથી દુઃખી થવાય છે. રૂઢ થયેલા સંસ્કારોને લીધે
 પ્રસંગે વળતે દુઃખ આવે એ અમશ્ય તેવું છે, પરંતુ સમજૂ માણસની કુદરત
 તો એ છે કે પછી તટસ્થ રીતે વિચાર કરે. રૂઢ મંડકારને એક બાજુ
 મૂકી પ્રસંગનો તોલ કરે અને યોગ્ય પગલું ભરે. ગોળની બહાર જઈને
 શ્રી પુણ્યાબદંતે કંઈ જોઈું હતું નથી, એમ તમે પણ ગ્રાહકશો. એટલે દરે
 મામાર્ષ તરીકે તમારી એકમાત્ર કુદરત દીકરીને ખુશીથી પોતાને ઘેર તેણી
 અને દુભાયેલાં મિત્ર પડેલાં દતાં તેમ જોડી દેવાં. આમ કરવાથી તમે દીકરી
 પ્રેમ્યોના કુદરતી ભાવ વ્યક્ત કરો તો એટલું જ નહિ પણ સમાજનીય સેવા
 કરો મા. ફરિને થોડે દીકરી ઉપર દુઃખ લગાડવું જ્વાળખી નથી, તેમજ એ
 માટે મામાવના ધરનાં જાગણાં વાસી દેવાં તે તો કાંઈ રીતે જ્વાળખી નથી.
 ખુદલા દિને દીકરીને આવકાર આપે એ તમારો ધર્મ છે.

નાના ગોળની સંમંદહાણી

કન્યાની સંપદાદેશ કાળે એક શળે અંધારેના ગોળના પાશ આપે બીકને
 લીધે આંત્ર છે. એમાં નથી અંધારણ, ભુદ્ધિભર્યો વડીવદ કે સમાજહિતની
 દૃષ્ટિ. ૭-જાર ગામના ગોળનું પત્ર બેગુ થઈું હોય તેમ સાબળ્યું નથી.
 એ ગોળ એની મેલે દાલમાં અંધાર રહ્યો છે એમ લાગે છે. ખાફી એનો
 બંધ કરી પાકાર જતાગને એ ફરિને લેાઇ તેવું બનતું નથી. તે પછી
 સનાથીસના ગોળ આવે છે. એમા પણ યૌદ-સત્તાથીસને કંધડો પડ્યા
 પછી બેગું થવાનું બન્યું નથી. આમ મોટા ગોળમાં નાતપચે જેવું ગોળું
 થયું છે; પરંતુ નાનાં ગાંભાના ગોળમાં પચે છપતા છે. પણ એ કંઈ છે
 તે જુડું કરવા ન! ખાફી સમાજને ઉપચારી કાર્ય કરવાની એનામાં શક્તિ નથી
 અને તેવાની પણ નથી. ખાનપુર, ખુવલ, રાજજ વગેરે ખાલોત ખાલુ આવેલાં
 ૨૨ ગાંભાના ગોળ છે. એ ગોળમાંના એક બાઈને ત્યાં પુત્રનું લગ્ન આવ્યું.
 ગોળમાં ભર્યા પછી એ બાઈએ દલુ સુધી પોતાના ઘરની કન્યા ગોળમાં પરણાવી
 ન હતી. એટલે એ કન્યા ન આવે ત્યાં સુધી પુત્ર પરણાવીને કેવળ લાલ
 કંઈ ગમતે દેમ અને એટલે નાતપચે એ ખાતરી પેટે રૂ. ૫૦૦૦નું ખાટું
 પાડી આપવાનું હતું. એ બાઈએ વિવાહ પ્રમાણે રૂ. ૫૦૦૦નું ખાટું પાડી

આપ્યું. જ્યારે એ પોતાના ઘરની દુન્યા ઝોળમાં આપે ત્યારે એ ખાતુ
 ૨૬ કરી નાખવાનું અગર દુન્યા જત ઝોળની બદાર આપે તો ડોક્ટરે
 પગથાવીને એક તરફી લાભ લીધી ન પેટ ૩ ૫૦૦૦ ૬૬ આપે આમ
 પચના પ્રાનનો નિહાન થયા પછી લગ્ન લેવાયું. માડવા મુગત મના પછી
 પચે કેટલાને તોળવા માડ્યું—જન ડોક્ટરે પગથાવવા દીધા તો ૩ ૫૦૦૦
 રોકડા આપે. માત્ર માન્ય તથા નાખત' પચના પટેલિયાઓને એમ કે
 લગ્ન લેવાના પછી આપના માર્યા ૨૬મ આપ્યા વગર એમનો કયા છૂટકા
 થવાનો હતો? પરંતુ એ બાદએ નમત્ર ન જાપ્યું હતું—પહેલેથી એ
 વાન ની હાત નો તેમ ગત પખ આમ પટલામના પેચ કરવા દીધા તો
 ૯ તે મામે મક્કમ છું. ડામ્મે નહિ પંખ નેની ગિતા નથી માડવે
 યાગ્યો કે તેથી હું બીને આપીગ એમ ના માનતા.'

નાત પટેલિયાઓએ મનાદુલ્કમ કાઢ્યા

પરંતુ એમ પોતાના દુલ્કમનો અનાદર થાય તે નાત પટેલિયાઓ કેમ
 કેમ વધી લે? તેમજે જામેજામ મનાદુલ્કમ કાઢ્યા કે કાદએ એ લગ્નમા
 ભાગ ન લેવા અને જે દુન્યા આપવા તૈયાર થયા હતા તે લોકને મનાદુલ્કમ
 મળત્યા કે તમારે દુન્યા આપી નહિ! છતાં પેલા લોક મક્કમ રહ્યા
 દુન્યાપક્ષે કહ્યું કે તમારો દિમત દીધા તો હસત બેસ, નહિ તો વિવાદ કાદ
 મો દુન્યાપક્ષે પણ વગપક્ષ જેવા મક્કમ નીમ્લ્યો એણે પણ નાત પટેલિયા-
 ઝોના મનાદુલ્કમને ધોષ પી દુન્યા આપવાનો તૈયારી બતાવી. લગ્નના
 વાગ્દ વાગતા અટકવાને અટકે થાય રહ્યા. પટેલિયાઓને લોકાના અણા
 ચાવવા જેવું થયું પણ મિયાજાદતી મેંડે અચના બોર ખાયા વા ખાયા....
 પટેલિયાઓએ પૂર્વપૂર્વ અહિમ્દાન જનહેર કર્યો દુન્યાપિતાને ત્યાં વગ પગથાવ
 આવ ત્યારે કોઈ વચવાસાએ દામ ને કરવું તેણે દુલ્કમ મળત્યો! ન
 વાગ્દ પગથાવ દામ કરે, ન બોધ પાણી ભરે, ન ફલાગ વામણ આપે!'

લગ્ને રૂણસંઘામનું રૂપ લીધું!

આટલા સુધી વાત પહેલ્લી છતાં નાત પટેલિયાઓને અને પશ્ચેથી કાદએ
 નમત્ર ન આપ્યું વગેરે પગથાવીને જન્યા વગર પાછા જવા મુખીની વગપક્ષે
 હિમત ખાતાથી તોડાન થયે એ બીક જને જતાગને મળે જવા જેવો ઘાટ
 થયો જનન માથે અદ્ધક, ધાનિયા લાડીઓના સાજ સમ્મવા, વગના પક્ષમા
 રહી ગમતા લોકો પચની અવગણના કરી જને ગયા ગતે જનન પહાચી
 ત્યારે ઉતારે ન મળે પાણી કે ગતી! પછી જમવાની વ્યવસ્થા થશે કે કેમ

એ શંકાનો સવાલ. કન્યાપક્ષે એ વ્યવસ્થા કરવાની તૈયારી કરી હતી છતાં બીજાના અસહકારથી ફેટલી મુશ્કેલી? આવા મામલામાં જનમાં બેપાંચ માણસ જાય તો ભય વળને શું કરે? એટલે જાનેની અગત્ય પણ ખરી. કેવલ નાત પટેલિયાઓને ખાતરી થઈ ગઈ કે જાને પક્ષ નમતું મૂકે તેમ નથી ત્યારે એમણે નમતું બેપાંચું. સમાધાન કર્યું. અને મૂળ શરત પ્રમાણે મંજૂરી આપીને ગામેગામ જે મનાઈફુકમ અંગતવા હતા તે પાછા બેચી લેવા માણસો દોડાવ્યા! અને લગ્ન નિર્વિઘ્ને પતી ગયું. છતાં પટેલિયાઓએ પોતાનો મમત મૂક્યો નહિ. કન્યાપક્ષ અને વરપક્ષ આગળ પોતાનું ન ચાલ્યું ત્યારે નળજો માંડી બેઠો પર ચડે તેમ જે લોકા જનમાં ગયા હતા તેમની ઉપર પોતાની સત્તા અજમાવવા માંડી. આ ગામમાં જઈ જે લોકા જનમાં ગયા હતા તેમનો જવાબ લેવા માંડ્યો — રાતે અમે સમાધાન કર્યું તે પછી તમને જાને જવાનો અધિકાર હતો. પરંતુ તે પહેલાં તમે જાને આવ્યા હતા તેનો જવાબ આપો! આ નાત પટેલિયાઓને સરકાર એક દિવસ મનાઈફુકમ અંગતવા કાલિગામનિવારણ કાયદાનો ભંગ કર્યા બદલ ફાટનાં બાળકો પ્રસાવશે ત્યારે આ પટલાઈના પેચ રમાતા બધે ધરી.

સ * મા * ચા * ર

★ આજુ સાડે મેટ્રિકને જરલે મુજબ સરકાર તરફથી લેવાયેલી એસ. એસ. સી.નો પરીક્ષામાં વધો દોષ દૂરમાં ભણતો શ્રી દાનિભાઈ મગનભાઈ પટેલ પંચ માક્સ મેળવી મુજબ ઈલાકામાં બીજે નંબરે પાસ થયા છે. અભિનંદન.

★ નડિયાદના શ્રી વિદ્યભાઈ જાલાઈ દેસાઈનાં પુત્રી શ્રી દાનિભાઈનેનાં લગ્ન સાદાઈથી મુરત મુકામે આર્ચસમાજ વિધિથી છ ગામના ગોળ બહાર તારાપુરના શ્રી પુરુષોત્તમદાસ ભાઈલાલભાઈ પટેલના પુત્ર શ્રી જશભાઈ સાથે તા. ૧૨-૬-૪૬ના રોજ જાને પક્ષનાં માળાપોની સંમતિથી થયાં છે. અભિનંદન.

★ નડિયાદ કાઝરગાડના શ્રી હોટાલાલ માધવલાલ પટેલનાં પુત્રી શ્રી કુમુદાબેનનાં રત્નેદલ્લભ-સાદાઈથી ગોળ બહાર પીરસદના શ્રી. જગદીશભાઈ વાવડલાઈ પટેલ સાથે ગયા માસમાં થયાં છે. અભિનંદન.

દેરાના જે માહુકભાઈઓનું લગ્નજમ સં. ૨૦૦૫નું હજી સુધી આવ્યું નથી તે ફરકેને આવતો અંક વી. પી. થી મોકલવામાં આવશે. વી. પી. ન કચ્છતા હોય તેમણે તા. ૨૫મી સુધીમાં મ. ઓ. કરવું. ફરકેને વી. પી. છાડવી લેવા વિનંતિ.

જાણી

૨૭.૧૧.૨૦૦૦

બહેનો, પ્રદર, લોહીવા, અનિયમિત અટકાવ, અટકાવ વખતે પેટ કે પેદુમાં થતી પીડા, પેશાબમાં બળતરા કે કળતર, ગર્ભ ન ગહેવો, ગર્ભ ગ્રહીતે થતી જલ્મ-કમ્પાવડ, સગર્ભા અવસ્થામાં અત્ર ઉપર અભાવ, ઉલ્ટી, કેમકા, છાતીમાં તાલ, અમુઝણ, કોકે રતવા, પ્રસવ સમયે પીડાવું, મુલાવડની નબળાઈ, મુલાંગેગ, ધાવડની અછત, ઊંઘ ન આવવી, હીસ્તીરીઆ ત્રિગેરે માટે લેમેન્સી વાપરે. બીજી નિષ્ક્રિય બનાવરાથી સાવધાન રહેજો.

જમ્મા દ્રાવાળા વેચે છે

ગોળરો - કમ્પનસાલ વાડીસાલની કું. મગજદાસ રોડ, મુંબઈ ૨

એનક રોગોનો એકજ દવા જપનધારા

રજીસ્ટર્ડ ટ્રેડમાર્ક "જેનસ" નં. ૩૦૨.

કોવેરા, સગ્રહણી, શરદી, હાથ, પગ, માથુ તથા બદનનો દુખાવો પાળી, રિકાડ સધિવા, અરુક્તિ, સોજા અજીર્ણ, અપચો ખાસી સ્વાસ, દમ દાત-દાંડમા, કળતર, ઝેરી રાખ, પ્રદર, પ્રમેદ, મોઢાની દુર્બા પેટની ચૂક, રાજ, પેટ-પેદુનો દુઃખાવો અમુઝણ, દરેક ભવના તાવ, ધા પડવો લોટી નીકળતુ ઇત્યાદિ એનક ભવના દરદોમાં તેમ જ નુરવે, સ્ત્રીમગ ધા મોટરની મુસાકરીમા તાલકાલિક ઉપયોગી પર્ક પડનારી અમુલ્ય ઔષધિ. કિ. મોમી બાટલી રૂ. ૧૫૫, વચલી બાટલી રૂ. ૧ અને નાની બાટલી રૂ. ૦૫૦ થી. જુદું (દરેક ડેકલે વેચાય છે)

જે એન રોડના-કળાપાગ ચોકસ નડિયાદ

નેશનલ ઇન્ડિયન લાઈફ ઇન્સ્યુરન્સ કંપની લી.

માં તમારું ભાવિ સલામત છે.

વિચિત્ર તથા ઝોજનસી માટે લખો:—

એન. એલ. અમીન, પ્રાન્થ મેનેજર.

મુખર્ષી સાખા: નેશનલ ઇન્ડિયન ઇન્સ્યુરન્સ કંપની લી.

આપના-૧૯૦૬

કલકત્તા, કોટ, મુખર્ષી નં. ૧

હિંદુઓમાં સાખાઓ અને ઝોજનસીઓ છે.

—: ઝોજનસી અગર પ્રોપેક્ટસ માટે લખો યા મળો:—

મળીભાઈ જે. અમીન, એક્ઝામીનર

ઇન્સપેક્ટર.

હાલેગામ.

કે. ડી. પટેલ, એક્ઝામીનર, મોર્નિંગ,

આરએનાઇઝર ઓફ ઝોજનસીઝ.

રતનગોળ, અમદાવાદ.

(હાલ : નાર, વાપા-આબાદ)

હિન્દુ અનાથાશ્રમ નડીઆદ

માખાપ વિનાનાં ગરીબ નિરાધાર રખડી ગએલાં બાળકોને પાળી પોષી ભણાવી ગણાવી સ્વાશ્રયી જીવન ગાળવાની કેળવણી આપી જીવનના યોગ્ય રસ્તે ચડાવે છે. સંખ્યા ૧૫૦ ની આસપાસ રહે છે. સંસ્થાના કાયમી શેડાણોની આંધક ડા. ચૌદ હજારને આશરે છે. ખર્ચ ડા. ચાલીસ હજાર હિપર થાય છે. સંસ્થાને આશ્રયે રહેલાં તથા આવતાંને નિભાવવા આપ આપનું બનતું કરશે.

મંત્રી. હિન્દુ અનાથાશ્રમ, નડીઆદ.

પાટીદાર ના વાચકો જરૂર વાંચે

ગોસ્વમીજી નેની પ્રથમ પેઢીદારનાં પુસ્તક અર્થ શુદ્ધિભર્યા પામેથી મળે છે. આપો નેની 'પાટીદાર' કાર્યાલય એ પુસ્તક મળતું નહિ. જ્યાં આક્રિષ્ટનાં આદ્યમંત્રે અને કેશભાષી પણ આચારનવાર એ પુસ્તક માટે 'પાટીદાર' કાર્યાલયને લખવામાં આવતું એટલે અન્યાર નેની નેની જવન્યા કાર્યાલય અન્ય શુદ્ધિભર્યા પામે કરાવી લેતું.

પરંતુ આપને જાણતાં આવડે ત્યાં છે કે સન ૧૯૪૮ની નવા વરમથી એ પુસ્તક તથાનું કાર્યાલય નક્કી કર્યું છે. એટલે તે મળાવવા માટે 'પાટીદાર' ના આદ્યમંત્રે વિશેષ અનુક્રમણા થઈ પડશે. આક્રિષ્ટનાં આદ્યમંત્રે 'પાટીદાર' માસિકના વચાવમાં સારું જો પુસ્તક જાણતાં દાવા તબીબી રકમનાં પાંચદશ આદ્યમંત્રે સારું મોકલી મરશે તેમજ કેશભાષી પણ મળાવા શરૂ કરે કેશભાષી ને આજો કેવું ઉપર દર્શાવે તેને કેવું પાંચમલથી ન મળાવવામાં આવશે તો પાંચદશ અર્થ જાણવું નહિ પણ પરંતુ તે મળવડ જ્યાં નહ મળાવાને અનુક્રમણ પડશે.

પુસ્તકોની યાદી

નવલકથાઓ		નવલકથાઓ	
(૧) જગમટીય	૩ ૩	(૨) તાણાવાણા	૩, ૩
(૨) લખવા બળ	૨ ૫૫	(૩) આનવા	૩, ૫૫
(૩) મનની અવતાર	૨ ૫૫	(૪) પાંચમળિ	૨, ૨
(૪) પળીનો મળો	૨, ૫૫	આમ સાદિત્ય	
(૫) પાનાય ફા	૨ -	(૧૧-૧૨) પટ્ટાદારના પંચ બા. ૧-૨ ૩, ૨	
(૬) કળિયન જાગ ૧	૨ -	(૧૩) રકુ ને રંગા	૩ ૧૧
(૭) કળિયુગ જાગ ૨	૩ ૩	કેઆશિય	
		(૧૪) આમચિત્રો	૩ ૫૫

આક્રિષ્ટ માટે આખા એટનું રકમ. પોસ્ટેજ ૩. ૨-૦-૦
કેશ માટે ૩. ૨-૦-૦. એક પુસ્તકનું પોસ્ટેજ ૩. ૦-૬-૦

અથવા :-

‘ પા ટી દાર ’ કાર્યાલય, આણંદ.

‘પાટીદાર’ના વાચકો જરૂર વાંચે

ગોસ્વમીનાં તે તે કવન પટલીકાના પુનઃ અર્થ જી-મલકે પામશે
મળે એ અન્ય નહીં ‘પાટીદાર’ કાવ્યકે પુનઃ ન મળે નહિ એ
આક્રિશ્નના આદ્યકર્મથી અને ગમથી પણ અસાધ્યતા એ પુનઃ માર
‘પાટીદાર’ કાર્યાવન ગમવશ આસર એટલે અન્યાર નહીં તેના કવનના
પાસવર મના જુદા પામ નહીં વેળે

પુનઃ આતે જગતના અનન્દ માત્ર ૪૬ અને ૧૯/૧૦ના નવા
અમથી એ પુનઃકે કવિના કાવ્યકે નહીં નહીં એટલે તે મનાવશ
માત્ર ‘પાટીદાર’ના આદ્યકર્મ વિશે અનુદાતા થઈ પડને આક્રિશ્નના
બાદ મા ‘પાટીદાર’ ગાનિકના નગરમાં સાથ ૪૬ પુનઃક જગતના નવા
નમણી મેકમન પાન્ટલ ૭ ૧૨ સાથે નાકલી મ-ગે તેમજ જગતના આક્રિશ્નના
પણ મનાવી નહન દુનમાં જ જાગે ૨૨ હિંગ દન તેને ૨૫ પાનમલકી
ત મનાવશમાં આવશે તો પાનમલક મર્થ જાનવર નહિ ૫૬ પગત
ત નનાડ માત્ર મટ મજાનાન અનુદા પડને

પુસ્તકોની યાદી

નવલકથાઓ		નવલકથાઓ	
(૧) જગમગીય	૩ -	(૮) લાજુસાખા	૨ -
(૨) લગ્નના વચ	૨ III	(૯) માનતા	૩ -
(૩) ધનની આસપાસ	૩ -	(૧૦) પાનમલકી	૨ -
(૪) પાનના મળા	૨ -	આમ આદિત્ય	
(૫) માતાના ફૂલ	૨ -	(૧૧-૧૨) પાનના પથળા	૧૦ -
(૬) કમિટી બાબત	૩	(૧૩) નદી નના	૨ -
(૭) કમિટી બાબત	૨ ૩	કબાચિત	
		(૧૪) મામચિત	૨ -

આક્રિશ્ન માટે આખા મેટ્રનુ ૧૯૮. પોસ્ટેજ ૩. ૩-૦-૦
દેગ માટે ૩. ૨-૦-૦ એક પુસ્તકનું પોસ્ટેજ ૩. ૦-૬-૦

વધે

‘પાટીદાર’ કાર્યાલય, આણંદ.

મુદ્રક આગાખાન મોરબનભાઈ પટેલ, ચરિતર પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ, આણંદ
પ્રકાશક પ્રશ્નભાઈ મોનીભાઈ પટેલ ‘પટેલ’ પાટીદાર કાર્યાલય, આણંદ

રજી.નં. ૨૦૦૦

જાપન ધારા

અહેતો, પ્રદર, લોહીવા, અનિયમિત અટકાવ, અટકાવ વખતે પેટ કે પેદુમાં થતી પીડા, પેશાબમાં બળતરા કે કુળતર, ગર્ભ ન ગહેવો, ગર્ભ સહીતે શ્રવી જવો-કસુવાવડ, સગર્ભા અવસ્થામાં અત્ર ઉપર અભાવ, ઉલ્ટી, ઉમકા, જાતીમાં દાહ, અમુઝણ, કોડે રતવા, પ્રસવ સમયે પીડાવું, સુવાવડની નબળાઈ, સુવારોગ, શાવણની અછત, ઊંઘ ન આવવી, હીરદીરીઆ વિગેરે માટે જોમેત્રી વાપરો. ખીલ નિષ્ફળ બનાવરોથી સાવધાન ગહેજો.

બધા દવાવાળા વેચે છે

જોગન્દોઃ-કચનલાલ વાડીલાલની કું. મંગળદાસ રોડ, મુ'બઈ ૨.

અનેક રોગોનો એકજ દવા

જાપન ધારા

રજીસ્ટર્ડ ટ્રેડમાર્ક "જેનસ" નં. ૩૦૨.

કોમેશ, સગ્રહણી, રાતરી, હાથ, પગ, માથું તથા બદનનો દુઃખાવો, પાણી વિહાર, સધિવા, અરાકિ, સોજ, અછણ, અપચો. ખાંસી, શ્વાસ, દમ, દાંત-દાદમાં ફગત, જેરી કંખ, પ્રદર, પ્રમેદ, મોઢાની દુર્ગંધ, પેટની ચૂક, યજ, પેટ-પેદુનો દુઃખાવો, અમુઝણ, દરેક ભતના તાવ, ધા પડવો, લોહી નીકળવું છત્યાદિ અનેક ભતના રોગોમાં તેમજ રૂલે, સ્ત્રીમર થા મોટરની મુસાફરીમાં તાત્કાલિક ઉપયોગી થઈ પડનારી અમુલ્ય ઔષધિ. ડિ. મોટી બાટલી રૂ. ૧૫૫, વચલી બાટલી રૂ. ૧ અને નાની બાટલી રૂ. ૭૫૦ થો. ગુક. (દરેક ટેકાએ વેચાય છે)
જે. એન. શેઠના-છવનધાગ ઓફિસ, નડિયાદ.

બાલવિનોદનાં પ્રકાશનો બાલસાહિત્ય, કિશોરસાહિત્ય કુમારસાહિત્ય ને પ્રોત્સાહિત્ય — માં અર્ચિત છે —

બાલવિનોદનો બાબાસેંટ

એ ધી પાંચ રૂંઘા છાપેલી અઢીનો મનોહર ચિત્રોવાળી ત્રણ ધાપડીઓ, અપરમાળા, શબ્દમાળા અને અકરેખન, બાળકોને રમત વાતમા હરો, બારાખડી, આક ને વાચન શીખવે છે બાહોશમા બાહોશ સિમ્ત જે ન હી શકે તે આ સેંટ કરી ખતાવે છે સેંટનો સવા રૂપિયા

બી. પી. ખર્ચ છે આના

બાલવિનોદ ગ્રંથાવલિ

એ રૂંઘા પાને પાને સુદર ચિત્રો માટે મોટા અપરે છાપેલા છ ધી સાત વર્ગના બાળકો માટે તૈયાર કરેલા દસ મનોહર પુસ્તકો ત્રણમા ચિત્રો સાથેના ત્રણમા પાનતુ રસિક વાચન ને સેંટના ચાર રૂપિયા ને બી. પી. ખર્ચ બાર આના

બાલવિનોદમાળા

બાળમાર ચિત્રોવાળા રસ મળે ને કટકા પડે એવા સરસ, સાત ધી દસ વર્ગના બાળકો માટેના એકએકથી ચંદવાળા તેમજ પુસ્તકો. એક હળર ચિત્રો સાથે સવા એ હળર પાનતુ સુદર વાચન, ત્રણ મનોહર નેટમા દરેક સેંટના રૂ. ૫-૧૨ ત્રણ સેંટના રૂ. ૧૭-૪ બી. પી. ખર્ચ એ રૂપિયા

અરોહ બાલપુસ્તકમાળા

શુદ્ધતાના નજીના લેખકોએ લેવા કરેલા, મુદ્ર ચિત્રોવાળા, વિવિધ પ્રકારના દસ ધી પદર વર્ગના બાળકો માટેના અલ્પન રસિક ૮૦ પુસ્તકો અગિયારસો ચિત્રો સાથે સા-ચાર હળર પાનતુ રસિક વાચન એકહર દસ સેંટમા દરેક સેંટના રૂ. ૮-૮ ને દસ સેંટના રૂ. ૮૫-૦ ને બી. પી. ખર્ચ ત્રણ રૂપિયા

૨ મૂળ માળા

બાળકો હોસેહોસે વાચે એવી હાસ્યરસની છેલ્લા ઊગવતી રસિક વાર્તાઓના પાંચ પુસ્તકો સવાસો ચિત્રો સાથે ચારમા પાનતુ સુદર વાચન દરેક પુસ્તકના બાર આના પાંચ પુસ્તકોના રૂ. ૩-૧૨ બી. પી. ખર્ચ આઠ આના

મજેદાર કહાણીમાળા

પ્રખ્યાત ચિત્રો સાથે કિશોરવયના અવનવા પરાક્રમે રચ્ કરેલી અનોઢ ગ્રંથાવલિ પાકી બાઈડીંગના સોહામણા જેટલાવાળા છ પુસ્તકો એકહર હળર પાનતુ વાચન દેકના અઢી રૂપિયા ને છ પુસ્તકોના રૂ. ૧૫-૦ ને બી. પી. ખર્ચ દોઢ રૂપિયા

સાહસ કથાવલિ

નાહમ, શોધ, બેદ, બુદ્ધિચાતુર્ય અને શુદ્ધસૌખ્યના અવનવા પરાક્રમેને ભગતુ પ્રજાદાપી વાચન આપતી અબિનવ ગ્રંથાવલિ પાકી બાઈડીંગના સોહામણા જેટલાવાળા સાળ પુસ્તકો એકહર સાળમા પાનતુ વાચન ચાર સેંટમા સેંટના રૂ. ૫-૦ ને ચાર સેંટના રૂ. ૧૨-૦ ને ખર્ચ એ રૂપિયા

બાલવિનોદ પ્રકાશન • ૧૪૬, ચિન્મેસ સ્ટ્રીટ • ૩૭

પાતાલ

જનસમાજને વિચારપ્રેરક વાચન પિરસવાના અભિપ્રાય એવું માસિકપત્ર

શ્રાવણ,
સં. ૨૦૦૫]

બુલાઈ-૪૯

[વર્ષ - ૨૬
અંક - ૧૦

અતિથિ દેવ!

એક મનેહીએ ખુશીઆનંદનો પત્ર લખેલો તેમાંથી નીચેના પેરો ઉતાર્યો છે.

“સૂરજળા (એમનાં પત્ની) માંદાં સાંજાં ઢસરડા કરે છે તેવા તો બીજું કંઈ ના કરે. બે માસથી ભાનુ (દીકરી) આપણે ઘેર છે. મણિલાલ (જમાઈ-ભાનુના પતિ) અને તેમના નાના ભાઈ નગીનભાઈ પણ આપણે ઘેર જમે છે. ભાનુ સુવાવડના ખાટલે એટલે કામ પણ બહુ રહે. સૂરજળાનું શરીર મૂળે નળણું છે છતાં સવારમાં વહેલાં ૫ વાગતાંથી રાત્રે મોડા સુધી કામમાં એ રમ્યાંપમ્યાં રહે છે. ગયા શનિવારે તો માંદા જેવાં થઈ ગયેલાં. મેં કહ્યું— આવતી કાલે ડો. પાઠકને જતાવીને દવા લાવજો. પણ ‘આવતી કાલે’ જ સ્ટીમર આવી તેમાં ચંદુભાઈના ભાઈ ઉતર્યા. સાથે બીજા પાંચ જેટલા તેમના મિત્રોનું લંગર લેઈને ઘેર આવ્યા! ગિયારાં સૂરજળાને માંદાં થયે કેમ પાલવે? પાંચમાંના ત્રણ મિત્રો આટલા જતાં બે જણા તો હજી સુધી છે.(વતન)થી પાંચ દિવસ પછી કનુ આવ્યો એટલે વસતિ થઈ ગઈ છે. અમે ઘરનાં ૮ જણ, ભાનુ, તેના ૩ ભાણુઓ, મણિલાલ, નગીનભાઈ, અને મહેમાનો! અને કામ કરનાર ગિયારાં સૂરજળા એકલાં! મને તો તેમની ખરેખર ઘણી દયા આવે છે. પણ હું શું કરું? ઘરમાં કે રસોડામાં

કાયમ માટે જ્યારે જ્યારે અવકાશ હોય ત્યારે હું મદદ કરું છું જ - કરવી પડે છે. તે પ્રમાણે ધરનાં જીવંત ગંધાં પણ કરે તો સૂરજનાનો કેટલો ભાર ઝાંછો થાય? પણ જીવંતને આ કેમ મમલવાય?"

આ એક પેશના લખાણમાંથી કેટલાં ચિત્રો ઊઠે છે? આપણા ઘરોમાં સ્ત્રી નોકરડીનું સ્થાન ભોગવે છે. ધરનાં સ્વજનોને અને મહેમાનોને ઝંની માદગીમાં પણ નોકરી લેતાં દયા આવતી નથી. ઊલટ સત્તાનન હક સમજી તેની સેવા લેતાં મદોચ થતો નથી. આ પત્રલેખક જેવો પતિ કદાચ આ ગધું મમલે તો મૂંગો મૂંગો ગને તેટલી પત્નીને મદદ કરી જોડે છે, પણ જીવંતને તે કામમાં મદદ કરવાનું કહી શકતો નથી! કારણ કે આપણી આજની ગૃહસ્થાઈમાં એમ કંવા જતાં ઊણુપ આવે છે

દીકરી ચોધા ગાળકની માતા થાય છે છતાં મુવાવડનો ખાટલો માતાપિતાને ત્યાં ઢાળજાનો હક સમજે છે અને એક શહેરમાં જ ગને (સસરા અને જમાઈ) રહે એટલે માળાપ દીકરીને પોતાને ઘેર બોલાવવાનો વિવેક કરીને પણ કામ વધારતાં હોય. માની લેઈએ કે દીકરી પાસે જીવું સ્ત્રી માણસ ન હોય એટલે માળાપ પાસે એ જાય. પરંતુ જમાઈ અને એનો નાનો ભાઈ લોજમાં જમીને ઘોળે ઝાંછો ન કરી શકે?

અને મહેમાનોએ પણ વિવેકબુદ્ધિ ખોઈ હોય તેમ આવી મુશ્કેલી જોયા છતાં પડ્યા રહે તો એમને શું કહેવું? યજમાન સાથે ઘર જેવો સંબંધ હોય પણ એ ઘરમાં કામ કરનાર માંદું પડ્યું હોય છતાં મહેમાની પરાણે કરાવવી? એ નિયતિ જાણ્યા પછી તરત જીને વ્યવસ્થા કરવી જોઈએ કે નહિ?

અને જો મહેમાન થનાર એ ન સમજે તો યજમાન વિનય સાથે કહે કે, આપનું આ ઘર છે, પરંતુ કામ કરનાર કોઈ નથી એટલે જાતે કરવાનું છે, અગર આ વખતે જીને વ્યવસ્થા કરી લ્યો, તો 'એને અવિવેક શું કામ માનવો? જમાના પ્રમાણે આચાર ગદલાય છે તેમ ગૃહસ્થાઈનાં રૂઢ લક્ષણ ગદલાય તો જ આવી કંજીતા ટળે.

મારું લગ્ન—૨

પુષ્પાબહેન પટેલ

[ગયે અંકે 'મારું લગ્ન' એ શ્રી પુષ્પાબહેનનો લેખ છપાયો છે. એ બહેન વીરસદતાં છે અને ગજરા ગોળ બહાર, વાક્યમાં પોતાની બંતે શી રીતે લગ્ન કર્યું તેની એમાં હકીકત છે. આપણી બહેનો આ રીતે પગલાં બરો ત્યારે જ લગ્નની ગોળને લીધે લક્ષી થયેલી મુશ્કેલી ટળશે એ ચોક્કસ છે. પરંતુ આ પ્રસંગો બને ત્યારે એ બન્યો એટલું જ કહેવાથી વાચકોને વધુ ખ્યાલ ન આવે. કાઠ એ સ્થિતિમાં મૂકાયેલું હોય તેને પ્રસંગની ત્રિગત આપી હોય તો માર્ગદર્શન મળે. એટલે શ્રી પુષ્પાબહેનને એ કેટલાક પ્રશ્નો પત્રથી પૂછ્યા હતા. ગયા અંકના લેખ સાથે જ એ મૂકવાની ઇચ્છા હતી પરંતુ જવાબ મેરો થયો હતો એટલે તે આ અંકમાં નીચે મૂક્યા છે —તંત્રી]

[૧]

પ્રશ્નો અને તે પૂછનાનો ઉદ્દેશ

[૧] લગ્ન વખતે ઉમર અને અભ્યાસ.

[ઉમર અને અભ્યાસ લગ્નની જવાબદારીનું કેટલું ભાગ છે તે જાણવા માટે]

[૨] બનેને પ્રથમ ગોળખાણ થયા પછી કેટલા વખતે લગ્ન કર્યું?

[ઉત્તરણિયુ પગલું તો નયાં બરાબરને તે જાણવા માટે]

[૩] એ દરમિયાન એકબીજાના પરિચયમાં આવવાનું શાથી બન્યું? એક રથજો રહેતાં હતાં કે વચ્ચે કોઈ વ્યક્તિ હતી? ૦

[આપણા સમાજમાં પરિચયમાં આવવાનું ગોઠું બને છે એટલે તેનો ખ્યાલ આવે તે માટે]

[૪] માળાપને લગ્ન પહેલાં વાત કરી હતી? કે વિરુદ્ધ પડશે તે બીક ચૂપકાદીથી પતાવી દીધું હતું? લગ્ન ક્યાં અને કોના આશરે (કોઈ સંસ્થા કે ખાનગી) કરેલું?

[સુવચનુવતીના માનસનો ખ્યાલ આવે-તે માટે]

[૫] લગ્ન પછી માળાપને પત્ર લખેલો? એમના તરફથી કોઈ જવાબ આવ્યો કે? હજુ તેમનો વિરોધ ચાલુ છે? પિતાનું નામ, કેટલું ભણેલા છે? શું કરે છે? માછ હોય તો કેટલા, કેટલું ભણેલા અને શું કરે છે?

[પિતા ને બાઈઓની દુષ્ટીકત એટલા મારે પડી હતી કે ભણેલા, સમજતા પિતા વિરોધ કરે છે કે જૂનવાણી વતનમાં ગમેતા. વળી બાઈઓ ભણેલા અને બહાર ગમેના હોય તો એ માગ્યા વિરુદ્ધ ગહેનને સહાર આપવાની દિમત જનાવે છે કે નહિ?]

[૬] પતિનું નામ, ઉમર, અબ્યામ, ધંધો.

[યુવકયુવતી વચ્ચે સમાનતા કેટલી છે તેનો ખ્યાલ આવે મારે]

[૨]

શ્રી પુષ્પાબહેનના ઉત્તરે

[૧] અબ્યાસ—યુગ્ગતી ધોરણ છ અને અગ્રેણ ધોરણ બીજું, ભાષા પગ્નો થોડાધૂં દાખૂ યુગ્ગતી સહિત્યના અબ્યાસને આભારી છે. 'માગ' લેખકોની નવસકથાઓ મેં ધણી વાંચી છે. ઉમર ૧૯ વર્ષ.

[૨] પ્રથમ મિલન ને લગ્ન વચ્ચેનું અંતર લગભગ એક વર્ષનું હતું.

[૩] પરિચય વધવાનું કારણ—અમાગ જાતેનો પ્રથમ પરિચય માગ પતિના બહેનના લગ્નપ્રસંગે થયો. મને લગ્નમાં આમત્રણ મળેલું. લગ્નમાં અમે બંને કુદગતી ગીતે જ એક સામે બેઠકાઈ થયા અનેનાં નવન મળ્યાં મારી હૃદયવીભૂના તાર ઝણઝણી ઊઠ્યા. ન હૃદયેલા ને ન મમજનયેલા તરંગો હૃદયમાં ઊઠવા લાગ્યા પરંતુ એકદમ ઝાંઝને દિલની વાત કેમ હૃદવાય? માગ જેની જ ઋણિત એમના હૃદયની પાંચ હતી આખરે દોઢ મહિનાને અંતે હૃદયની લાગણી માગ પતિએ મને પત્રથી જણાવી. પ્રથમ પત્ર પદગમી આંગઠે મળ્યો હતો. પગનો જવાબ મેં વિચારીને આપ્યો. પત્રોથી પ્રથમ વિચારોની આપસે ફગી અમો એકબીજાની વધુ નજીક આવ્યાં. ત્યાર બાદ મુલાકાતો થઈ, તેમાં હું અને માગ પતિ હવનની કંઈ કંઈ વાતો ચર્ચતાં. ધણી મુલાકાતોને અંતે અમોએ લગ્નચરિત્રો હવનમાં એક યવાનો નિશ્ચય કર્યો.

ખાસ જણાવવાનું તો એ છે કે એકાતની અમારી બેત્રણ કલાકની એક મુલાકાત દરમિયાન મેં માગ પતિની પરીક્ષા કરી અને પવિત્ર ગળી હવનનો અલૌકિક આનંદ આપનાર માગ પતિ મારી પરીક્ષામાં પરિપૂર્ણ થયા. વિશ્વાસપ્રિય અને અલૌકિક અદ્ભુત ગેદના ઉપાસકની પરીક્ષા એકાત જ ફગી આપે છે.

અમે બંને સૂરતમાં જ ગહતા હતા પરંતુ ઘર એકબીજાથી ઘણાં જ દૂર હતા દર ગિવારે અમે મળતા હતા. વચ્ચે કાંઈ ત્રીજી વ્યક્તિ ન હતી.

[૪] પૂ માતાપિતાશ્રી વિષે—માગ માતાપિતા ગ્રાયાણુ ચલાવના છે. મારે મા સાવકી હોવા છતાં મને ઝાંઝ જાતની અડચણ પડી નથી. આ લગ્ન પહેલાં માતાપિતાને વાવ કંવાની ઘણી ઈચ્છા હોવા છતાં હું તેમને

વાત ન દરી શકી. કારણ કે સમાજની સામે પગલું ભરવાની નૈતિક દિશા તો મનમાં મને ઝોછી લાગતી હતી. પિતા સરકારી અને આદર્શ વિચારો ધરાવે છે, છતાં-તે હું એમની સલાહ મારત તો સામાજિક રૂઢિના વમળમાં ગૂંચળાઈ જઈ રહેતો હોતો. ત્યાર બાદ મારા પગ વધુ જાણે રહેત. અને દલાયત હું મારા વિચારો પ્રમાણે પગલું ન ભરી શકત. સમાજનાં સંકુચિત બંધનો મેં તોડ્યાં છે અને માળાપની ચિંતા દૂર કરી છે.

તમારા શબ્દોમાં ચૂપકીદીથી વડોદરા જઈ, આર્થિક કન્વાન્સિયન્સને આશ્રયે, પંડિત શાસ્ત્રી (નામ યાદ નથી) જૂતડી ઝાંપા, આર્થિક વિધિ પ્રમાણે પચ્ચીસ મિત્રોની હાજરીમાં અમે લગનના અદરશ તાંતણાથી બંધાયાં. લગન રજિસ્ટર, પણ કરાવ્યું છે.

[૫] લગનને બીજો દિવસે પિતાને આશિષ માગતો અને ત્યાર બાદ બીજા બે પત્રો લખ્યા હતા. લગનને ત્રીજો દિવસે મારા પતિએ પણ પત્ર લખ્યો હતો. પરંતુ કોઈ જાતનો જવાબ મળ્યો નથી. વિરોધ ચાલુ છે કે નહિ તે હું સમજી શકતી નથી. પરંતુ સાંતિગત વાતાવરણ છે એટલું હું જાણું છું. મારા પિતાશ્રીનું નામ દાસબાઈ ચતુરબાઈ અમીન. અભ્યાસ ઈન્ટર મુધી છે. હાલમાં અમદાવાદમાં પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર છે. મારે સગા બે ભાઈ ને એક બહેન છે. બંને ભાઈની ઉંમર ૧૬-૧૪ અને બહેનની ૧૨ વર્ષની છે. ભાઈઓનો અભ્યાસ પાંચમા ઈંગ્લિશ ધોરણમાં છે. હાલ અભ્યાસ ચાલુ છે.

[૬] મારા પતિનું નામ કેશવલાલ ડી. પટેલ. ઉંમર ૨૩ વર્ષ. અભ્યાસ ઇન્ટર સાયન્સ મુધી. ધંધો વેપાર—દવા ને પરકચુમરીનો. તેમના પિતાશ્રીની વર્ગોથી સૂરતમાં દુકાન છે.

જેવા અંકનો આ પ્રસંગ વાંચી ‘જ્યોતિર્ધર’ના તંત્રી શ્રી ગુરુભાઈ ધુએ દેશ આપ્યો છે તેમાંથી નીચેનો લાગુ ઉતાર્યો છે— ‘અત્યારના જમાનાની યુવતીઓએ પુષ્પાગ્રહનના વર્તનનું જ અનુકરણ કર્યું જોઈએ. માતાપિતાનો વિરોધ અંગત નથી હોતો, પોતાનાં સંતાન પ્રત્યે દેશ કે વેરથી નથી હોતો, પણ માન પરંપરાગત ચાલી આવેલી રૂઢિની વિરુદ્ધ જવાબુ, ન્યાતમત અને સમાજસંબંધીઓમાં પ્રતિષ્ઠા ધરવાના લયનો ત્યાગ કરવાનું મનોભાવ ન હોવાથી એ વિરોધ કરવામાં આવે છે. એમના જૂના સંસ્કાર જૂસાવાનું અવરૂં છે—એમ સમજીને માતાપિતા પ્રત્યે યુવતીઓએ શેષ કે દોષ રાખવાની જરૂર નથી. એમનો વિરોધ થોડા વખત પછી સમી જાય છે અને સગવળ જતાં સહુ પોતાં દરેકબે એ એવો સામાન્ય અનુભવ છે.’

નાઇરોબી

મોરખાગા, તા. ૩-૮-'૪૯

• ભાઈશ્રી,

પગલો ૧૮ દિવસની રગત મળી. અસાતિમાથી છટકા નાઇરોબી ગયો નાઇરોબીમાં ખ્યામામાને ત્યાં જ ઉતરુ છું એમને ત્યાં છ માસ ૬ મે તેટલો લાગે અમય ગઈએ તો પણ આપણને ઘર જેવું લાગે પગલુ ન લાગે એવો એ દુઃખનો માતાલાવ. પૈમા હોવા છતાં નહિ અભિમાન અને ગમે તેને પ્રેમ સાથે આવકાગ

મુખ વમો ત્યાં જ જતા ૨૮ ભૂટે નિજ દુ ખો,
જ્યાં પામે આદર માત્ર પ્રવાસી બૂખો

ગ્રાઇ પણ મહેમાન ત્યાં જઈને તેમના આતિથ્યનો વહાવો લેઈને - ભગવાન પેમો આપુ તો આવાને જ આપને એમ દિવથી પૂનરે!

હવે નાઇરોબી સબધી કેન્થાનુ પાટનગર લગાઇ પડેલા ૬૫ દાનગની વસતિ ગણાતી તે વધીને હાલમા ૧ લાખ ૫૫ દાનગની ગણાય છે. દિવમે દિવમે ફરકે તે બુમકે આગળ વધતુ ચાલુ લગાઇના વર્ષો દરમિયાન નાણાની ઉછેલી છાણોએ ગાલ દેખાવમા અતિ મુન્ગને સમૃદ્ધ શાલુ મોટરો એટલી મધી વધી પડી છે કે શરૂમા 'પાર્ક' કરવાની જગા પણ ન મળે. મધોડે જમવા જવાની ૧ કલાકની છૂટી વખતે મોટરોની હારોની હારો ધીમે ધીમે માર્ગ કરતી જોઇએ અને એકાદ કોર્મિંગ આગળ જ ૧૦-૧૫ મિનિટ પમાગ ચતા ચર્ષ જાય. નગર, પાર્કલેન્ડ જેવા ગ્યોલ, જ્યાં પહેલા જગલ હાઈમિલો વસતા ત્યાં આજે અલગાપુરીના મહાવમો ઊભા છે ધનક્રમેગ અલગાપુરીના મુખની અપર્ધા કરતા વૈભવમા મહાવે છે

મોટરો અને જગલ્લા ઘણા વધી ગયા છે એ સાચું કે જીવ આજી સામાન્ય જનો, નોકરિયાટ વર્ગની મુસ્લીમોનો પાગ નથી. મહમાનોને નાઇરોબીમા મોટલો મળે પણ જોટલો મળેના મુસ્લેમ હોય છે શહેરથી ત્રણ ત્રણ અચ્ચાર માઈલ દૂર દૂર એકાદ ૧૦ X ૧૨ ફૂટની નાની સગળી રૂમ દાનગ પદરસો પાડી આપીને અને ૭૫ થી ૧૦૦ શિલિંગ જેટલુ ભાડુ કખૂલ કરીને મળી હોય તે ભાગરણાળી ગણાય. એ એક નાનાશા વૈકુકમા લગતડા ઘણાં! ઉતો - ઉતી અને દેવના દીધા માડુ લગાય જોટલા દેવવા! તેમનો

સરસામાન, રોડર જે ગણો તે પડ્યાં હોય. ગયોરે ૧ વાગે માત્ર ૧ દલાકની દૂરી હોય તેમાં જાસમાં બેસી ઘરબેગા ચપ્પ, આધુ' ના આધુ' કરી ઓફિસે પહોંચવા ભાગવાનું ના પૂરા ખાધાના કે પૂરા પીધાના ઓફિસમાં પૂરા ૭-૮ દલાક દામ કરવાનું. વાંદરાનું મૂલ્ય પીને ૪૦૦-૫૦૦ શિલિંગના પગારે પગણે પૂરું કરવાનું! લગ્ન પહેલાં હું મિલ્નમાં હતો. તે વખતે પગાર મળે શિ. ૫૦૦. સમગ્ર કુટુંબ (જ્યા સિવાય) સાથે રહેતો હતો. કરકસર શું એ ખબર ન હતી. છતાંયે ૨૫૦ થી ૩૦૦ શિલિંગ ખચત રહેતી હતી. આજે અને લગ્ન દરમિયાન ૧૦૦૦ શિલિંગ જેટલી આવકમાં જ્યાવવાનું તો ક્યાં મળ્યું, જીવડું પગણે પૂરું ચાલે છે. સામી બાજુ પાત્રની દુકાનથી માંડીને કાપડની દુકાનવાળા ઘણાખરા વેપારીઓ મોટરો ફરવે છે. તેમના ઉપર ૫૦ ટકા જેટલો આવકવેગ સરકારે નાખ્યો હોત તો પણ તેમની રિયલિટી લગાઈના સમય દરતાં ઘણી સારી રહી હોત અને એ વધારાના કરથી નોકરીઆતોનો પગાર ખમણો ક્યો હોત તો તેઓ ચાલવારે કંઈક આરામથી જીવન વીતાવતા હોત. પણ મૂડીવાદી સરકાર આવું પગમું શી રીતે ભરે ?

• મારો એક મિત્ર..... જે. તેમનો દીકરો તેની પત્ની સાથે નાધરાણીમાં રહે છે. એ રૂમ સાથે મળતી નથી એટલે પતિપત્ની ૧૦'x૧૨'ની એક રૂમમાં, અને ત્યાંથી દૂર 'વાંચ વિલાસ' (Bachelor quarter) માં મિત્ર બીજા એ સાથીઓ સાથે પડ્યા રહે છે. જમવાનું દીકરાને ઘેર, સવાનું વાંદા વિલાસમાં અને દામ કરવાનું ત્યાંથી ત્રણચાર માઇલ દૂર! મારા..... દીકરી..... ગામમાં વીરો સાથેની ૧ રૂમમાં, પતિપત્ની અને ૫-૬ છોકરાં સાથે રહે છે. રોડોડું, રોડર વગેરે બધું એ એક રૂમમાં.

મ્યુનિસિપાલિટીએ ઘરની અંદર જોઈ કરવા, મજૂરોની ચાલ દરતાં પણ બદલતર મૂંપડાં બાંધ્યાં છે. તેમાં ના મળે હવાઉંમસ માટે સારાં બારીબારણાં. ઉપર પતરાં એટલે તાપથી જથ્થા ગુણિયાનું કંતાન બાંધીને છત બાંધેલી એવી એકાદ 'કંગાલ રૂમનું' બાડું પણ ૮૭ શિલિંગ જેટલું. કરકસરની દૃષ્ટિએ તેમાં બેત્રણ જણા પડ્યા રહે. અને એટલું પણ નાધરાણીમાં મળે તેનાં ધનભાગ્ય! આ રિયલિટી છે નાધરાણીમાં નોકરિયાત અને મધ્યમ વર્ગની.

નાધરાણીમાં કોઈ વાર જઈએ એટલે સગાંનેહીઓને મળવું જ જોઈએ અને જમવાના આમંત્રણનો પણ સ્વીકાર કરવો જોઈએ. નાધરાણીમાં કોઈને મળવા જવું એટલે તકલીફ જેવું. દૂર દૂર રહેવાનું એટલે કોઈ ઘેર હોય ન

હોય તો ઘડકો પડે કાંઈને જમવા બોલાવવું કે જમવા જવું એ પણ ત્રાસ જેવું. અપોરે ૧ કલાકની છૂટી અને તેમાં નાનાનાસ ઠગી પડે.

‘પાટીદાર પડદા’ના સંચાલકોએ મને મળવા, વાતો કરવા એક ખાસ સભા યોજી હતી. હું ગયો કે તરૂન બધાંએ ઊભા થઈને હાથ જોડી નમસ્કાર કર્યા. આ દેશમાં આપુ ભાગ્યે જ થાય છે, દરબદૂનનનો જ અર્થી તો રિવાજ છે. ઘણી ઘણી વાતો થઈ. કેમ કરવું, શું કરવું જેવા પ્રશ્નોના ઉત્તર મેં આપ્યા કે જે સમયે જે પ્રશ્ન માંપડે તેમાં મ્મ લેઈ જે થોડુંક પણ ફરી શકાય તે કરવું, જે વાતો કરવા કરતા કે લેખો વખ્યા કરતા વધારે સારું છે કાંઈ મડળ, સચ્ચાઈ એકાદ વ્યક્તિ પણ આ મમયે જ્યારે છોકરીઓને પગલાવવાની પાગવાગ મુશ્કેલીઓ છે ત્યારે મિત્ર મડળમાથી મુક્તિયા ઊભા ફરી પ્રશ્ન સામાન્ય જણની કન્યાને કેકાણે પાડવા પ્રયત્ન કરે તે પણ એક સમાજમેવા છે વગેરે. છૂટા પડતા પણ પાછું દરબદૂનનને જદમે નમસ્કારનો વિધિ થયો.

સિદ્ધ ટોળાબધ ભાગ્યે જ માલમ પડે છે દિવસ પ્રાણીઓ ધણુખરું ટોળામા નથી ગહેતા — સમાજ નથી આધતા મમાજ ગાંધીને ગહેનાર કંઈક સમ્મત ગણાય અને તે જનતિ આગળ વધે, વૃદ્ધિ પામે. એકલા ગહેતા પ્રાણીઓ વિનાશ પામે છે. તેમાની કેટલીક જનતિઓના અત્યારે નામનિશાન પણ નથી. સિદ્ધને માટે પણ એમ કહેવાય કે લાખે ગાળે તેનો પણ મદતર નાશ થવાનો. પણ નાઇગેબીમા સિદ્ધી કષ્ટક મચાગી થયેલા માલમ પડે ઈ.

નાઇગેબીમા નેશનલ પાર્ટ ફગીને એક જગા છે ત્યાં ઘણી વાગ ૧૮ સિદ્ધનુ ટોળુ આવે છે એટલે તેઓએ સમાજ આપો કહેવાય વળી નેશનલ પાર્ટ જેની જગાએ તેઓ ફરતા આવે એટલે દિસક દોવા છતાયે તેઓ માનવીની સાથે સપર્ક સાધી વધુ ઉન્નત થવાની વૃત્તિ પણ ધરાવતા હોય ! તે જગાએ પાચ વાગ્યા પછી ઘણા મોટેરોમા ફરવા, ખાસ ફગીને આ સિદ્ધી જેવા લાક જાય કે અને માનવીમા વિશ્વાસ મૂકાને મોટગની તફા નંગદીક, આબુમાથી જ સિદ્ધો સપૂર્ણ ભગગો ગખી લટાગ, મારે છે. સુમનિ — જેની જોઈ આવેલા. મારે જેવા જલુ દલુ પણ ના જઈ શકાયુ. આખો કોઈના સાથે ગયો હતો વનંગા ગમ્મતો માનવી પ્રત્યેનો આ વિશ્વાસ અતિવિશ્વાસ ન પુગવાગ થાય તો સારું ! દિવ્યાર્તિ અને ડગ કોડીને સિદ્ધો માનવીની નજીક આવે છે, જ્યારે સમ્મત ગણાતો માનવી અમુક દશિયાએબધ પોલીસ ગખીને જડ પડતા દિમાનો આશ્રય લેવાને તૈયાર છે !

રણુછોડભાઈ મો. દેસાઈના વદન

કોરો ચેક

ઈશ્વર પેટલીદર

મનુભાઈના પત્નિ લખ્યા પછી સરોજ આવી એટલે મ્હાલાવિક એને જોતાં એમણે પૂછ્યું: 'કેમ સરોજ, ફોટો પંડાવવા આવી તે?' અને એ હા કે ના કહે તે પહેલાં એમણે જોઈને રાખ્યું: 'પાસપોર્ટ તૈયાર થાય એટલે તરત ટ્રિકિટ મળે તેવી મેં ગોઠવણ કરી દીધી છે.'

સરોજ મૂળે હસમુખી પણ સરમાળ એટલે મનુભાઈના કથનનો કંઈ જવાબ આપ્યા વગર અંદર કુસુમ પાસે ચાલી ગઈ. સરોજ આવી એમ મનુભાઈના અવાજથી જાણ્યા છતાં કુસુમ એને લેવા બહાર ન નીકળી, કારણ કે એણે દાળમાં જોઈથી કરવા તેલ કકડાવવા મૂક્યું હતું. એટલે એ રસોડામાં ગઈ એટલે કુસુમે કહ્યું: 'સરોજ, દરેક સાસરે જવાની, પછી આખી સરમાળ રહે કેમ પાલવશે? મનુભાઈ તો તારા મોટા ભાઈ છે છતાં એમને તું જવાબ નથી આપતી તો પછી તારા સસરાને તું શી રીતે જવાબ આપી શકીશ?' અને દાળમાં જોઈથી કરી હમકારે બોલાવતાં એણે ઉમેર્યું: 'સસરા જૂના વિચારના હોત તો તારે વધે ન હતો, પરંતુ એ સુધારક છે. વહુને દીકરીની જેમ ગણી તારી સાથે એ વર્તવાના, પછી તને આમ સરમાળ જોશે તો અમને કપોડા મળશે — કહેશે તમે વખાણ કરી કરીને સરોજ અમારે માથે મારી!'

કુસુમે આશા રાખી હતી કે આ ઘટાણથી સરોજ જરૂર હસી પડશે. પણ સરોજે તો એથી ઊલટું ક્યું — રડી પડી! નજનો યાદ ઉઘડતાં પાણી વહે તેમ એની આંખમાંથી આંસ ટપકવા લાગ્યાં.

કુસુમ બોલી બિડી: 'સરોજ, આ શું કરે છે? તારા જેવી વીસ વર્ષની સમંજુ છોકરી કંઈ વાત ન કરે ને રડવા લાગે તે નવાઈ કહેવાય!'

સરોજ મૂંગી રડતી હતી એટલે બહારના ખંડમાં મનુભાઈને એનો અવાજ આગ્યો ન હતો, પરંતુ કુસુમના બોલથી એ તરત ઊભા થયા, અંદર ગયા અને સરોજને રડતી જોઈ બોલ્યા: 'રડવાના કામે માણસ દસ માંદલ સુધી દૂર આવતું દરો એ તો મેં સરોજ આજે પ્રથમ જાણ્યું!.....'

કુસુમે મનુભાઈને વચ્ચે બોલતાં રોકી કહ્યું: 'તમે બહાર જાઓ, એ રડે છે એટલે એને કંઈ દુઃખ તો હશે ને? અને છતાં તમને ઉપરથી એની મનક કરવાનું મૂકે ને.'

મનુભાઈ બદાગ નીકળતાં જોવા: ‘હજુ વડીપાપડ કંઈ વંદી નથી ગયાં. તારે જો આફ્રિકા ન જવું દોષ તો હું નગીનભાઈને ના લખી દઉં જો કંઈ જૂના વિચારના સસગ નથી જોટલે તને પગલો આવવાનો આગ્રહ કરજે. આ તો તેં કહ્યું કે માટે જવું છે જોટલે, માફી જુવાન દેખીને જૂના પડવાનું ન જમે તે હું કે નગીનભાઈ નથી સમજતા એમ નહિ.’

મરોજને મનની વાત કહેતા કંઈ સંકોચ ન રહે જોટલે મનુભાઈ આટલી પ્રતાપના કરીને બદાગ નીકળી ગયા. સરોજનું લગ્ન ગઈ માલ એમજો જોડાં આપ્યું હતું. નગીનભાઈ કે કમળાબેન દેશમાં આવ્યાં ન હતાં. દીકરાની વધુ ફેરી છે કે ધરના માખીઓ ફેરાં છે જો એમજો જોયાં ન હતાં. મનુભાઈની સવાહરી નગીનભાઈએ સુરેન્દ્રની ધંડા હોય તો પોતે સર્વ રીતે સમજાવે છે એમ કાગલે એક આપ્યો હતો.

મનુભાઈ પણ લગ્નોની ખટપટમાં પડે તેવા ભાગ્યગણિયા ન હતા પણ મરોજના પિતા એમના મગા થતા હતા આર્થિક ગિચિતિ લગ્નખર્ચની ગંધા જે સ્પષ્ટ દર્શાવે મુખી પડાચી હતી તે એમને પોવાય તેમ ન હતી. વળી હેતુ કરીને સરોજને જો રીતે પગલાંવે તો પણ એમનો ઉગારો ન હતો. પાછળ ખીંટ ત્રણ દીકરીઓ પગલાવવાની હતી જોટલે જેટલે આગળ જઈને પાછળ પડવાનું હતું જોટલે જો પહેલેથી જોઈને ડગલું લગવા માગતા હતા. અને જો કાગલે સરોજ ૧૯ વર્ષની થઈ પણ એનું દેહાણ પડતું ન હતું મરોજ પોતે દેખાડી, તદુગત, અમલુ અને સમકારી હતી. વળી મા ગુજરી ગઈ હતી તેથી રૂનો મધા જોજો જોજો ઉપાડી લીધેલો જોટલે કામદી પણ પૂરેપૂરી હતી.

જો ગિચિતિમાં જોઈ દિવસ કંઈ પ્રસંગે સરોજ મનુભાઈને ઘેર આવી હતી ત્યારે સુરેન્દ્ર પણ દેવેજમાં ગળજો હોય ત્યાં ફરવા આવ્યો હતો જો મુખી મેડિકલ કોલેજમાં હતો. એમ. બી. બી, એમ.ના કાર્સના એ વર્ષ જોને બાકી હતા અભ્યાસ પછી જો લગ્ન કરવા માગતો હતો જોને જોઈ સાથે ગતતા મનુભાઈને આભાવિક વિચાર આવ્યો — સુરેન્દ્ર અને સરોજની જોડ માગી મળે તેમ ન. જોના પિતા નગીનભાઈ સંધ્યાગ્રહ હતા જોટલે વડદેવડની બાજુમાં ન હતી. મનુભાઈએ તે દિવસે સુરેન્દ્ર સાથે લગ્ન અંગે ચર્ચા કરી. અને યુવકોએ સાનપથી લગ્ન કરવા જોઈએ તે વાત મૂકી. સુરેન્દ્રે પોતે ભવિષ્યમાં જો રીતે લગ્ન કરવા માગે છે તેમ આનંદની વાત કરી. મનુભાઈએ હાલમાં લગ્ન કરવાની દલીલ કરી લગ્ન પછી અભ્યાસ મુખી લગ્નજીવનથી

દૂર રહેવું હોય તો તેમ કરવાની વાત કરો. સરોજ ત્યાં હતી અને બંને પાંચ દિવસથી સાથે જમતાં, ખેસતાં અને બીજી રીતે બંનેને પાતો પાણુ થતી હતી. હંવટ સુરેન્દ્ર પિતાજી કહે તો લગ્ન કરવા તૈયાર થયો.

મનુભાઈએ નગીનલાઈને પત્ર લખ્યો. આમ એ બંનેને જોવા બંધ તો દીકરે કંઈ પરિચય ન હતો. બંનેના સમાન મિત્ર, કિશોરલાઈ દ્વારા બંને એકબીજાના પત્રો દ્વારા પરિચયમાં આવ્યા હતા. મનુભાઈ એક આદર્શ શિક્ષક હતા અને સમાજસુધારક હતા. નગીનલાઈ સાગી બાળુ સરકારી કચેરીમાં ક્લાર્ક હતા અને સમાજસુધારક હતા. બંનેને સમાજસુધારના મુદ્દા ઉપર લાંબા પત્રવ્યવહાર થતા. એ પત્રો પાંચે તો કાઢતે એમ પણ ન લાગે કે બંને એકબીજાને દીકરે જાણખતા નહિ હોય ! તેમાં સુરેન્દ્ર મુંબઈ લાણવા આવ્યો ત્યારથી મનુભાઈના આગ્રહથી રજાઓમાં એ એમને ત્યાં આવતા-જતો થયો. અને આ કારણે નગીનલાઈએ સંમતિનો કારો એક પણ આપ્યો !

સુરેન્દ્ર અને સરોજનાં લગ્ન સાદાપથી થઈ ગયાં. બંનેએ બે વર્ષ સુધી લગ્નજીવન નહિ નોગવવાનો સંયમ રાખવાનું સ્વેચ્છાએ સ્વીકાર્યું હતું. સરોજ પોતે આ લગ્નથી ઘણી આનંદિત થઈ હતી. આંડસાનના ભારથી-દબાઈ ગઈ હોય તેમં સાસરીપક્ષનો ઉપકાર મનમાં માનતી હતી. તેમાં એણે ત્યારે જાણ્યું કે પોતાનાં સાસુ કમળાજી નરમ તથિયત હોવા છતાં મોટા કુટુંબનો ભાર એણે કે ત્યારે એને સ્વાભાવિક થયું કે પોતે અહીં ખેસી રહે તે કરતાં આક્રિષ્ટ બંધ તો શું ખોટું ! બે વર્ષ પછી પતિ અભ્યાસ કરી રહેશે ત્યારે એ જ્યાં ક્રેડિટસ કરશે ત્યાં સાથે રહેવું પડશે એટલે સાસુસસરા સાથે રહેવાનો પ્રસંગ ન પણ મળે. એટલે આ બે વરસ પોતે એમની એવા કરવાનો અવસર શું કામ ચૂકે ? નાની બહેન સત્તર વર્ષની હતી એટલે ઘેર પિતાને અડચણ પડે તેમ ન હતી એટલે એ રીતે પણ વાંધો ન હતો.

સરોજે કુસુમ પાસે એ દરખાસ્ત મૂકી અને કુસુમે મનુભાઈને કહી ત્યારે એમના આનંદનો પાર ન રહ્યો. યયું—સરોજ જેવાં રતો સમાજમાં કે ત્યાં સુધી સમાજ લાગ્યશાળી છે ! એમણે નગીનલાઈને એ સંબંધી પત્ર લખ્યો : નગીનલાઈએ લખ્યું, “સરોજ અમારી સેવા કરવા અહીં આવવાની ઇચ્છા જતાવે છે એ જાણી અમારા ઘરમાં હર્ષ છવાઈ ગયો. એ અહીં આવે એ તો અમને ગમે જ, પરંતુ એ અંગે સુરેન્દ્રની ઇચ્છા પણ એણે જોવી રહી. કારણ કે એને એમ ઇચ્છા હોય કે પોતાના અભ્યાસ દરમિયાન સરોજ-દાઈ સંસ્થામાં રહી વિદ્યાસ સાથે, તો એમ કરવાની સરોજની પહેલી ફરજ છે.

હુ પોતે તો વ્યક્તિત્વવાતવ્યમા માનુ છું માનવ સ્વતંત્ર ગતિ હવે અને
 એની ચરતે હુ એને મદદ કરું, એ સિદ્ધાંત ગ્રાહકોને માગ બાળકોને છૂટ
 આપુ છું સાક્ષુને મદદ કરવાની બાવનાથી પ્રેરાઈને સગળ અહી આવ
 વાનુ મહુ કે, જ્યારે મારી જ દીકરી વિનોદિની અહી ગઈની હાના ગા
 બા માથે એને જોડતુ નથી એટલે જુદી ગઈ ને! એ જો અમારી ભેગી
 ગઈની હાત તો જમાઈ અને એ બે જણ એટલે કુટુંબમા મોટો વધારો
 થઈ જવાનો ન હતો અને એની બાને કામની ગદત મગત પર તુ
 વિનોદિનીને એ ન જોડ્યુ એટલે મે જ એને મદાન ગોઠી આપ્યુ અને જુદા
 ગાખ્યા આજે એ મદદ પ્રસંગે અમારે લેગ મુદામ નાથે છે અને આજે
 પ્રસંગે સ્વતંત્ર ગઈ સુખ મારો છે એની માને એથી લાગે એ સ્વાભાવિક
 છે પરંતુ હુ વ્યક્તિને એની ચરતે મદદ કરવામા માનુ છું એટલે દીકરી
 અજે મને સંતોષ કે અને અને તેટલી એને મદદ કરુ છું

‘ તમે લખ્યુ હતુ કે સુરેન્દ્રના લખમા એની મોટી મહેન, તાગજો
 સારી મદદ કરી હતી પરંતુ એ તાગને પણ વિનોદિનીની જેમ બા માથે
 ગોઠતુ ન હતુ અને એની બાન સ્વાવગનો એક માસ બાકી હતો અને
 ગિસાદને દેશ-સાસરે ચાલી ગઈ હતી જમાઈ તે વખતે અભ્યાસ કરતા
 હતા, ધરમા વવાણને બીજી બે વતુઓ કામ કરનાર હતી એટલે એમને
 તાગ મારી પાસે ગઈ તેનો વાધો ન હતો છતાં તમને મહુ કાઢી લાગી
 કે તે મારી તાગ એની બાન એ ગિયતિમા મૂકીને દેશ-સાસરે ચાલી ગઈ
 ને એની ઇચ્છા પ્રમાણે મે ટિકિટ ખરીદીને સાસરે વળાવી સાચુ કહુ
 છું, મને તે ઘડીએ એના પ્રત્યે બિલકુલ રોષ ન હતો! ’

“ એટલે સુરેન્દ્રને જો એમ ઇચ્છા હોય કે સગળ કોઈ સરથામા ગઈ
 વિકાસ સાધે તો સરોજે તેમ કરવુ અગર એવુ ન હોય અને એને અહી
 આવવુ હોય તો તમે પાસપોર્ટ અને મીજી વ્યવસ્થા કરશો એની ટિકિટ
 વગેરે તમે ખરીદશો ને મન રક્ષમ જણાવશો એ ખર્ચ એના પિતાએ
 ઉપાડવાનો નથી! ”

આ પત્ર મનુભાઈએ સરોજને બીડચો અને સુરેન્દ્રની ઇચ્છા પૂછી એણે પત્ર
 લખ્યો કે, ‘ માબાપની સેવા કરવા સરોજ જવાની ઇચ્છા મતાવે કે એમા
 એનો પૂરતો વિકાસ થઈ ગઈશે હુ એ જ બાપની કેળવણી લેઈને ઉછર્યો
 છું પછી મારી કોઈ ઇચ્છા સરોજ ઉપર મારે લાદવાની ન હોય સરોજની
 જો એવી કોઈ ઇચ્છા સરથામા લાવવાની હોય તો મને વાધો નથી! ’

મનુભાઈને અતિ આનંદ થયો — આ આખું ઘર એકબીજાને દોરો ચેક આપે તેવું લાગે છે !

નગીનભાઈના પત્રમાં પોતાની બે દીકરીઓને મા સાથે ન ગોઠવું તેનાં ઉલ્લેખ આવતાં સરોજને સામાન્ય રીતે સામુના સ્વભાવની પિછાણ મેળવવાનું કુતૂહલ જન્મ્યું. સરોજના મોસાળમાં કમળાબાનું પિયર હતું એટલે એ ત્યાં ગઈ ત્યારે એને જે રિપોર્ટ મળ્યો તેથી એ ફફડી ગઈ. બહુ કડક સ્વભાવનાં છે, નગીનભાઈ સુધારક હશે રહ્યા પણ તે જૂના વિચારનાં છે, એ દેશમાં ફાત તો લેવડદેવડ વગર લગ્ન થવા ન દેત, આપદીકરો એક બાળુ એટલે આમાં એમનું કંઈ આશ્ચર્ય નહિ, પરંતુ તું ત્યાં જઈશ અને તારી પાસે થોડી જાણી અને ઓછાં કપડાં જોશે એટલે પેટ પાણી પડવા દેશે નહિ !

અસ, યદ-રહ્યું ! સરોજના સાસુ પાસે જવાના હિમંગ ઉપર ફંફું પાણી વેડાઈ ગયું. સરોજ આમ વળી બહુ મુશીબ એટલે એને થયું કે પોતાનાથી સાસુનો આંધા આદળો તાપ વેડાશે નહિ. તેમાં એણે પ્રસંગ મળતાં તારા-બદેનને પૂછ્યું. તાગબહેન પણ ચોખ્ખાઓલાં એટલે બાની વાત હતી છતાં કંઈ છુપાવ્યું નહિ અને કહ્યું કે, ‘કમળાબા કદાચ બીજું બધું સહી છે, પણ એમનું અભિમાન પોષાય એટલાં તારી પાસે જાણીશો-કપડાં નહિ જુઓ એટલે ખિન્નવાનાં. હલુ એ તો મનમાં એમજ જાણતાં હશે કે સાદુ લગ્ન થયું છે એટલે કંઈ લેવડદેવડ થઈ નથી, પણ તારા પિતાએ કપડાં-જાણીશો તો ‘પૂરતા’ ક્યાં હશે. દેશમાંથી કાઢી નવી વસ્તુ કંપાલા આવે એટલે એનાં કપડાં-જાણીશો જોવા જનાર સ્ત્રીવર્ગનાં કમળાબા પ્રમુખ ! એ એમાં ઓડીટ કાઢ્યા વગર ન રહે. એમની ગેરહાજરીમાં બીજી સ્ત્રીઓ દીકા પણ કરે કે, હવે એમની વસ્તુ આવશે ત્યારે એમને છીએ કે શું જરૂરવગત લઈને આવે છે ! એટલે બીજી સ્ત્રીઓ પોતાની દીકા કરશે એ બીકે પણ કપડાં-જાણીશોની એમને ઇચ્છા રહેવાની અને એ તારી પાસે નહિ જુઓ કે તે-ઘડીથી જ એમને અને તારે શ્રીજણેય મંડાવાના !’

સાસુની સગી દીકરીએ જ આમ મતઅનુભવ કહ્યો એટલે સરોજ ફફડી ઊઠી. આફ્રિકા જવાના એના કાઠ કમી ગયા, અને એ મૂંઝાઈ ગઈ — પોતે જતે જવાની ઇચ્છા ખતાવી, સસરાએ અને પતિએ સંમતિ આપી, હવે પોતે ન જાય તો કેવું ખગમ ! અને, જાય છે તો.....એ રિયતિમાં મનુભાઈએ એને પત્ર લખ્યો કે સુદેન્દ્રની ડા આવી ગઈ છે માટે તું અહીં આવી જ. ફોટો પડાવી પાસપોર્ટ તૈયાર કરાવવાનું કામ પતાવી દેજો.

સરોજ આવી તો ખરી પણ આત્માની માથે ડુમ્મર પામે રડના લાગી !
 એની આ મુશ્કેલી જણાવતો પત્ર મનુભાઈએ નગીનબાઈ ઉપર નખ્યો.
 પત્નીના સ્વભાવનું પૃથક્કરણ કરતો એ પત્રનો જવાબ નગીનબાઈએ નીચે
 પ્રમાણે લખ્યો. 'કમગાના સ્વભાવની વાત માલગાને સરોજ જી રહ
 તે જાણ્યું મારા ૩૦ વર્ષના તેની સાથેના મહાચાંચ અને અનુભવે તદ્દન
 નિષ્પક્ષપાતથી જાતી યોજીને દલી શકું કે કમગાને કોઈની સામે ન બને એવ
 ખામ કાઈ નથી અને મામે પરો કમગા માથે મનવું-નિભાવનું મુશ્કેલ છે,
 એવા બંને વિરુદ્ધ મતો તદ્દન ખોટા છે એમ પણ ન દલી શકું છતાં
 ગોટનું તો ચોક્કસ કે સામો પક્ષ થોડીકાં જી આમાન્ય જુદીને ઉપયોગ
 કરી દક્ષતાપૂર્વક કામ લે તો કમગાને માથું આપે તેટલી અનફૂલ કરી લવી
 સહન પણ છે'.

હમેશાં તો નહિ પણ કોઈ કોઈ વાર કમગાનું ખમી જાય, એનો દુઃખ
 જેવો સ્વભાવ ખાટો થઈ જાય ત્યારે ખામોશથી એની સાથે જળજી લેવાની
 કળા જેને વાપરતા આવડે તેનું પાછાં એ ખામમાં મધ જેવા મીઠાં લાગે
 ગોવા છે'.

‘આ ઉમરે અને અમુક મંત્રેગોમા એનો સ્વભાવ નિશ્ચિત પામે એ
 પણ મને તો સહજ લાગે છે બધાં વડે ગાગે આત્મવ હોઠગંતે જન્મ
 આપી, ઉછેગેને સાસાગિક ચિત્તાને જવા દેતાયે, કમ જેવા અને
 જીજ્ઞા એવા વ્યાધિઓનાં બોગ થઈ પડવા માદા હા કે સાજા હા, ૮૦
 ન્તલના દૃઢ રાગીરે ૧૦થી ૧૫ કલાક સુધી સતત વૈતરુ ધસડતા કોઈનોયે
 સ્વભાવ ખગમ થઈ જાય તો તેમા આશ્ચર્ય પામના જેવું જ છે’ તેમા
 કોનો વાક ? એને ન્યાય આપવાઅપાનવા સારું હું તેની વકીલાત ન કરું
 તો સાચે જ પાપમા પડ'.

આટલું આટલું હું સમજું છું તો પણ કોઈ કોઈ વાર મારી દિમતનો
 પણ કેડો દેખાય છે તો વિનોદિની-તાગ જેવા મારા ઠોકરાન કમગાના
 સાથે ન બન્યું હોય તો તેમા એ નાદાન બાળકોના પણ વામ જો ?
 એમા પણ તફાવત તો છે જ તાગ અને વિનોદિની નાનપણથી દેશમા
 દાદીમા પામે રહી અમાગથી વિખૂટા પડેલા જ્યારે જીજ્ઞા બધા ઠોકરા હજી
 સુધી કમગાની છાતીએ વળગ્યા હોય તેવા વર્તન તો બધા ઠોકરા સાથે
 સંખ્યુ પણ છાતીએ વળગેલાં (કાયમ પામે રહેના) ઠોકરા તેગના સ્વભાવથી
 સહેવાઈ ગયેના એમને કશુંયે અજાણું ન લાગે-સ્વાભાવિક લાગે ભાડવા
 ખેસે ત્યારે દરેકને કેટલુંયે લાડે ! સુરેન્દ્ર દેશમા ભણવા આવ્યો ત્યાં સુધી

એવડા મોટાને પણ ભાંડતાં. હવે તે વિખૂટા પડ્યો, મોટા ચલે, બલિષ્ઠમાં કમાવા માંડશે ત્યારે કદાચ પ્રસંગોપાત બેશું રહેવાનું થાય અને કંઈક કમળાખાનું વર્તન સારું ન લાગે તો તેણે સમજવું જોઈએ કે — મોટા રહ્યાં, તેમનો સ્વભાવ ન બદલાય. એટલા દયાભાવની અપેક્ષા જેમ મારાં બધાં બાળકો પાસે હું રાખું છું તેમ પુત્રવધૂ ચંદને મારી દીકરી અનેક સરોજ પાસે પણ રાખું છું!

મનુભાઈએ આ પત્ર સરોજ ઉપર ખીડ્યો. એમાં કમળાખાના સ્વભાવની વાત કર્યા ઉપરાંત ન આવતું હોય તો સરોજ મુક્ત છે એમ કારો એક પણ હતો જ. સાથે પોતાને કંઈ જોડું નહિ લાગે તેવી ખાત્રી પણ આપવામાં આવી હતી. પરંતુ દયાભાવની અપેક્ષા પુત્રવધૂ પાસે સસરા રાખે છે એ લીટી વાંચતાં સરોજ એની મા મરી ગઈ ત્યારે જે યોધાર આંસુએ નહોતી રડી તેટલું રડી બેઠી! એના દિલમાં એક લાગણી વધી રહી હતી કે, આવા સસરાની છત્રછાયા નીચે કમળાખા વિષેના ખાસો આપે તો પણ મીરાંની માફક જરૂર પોતે મટમટાવી જાય! સસરાનો દયાભાવ ન હોત તો મારું લગ્ન થઈ શક્યું ન હોત એટલે ખરી રીતે મારે એમના દયાભાવની હમેશા માટે અપેક્ષા રાખવી જોઈએ, તેને બદલે એ પોતા પાસે ગાગતા હતા! સરોજનું અંતર સસરા પ્રત્યેની લાગણીથી વલોવાઈ જતું હતું. અને એથી કુટુમ્બની લાગણીથી યોધાર આંસુ આંખમાંથી જલે જતાં હતાં!

પાસપોર્ટ તૈયાર થતાં એ આફ્રિકા જવા ઉપડી ગઈ. જે બહીની એને બીક હતી તે ધંડી આવી પણ પહોંચી. દાદ કાકોને બેસી રહ્યું હોય તેમ સ્ત્રીમંડળ બેશું ચંદને કમળાખાને ઘેર વહુ અને કપડાં-જશુશો જોવા આવી પહોંચ્યું. સરોજે જે કલ્પના નહોતી કરી તેવા બચાવ કમળાખાએ કર્યો: 'શું મારું કરમ તમને જલુશો અને કપડાં બતાવું! વિચારી વહુ બધું લેધને મુંબઈ સુધી આવી જતાં મુરંદે એની પાસેથી એ બધું ત્યાં ખૂંટવી લીધું. એણે કહ્યું — મારે એવો હડારો લેધને નથી જવા દેવી. પછી મારા સાથે લગ્નનો અર્થ શો!'

ચિના — આછા — લવાજમ ફંડમાં મદદ

શ્રી. એસ. એન. અમીન ડરખત તરફથી શિ. ૨૦, આકરોલના શ્રી. બાલાજીભાઈ શંકરભાઈ પટેલ તરફથી તેમના સફળ પિતાશ્રી શંકરભાઈ કિશોરભાઈના પુણ્ય નિમિત્તે રૂ. ૫, લીમ્ડમાં રહેતા શ્રી. મનુભાઈ લક્ષ્મણભાઈ પટેલ તરફથી શિ. ૪, મળ્યા છે જે સાભાર સ્વીકારી તે ખાતે જમા કર્યા છે.

ગોરધનભાઈનું ઘર

નાનુભાઈ દ્વે

ગોરધનભાઈનું ઘર તમને ગમે તે જતાં તમારી ઈન્જિનના હોય છતાં ગમમા નાખેલ થાય એટલે એ વગર ઉપર તમારું ધ્યાન જવાનું જ. એમની પગેલાગત પણ મારી એટલે ગમતા મહેમાનો એમને ત્યાં કેદે આપણી માટે પણ જરાના ખર્ચ અને દેદ મહેમાનને ગમવાળા આપણે મહાન દેખાડવાના કેટલું મજબૂત બાવડામ, કેવી દડક, કેવા મલાજો, કેવી સુગંધિત ચચના.

પણ ગોરધનભાઈનો છવ આ ૪૦ ઉપરથી કોડી ગયો હતો. એમને અહીં કાચનું ન હતું એમના દીકરાઓને તો ત્યાં જંગલે ગમતું નહિ. અને સોંપી નાના દોકરાઓ તો ત્યાં આવવાની વાત નીકળે તો ધમીને ના પાડતા, 'અમારે તો જમું જ નથી ખમ, યજ્ઞ ગ્યુ ?'

ગ્રાંથે ગોરધનભાઈને પૂછ્યું એ ખરું, 'ભવા માણસ આ શું ? આતું કપાળુ ધર - એમા તમે કાંઈ આંધા નહિ, ગેદો નહિ, એ શું ?' અને જવાબ દેનાં ગોરધનભાઈ યગી વાર ગોણના જ નહિ, એલે તો દેહારી નાખતા. એમના હોડ સુધી દડવાશ આવી જતી, ૫૦૦ દુ.ખ અને શબ્દો મનમા પાઠા ધરવી દેતા.

ગોરધનભાઈને વાગતું તો ખરું કે અહીં જ નહીં તો ફિયુ ચારુ. પણ પોતાનો પરિવાર હોડો એલા ગહેવાનું મુશ્કેલ લાગતું. દોકરાઓ અને એમના કુટુંબોમા વાત નીકળતી તો એમનાથી જવાબ આપી શકાતો નહિ. એ બધાનું - હેયુ એમ હતું કે એ ૪૦ આપણે કોડી દો. એ ગહેવું જ નથી તો એને ગમવાનો મમત શા માટે ?

પણ શાથી ગહેવું નથી એ જાન આવતી ત્યારે જાણે એ વગમાં આપણી દુનિયાની ખોડો નીકળતી કેદ ગમતા ઉપરથી શરૂ થતું હોવાથી એને અગલું જ નથી એક તો એટલો મોગ છે કે અને કેડે જીભા હોય તેને વાત ક્રતાયે કાચ નહિ ગોરધામા કેદ ઉચે જાણિયા મહેલા જે પણ તેમથી નથી આવતો ઉત્તમ કે નથી દેખાતું આકાશ ઉપર જવા માટે ત્રણચાર દાંડો મહેલા તો છે, પણ તેથી તો ઉપરનો અને નીચેનો એકેય આંગે ગોરડો ચત્રાંત ગણી નથી એની અદર અવગજવા આવી જાય છે.

અને ગોરડો સારો હોય તોયે કપાઈ જાય છે." એક વાત ગોરડાને જરૂરી પાડી નથી, જે છે તેના ઉપર લોખંડી જાળીઓ લગેલી છે અને એ બધીમાં ધૂળ જમાવેલી રહે છે. ઝડપી છે પણ સાંકડા, કમાનો કાઢેલી છે પણ કલાયુક્ત ન ગણાય. ગોરડાના ખૂણામાં જ ચોક્કી મૂકેલી છે, ત્યાં જારી રીતે જ હોય. આવડા મોટા ઘરમાં સંડોસની અગવડ તો ખરી જ ને! બાથરૂમ ક્યાંથી કાઢવા? અને જમવાની તો રૂમ જ ના મળે. રસોડામાં જવું એટલે જાણે સગવડ થઈ સમજી લ્યો. અંદર કાણ બેઠું છે તે ધારીને જુઓ તો જ સમજી પડે, નહિ તો દેખાય ધુમાડો ને અધારું બેજ.

હોકરાઓ દસતાં દસતાં કહેતા કે આ તે ઘર-ઠંડે કે સંતાઈ રહેવાની જગ્યા! બહારથી મોટા ફિટલા જેવું, અંદરથી ચૂકા જેવું, સ્વભાવને જડ અને શરીરને આગસુળતાવનારું, અમગીની ભરેલું, આ તે ઘર છે કે મોદામ!

ગોરધનભાઈએ યોજના કરી, જે દાદર કાઢી નાખીએ, જે બાથરૂમ બનાવીએ, કંનેક જારીઓ મૂકવાયે તો! ગામવાળા કહે, 'મોટા, જોજો એવી ભૂલ કરતા. ઘરને કાચાવશે નહિ. એ તો બંધાવનાર બંધાવી ગયા, હવે કાણ કરે કે આયુ? હોકરાઓ કહે, 'તમે એ પીડા જ છોડી દો. એનો ધાટ હવે બદલાઈ રહ્યો! એમાં એના સુધારા કરો તોયે એનો અસલ સ્વભાવ છૂટવાનો નથી. એ કરતાં તો પથરાવી દો ને-કાંઈ મળે તો.'

ગોરધનભાઈએ વાત વહેતી મૂકી કાંઈ નીકળે તો ઘર આપી દઉં. 'ગારે કશી બીડ નથી, પણ વાપડ નહિ ને વાપરવા દઉં નહિ એ જો બોલું. મને તો બધાને એનું પડે એવું જ કરવું છે.' ત્યારથી જે લોકો એવા આવતા થયા તેમની નજર બદલાઈ ગયેલી દેખાતી. કન્યાને પસંદ કરવા જાય અને જેટલી ચોક્કસાઈ કરવી પડે તેનાથી વધારે દરકાર લોકોએ બતાવવા માંડી. અને નીચે ઉતરી અંદર અંદર ઘૂસપૂસ કરી લેતા કે 'અમ્મા, રજુ સાર્થક થાય એવું ઘર છે એની ના નહિ. જાણે હજુ એને બંધાવવાને પૂરો દાયકોયે પીતો નથી એવું આગાહ છે.' ભાવમાં ફેર ધણે રહી જતો અને મહાન હજુ ગોરધનભાઈનું જ રહ્યું હતું. વસતિમાં, એમાં જે ડાશીઓ જ રહેતી, એટલે ઘર સાવ નિર્જન લાગતું. ચોમાસાની મેઘલી રાતે કોડિયું સફાઈતી ડાશીઓને કાંઈ રજુ પૂછતા આવે તો ભીંતો ઉપરના મોટા પડખાના જોઈ લોકો ચોંટા ઝડતા, 'અડી માણસો એકલા જ હશે કે બીજું કાંઈ પણ સાથે ભરાઈ બેઠું હશે?'

એક વાત અપેક્ષા કરવાની જરૂર છે. ગોરધનભાઈને કુટુંબના સુખમાં પોતાનું સુખ જડે છે. એમણે બીજાનાં મન કોયારાને એ જ ધરમાં પડ્યા ગહેવાની શ્રદ્ધ નથી કરી. એમને બીજા ઉપર આશ્રય કરવો નથી દાગળ કે એ જાણે છે કે આશ્રયવશાત્ થોડો વખત ગાફૂં ગયડો, પણ માર્ગ દાખરામાં પ્રગતિ નહિ થાય. એમનાં પુત્ર પુત્રીઓનું એવું માનવું હતું કે જિંદગીમાં અજાયબો નોતરવાની કે નિભાવી લેવાની શક્તિ રાખી એ ધણું અગત્યનું નથી. આ ગીતે ગહેવા-શુભવાથી ખડતલપણ નથી આવતું, પણ પ્રમાદ આવે છે જ્યાં પ્રગતિ ના હોય ત્યાં ગમે તેટલી શાંતિ હોય તોયે શા દામની? આપણે તો દામ જોઈએ, આશા જોઈએ, નવીનતા જોઈએ કેટલી ઝડપથી દુનિયા આગળ ધપી ગઈ છે એ જાણવા પછીયે આપણે બધા-જવાનો શાંતિ અને સંરક્ષણ માગીએ તે વાજબી ના બણાય. અને જેને અનુગતુ માન્યું તેમા ગળાખૂંડ પડ્યા ગહેવું પડે તેના જેવી બીજી અધમ લાચારી શી હોય?

ધરના દાદગ, જાગેઓ, ચોકડીઓ સામે એમણે ધાર્યું હોત તો વિરોધ કરી શકત ગોરધનભાઈની શક્તિ પહોંચતી હતી અને ધાર્યા ફેરફાર કરવી આપવામા કશું મુશ્કેલ ન હતું. પરંતુ પરિવારે ગોરધનભાઈને એમ કહ્યું આટકાબ્યા અને ગોરધનભાઈ માની ગયા એમા એક ગદબ્ય હતું. એટલેટલા ફેરફારે વચ્ચે જૂનું ધર ન તો પોતાની અમલ લાક્ષણિકતા ગમી શકે કે ન તો એને એવા નવીનતા મળી જશે જેથી એમા ઉદ્ધાસ ને ચેતન ભરેલા દેખાય. પછી તો મેળ કે દગ વિનાનું એ ધર વખત છે ને વધારે અગળામણું લાગે. ઊંડે ઊંડે ગોરધનભાઈના મનમા વર તરફ મમતા હતી એ બધા જાણતા હતા. એક ગીતે એ ધરની આમર બધાયેલી હતી. પરિવારના સંપર્કનું એ ધર મુખ્ય દાગળ છે એમ પણ કેટલીક વાર બોલાતું. કોક ધમકી પણ આપતા, 'એ ધર છે તો બધું છે. જવા દો એક વાર ને પછી જોઈ લેજો કે આટલા પરિવારમા કોણ ફેરું છે તે સમજાશે નહિ. બધું વેગવિગેર થઈ જશે' પ્રતિષ્ઠા ને નાણાની તુલામા ધર જોખવાને બદલે ગોરધનભાઈએ કુટુંબના સંપર્ક માટે જ આશ્રય ગમ્યો હતો અને હજુ સુધી ઝો નિર્જીવ લેવાયો ન હતો પણ, એમ કયા સુધી ચાલી શકે?

આ ગોરધનભાઈના ધર જેવી લગભગ આપણા સમાજની ગિતિ છે, એની યાદ આપવા ભાગ્યે જ જરૂર હશે

વાર્તાસૃષ્ટિ

સોળાંડવાળાનો બંગલો,

અહવા લાઇન્સ,

સુરત, ૧૫મી જૂન ૧૯૪૯.

પ્રિય ભાઈશ્રી,

સહેજ પથ સીધા પરિચય વિના આ પત્ર લખવાની હિંમત કે ધૃતતા જે કહેા એ કરી શક્યો છું એનાં એ કારણો છે—આપનાં કેટલાંક પુસ્તકોના વાચન પછી હું આપનો પ્રશંસક બન્યો છું તેથી ને પુસ્તકો વાંચ્યા પછી કોઈલા કેટલાક પ્રશ્નોના ઉત્તર આપને જ પૂછવાની ઈચ્છાથી.

ઉદાહરણ એ—ત્રણ દિવસોમાં જ મેં આપનાં ‘ધરતીનો અવતાર’, ‘જનમટીપ’ ને ‘આમચિત્રો’ વાંચ્યાં. જે કે આ પહેલાં પથ આપની મેં ધણી પ્રશંસા સાંભળી હતી પણ આ વાચનથી એ પ્રશંસા સ્ત્રાવી પુરવાર થઈ ને હું આપનો પ્રશંસક બની ચૂક્યો છું. ‘ધરતીનો અવતાર’ મને ખૂબ ગમી. થોડાં જ પાત્રો ને સાત સાદુ ને સાચું વસ્તુ લઈને, સાદી ભાષામાં આપે આમણવનનું જે ચિત્ર બિડાવ્યું છે એ મને સુરેખ, તાદરશ ને ત્રીણવટભર્યું લાગ્યું છે. આમણવનમાંથી બિડાવાયેલી એક કથા કહેવા ઉપરાંત આ નવલ-કથા એક અતિ અગત્યનું કાર્ય કરે છે—ને તે આમણવન ને ગામડાંની ‘શહેરી’ પ્રજાને પરિચય કરાવવાનું. આમજનોનું જીવન એનો ઉચ્ચતા ને નાનમ, વીરતા ને નમ્રતાઈઓ, આનંદ ને શોકસહ, જેવું છે એવું આપે રજૂ કર્યું. મે. ગામડાંઓ ને ખાસ કરીને આપની કથા ગુજરાતનાં જે ગામડાંઓમાં વહે છે તે વિષે હું જાણું નથી જાણતો. પુસ્તકો સંતોષી શકે એટલી ‘દહે, ગામડાંઓ વિષે વધારે જાણવાનું માટે’ ઓત્સુક્ય આપનાં પુસ્તકોએ સંતોષ્યું છે ને તેથી જ તો એ પુસ્તકો મારે માટે વધારે મહત્વવાન બની રહ્યાં છે. આપની કલમે ઉપજાવેલાં કેટલાંક પાત્રોએ મને ખૂબ આકર્ષ્યો છે. આકળા-અધીંગા ને તેવા જ પ્રેમાળ છીતાબાવા, સુંદર બાંધાવાળા રૂપાળીનો ગેમત્ર ને ચંદોતો ભીમો, રવજી મોહાની દીકરી, સાંદને નાયનારી જનજરમાન ચંદા, રાયસંગની સદાય જીવાન નંદુ ને આધરની ઉજમ બધાંયે મને આકર્ષ્યો છે. આપનાં પુસ્તકોનું બીજું આકર્ષણ મને એનાં પાત્રો વચ્ચેની વાતચીતમાં રહેલું લાગ્યું છે. સાદી ને ધરગથ્ય ભાષામાં મૂકાયેલી, ને

તેથી જ મામજનોના મુખમાં આદર્શ લાગતી ને આદર્શતા આપે ખડા ઝેરના વાતાવરણમાં દીપ્તી ઊડતો એ વાતચીત ખૂબ અમરમાર જતી રહી છે મુનસીબના ભાઈ શબ્દોવાળી ને પ્રતિભા ઝગતા સવાળા મને મોંથી અમર-કાન્ડ લાગતા હતા પણ અવાદનો આ ઝાત ને માંજ-માંગે પ્રકાર પણ એટલો જ અમરકર્તા બની સકે કે એમ આપના પુત્રને પછી હું માનના વાગ્યો છું. અનુભવે ને ઉમ્મરે દૃઢ છીતાંવાવાની શ્રદ્ધાથી ગળુકની અનુભવ-વાણી હતું મારા કાનમાં મુજબે જ—

“અત્તી એક બીલુ કાઈ નથી પણ ધગતીનો અવતાર કે... ધખી ને એને હાત ગળીને દેખવે તો એ કદી દગો ન દે”

“અત્તીના કેપ જવાના દોડ જ નહીં વડા મા’ તમે તો ધગતીનો અવતાર છો” વધતા બુદ્ધિવાદને જાહેરને કહી જતી છીતાંવાવાની આતડીને સાફ માત્ર ગાધરે જ નહીં પણ બધાં જ બુદ્ધિવાદીઓએ કાન દબને સાભળવા જેવા છે—“તાગમાં બુદ્ધિ ભરે રહી પણ ધગતી બુદ્ધિ કગતા દેવાની વધ બૂખી છે.” ‘ધગતીનો અવતાર’નો આપે આલેવો સુખદ અત મને ગમ્યો, એ વાચનને પામ લગાડી જાય છે અને કાળીને એમવના પ્રેમનો અધિકારી મનતી ને પ્રેમના પ્રતિક ગામની માતા મનતી બતાવીને આપે જાણે છીતાંવાવાની શ્રદ્ધા મર્તિમન દગી છે નુખી અતના વિરોધાભાસમાં ક્યાનુ દારૂ ને રૂપાળીની તપશ્ચર્યા જાણે દીપ્તી ગે છે... ઝાઝુ બખીને હું વધારે વાણુ નહીં મર, મને શું ગમ્યું તે વધારે લખાણથી વર્ણવવા બેસું તો હું મન્ય આપની ધીગજને મોટીએ ચડાવી દઉં. એટલે વિનંતિ કે જે લખાણ છે તે આપની કૃતિઓના નિવચનરૂપે નહીં પણ મારા જેવા પ્રશસકોની પ્રશસા શેના પર નિર્ભર છે તે સમગ્રવાના પ્રયત્નરૂપે સમજાવો

આપ ઉત્તર આપવા સમય કાઢ્યો એની ચદાસદ હું મારા પ્રશ્નો પૂછી લઉં.

(૧) આપના પાત્રો બુદ્ધિવાદ પ્રત્યે જેવા અણગમો બતાવે છે તેનો જ અણગમો આપ પોતે પણ ધનવા ના

(૨) આપના પુત્રમાં કાછક દેકાણે વિજ્ઞાન ને એના સાધનો પ્રત્યે, ખામ કરીને પાશ્ચાત્ય દગના ડોક્ટરો વિષે અશ્રદ્ધાનો મગ ઊડે છે આપ પોતે પણ વિજ્ઞાન પ્રત્યે અશ્રદ્ધા સેવા છો?

(૩) એવરો, ધગતી, દોગ્દાખર ને ઝાડમાં અમીમ ને ઊંડો આગ્યા ધગ વતા, ‘સન્દૃત’ માનવોત ગાલિશ લાગે એરી શ્રદ્ધા ધગવતા છીતાંવાવા જેવા પાત્રો હજુ પણ ગ્રામજીવનમાં જેવા મળે ને એમની શ્રદ્ધા ગામડાઓને દેશી રાખે ને, એમ હું માનુ છું.

(૪) 'જનમટીપ' માં વર્ણવાયેલી ચંદા, જેવાં ડારતો તે જનજરમાન સ્ત્રીપાત્રો ગામડામાં હોય છે? એ સાચેજ એવી સ્ત્રીઓ પાકે તો ધન્ય છે ગામડાને. 'જનમટીપ'ની શરૂઆતમાંજ બીમાને ચંદાનું આપે વર્ણવેલ તોફાન ગામડાના ખેતરમાં થાય એ વાસ્તવિક છે?

(૫) જેહરા ને વારેચા કુટુંબ વચ્ચે આપે વર્ણવી છે તેવી વેરની પરંપરા હજુ પણ જોવા મળે? આપે વર્ણવ્યું છે એવું ખમીર હજુ પણ એટલાજ પ્રમાણમાં જળવાઈ રહ્યું છે? એ ખમીર વિશે આપની શી માન્યતા છે?

આ પ્રશ્નો મારી ઉત્સુકતા આપને દાઢે પૂરી પડાવવાના એકમોત્ર હેતુથી પુછાયા છે.

પત્ર પૂરે કરના પહેલાં મારી ઓળખાણ આપું તો અરથાને ન ગણાય- હું ૧૬ વર્ષનો છું, 'ન' ગામડું ન શહેર એવા સંરતનો વતની છું, અભ્યાસરે મુંઝઈ-રહું છું.

ગુજરાત આપની પાસેથી હજુ ઘણી ઘણી આશા રાખે છે ને તે પૂરી પાડવા ઈશ્વર આપની દલમમાં વધુ ને વધુ કૌવત પૂરનો રહે એમ પ્રાર્થુ છું.

સિ. જસાદુર શાહના એક વક્ત

તા. ૨૨-૬-'૪૯

જુવાન મિત્ર જસાદુર,

તમારો પત્ર મળ્યો છે. તમારો પત્ર વાંચતાં, પોતાની કૃતિનાં વખાણ વાંચી ક્યા લેખકને દર્ષ ન થાય? માને એના બાળકના વખાણથી જેટલો દર્ષ થાય છે તેટલો લેખકને થાય છે. અને એ રીતે મને પણ આનંદ થયો. મારી કૃતિઓ વિવેચકોએ વખાણી છે, મિત્રોએ પણ પ્રશંસા કરી છે, પરંતુ અમૃત પીતાં કોઈ ધરાતું નથી તેમ એનાં વખાણ સાંભળતાં લેખક નથી ધરાતો. તેમાં તમારા જેવા સાવ અગ્રણ્ય યુવક તરફથી એ દારજેજ પત્ર આપે, એવા પ્રસંગો અવારનવાર અન્યાદર છે, ત્યારે સાચેજ અતિ આનંદ થાય છે. પત્ર વાંચતાં, તમે વાર્તાને જે રીતે સમજ્યાં છો, એ જોતાં તમારી ઉંમર ૧૬ વર્ષની હશે તેમ દરખાજ ન આવે. મોટી ઉંમરના, અભ્યાસી વાચક તરીકે તમારી જાણ પડેલી, પરંતુ આટલી નાની ઉંમરમાં તમારામાં આ દષ્ટિ છે તો બંધિષ્યમાં સારા વિવેચક થાઓ તો નવાઈ નહિ પામું. વાર્તા લેખક સફળ જનો તો તો વળી એાર આનંદ. પણ તમે કોણ

હો તે જાણતો નથી, અડવા લાઈન ઉપર રહો હો એટલે શ્રીમંત વેપારીના પુત્રાં તો, સાહિત્યમાં પાડવાની મારી ધમ્મી વેપારી પિતાને ટાપ જેવી જ લાગે ! *

તમને 'ધરતીનો અવતાર' ખૂબ મમી છે ત્યારે બીજા વાચકોને બીજી મમી છે—પ્રમાણમાં. અને એ ગીતે મારા જેવાને દરેક કૃતિનાં વખાણુ જુના જુદા વાચકો પામેથી સાબળવાનાં મળતા સંતોષ થાય છે કે મારાં જ્યાં સતાનો સારા છે !

હવે તમાગ પ્રશ્નો ઉપર આતુ. (૧) મારી નવલકથા—'કળિયુગ' વાંચી હોત તો તમને આનો જવાબ મળી રહેત. એમાં રામગાય, કપિલાજીન જેવાં બુદ્ધિશાળી વ્યક્તિઓ કેટલી સારી છે તે જોઈ શકાય છે. હાલ મારી ત્રણ લાખી વાર્તાઓ છપાય છે—'કાશીનુ કરવત' પુસ્તકનું નામ છે. એકાદ મહિનામા બહાર પડે. તેમા બીજી વાર્તા—અકળલીલા—છે. તેમાં જ્યાં પાત્રો બુદ્ધિવાદી છે અને સારા છે. એટલે મને બુદ્ધિવાદ પ્રત્યે અણુગમો છે એવું કંઈ નથી. મને માણસાઈ પ્રત્યે માન છે અને એ દુઃ અભણ અને બુદ્ધિશાળી બંનેમાં જ્યાં જોઈ છું ત્યાં માયુ નમાવું છું. માણસાઈ વગરની બુદ્ધિ મારે મન ફૂરી બદામ જેવી છે. આશા છે કે આટલાથી તમને સંતોષ થશે.

(૨) વિજ્ઞાન પ્રત્યે મને અશ્રદ્ધા નથી. તેમ પાશ્ચાત્ય દુનિયા ડોક્ટરો પ્રત્યે પણ નથી પરંતુ આપણા વૈદકમા શક્તિ નથી એમ એકતરફી વલણ ન હોવું જોઈએ એવો મારા પુસ્તકોનો સૂર દશે. વળી જો એ ઉપર સાવ અશ્રદ્ધા બતાવી હોય તો તે એ કંમે ઉઠેલા પાત્રે બતાવી દશે—દાખલા તરીકે છીતાળાવા જેવા અને એમા લેખક સમત છે એમ માનવું ન જોઈએ.

(૩) મારા પુસ્તકોમા આવતા પાત્રોના લગભગ ૯૦ ટકાને મેં નજરે જોયેલાં—અનુભવેલાં છે. એમા વાર્તાકાગની કલ્પના પુરાય તે ખરું. છીતાળાવા ચાર માસ ઉપર ગુજરી ગયા. એમના બાપ (જેસગ)ને હાર્ટ ફેઇલ થયું—વિમાન આગ્યુ એમ મેં વાર્તામા લખ્યું છે, તે મારું કથન પ્રભુએ સાચું પાડ્યું હોય તેમ જન્યુ ૭ માસ ઉપર તે હાર્ટ ફેઇલ થતાં ગુજરી ગયા ! મેં તો એમનું ભણુ જીવન જોઈને એ કલ્પના કરી હતી જે પ્રભુએ સત્ય બનાવી ! એટલે આજે પણ છીતાળાવા જેવાં પાત્રો છે.

* ભાઈ જવાહરે બીજા પત્રમા લખ્યું છે—'મારા પિતાથી વેપારી નથી. હેટલાં ૨૦ વર્ષથી શિક્ષણના ક્ષેત્રમા છે. ત્રણ વર્ષથી નથી તાલીમ અને વર્ધા યોજના અનુસાર 'જીવન ભાગતી' શાળા શરૂ કરી છે.' એમનું નામ શ્રી ચંદ્રવદન શાહ. 'નૂતન શિક્ષણ' નામના કેળવણી માસિકના તત્તી છે.

(૪) ચંદા જેવાં પાત્રો હોય છે, પરંતુ એમાં વર્ણવેલા પ્રધા ગુણો કદાચ એક પાત્રમાં શોધવા નીકળનારને એવું પાત્ર શોધતાં મુશ્કેલી પડે. વાર્તાકાર જ્યારે આવું પાત્ર સર્જે છે ત્યારે એણે - જોયેલાં શક્તિશાળી જુદાં જુદાં પાત્રોમાંથી જુદી જુદી માટી લેઈ તે એક દૃષ્ટાન્તમૂર્તિ - ચંદા જેવી - બાંધી કરે છે. મેં જ્યારે એક ગામડામાં બિશ્વક તરફે જતાં પ્રથમ ચંદાને જોઈ ત્યારે એનો પતિ અને અસરો જનમટીપમાં હતા. વડોદરા રાજ્યમાં હમણાં લોકરાજ થતાં એ લોકોને જલમુક્તિ થઈ છે. એ પાત્રોને મેં હજુ સગી આંખે જોયાં નથી. એ ગામડે જઈને એવાની કંખના ડે અને તે જોયા પછી તુષ્ટિ થશે.

ખેતરના તોફાનની વાતમાં એટલું સમજવાનું છે કે આ વર્ગને માથાપ - વડીલની મર્યાદાને લીધે ખેતરમાં છૂટ મળે છે. અને એ છૂટનો ઉપયોગ જુદાં જુદાં પાત્રો પોતાની ભુદ્ધિશક્તિ પ્રમાણે કરે છે. આત્રાં તોફાન ફેવળ કંપના નથી. જો કે વાસ્તવિકતામાં રંગ છે ખરો. અને વાર્તા ફેવળ-વાસ્તવિકતામાંથી નથી બનતી, એમાં કંપનાએ રંગો પૂરવા રહ્યા.

(૫) એ વેર પરંપરાને લીધે બીમો અને એનો બાપ ખૂન કરીને જનમટીપમાં ગયા હતા એટલે એ પરંપરા હજુ પણ ચાલુ જ ગણાય. ભવિષ્ય તે આજે શી રીતે બાળી ચડું? એ ખમીર વિષે બે મત છે. જો આ પ્રશ્નને ફેળવણી મળે તો આ ખમીર જતું રહેશે એમ એક રીતે લાગે છે. બીજો મત એવો છે કે આ ખમીર નિર્ચક વહી જતા પાણીના ધોધ જેવું છે. ધોધનો ઉપયોગ કરી વીજળી ઉત્પન્ન કરવામાં આવે તો એ ટેટલું ફગદાયી છે તે સૌ જાણે છે. એ રીતે આ પ્રશ્નની શક્તિનો ફેળવણી આપી પ્રજાવિકાસમાં ઉપયોગ કરવામાં આવે તો દેશને ફાયદો છે. પણત વર્ગમાં આવું ખમીર જોડેવતે અરો જોવા મળે છે. આજની ફેળવણી માણસને જાતમહેનતથી દૂર લગાડી, સહીસલામતવાળી અને સામા ઉપર હુલવાની વૃત્તિ તરફ ધકેલે છે એ દોષને લીધે પહેલો મત સાચો પડે તો ના ન કહેવાય. પરંતુ ફેળવણીમાં કાન્તિ લાવી, રનાથથી અને જાતમહેનતને ગૌરવ આપતી ફેળવણી હાથેલ કમલ તો પછીજે સત સાચો પડે:

પત્ર ધાર્વી દરતાં વધુ લાંબો થયો છે. પરંતુ એથી તમારી ઉત્સુકતા માત્ર હાથે સંતોષાવાની જે દૃષ્ટિ તમે ગ્રાળી છે તે પૂરી પડશે એ દૃષ્ટિએ લંબાણ કયું છે. તમને એથી સંતોષ થશે તો એ લંબાણ સાર્થક થયું માનીશ. એ જ.

ઈશ્વર પેટલીકરના વંદન.

પ્રવાસનો કરાણુ અનુભવ

ઈશ્વર પેલીકર

[નરિયાદ વ્યુનિસિયાલિગીના નીક નીકરિયર શ્રી વાપડબાઈ મગનબાઈ દેસાઈના પુત્ર બાઈ દરગય અને બાદરખના આરિકા રહેતા શ્રી. રાખાબાઈ મગનબાઈ પટેલના પુત્ર બાઈ મૂળજીબાઈ, બંને મુવકે ગાનિનિકેતનમા ચિત્રકવાનો અવકાશ કરે છે તા ૨૪મી એપ્રિલ બંને જાણ કલકત્તાથી સીબીમની મુસાફરીની નીકર્યા દતા. આ મુસાફરીથી પાંચ વળતા તા. ૨૮ મી મેના રાત્ર દાર્જીલિંગ ગિરિસાના કાચી ગણેજ (આજ દેવેવદ) સહેરમા જે કંઈ અનુભવ થયા તે પ્રસંગ આવી આપ્યા છે. બાઈ દરગય પિતાને નરિયાદ સખેનો પત્ર, કાચી ગણેજના વિદ્યાર્થી બાઈ રતનબદાદુર મુખીઆગે શ્રી વાપડના ને લખેનો પત્ર અને બાઈ દરગય સાથે રખેમા ગયેલી વાતચીત ઉપનથી આ મેખ તૈયાર કરીને મે આવી નૂંધી છે—લેખક]

મુસાફરીએ નીજગનારના માનસમા મુશ્કેલી ઇમિયાન મે વગુજો અતત ખ્યાન મચતી દાય ન પોને જે પ્રદેશમાથી પસાર થતા દાય ને પ્રદેશનાં જાનોસાયક અજો દના છે અને ત્યાની કચી વગુ વખખાય છે, આવતી કાલે કાર્થોગપોગ છોડરાનું છે એ નક્કી થતા દગગ અને મગજબાઈ મયોરે સાદા નજુ રાગે મગગમા નપાલી પાલા મોધવા નીમળ્યા અદીના નેપાલી ખ્યાવા, જેત આ લાંબી One glass નહ તે વખખાય છે એનો ઘાટ મોગલાઈના રખતમા રાગમ પીના માટે જે કીચી મેગ્યાગા ખ્યાવા વપનતા તેના જેના કલવાર ઉત નુદર પ્રીગાઈન દાય છે

અદ દુકાને ગઈ તે અગે પૂરુ પગુ ત્યા ખ્યાવા મિલકમાં ન દતા. એજે ખીદ દુનન, જે ૧૦ માઈલ ઉપર દતી તે જળારીને ત્યાં તપાસ કરવા જળા પુ દસ માઈલ અટવ ત્યાથી એટલુ દુ નદિ અજળના નામ ત્યા માઈલ ઉપર છે દા માઈન ઉપર ધર્મતાગામાં એ ઉતર્યા દતા. આમ આ ખ્યાવાની મોધમા બંને જળ દનગા માઈન ઉપર આરલી દુકાને ગયા ખ્યાવા લેયા, પગુ પસદ પડવા નદિ એટલે દાર્જીલીથી ખરીદીનુ એમ વિચારી બંને જળ પાંચ મુનમ પર રમતા દતા પગુ ચોડા જતા આદ્યા નદિ દાય ત્યા સામેથી આ પોલીસ અને રીમે માનમનુ રોજુ આવતુ દેખાયું.

પોલીસે મનેને કાળા નખ્યા અત એસના ખિન્ના ત મળ્યા અગવરવાઈના

ખિસ્સામાંથી કાકોની ચોકસેટ નીકળી. ખાવા ખરદિલી. ચોકસેટ જોતાં પોલીસને મુસ્સો ચડ્યો. જોણે જાનેને ચાણે આવવાનો દુકમ ધર્યો. પોતે શો મુનો ધર્યો કે તે બંનેમાંથી કાઢીને સમજ પડી ન હતી. પોરંટ જેવું કશું ન હતું, છતાં જાને જલ્દી ચૂપચાપ પોલીસ સાથે યાજ્ઞા લણી ચાલ્યા. યાણે જતાં જોમની મુસ્સેલી જોઈ ચંચાની હતી એ પણ નક્કી હતું. પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર શ્રી દલાલને ઘેર જાને જલ્દી ગઈ કાલે જમવા ગયા હતા. એ અમલદાર જાનેને જોળખતો હતો. કારણકે એનો દીકરો શ્રી લક્ષ્મીનારાયણ દલાલ શાન્તિનિકેતનમાં જોમની સાથે લખતો હતો અને એના આમંત્રણથી જાને ગઈ કાલે એને ઘેર જમવા ગયા હતા.

પરંતુ જાને યુવકો થોણે જતા ચાલતા હતા છતાં પોલીસનો મુસ્સો શમ્યો નહિ. ત્રીસેક ડગલાં ચાલ્યા હશે ત્યાં પોલીસે જાનેને જોરથી લાત મારી અને કહ્યું — ઝડપથી ચલો !

આમ પોલીસે પ્રથમ ત્યાં દુકમો ધર્યો કે માણસોનું જે ટોળું સાથે હતું તે પણ જાને ઉપર વીરો પડ્યું! જાને યુવકો પાસે કાઈ હથિયાર ન હતું એટલે ગચ્ચાઈ કરી શકાય તેમ ન હતો. લાતો, મુઠ્ઠા, લાદડીના ફટકા અને ધરના છાપરાં ઉપરથી ત્રી પયરાં પણ ફેંકતી હતી! આટલાથી સંતોષ ન થયો હોય તેમ રસ્તે એક ભૂતિયા (ભૂતાનનો વતની) મોચીની દુકાન આવી એટલે જાનેને દુકાનમાં લઈ ગયા અને ત્યાં હથોડી, ખૂટ, ચપેલ અને મોચીનાં ખીન્ન જે હથિયાર હાય આપ્યાં તે વડે ખૂબ માર માર્યો. દરરાયનાં યશમા લાગી ગયાં. લોહીથી આખું મોઢું રંગાઈ ગયું. કપડાં લીંઝવાં. ધડ ઉપર કચ્ચર માર પડ્યો. મૂળજલાઈને લાંબા વાળ હતા એટલે એ તાણીને અદુગડા પાડ્યા અને હથોડીથી માથા ઉપર, મોચી ઉપર, ગરદન ઉપર ધા કર્યાં.

જનાવ શરૂ થયો દસમા માઈલથી. યાણું હતું નવમા માઈલે. મોચીની દુકાન હતી હજી મા માઈલે. હજુ પોણો માઈલ જવાનું હતું અને આ રીતે ટોળાનો માર ખાતા હતા. એટલા અંતરમાં જાને યુવકોને શું વીત્યું હશે તેની કલ્પના વાચકોએ કરી લેવા રહી. રસ્તે જતા હતા અને આર્ટ ક્રાફ્ટ ઇન્ડસ્ટ્રીના હેડ માર્શલરનું ઘર રસ્તામાં આવ્યું. એ તેના ઘરમાંથી બહાર નીકળીને ‘જય ગુરખાલી’ કહીને દરરાયને બરડામાં જોરથી હીલવાળા ખૂટની જ્ઞાત મારી. અને થોડી શાન્ત પડેલી પબ્લિક વળીવટી પડી. મૂળજલાઈને નાકમાંથી ને મોઢામાંથી લોહી નીકળવા માંડ્યું હતું. જાનેમાં, મૂળજલાઈને વધુ માર પડ્યો હતો. તે સમયે એક દેહી જેમાં પોલીસ અમલદાર અને ટાક્ટર એકલા

દતા તે પચાસ થઈ પાણુ અનેમાથી કોઈએ થોભીને વચ્ચે પડવાની પોતાની કુચ ન માની । થાપ કૃ માઈલ દુર દગે અને એક બુનિયા ૩૫૫ ફૂટનો લગો હોય લઈને માગવા માટેદેડતો આવી પહોંચ્યો પગલુ મનનુ આધુધ્ય મળવાનુ દગે તે એટલામા મીન્ને પોલીસ અમલદાર ત્યા આવી પહોંચ્યો એ અમનના બુનિયાને વગગી પડ્યો અને તેને દુમના દગતો ગમ્યો ગાળી અનેના ત્યા રામ ગી ગમ લાત । આમ દુમયો ખાળવામા એ પોલીસ અમલદારને પણુ નાગુ દગુ પડે એક મીન્ને બુતિયો ત્રણો હોય બેઈને આવ્યો અને એજે દગનાયના જમણા કાનમા જોગથી લગાડી દીધો થાપ નહક આવી પહોંચ્યુ દગુ દગનાય કોડીને તેમા પચી ગયા થોડી વારે મુજબાઈ આપ્યા તે તો બેહોરા જેવા થઈ ગયા દતા દોળુ પચ પાઠવ ત્યા આવી પહોંચ્યુ દગુ

પોલીસ નેરાન આવતા ઈન્સપેક્ટર શ્રી દદાસ મનને જોગખ્યા એ તગત મોલી કોડયા — અરે આ સુ ન્યુ । આ મન તો શાન્તિનિકેતનના વિદ્યાર્થીઆ ૬ માગ દીકગના મિત્રો ૩ ગઈદાય માટે ત્યા જગવા આપ્યા દતા

લોકાનુ દોળુ વિમાનનુમા પગી ગયુ દગે માગનાગુ શુ થગે તેની રીકર મધાને થવા લાગી અને ખસી જરાની પેટી સજ થઈ તગતન મનને મગળી દોડગની મટગમા લોખિપટવમા ખમેડરામા આવ્યા અને તે માથે આખા દગણુ પ્રમગની જાણુ સદગમા થઈ ગઈ

આ પ્રમગના મગમા મે દાગણુ દડવાય છે મપોરે એ નાની કોમગી મુજબમાંથી ખોનાઈ હતી ખીજ અમ મ્હરાન ૬ કે મપોરે આગ રાગે ૧૧ માદન ઉપર એક નાની પાડી ગતી હતી તેના હાયમા મિહાઈ હતી મતનય કે માળકો ઉપાડી જનાગ કોઈ દોળી મિહાઈ આપીને એ કાકગીને ઉપાડી જવા લી પગીમા દગે પગલુ પદકાઈ જવાની ખીજ તેન ગતી મુકીને એ લોકો નાસી ગયા લાવા જોઈએ આમ સાચે જ કોઈ કોઈને ખમગ માથી ખોવાઈ ગઈ હતી કે કમ તેનો નિર્જીવ થઈ રાકયો નથી, ૧૨ ગુ હોદગ ઉપાડી જનાગ દોળાના માણુમ તરીકે આ મને મુવકો ઉપર દુમયા થયો એમા હ તથ્યાન છે નાન્યુ કે કોઈ મગણુ સિરાય લોકાનુ દોળુ આમ ઉરકે ૧૨ નહિ

તેમા મુજબાઈના ખિન્નામાથી ખાળકાને લલચાવી રા ૧૫ તેની બોલ લેટ નીકગી એટલ પોલીસને વડેમ પચો સાથે એમના લાગા રાળ જઈ કોઈ હોવાગી હોવો જાઈએ તેમ અનુમાન થયુ આપજે અલી પણુ અમુક જાતના પહરવેરા પ્રત્યે લોકાને સજ ૬ ગગદન મુધીના લાગા વાળ મખનાગ

માટે આપણે ત્યાં પણ માનની દૃષ્ટિ હોય તેમ, માનવાનું કારણ નથી. લાંચી મૂંડા અને પડાણી વાળ રોષનારને ગૂંડામાં આપણે ત્યાં પણ ગણી કાઢવામાં આવે છે. આમ જો મૂંગને લીધે લોકોને પણ વંદુંગ આવશે. અને જોના બોધ અને ધ્યાન. મૂંગજાણને વધુ માર પડશે તેવું કારણ તેમની પાસેથી મળેલી મોડમંદ અને લાંચા વાળ હતો.

પરંતુ આ યુવકો નિર્દોષ કે એમ લોકોને જાણ થતાં વાતાવરણ ગદગાઈ ગયું. એમને દવાખાને જોવા આવવા માટે લોકો ઉમરાઈ જવા લાગ્યા. ધર્મજના શ્રી રમણભાઈ પટેલની ત્યાં ગરમ કાપડની દુકાન છે. એમના ભાગીદાર શ્રી મહેન્દ્રભાઈ મારવાડી છે. પ્રથમ મહેન્દ્રભાઈને ખબર પડતાં જો આવી પહોંચ્યા. અસહિત આવી ગઈ હોય અને લોકો આપવાની જરૂર પડે તો પોતે આપશે તેમ ડોક્ટરને જણાવ્યું. ખબર પડતાં રમણભાઈ પણ આવી પહોંચ્યા. મુનરાતીના દરવાજે પોતાને ત્યાંથી બોજન આવશે તેમ એમણે કહ્યું અને નિયમિત આવવા લાગ્યું. લોકો આપવાની એમણે પણ તૈયારી ખતાવી હતી.

મેટ્રિકમાં અપાસ કરતો ૨૦ વર્ષનો વિદ્યાર્થી શ્રી રતનજીદાદુર મુખીઆ ધરનું રવજન દવાખાને હોય તેમ સવારથી સાંજ સુધી દવાખાને રહેતો. પ્રસન્ન એના ધર આગળથી શરૂ થયો હતો. પરંતુ તે યદાર ગામ હતો અને રાતે આવ્યો અને ખબર પડી એટલે સવારથી જો દવાખાને હાજર થઈ ગયો હતો. જોના પિતા દાઈલીંગમાં ડોક્ટર છે અને જો પોતે મેટ્રિક પાસ થઈ સંગીતકાર થયા શાંતિનિકેતન જ્યાનાં રખેન સેવતો હતો. આમ પિતાના ધંધાને એવાભાવ અને કલાકાર દેવાની લાગણીને લીધે શાંતિનિકેતનના વિદ્યાર્થીઓને સગા ભાઈ માનીને એવા કરતો હોય તેમ માનવા મન થાય છે. જો સાથે જો એમનો કુટુંબજન પણ બની ગયો હોય તેમ નડિયાદ શ્રી વાઘજીભાઈને પત્રવ્યવહાર કરી દડીદત જણાવતા રહેતો હતો.

શ્રીજી વિદ્યાર્થીઓ પણ પાંચ પચાસ નથી. નેપાળી વિદ્યાર્થીઓએ પણ લોકો આપવાની તૈયારી ખતાવી હતી. દેવદર્શને લોકો જાય અને બેટ ધરવાની ચીજો લેતા જાય તેમ ખબર જોવા આવનાર શહેરના લોકો પોતાની સાથે લુદી લુદી ચીજો લેતા આવતા હતા. મિટ્ટિદટ, મધ, દધ, કેળાં વગેરે જરૂર કરતાં વધી પડતાં અને તેનો દવાખાનાનાં બીજાં ગરીબ દર્દીને આપીને સફળ થતા હતા.

શ્રીજી ખબર જોવા આવતી અને રડી પડતી. કોઈના લોકોનાં ચાને જો માતાઓને પોતાનો લાડકવાયો આમ પડ્યો હોય તો, એમ વિચાર આવતાં રવાભાવિક રડ્યું આવે. અને પોતાને આંખો પીંદેલા કોઈના લાડકવાયા માટે જો શ્રીજી પ્રભુને પ્રાર્થના કરતી કે એમને જલદી સાજા કરી દે !

આમ દાલીગપોગની જનતાએ યેા પળ ક્યો અને પ્રેમ પળ ક્યો જનારે જોનો પ્રેમ કરવાનો ધર્મ છે તે એણે કે ખાતાના ડોકરે નિર્દયતા બતાવી એમ કહેનાં તો ખોટું નથી મૂળજીભાઈ બૂમ પાડતા હતા કે મને નાકે ખૂબ દર્દ થાય છે એણે કેથી તપાસ કરી પળ ડોકરે તે તરત ખાનમા લીધું નહિ હવેત આ દિવસ પછી એણે કેથી જોવાનો તરતી લીધી ત્યારેય એણે નામ કહ્યું નહિ—નાદના દાડકાને કહ્યું થયું નથી. ૨૦૬ એક વખત વધીને પછી એમી જોને ૧૩ નિવસ ત્યાંના દવાખાનામાં ગયા પછી ક્યકતા આવ્યા અને ત્યાં ડોકરને બતાવ્યું ત્યાં એણે કહ્યું કે નાનું દાડકું તૂટી ગયું છે. આ અમલાચળ પાછાં એ પળ કાઢ્યું હોય કે કોઈદાગીમા વધુ વાગેલાનું મર્ટિફિકેટ જૂ વતા પોલીસ અને બીજાઓને ૪૫ શિક્ષા આપ એટલે એણે તે કહ્યું ન હોય કાઢ્યું કે આ પ્રશ્ન પશ્ચિમ બગાળની સરકારે તરત હાથમા લીધો હતો.

કવિવર ગચીન્દ્રનાથ ટાગોરના પુત્ર શ્રી. ગચીન્દ્રનાથ ટાગોરનું દાલીગપોગમા મહાન છે એ મહાનતા દરવાને આ બનાવ બન્યો કે તરત વિશ્વભાગતીમા એમને બગ આપી કે અહીં શાન્તિનિકેતનના એ વિદ્યાર્થીઓને માગ પડ્યો છે અને દવાખાનામા છે. શ્રી ગચીન્દ્રનાથ વિશ્વભાગતીના મુખ્ય સચીવ છે એમણે તરત બગાળની સરકારને લખ્યું બગાળની સરકારે હાઈલેગના પોલીસ અમલદારને તે અંગે પગલા લેવા જણાવ્યું અને તેની બતતપાસ કરવા ક્યકતાથી મર્ટિફિકેટ શ્રી કાને કાલીગપોગ મોકલ્યા. પોલીસે આ ગુના અંગે ૭૦ માણસોન પકડ્યાં એમા ત્રણ સ્ત્રીઓનો પળ સમાવેશ થતો હતો.

આથી જૂને કાલીગપોગના નાગરિકોની ટાઉન હાલમા સભા થઈ મલાએ પોતાની પ્રજા તરફથી જે બની ગયું તે બદલ એક બચત ક્યો હરગાય અને મૂળજીભાઈએ એ ગુનાની પ્રગતિ મારી આપી અને મર્ટિફિકેટ શ્રી. કારે સમાધાનીમા એની એ રીતે અત આપ્યો.

તેજ દિવસ એ હોસ્પિટલમા ગયા પછી મનેએ સાત દિવસ ક્યકતામા સાગવા લીધી અને પછી વતન આવ્યા. હરગાયને સપૂર્ણ આગમ થઈ ગયો છે અને તે તા ૧૪મી જુલાઈએ શાન્તિનિકેતન વિદાય થઈ ગયા છે, મૂળજીભાઈને હજુ પુરતો આગમ થયો નથી પાસળાઓમા દુખે છે. ડોકરની ગણતરી પ્રમાણે હજુ એકાદ માસ આગમ લેવો પડશે એમને વહેસો આગમ થઈ એ પળ શાન્તિનિકેતનમા જઈ પોતાના અભ્યાસમા લાગી જાય તેમ આપણે ઇચ્છીએ.

ગયા અને પ્રસંગોમાં જે અત્યંત બહેનનો ઉલ્લેખ છે તે અગ્રગણ્ય
શ્રીમંત માળાપની વિધવા દીકરી અહીં પોતાનું હૈયું ખાલે છે.

ન કહેવાય ન સંકેવાય

[એક બહેન]

માળાપ ભણે શ્રીમંત હોય, બહારગામ રહી મોટાં ગણાય, તેમની રહેણી-
કરણી ઉત્તરવળ દેખાતી હોય પણ તેમનાં મન અને વિચારો મોટાં હોતાં જ
નથી. એ પક્ષપાત અને બૈદલાવવાળાં હોય છે. દીકરીઓ પાછળ ખર્ચો
કરવાનો થાય ત્યારે માળાપને દીકરી દુસ્મન દેખાય છે. દીકરાઓને કસોડાની
મિલકત મોંપાય છે. દીકરીને મિલકતમાં કંઈ જ હક્ક નથી! માળાપ અગર
ભાઈઓ કસોડાપતિ હોય અને ત્યાં વિધવાબહેનો માટે આવી વર્તાણૂક
ધરાવે તો પછી ગરીબ માળાપોને ત્યાં કવી દશા હોતી દશે? સ્ત્રી વિધવા
થાય એટલે તેની પૂરી દુર્દશા થાય છે. એટલે તો ગિચારી આંતરિક દુઃખથી
બળતી હોય ત્યાં સંભાળતા તેમ જ કુટુંબના દુસલ આક્ષેપોથી બળવાનુ થાય.

શ્રીમંતોને ઘરે દીકરી વિધવા થઈ એટલે જાણે કેટલા બધા સુખમાં
રહેવા મળતું હશે એમ બધાની માન્યતા હોય છે. પરંતુ અંદરખાનેથી
તેમના પ્રેત્યે કેવું વર્તન રખાય છે તે કાણ જાણી શકે? માલ ઉપર તમાચ
મારી બહાર ઉત્તરવળ બતાવવાનું હોય છે. તેમને માટે એક પેસાનું ખર્ચ
થાય તો મરવા જેટલું લાગે. તેના હવનનિર્વાહ માટે પણ વ્યવસ્થા ના
હોય. પુત્ર અને પુત્રવધૂઓ માટે મિલકતની ખુવારી થઈ જાય તેના દિસાબ
નથી હોતો, જ્યારે વિધવા દીકરી માટે માળાપ ગ્રેમ અને લાગણીથી હીન
હોય છે. એ તુચ્છભરી આંખોથી જોતાં હોય ત્યાં પછી ભાઈઓભાભી
તરફથી એવી રીતનું વર્તન હોય એમાં શી નવાઈ? વિધવાબહેનો માટે
સાસરીમાં પણ એ જ રીતનું વર્તન રહે છે. આમ વિધવાબહેન માટે એક
પણ રસ્તો સુગમભર્યો હોતો નથી.

વિધવા દીકરીને કાંઈ પણ જગાએ જવાબાવવાની છૂટ હોતી નથી.
મેકરડીની માફક ઘરમાં રહી હવન પૂરું કરવાનું હોય છે. સગાંસંબંધીને
ત્યાં પણ જવા માટે રંગળો મેળવવી પડે છે. સરકાર જેમ મનાઈહુકમો
કાઢે છે તેવી જ રીતના મનાઈહુકમો ઘરમાં છૂટતા હોય છે! બહેનો કેવો
દંડાએ અને પૂંડે જ નહિ અને મરણ મુજબ વર્તે ત્યારે ગમે તેમના અપમાન-
જનક શબ્દો સાંભળવા પડે—એ તો નફરત છે! આઝાદ થઈ ગયાં છે!
જમાદારપણું કરે છે!

સન્નેગોનશાત્ માઠગી આવે તો ઘરના જાણે જાણતા જ ન હોય તેમ પાંચ પૂઠના પચ્ચ નદિ કે તુ થયું છે. એક બાજુ, ગિચાગી માઠગીને ગિચાને પડી પડી આમુ માઠગી હોય અને ઉપગથી દ્રાઇ પૂછે તો એમ જ સાબળાવુ પડે કે એની તો ગાઠગી માઠગી છે. જો પુત્ર કે પુત્રવધૂને સહેજ માઠગી આવે તો ગોગ ઉપમા મનારાય, તેમને માટ ઉપગઉપગી ડો-ટમે મોવાવાન તેમને માટે દરારે માઠગવાની તૈયારી થઈ ચૂકે. એ જ માઠગપણી પ્રમ્ન હોવા જતા આવે બેભાન ગણાય તે શુ ખતાવ છે?

ખરેખર દીકરી નિવસ થાય એટલે એણે શુંતો કર્યો પડતોને પ્રવ્ન અને દાનન લાગુ કરી મુદામગ મપની દીકરીને ઘરમા જાણો કપી સમ્મોના રા જાતીમા જીનવા પડે છે ગિચાનીધો ના સારુ પદગાય કે કરી સમ્મન દ્રાઇ મગાનગીને ઘર જાય કે તેની માથે બેગીને વાત કરે તો પૂરા ભોગ તેને માટે પાટા આણેપો મુદાય જ વડમભગી દર્મી તેની આમે મોખી પેગ લગમ ગખેન નાગી જગે કે પુતર્લગન કરમે. બ્યારે એ જ બહેનના સમા લાઇઓ પત્ની ઘરમા હોરા જતા ગખડે ઉધારેતમે બીજી બીજી માથે ફર એમા આજરો અવાજ કે લાઠન નથી લાગતું. મા ઠપ જાણે કે જતા દીકરાજાને દ્રાઇ દહી પચ્ચ રાગુ નથી.

જેમ જેમ અનુભવ થતો જાય કે તેમ તેમ થાન ન કે આની ગીતની પગન અને શુવામી નિદગી મપનીન કરવી તેના કરતા પુતર્લગન કરવુ શ્રેય કે પાગી ન કામની વિધવાખાનગો જરૂર સુધારા કરી માઠગપની તેમ જ સમાજની આજો ખુલી કરવા આગમ મપતુ જોઇએ જરૂર બેડીઓ તો ની જોઇએ આજરો સવાય માની મેગી ગહી લગિખ ખગાડતુ જોઇએ નહિ.

આવી ગીતતુ વર્તન વિધવા માટે ખતે પક્ષ (પિયર-સાસરી)નુ હોય કે એટલે બહેનોથી ના કરનાય કે ના સહેવાય ગખેને વધુ હેગનગતિ પહોચમે એમ માનીને બહેનો સદન ની ગહી ને

વિધવા જોઈએ છે

સમાજસુધારક અને યુવાન લેખક માટે વિધવાનો અભ્યાસ અગ્રેષ્ઠ ચાગ્યો મેટ્રીક સુધીનો અને ઉં.વ. ૧૬ થી ૨૩ ઉમેદવાર યુવાન દાનમના પાટીદાર ને

લખો યુવાન, C/o 'પાટીદાર'

કાનમના યુવાનોની વેદના

મગનભાઈ ખુશાલભાઈ પટેલ

કનુભાઈ કાનમમાં એક પાટીદાર કુટુંબમાં જન્મ્યા હતા. ગામમાં ધરની સ્થિતિ સાધારણ ગણાતી. કનુભાઈના પિતા ખેતીવાડી કરતા હતા. તેમને એક પુત્ર અને ત્રણ પુત્રીઓ એમ ચાર સંતાનો હતાં. કનુભાઈ સૌથી મોટા દીકરા હતા અને રમ્યા સૌથી નાની દીકરી હતી. કનુભાઈના પિતા પાસે પાંચઠ દળદર રૂપીઆ હાથ પર હતા અને પચીસત્રીસ વીધાં જમીન હતી. તેમની પાસે જે રોકડ રકમ હતી તે ખર્ચોને તેમણે મોટી દીકરી સમાજમાં સારૂ દેખાડવાના મોટા મોદમાં પડી ચરોતરમાં પરણાવી. ત્યારે કનુભાઈની ઉંમર ૨૦ વર્ષની હતી. કનુભાઈને વિદ્યાર્થીજીવનમાં સમાજની આ બેહુદી પ્રમાણે સંપૂર્ણ ખ્યાલ ન હતો. પરંતુ જ્યારે તેમની બીજી બહેનનાં લગ્નની વાતચીત ચાલતી હતી ત્યારે હવે તો કનુભાઈ સામાજિક જાગૃતતામાં ખૂબ રસ લેના હતા. તેઓ ચરોતરમાં બહેનને પરણાવવા તૈયાર ન હતા. પરંતુ પિતાના જડ સ્વભાવને લીધે લાચાર બની ગયા હતા.

સમાજની જૂઠા અને જરા પણ વિચાર કે સમજ વગરના લોકોને મોઢાં એટલે વિચિત્ર છે કે, કદાચ ચરોતરમાં દીકરી પરણાવવી એજ એક કુળવાન અને મોટાઈની નિશાની છે. કનુભાઈ આવા વિચારોના લોકોને ખૂબ સમજાવવાની કોશિષ કરતા. છતાં પણ ચરોતર જેને 'જડ પાટીદાર' માને છે. તે કાનમનો પાટીદારસમાજ સમજવા તૈયાર ન હતો. કન્યાવિક્રય અને વરવિક્રયના બનાવોના વાદવિવાદો થતા પરંતુ તેના મૂળમાં રહેલો ભયંકર સડો-શુ છે તે હજુ લોકો બુણ્ણતા ન હતા. કન્યાવિક્રયનો આખો આધાર જાતિના જઘારણ પર છે. અને તેને માટે કન્યાનો પિતા મુનેગાર છે એમ કહેનારની બુદ્ધિ છે. બનતા સુધી કાનમમાં કન્યાવિક્રય કરનાર લોકોની એવી ખરાબ સ્થિતિ હોય છે કે તેઓના ચાર ચાર અને પાંચ પાંચ છોકરાઓ કુંવારા હોય છે. એ છોકરાઓને પરણાવવા માટેજ લોક દીકરીના રૂપીઆ માગે-છે.

ચરોતરના લોકો જેમ દીકરી પરણાવવાનું બહાનું કાઢી છોકરાની પરણી માગે છે; તેવીજ રીતે કાનમના લોકો છોકરા પરણાવવાના બહાના નીચે છોકરીના રૂપીઆ માગે છે. આવા સંજોગોમાં કાનમ એ એક એવો સમાજ બની ગયો છે કે ત્યાં કોઈ જાતનું જઘારણ નથી.

કનુભાઈનો વિરોધ છતાં પણ તેમની બહેનનાં લગ્ન ચરોતરમાં થઈ ગયાં. તેમના પિતાએ પરણી લગ્ન માટે ઘર ગીરે મૂકી દીધું. એ રીતે કનુભાઈની અને બહેનો ચરોતરમાં અપાઈ. ગામના ધણપુરા લોકો કનુભાઈના પિતાને

હોતા કે, “ભાઈ, કનુ દવે નાનો નથી હોઈગો એટલે તમા પચ્છાવે કે ત્યાં હોઈગને તો પચ્છાવ” ત્યારે કનુભાઈના પિતા હોતા, “એ તો એના નશીલમાં દશે તો પચ્છાવે, નહિ તો એની છત્રી ખાંચે પણ હોઈગને ગણી મનાવ કે ?”

૪૦ વર્ષના કનુભાઈ જેમ તેમ છત્રીને મેદિદ સુધી ગળા છતાં પણ કોઈ કન્યા આપણ તૈયાર ન હતું અને સોદાગરોએ એને તો ૪૦ પણ નથી ડાખીએની પાઠશાળા દેસા ખોટા ખર્ચાઓથી કોઈકનું છવન ધૂમધામ અનુભવે અનુભવ કર્યો. કનુભાઈ એકાદ લાગના હતા તેમને દવે છવન નિગમ લાગતું હતું હેરો નેરો એક વીમા કંપનીમાં નોકરીએ એકાદ વા. વીમા કંપનીમાં દામ કરતા કનુભાઈને ચાર વર્ષ થઈ ગયા છે. માતાપિતા તેમને કોડી ચાલુ મળ્યા છે માત્ર તેમની નાની બહેન ગમા ૧૮ વર્ષની તેમની માથે શરૂઆત રહી છે કનુભાઈ ॥ હિમર અગ્રામી વર્ષની મઈ છતાં પણ વસ્ત્રમુખ તેમણે જોયું તથી શરૂઆત સમતા કનુભાઈને દવે ગમા પત્નીની જ આવસરકતા જણાતી હતી પરંતુ લાચાર હતા ગમા માટે તેમણે કાનમનો જ એક છાંયો જાણ ગણ્યો હતો.

કનુભાઈ એક સમત કન્યાવિકલ્પના હટ્ટ વિગેષી હતા અને તેમણે ‘પાટીદાર મહા’ના સમય તરીકે કન્યાવિકલ્પના સમયમાં ભાગ ન લેવો એની પ્રતિજ્ઞા પણ લીધી હતી એ કનુભાઈ જેવા વગર જિંદગી નજર છત્રી સમય એ પત્ની ખર્ચાદાર માટે આજે કન્યાવિકલ્પ કરવા તૈયાર હતા.

લગ્ન માટે જેવાં પિતા અને એક મિત્ર કનુભાઈની પાંચે આજે અને કહેવા લાગ્યા, ભાઈ વાન એમ કે, કોઈકનો નાપ પાચ દાન માટે કે દુધાડ છું કે જોડમાં પતંગે પણ જાગી ૧૪ વર્ષની કે પછી તમારો રિવાજ ગાંધીનો હિમર સાબળીને કનુભાઈને દુખ થયું તેમણે કહ્યું, ‘કે જોઈશ’ તેમનું મન ચગડોળે ચશ્ત્ર ચક્ર આવતા હાથ એમ તેમનું થવા નાગું તેમનાથી મોલી જવાયુ ‘શુ કહ્યું જિંદગી કે આના કરતા તો મરી જનું વધારે સાડ.’

હિમર પ્રમથી કનુભાઈ આજે સહી હતા ગમા ચદા લઈને આવી ત્યારે તેમણે ગમાના ચહેરા ઉતરેલા જોયો કનુભાઈને થયું કે મારા લીંડે જ ગમાનો ચહેરો ઉતરી ગયો કે એટલે તેમણે ગમાને ગમતમા કહ્યું, ‘તું તું’ કન્યા પિતા કરે છે માત્ર જન માથું દુખે જ એટલે દુધાડે જોવાતો નથી. ખાકી તારે માટે નો દુધાડી લાવવાનો છું.’ કહી કનુભાઈ કન્યા એ દાન્ય નીચે ખરી રીતે તો કાનમના યુવાનોની વેદના છુપાયેલી હતી.

અનાજ વધુ ક્યારે પાકે ?

લલ્લુભાઈ દિયોરભાઈ પટેલ

પૂરતા અનાજની ખોટ પુરવા સરકાર ચેજનાઓ કરે છે પણ તેમાં સફળતા મળી નથી. અનાજની ખોટ વધતી જાય છે તેનાં ઘણાં કારણો છે તે પૈકી મુખ્ય કારણ તો એ છે કે ખેડૂતને ન પોષાય તેવા ઝોજા ભાવ સરકાર દરાવે છે. પરિણામે અનાજની ખેતી કાયદાકાગક રહેતી નથી ખેડૂતોએ આ માટે ઘણાં પોકારો કર્યા પણ સરકારને તે પોકાર સાંભળવા નથી એવા દેખાવ થાય છે.

મુંબાઈ પ્રાંતના ખેતીવાડી પ્રધાન માનનીય પાટીલે થોડા દિવસ ઉપર વડોદરામાં પરિવહ સમક્ષ વધુ અનાજ પેદા કરવાની ઝુંબેશ ઉપાડવા હાકલ કરી હતી. ખેડૂતને પોષાય એવા અનાજના ભાવ દરાવવા તે પ્રસંગે સૂચન થયું હતું. પણ માનનીય પાટીલે ખેડૂતોની હાર્દક્ષમતાની ખામી દર્શાવી એ વાતને અશક્ય ગણાવી, ખીન કરતાં ખેડૂતો માટે જુદાં ધોરણો કેમ ચાલે?

દરેક ધંધા માટે મૂડી રોકાણ, મજૂરી તથા ચતો ખર્ચ વગેરે ગણીને પડતર ભાવ નક્કી કરવામાં આવે છે. અને તે ઉપરાંત વ્યાજખી નફો ચકાવી કિંમત દરાવવામાં આવે છે. ખેડૂતને સંવત ૧૯૭૪ના દિવસો યાદ છે. તે વખતે રૂના ભાવ રૂ. ૧૦૦૦ થી ૧૧૦૦ જેટલા દતા છતાં ધોળીજોટા રૂ. ૪ની આસપાસની કિંમતથી ગળતો. હાલ અસહ્ય મોંઘવારી છતાં રૂના ભાવ ઘણા નીચા જેટલે રૂ. ૬૦૦ની આસપાસ રાખવામાં આવે છે છતાં ધોળીજોટા રૂ. ૧૩ની કિંમતે ખેડૂતને ખરીદવા પડે છે. ખેડૂતને જોઈતી ચીજોના ભાવ અનહદ વધી ગયા છે. તે ભાવે પણ ખેડૂતને જોઈતી વસ્તુ મળતી નથી. આવી અનહદ મોંઘવારીમાં ખેડૂતને અનાજના ભાવ પોષાય તેવા આપવામાં ન આવે તો ખેડૂત આર્થિક બાબતમાં નબળો પડતો જાય એ સ્વાભાવિક છે. ખેડૂતોની આર્થિક સ્થિતિ આવા કારણોને લીધે નબળી પડી છે. ગામડાંમાં ખેડૂતો પાસે પૈસો બિલકુલ નથી. ઉપરાંત દુષ્કાળ આગ્રો. ત્રણ ત્રણ વખત વાંચવા છતાં કંઈ ન પાક્યું. મોંઘી કિંમતે ઘાસ લઈ બળંદને ટકાવ્યા. પણ તે એવા દુબળા પગા કે જોઈતું કામ આપી શકતા નથી. ખેડૂતો મોટા ભાગના બેકાર બન્યા છે. તેમની પાસેથી ન પોષાય તેવા નીચા ભાવે અનાજ લેવાની નીતિ અયોગ્ય છે. આ નીતિથી ખેડૂતોની આર્થિક સ્થિતિ વધારે નબળી પડશે. તે સુધારવા ખીન ઉપાય કામ નહિ આવે.

વડોદરા ખાતેની જોરાક માટેની પરિવહમાં ખેડૂતને બોલાવ્યા જણાતા

નથી. તેનું શું કારણ? ખેડૂતો આવે તો મુશ્કેલીઓ મળી દે તે ગિયતિ નિવારવા ખેડૂતોને કંટા મળ્યા જણાય છે. એમ કૃષ્ણાથી વૃધાએ અનાજ પેદા ન થાય. ખીન ખેડૂતોને બેગ કરી માત્ર ઝુએશની વાતો કૃષ્ણાથી વધારે અનાજ પેદા ન થાય વધારે અનાજ પેદા કરવું હોય તો ખેડૂતોને વિશ્વામમા લેવા જોઈએ ખેડૂતોના આગેવાનો માથે સીંચી સપર્ડ મળી ખેડૂતોની અડચણોને વ્યાજની ન્યાય આપવો જોઈએ. અનાજ પકવવાનું ખેડૂતોને અને વાતો કરી બીજાને એ કેમ સાહે!

ખેડૂતોને જોઈતી ચીજો પૂરી પાડવા થટવું કરવા વડોદરાની પરિષદમાં માનનીય ખેતીપ્રધાને આશ્વાસનની વાત કરી. એમ આશ્વાસન તો પગાય અપાયા પણ ખેડૂતોને જાઈતી ચીજો માટે કાળા માનગેના આશ્રમ લેવો પડે છે.

ખેડૂતોની આર્થિક ગિયતિ ખરાબ છે એ વાત ફેટલાક સત્તાધીશોને તો ગજો ઉતરતી નથી. ખેડૂતોની ગિયતિ વધારવા ખેડૂતોના મદદસ્ત્રામાં અને ખેડૂતોનાં વડેમાં જવાથી ખરાબ આવું બાગોળોમાં મોટામાં પમાર થવાથી ખરો ખ્યાલ ન આવે.

ખેડૂતો અકળાય છે કે તેમની મુશ્કેલીઓ માંભાગવામાં આવતી નથી મુશ્કેલી કહેરા જતા ઉપલક્ષિત અપાત છે. એકનો પ્રચાર તો અમ તોપમાં વધારો કરી.

માનનીય ખેતીવાડી પ્રધાન કહ્યું કે મરી તો દરેકે ડોકિયા કરી ગઈ છે. ખેડૂતો પણ જાણે છે કે થોડા વખતમાં ન દોડી શકાય તેવી મદી આવશે. મદી વખતે ખેડૂતને કામ સાગ ભાર આપવાનું નથી. થોડાક વર્ષો ઉપરની વાત છે ખેડૂતોની જુરાગ ખપતી નહેની મજૂના કા. ૧૧ ના બાવથી કોઈ થગદ નહોતું ત્યારે અઠાદે અઠગ શ્રીમંતોએ વધારે ભાવ આપીને જુવાર નથી ખનીડી મરી વખતે ખેડૂતને જોડમાં ખેતી કરવાની અને તેણે વખતે (મોવવાઈ પ્રમંજે) પણ ખેડૂતને વ્યાજની ભાર મળ્યા ન દેવાય આમ અને પ્રસંગે ખેડૂતને ખેતીનો ધધા ફાયદાદારક ન નીવડે એ ગિયતિ ખેડૂતો માટે અસહ્ય છે ઉત્તમ અનેક શ્રીમંત અડુગોથી ખેડૂત જરૂરપેવો છે.

વધારે અનાજ પેદા કરવા ખેડૂતોને પોષાય એવા વ્યાજની ભાવ આપવા જોઈએ. ભાર દગવવામાં ખેતીના ધધામાં મેકાયેલ મૂડીનું વ્યાજ, ખેતી અંગે મજૂરીનો તથા મીજો થતો તમામ ખર્ચ ગણવા જોઈએ ને સાથે આપત્તિકાળ પ્રસંગના અમુક ટકા ગણવા જોઈએ ઉપનાત ખેડૂતનો વ્યાજથી નહોતો ચલાવવા જોઈએ. ખેડૂતને જાણતી તમામ ચીજો વ્યાજથી દિંમતે મળવી જોઈએ અને ખેતી માટે જોઈતા ગણ્યા સગતા દે ખેડૂતને મળે તેવી વ્યવસ્થા કરી જોઈએ તો જ ખેડૂતો સતોષથી વસારે અનાજ પેદા કરશે.

‘પાટીદાર’ના રનેહીઓને તહેલ

પ્રિય મિત્રો,

આપ સૌની આગળ અંતરની અભિલાષા મૂકું છું.

‘પાટીદાર’ના આ વરસના હવે એ અંક બાકી છે. તે પછી એ નવા વરસમાં પ્રવેશશે. નવા વરસથી એના કદમાં વધારો થાય, લેખનસામગ્રીમાં નવા અંગો ઉમેરી શકાય, એ વિશે આપ સૌની સાથે આ પત્ર દ્વારા હું વાત કરવા માગું છું.

સ્વ. નરસિંહકાકા પાસેથી પાંચ વર્ષ ઉપર મેં ‘પાટીદાર’ની જવાબદારી લીધી ત્યારે આ ક્ષેત્રનો મને કંઈ અનુભવ ન હતો. પરંતુ આપ સૌએ ‘પાટીદાર’ને આજ સુધી જેમ મદદ કરી છે તેમ કરવી ચાલુ રાખશે તેવી શ્રદ્ધા સાથે મેં તે કાથમાં લીધું હતું. પાંચ વર્ષના અનુભવ પછી મને જણાયતાં આનંદ થાય કે જે આપના તરફથી મેં ધારી હતી તેથી વિશેષ મદદ મળી છે. અને તે જ દારણે, મોંઘવારીના સમયમાં, ન્યાં ખર્ચના લાવ ચારપાંચ ગણા વધી ગયા કે છતાં લવાજમમાં ફક્ત દોઢો વધારો કરવા માત્રથી ખર્ચને પહોંચી વળાયું છે. જે આપના તરફથી આવા સહકાર મળ્યો ન હોત તો આટલા લવાજમમાં વગર જોડે માસિક ચલાવી શકાયું ન હોત. અને એ અંગે હું આપ સૌનો આભારી છું.

ફગનમાં વાન દરનાર મિત્રોએ એવી ઇચ્છા જતાવી છે કે ‘પાટીદાર’નું કદ મોટું થાય, એનાં પાન વધે, વિવિધ વિષયોનું વાચન મળે તેવું માસિકનું નવું ક્ષેત્ર અને તો ધણું સારું, એવી ઇચ્છા જે ‘પાટીદાર’ના રનેહીઓ રાખતા હોય તો-એના સંચાલકમાં એથી પણ વિશે અભિલાષા હોય એ સ્વાભાવિક છે. પરંતુ એ અભિલાષા પૂરી કરતાં મુશ્કેલી નડે છે આર્થિક.

ગુજરાતમાં જોડે વંદ્યા વિના માસિકો ચલાવવાં દોહાલાં છે. આપણી વાચનશ્રુષ્ટિ દિવસે દિવસે વધતી જાય છે એ શુભ નિશાની છે. પરંતુ વાચન માટે પૈસા ખર્ચવાની વૃત્તિ જોટલી ચિક્કસી નથી. પરિણામે લાયબ્રેરીમાંથી, ટ્રાઇ-પાડોસી પાસેથી મેળવી લેઈને આપણે ‘વાચનશ્રુષ્ટિ’ સંતોષીએ છીએ. એ રીતે શ્રુષ્ટિ સંતોષવી એ ખોટું નથી. પરંતુ જે આપણને માસિકનું વાચન ગમતું હોય, અને એનું લવાજમે ભરવાની શક્તિ આપણી હોય તો એના આદક જની તેને મદદ કરવાની આપણી ફરજ થઈ પડે છે.

આ ફરજ 'પાટીદાર'ના સ્નેહી વાચકો અા હશે તો લવાજમમા વધારા કર્યા વગર મામિકનુ કદ વધારી તેમા વિવિધ વિચો મુકી સહાય લવાજમ વધારવુ એટલે જો ખર્ચ વેરે કે તેમના ઉપર જોગે વધારવા આ રીત કરતા, જો આદક થઈ ઉપિયા પણ લવાજમ ભરી શકે તેમ ન તે ગીમનુ મામિક સાચવાની વૃત્તિ જાતી કરી જાતે આદક જાતે એ સ્વતો ઉત્તમ છે એવી લવાજમમા વધારો ન કરવા પડે અન મામિકનો વિકાસ થાન વળી નવુ ઉપિયા જો આજની મોસમમા એના મોગી વધમ નથી કે વર્ષો દરેક કુટુંબ તે ન ખર્ચો શકે

એટલે લવાજમમા વધારો ન કરતા તેના આદકો વધારીને માસિકને નવા વચ્ચથી મોટુ મનાવવુ એની અભિનાતા કે વચ્ચે જે અક જાખી કે તે ગાગામા મામિકના સ્નેહીઓ 'આદક વધારા' જો ટહેનના જવાબમા સાન પ્રમાણમા નવા નામ આદક તરફ મોલી આપશે તેની આશા છે

વિના - જોડા - લવાજમમા જો લાઈ જાહેતોને માસિક જાવ છે તેમજો પણ આ માનતમા વિચારવા જેવુ છે એક વખત વિના લવાજમે આવ છે મારે ફરીથી લવાજમ આપવુ પોવાય તેની ચિંતિ થાય ત્યાર જોના લાલ ન લેતા પુરુ લવાજમ મોક્ષી આપવુ જોઈએ મરત મજે કે મારે તુ માર પિમા લગવા તેવી વૃત્તિ ન મખરી જાઈએ એમ ફરવાથી એનો લાલ જીમને મુગી શકે છે અગર દાન દરનાગજો ઉપર એટલો જોગે જોગે થાય જે જોગે જો લાઈ જાહેતોને વિના-જોડા-લવાજમમા મામિક જાવ છે તેમાથી જોમની ચિંતિ પણ પિયા આપે તેની હોય તે નવા વચ્ચથી લવાજમ લગેને મદદ છે

આદક સખ્યા વધારવા ઉપગત જાહુ ખર્ચ આપીને પણ માસિકને મદદ થઈ શકે તેમ કે પશ્ચિમમા વર્તમાનપત્રો સમૂહ છે તેમા જાહેર ખર્ચનો હિગ્મો નાનોમુતો નથી 'પાટીદાર'ના વાચકોમા વપારી વર્ગનો સમૂહ સારી સખ્યામા છે એ દરેકને જા ખ આપવાનુ પોવાય તેવુ ન હોય એમ જાતે તે સમજી સહાય તેવુ કે પગતુ માસિકને પદ્મીસ પાન જા ખ મળી શકે તેટલા મોટા વેપારીજો ન હોય તેમ માનવાનુ કાગળુ નથી જ નથી આક્રિમમા પણ માસિકની સારી નકવા જાવ કે એટલે આક્રિહાવાસી વપારીજો મદદ કરવાની વૃત્તિથી પ્રેરાઈને જા ખ આપે એવી ટહેન જોમની સમજ નાખસનો માસિક ને હડ કે એ દિશામા અપત્ત કરવા નડિવાદ ॥ શ્રી રણુહોડલાઈ

જોડાભાઈ દેસાઈએ સ્વીકાર્યું પણ છે. તાં. ૧૨મીના રોજ તે નાઇરાગી માટે દેશથી ઉપડી ગયા છે. આફ્રિકાના વેપારી મિત્રો શ્રી. રજીસ્ટ્રારના પ્રયત્નમાં જા. ખ. આપી માસિકને મદદ કરશે તેવી વિનંતિ છે.

આ ટહેલના જવાબમાં દરેક સ્નેહીએ એવો પ્રમાદ ગણશે કે, ‘હું એકનો મદદ નહિ કરું’ તેથી ઓછું અટકી પડવાનું છે—ખીમ જાધા મદદ કરનાર છે ને,’ તો અમે જ ટહેલની ઝોળી ખાતી રહી જાય. એટલે ખીમ શું કરશે તેનો વિચાર ન કરતાં દરેક પોતા તરફથી એક નવા આદતનું નામ મોકલી આપી પોતાની ફરજ પૂરી કરાવે સતોષ માને એવી વિનંતિ છે. હજુ નવું વરસ શરૂ થવાની વાર છે માની દરેક ખંડેલી ધડીએ નવું નામ મોકલવાની ઇચ્છા મળે તો ટહેલનો જવાબ કેવો મળશે તે જાણવાનું ધ્યાનપાત્રે ધ્યાન સાધન ન હોવાથી તે નવી તૈયારી થી રીતે કરી શકે? માટે દરેક તરત નવું નામ મોકલી આપવું. લખવું—આદત વધારો ટહેલમાં. એટલે તે દરેકને નવા વરસથી માસિક શરૂ થશે.

‘પાટીદાર’ના દરેક સ્નેહી પોતાની જાતને સવાલ પૂછે

(૧) માસિકના પોતે આદત કે? જવાબ હા હોય તો એમની ફરજ એક નવા આદતનું નામ મોકલી આપવાની છે. નવા આદતનું જે નામ સૂચવે તેનું લવાજમ મ. ઝો. થી માફતો અગર એ લાઈની સંમતિ લેઈ વી. પી. થી મોકલાવાની સૂચના લખશે તો તે પ્રમાણે તે અંક તેમને મોકલાશે.

(૨) માસિકના પોતે આદત છે? જવાબ ના હોય તો પોતાનું નામ આદત તરફથી મોકલાવવાની એ સ્નેહીની પહેલી ફરજ છે. અને એ કામ એટલું સહેલું છે કે એનો તરત અમલ થઈ શકે તેમ છે. પણ રૂપિયાનું લવાજમ ભાડે પડે તેવું કે જ નહિ.

(૩) તમે વેપારી છો? જવાબ હામાં હોય તો આર્થિક રીતે મદદ કરવાનું પોપાય એમ હોય તો નાનીમોટી જા. ખ. આપીને માસિકને મદદ કરો.

આશા છે કે આપ સૌ આ ટહેલનો સારો એવો જવાબ આપીને માસિકનો પિકાસ દરવામાં મદદ કરશો. ખીમ મદદ કરશે એવું વિચારીને મૂંગા ન બેસી રહેતાં દરેક પોતે મદદ કરવાની વૃત્તિ ખતાવી આ ટહેલનો ધાર્યા કરતાં સારો જવાબ આપે તેવી સૌ સ્નેહીઓને આગ્રહભરી વિનંતિ છે.

આલુદ,
તા. ૧૪-૭-૪૬

ધર્મર પેટલીકર
તાંત્રી, ‘પાટીદાર’ના જવાહર

ગ્રંથસ્વીકાર

સાચાં સમણાં : લેખક-પન્નાલાલ પટેલ, પ્રાપ્તિગ્રાન-ભાગતી સાહિત્ય મંથનિ, અમદાવાદ, મુગલ, રૂ. ૩૦.

આ સમ્રદમાં ગાં ગાર્તાઓ છે પ્રથમ વાર્તા 'સાચાં સમણાં' ૮૦ પાનની વાર્તા છે અને નીચે અગિયાર દ્રુષ્ટી વાર્તાઓ છે સાત નવમકથાઓ અને સાત વાર્તામંત્રણો જેટલા પુસ્તકો અલગ સુધીમાં શ્રી પન્નાલાલની કવચે લખાયા છે એમની કલમ જેટલી જાણીતી છે એમના વાર્તાસમ્રદ માટે લનામણ કરવાની હેતુ નદિ લેખક મામજવનના ઊંડા અભ્યાસી, અનુભવી છે અને એ વિષય આલેખના એમની કલમ મોજે કળામાં ખીલે છે આ સમ્રદ ગાયનાગને એનો અનુભવ ૧૯૩૭ થયે

ખોધકથાઓ : લેખક-ધુમકેતુ, પ્રાપ્તિગ્રાન ઉપર પ્રમાણે, રૂ. ૧

નામ પ્રમાણે આ પુસ્તિકામાં ખોધપ્રધાન પ્રસંગો છે લેખકે લોક-સંસ્કારની દ્રષ્ટિએ આ અગ્રહિ 'જ્ઞાન ગોપિ', 'વકત્રે ડાવડે' પુસ્તિકાઓ આપી છે 'ખોધકથાઓ' એ માળાનો ત્રીજો મણકો છે પ્રૌદશિયલમાં ઉપગાગી નીવડે તેા આ પુસ્તિકાઓ છે દિગોગે પણુ લાંમે લાંમે વાંચજે

કરુણાદેવી : લેખક-સાને શુરશ, અનુ - જવનત પરમાર પ્રાપ્તિગ્રાન ઉપર પ્રમાણે, રૂ. ૧

શ્રી સાને શુરશ મહાગાદ્દના લોકસેવક છે શુરગતમાં પૂર વિશક મહાનાજનુ જે ગ્રાન ન તેનુ મહાનાદ્દમાં એમનુ છે એ માગ લેખક પણુ છે કરુણાદેવી' ૮૦ પાનની વાર્તા છે એમાં કૌટુમિક ગુણો ઉપર ખાસ ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે ખોધ અને વાર્તાગમ, એગ એકે તરવા આ વાર્તામાં છે

રેતાલિનગ્રાહ : લેખક-ચિત્રોડાગ પ્લેસીઅર, અનુ - જવતિ દનાલ, પ્રકાશક-ગતિ પ્રકાશન નિ, અમદાવાદ, રૂ. ૧

શ્રી દલાલ પશ્ચિમના સાહિત્યનો અગ્રજ અભ્યાસી ન અભ્યાસીઓ શુરગતમાં ખીજ પણુ ન પગુ શ્રી દલાલ પામે કલમ હ એટલે પોતાના વાચનમાંથી ચાખતા, શુરગત આગમ મદવા જેવુ લાગે તે અનુવાદ કરીને મૂકવાની થોડા વખતથી એમણે શુભ શરૂઆત કરી છે 'મિત્ર ગ્રાદમ' 'મોતી' પછી 'રેતાલિનગ્રાહ'નો અનુવાદ એમણે આપણને આપ્યો છે ખીજ વિશ્વપુદ્ગે પશ્ચિમને એ વિષયને વેદને જે વાર્તાઓ લખાઈ છે તેમાં આ વાર્તાનુ ગ્રાન મોખરે છે

એક અનામી ભાઈનો પત્ર

એક ભાઈએ નામકામ આપ્યા વગર નીચે પ્રમાણે ડ્રાઈ લખ્યો છે. 'આપ ' પાટીદાર ' માસિક દ્વારા પાટીદાર સમાજની સેવાઓ કરી રહ્યા છો. 'મનુષ્ય મનુષ્ય' છે તે મુજબ અમુક પ્રસંગોમાં જાતે પણ જહેમત ઊઠાવી સમાજમાં જનતા અને જની ગણેલા કિસ્સાઓમાં રસ ધરાવી ઘટતો ઘડો કરી આપો છો. એ સમજથી આપને નીચેની ઘટના એક કન્યાના હિતાર્થે યથાચોગ્ય કરશો માની લખું છું—

'..... (છ ગામ) ના ની દીકરી ને બળજબરીથી ખીક અને ધમકીઓથી એક મોટી ઉમરના માણસ સાથે તેના વાલીઓએ પરણાવી દીધી છે. સદર કન્યા તે લગ્નને ઇન્કાર છે. સાંભળવા મનુષ્ય' છે તે મુજબ આપઘાતનો પણ પ્રયત્ન કરી 'છૂટી' છે. સમાચાર મુજબ અત્યારે તે જલ્દિવાન રિયતિમાં હશે. કન્યાની ઉમર ૧૫ થી ૧૬ ની હશે. એ કન્યાને એનાં માબાપ પાળવા અશક્ત હોય તો તેને કોઈના રક્ષણ તથા અગર કોઈ સંસ્થામાં ખસેડી અથવા અમદાવાદ વિદ્યાસગૃહમાં ખસેડી એ છોડીની જેલનો અંત આવશે? અથવા એ કન્યાને પોતાની મુશ્કેલીનું જીવન જીવવા મળશે?' આવા લગ્નનું કારણ

દિવસે દિવસે કળેડાં લગ્ન ઓછાં થતાં જાય છે. છતાં કોઈ કોઈ કિસ્સાં જનતા હોય છે. પહેલાં એવા કિસ્સા આર્થિક કારણે જનતા. હવે કોઈ કોઈ ચારિત્ર્યના કારણે પણ જાતે છે. હવે છોકરીઓનાં મોટી ઉમર લગ્ન થતાં હોઈ કોઈ જાહેન જૂલ કરી જેસે કે શંકા-કુશંકાને કારણે વગેરેનાં જાતે ત્યારે એથી જાહેનને પરણાવવાનું કામ મુશ્કેલ જાતે છે. એથી મુશ્કેલી ટાળવા ખાતર વાલીઓ કન્યા લેવા ગરજવાન હોય તેવા મોટી ઉમરના વર સાથે એને પરણાવી દે છે. પણ લખનાર ભાઈને જણાવવાનું કે આ જાહેન અંગે પણ એવા સાચાખોટા માની લીધેલા કારણે કળેડા લગ્ન થયું છે એમ માલમ પડ્યું છે. એનો અર્થ એ જાહેન ઉપર હું ચારિત્ર્યનો આલેખ કરું છું એમ નથી. પરંતુ આજે, છોકરાં છોકરીઓ એકબીજાના પરિચયમાં આવે છે, લગ્ન કરવાના પ્રશ્ન ઊભા થાય છે. વડીલો કહિતે લીધે એ લગ્ન થાય તેમ મુશ્કેલી હોતાં નથી અને તેથી પોતાની મુશ્કેલી પ્રમાણે લગ્ન પતાવી દે છે. આવાં કારણોસર આ જાહેનનું

લગ્ન થયું કે એમ માન્ય પશુ કે આ ત્રિયનિમા એ ગર્હનને એ લગ્ન
ગમતું નહિ હોય એટલે ૬૫ દને તેમ માની ચેષ્ટા. પરંતુ એના વડીના
અને સામગ્રીપક્ષ એક હોય તે મન્નેગોમા જીવનથી શુ યાગ ?

આવા દિવસમાં નડતો મુરદેલી

આવા દિવસમાં મોટી મુરદેલી નડતી હોય કે સામગ્રીપક્ષના સિરુદ્ધની
વાત હોય એટલે એ પક્ષ કાને ન ધરે માથાપને માની લીવેલી આગર
નડે એટલે એ ન આવશે પડી ગયો કાયો એ મહેનની છંદા હોય અને
તે જણાવ તો મપદો વચ્ચે પડે પરંતુ એ ગામનમાં પગ મુરદેલી આવ
છે એક મન દુ મના મન્નેગોમા એક મન્યાને પન લખ્યા કે મને
હોડારી મન મન નારુ પડે કે એ પાળા આધારે એ મન્યાના મન્યાલક
મન પોલીમ લઈને એ ગર્હનને તેડી લાવવા ગયા પોલીમ આવી ત્યાં
સામગ્રીપક્ષે એ મનને દાખ્યુ ન્ય અને એ કડી ગયા કથ્ય—માટે
નથી આવતું મને કથ્યુ દુ મ નથી ! એટલે ખાલી દાયે સત્યાલક મન
અન પોલીમ પાળા કરી આ દિવસમાં પશુ મર્દનની ઉમર નાની કે
એટલે એમની છંદા સિરુદ્ધ મા તપના દનામને વશ થઈ એ જેમ લગ્ન કરના
મમલ કથા તેમ ગામન વશ થઈ એ અગ્નિને વખતે ધર હોડવા પશુ
તૈયાર ન થાય, જેમ મનવા મન મને આ સમગ્રગોમા એ મર્દનની
છંદા મપયા વગર કદ પનન જરી ગાય નહિ આને તો મર્દના ભજેલી
હોય કે એટલ એ લખીને પશુ પોતાની ત્રિયતિ જણાવી રાકે કે

અનામી પત્રલેખકને

પન લખનાર બાદને જણાવવાનું કે સાચેજ નમે કહેા તે તેની એ
મર્દનની બહિવાન ત્રિયતિ હોય તો આ પત્રલેખકદાર ન કરી શકે તે સાચું
તો એ મન્નેગોમા તમારે એ અગ્નેયોદ્યમ માદિની આવવા ઉગર મવાલયમાં
આવતું જોઈએ એવું ટાઇ મકિર પગનું ન લગતા, એક નનામો કાર્ડ લખો
એ પુરતું ન કહેવાય જો સિગ્નામુ આપ્યું હોય તો તમારી સાથે ત્ર-
વ્યવદાર પશુ થઈ સમ્યો કોન આવા નમો કેમગ આગળી આધોને દુ
ગમથી નિઃ થઈ જતા નથી

આવા પ્રસંગે વડીલો છડગિયો ગદ છતી ગયાં એમ ન માને

દીગ્ગેની છંદા સિરુદ્ધ લગ્ન કરી નાખ્યાથી વડીલો છડગિયો ગદ છતી
ગયા એમ જો માનવા હોય તો એ નીત્ર મૂને જે અત્યાગ મુધી એવા
લગ્નો નજી, પરંતુ હવે ત નહિ નન તેમ ત્રિહો નજરે પડના લાગ્યા છે

એપ્રિલ મહિનામાં એક લાઈ તરફથી પત્ર આવ્યો કે અમુક ડેળવાયેલા લાઇ એક ઉપર બીજી પત્ની કરવા તૈયાર થયા છે તો એ લગ્ન અટકાવો. એ જાતનું લગ્ન કરવા તૈયાર થનાર લાઇ અને શોક્ય ઉપર દીકરી આપવા તૈયાર થનાર લાઇ ગાયકવાડી રાજ્યના હતા એટલે એમને મુંબઈ ઇલાકાને એક પત્નીવ્રતનો કાયદો લાયુ પડતો ન હતો. ગાયકવાડી કાયદો એવો કે એવા સંમ્મેશોમાં એ લગ્ન અટકાવવા માટે પ્રથમ પત્ની ફરિયાદ કરે તો અને. એટલે એ લાઇનાં પ્રથમ પત્નીને હું મળવા ગયો. એ જાહેન ૨૦ વર્ષનાં, છં અગ્રેજી બહેલાં, તંદુરસ્ત અને દેખાવડાં હતાં. એમને એતાં જ વિચાર આવે કે આવી પત્ની હોવા છતાં એ લાઇ કેમ ફરી પરણવા જિહા થયા હશે?

અહેનની ઇચ્છા વિરુદ્ધ થયેલું લગ્ન

ચાર વર્ષ પહેલાં એ જાહેન ૧૬ વર્ષની ઉમરનાં હતાં ત્યારે એમનાં લગ્ન થયાં હતાં. એ લાઇ તે વખતે લગભગ ૩૬ વર્ષના હતા. આમ એ અને વચ્ચે ઉમરનો મોટો તફાવત હતો એ દષ્ટિએ પણ એ જાહેન પરણવા તૈયાર ન થાય એમ સમજાય છે. ઉપરાંત એ જાહેન એક યુવકના પરિચયમાં આત્મા હતાં. તેમની ઇચ્છા એ યુવક સાથે લગ્ન કરવાની હતી. અને જ ગામનાં હતાં. પરંતુ કન્યાના કુટુંબનો એ યુવકના કુટુંબમાં ઉતાર ન હતો. એટલે એક ગોળાનાં અને હોવા છતાં જિંચનીચના ભેદને લીધે આ લગ્ન મોટેભાગે ન થયું એમ કહેવાય. જ્યારે ૩૬ વર્ષના યુવક જિંચા કુળવાન હતા એટલે એ લગ્ન થયું. પરંતુ લગ્ન થવાથી આ પ્રશ્નનો અંત ન આવ્યો. એ જાહેનની ઇચ્છા વિરુદ્ધ લગ્ન થયું હતું એટલે એમના દિલમાં દુઃખ હતું જ, તેમાં પરણનાર લાઇને એ જાહેનની ઇચ્છા જાણમાં આવી એટલે એમને પત્ની પ્રત્યે શંકાની દષ્ટિ રહેવા લાગી હશે. જે યુવક સાથે એ જાહેનને પરણવાની ઇચ્છા હતી તે લાઈ પછી બીજે પરણી ગયા હતા. વળી કાઇને અમુક સાથે લગ્નની ઇચ્છા હતી એટલા માટે એના ચારિત્ર્યની શંકા કરવી તે પણ ખોટું છે. છતાં મનુષ્યના સ્વભાવ પ્રમાણે પતિમાં પત્નીના ચારિત્ર્ય અંગે શંકાઆશંકા રહ્યા કરી હોવી જોઈએ. પરિણામે અનેનો મનભેગ ચાર વર્ષ સુધી ન થયો. જલદ અને વચ્ચેનું અંતર દિવસે દિવસે વધતું ચાલ્યું. અને ચાર વર્ષને અંતે છેલ્લી ઘડી એવી આવી પહોંચી કે એ જાહેને, પોતે આ ઘરમાં ફરી આવશે નહિ અને પતિએ ફરી પરણવું હોય તો પરણવાની પોતા તરફથી સંમતિ છે, એ મતલબનું લખી આપીને પતિનું ઘર છોડ્યું.

છાતી જડાઇ બંધ તેવો જવાબ

જો મહંમદે મે સનાય હોય કે, આજે તમાગમા આટલી દિમત રે, આટલા મુધીનું પગલું બરસા તૈયાર થઈ જો ત્યાર લગ્ન વખતે આટલી દિમત કેમ ન જતાની ? કેમ સખત વિગેર ન કર્યા ? જો બહેને મને આપેલો જવાબ મારી ઝાતીમા જડાઇ ગયો જો મહંમદની પ્રપંનામર્તિ મારી સન્મુખ આવે કે ત્યાર જો ચિત્ત માથે એમણે આપેલી જવાબ જડાઇ ગયો તોય નેમ માથે વચાવ છે જો મહેને કહ્યું હતું કે, મોળા ર્ષની છાત્રી જે જાતના વિગેર કરી રહે તેડયો મે તે વખતે વિગેર કર્યો હતો. એથી વિગેર જો ઉમરે તમે મારી પામે આશા પણ મી ગયો ? વડીલોએ મારા જો વિગેરને ન મણમણી, પિતાએ અપવામનું રાખ્યું હોય અને લગ્ન થકુ આજે મને તમા ર્ષ થયા છે આજ ર્ષમા મને જે અનુભવ થયો તે ઉપરથી મે નિર્ણય કર્યો કે માટે જો વગરમ મધ છોડવો રહ્યો અને મે છોડ્યો પડી તે કરી વગર કરે એમા માટે નુ કામ વાધો એવો નેત્રણો ? ભયે જો પગલો ? મ જીને સનાય કર્યા કે, હવ તમે મુ દરસા ગાગો છો ? એમણે કહ્યું, હાથ તો હું અજબાસ છોડ્યો છે ત્યાંથી શરૂ કરીશ

માઆપની બને આજુઓ

જે મામાયાએ આમ કદિવસ યદને દીમ્મીની છન્ના વિરૂદ્ધ લગ્ન કર્યું તે બાકા પણ દેગવાયેના હતા સાનામાગન સમજર્તા હતા પરંતુ માણસ આમાજિક પ્રાણી તો જન્મજેઝાળજે અમાજની કદિને વગગી રહેવા પ્રયત્ન રે છે અને મારે બાગે જના મુધી વિગેરનો પ્રયત્ન આમનો ન કરવો પડે ત્યાં મુધી જો ચીલો કાપના નથી દીમ્મીનું જો ગીતે લગ્ન કરવા તૈયાર થનાર માઆપની જો જેમ જોકે ગાળુ છે તેમ આ અજોગેમા દીમ્મીને પોતાના જે આશ્રમ આમી, છટાકેડા જેવા સાવ કદિના મામે છેડાના પગના મુધી તૈયારી જતાની દીમ્મીને દેગવણીની સમગ્ર આપવા તૈયાર થતાની દિમત મતાનાની જીવન મજુ પણ કે. આજ ર્ષ પહેલા, ગોળની અદર, પણ ઉતરતાચડતાના નહિવા દાગ ન ચડી રહનાર માઆપ, છટાકેડા જેવો તદ્દન જીવો દાગ ચડના તૈયાર થના તેનું નાણું દીમ્મી તન્કથી આપેલા પ્રયત્ન વિરોધ જો વિગેર લગ્ન વખતે થયો હોત તો તે વખતે પણ જો નહિવે દાગ ચડી ગયા હોત પરંતુ જો બદનનું કહ્યું પણ જોનું સાચું ને કે મોળા ર્ષની છોડની ની કરીને કેલો વિગેર કરે ? આમ આ પક્ષ તન્કથી છૂગડા આપવાની સમગ્ર હાવા છતાં પેલા બાઈ ને પગનું ભર્યા વગર કરી લગ્ન કરવા તૈયાર થયા થાડા દિવસ ચાલનાર ગાવકવાડી અમલનો લાભ લેઈ લગ્ન પનારી દેવા તૈયાર થના પરંતુ કેન્દ્રી રડીએ ગોકલ ઉપર દન્યા

આપવા તૈયાર થનાર વડીલ ફરી ગયાં. શરત મૂકી કે, પ્રથમ છૂટાછેડા હોય. તે પછી અમે કન્યા પરણાવીએ. અને એ લગ્ન હાલ પુરતું તો અટકી ગયું છે. આ હકીકત કહેવાનો ભાવાર્થ

આ કિસ્સો અહીં એટલા માટે ટાંક્યો છે કે, સમાજના નવા પ્રવાહ કયો બાળુએ વહી રહ્યા છે. જે વડીલોએ આજે સોળ વર્ષની દીકરીને માની લીધેલી આંખરું માટે મોટી ઉમરના પુરુષ સાથે પરણાવી દેધને જતી આગરુ બચાવી લીધાનો સંતોષ માન્યો છે તેમને એટલું જ કહેવાનું કે આ નવા પ્રવાહમાં એથી ઇર્ષ્યો મદ છતી જવાવાનો નથી. જે જાહેનની રિયલિટી સાચે જ જાંદિયાન જેવી હશે તો એથી એનું મન નહિ માળાપો છતી શકે કે નહિ પતિ છતી શકે. આજે એની ઉગર પ્રજાળ વિરોધ કરી શકે એવી નથી એટલે થોડો વખત સહી લેધને પુખ્ત ઉમરની યતાં જે જાહેનનો કિસ્સો ટાંક્યો છે તેમ વિરોધ કરે તો નવાઈ નહિ. એટલે એ નવા પ્રવાહને યોગળી ડાહ્યાં માળાપે દીકરીની ઇચ્છા વિરુદ્ધ લગ્ન કરી નાખવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ નહિ. ગઈ પેઢીમાં એવાં લગ્ન નબી ગયાં માટે આ પેઢીમાં નબી જશે એમ માની જે માળાપો આવું કરશે તેમને આગળ જતાં કહવો ઘૂંટડો રળાવો પડશે. સમાજના પ્રવાહ જમાને જમાને બદલાતા હોય છે, એ પ્રવાહને યોગળીને યતીવું, અને ફિરિયલ ન થયું એ જ કહેવાનો ભાવાર્થ છે. 'ન કહેવાય ન સહેવાય'

ગયા અંકની પ્રસંગકથામાં 'નનામો વિધવાજાહેનનો પત્ર' એ હકીકતનો ઉલ્લેખ છે. તે પછી એ જાહેને પોતાનું દિલ દુઃખ, વ્યક્ત કરતો લેખ મોકલ્યો તે આ અંકમાં ઉપરના મયાળાથી જાહેલો છે. આ જાહેન અગ્રગણ્ય શ્રીમંત માળાપની વિધવા દીકરી તરીકે પોતાને શું દુઃખ છે તે જણાવે છે. શ્રીમંતોને ઘેર પણ વિધવા દીકરીને સગવડ મળતી નથી એ સાચે જ કહાય છે. પરંતુ પૈસાથી ખરીદાતી સગવડો માની લેધએ કે કાંઈ વિધવા દીકરીને મળતી હોય તો પણ ફરજિયાત વૈધવ્ય એ રિયલિટી અતિ કરુણ છે. સ્ત્રીપુરુષ પરણે છે તે ફેવળ પૈસાથી ખરીદાતી સગવડ માટે નહિ, જે એવું જ હોત તો પૈસાદારની દીકરીઓને પરણાવવાની ક્યાં જરૂર રહેત? સ્ત્રીપુરુષ પરણે છે—લગ્નજીવન બોગમવા. લગ્નજીવન એટલે ફેવળ વાસના એવો સંકુચિત અર્થ કરવાનો નેથી. લગ્નજીવનમાં વાસના પણ છે, સાથે મૈત્રી છે, દૌરુબિંદ ભાવ છે, એકબીજાનાં પૂરક થઈ રહેવાનો સાથ છે. આવા લગ્ન-જીવનથી વંચિત રહેવું એ સાચે જ, શું પુરુષને માટે કે શું સ્ત્રીને માટે, ન કહેવાય ન સહેવાય તેવી રિયલિટી છે. અને તે પ્રકૃતિ વિરુદ્ધ પણ છે.

અવિવાહિત કરતાં દુઃખી લગ્નજીવન સાતું!

દીનમધુ જોન્-૨, જે એન્ડાએ અવિવાહિત રહેલા અને જોમલે રેઠ મુધી માધુજીવન જીવેલા તેવા પુરોગોને પણ જો જીવન કેવ લાગ્યું કે તે જોમના શરૂઆતના જીવનને — 'હું જોમના માનુ છું કે વિવાહ નહિ કરીને મેં માગ જીવનને અને પ્રકૃતિને પૂર્ણપણે નિહસવા દીધાં નથી. અવિવાહિત શ્રીપુરોગો જ્વાલાવિક અને મામાન્ય જીવન જીવવાને બદલે અકુદગતી અને અસામાન્ય જીવન જીવવાને વચખા માટે છે.' જગતભરમા જાણીતી અમેરિકાની લેખિકા પર્વજાદ એક વાર્તાના પાત્રને મોટે કહવાડોને કે, 'લગ્ન જો જોવા મળીને અનુભવ ન કે ન્યાય કાઢેક જેમને મળતી માર નથી હાતી એવા મેં જાણ્યું વચ્ચે પણ લગ્નમગધ અપાર્થ છે જતા અવિવાહિત જીવન જીવતા દુઃખી લગ્નજીવનને હું વધારે પમદ કરું છું.' મતલબ કે આજે વિધવાગણના પ્રિયાગતી થઈ છે. પુનર્વિગ્ન કરવાના મતમા તરંગો મેલે ન પગતુ જો જે રીતે શિક્ષક કે, એક માયાપોતો વિગેધ અને આ સજ્જોમા બાપિ લગ્નજીવન મુખરૂપ ન નીવડ્યું તો! આ બહોળાં કહવાનું કે માયાપનો વિરોધ વધારીને પણ તમાર પગતુ લગ્ન જીવન માયાપના વિરોધ, પુનર્વિગ્ન જો જોતું પગતુ છે તેનું માનીને નથી હોતો. પગતુ પગપગચત આલી આવેલી રૂઢિની વિરુદ્ધ જમાતી જોમનામા દિમત નથી તેનો ભય છે આ અકમા શ્રી પુષ્પાનહેનના જોગ બહારના લગ્નની લકીલત માત્ર લગ્ન-૨' છે. જોમના પિતા કેડવાયેલા અને અમલદાર છે, શુ જો નથી સમજે જોવા કે દીકરીએ આમા દહ જોતું મ્યું નથી? પગતુ રૂઢિની વિરુદ્ધ જવાની જોમની દિમત નથી માટે જોમજે આજે દીકરી સાથેનો સળધ હોડયો કે જોક દિવસ જોનો પણ આવવાનો છે કે જો તૂટેલા સળધ સધાગે જો અગે શ્રી ગુરુબાદ નુજે જે સલાહ આપી છે તે પુખ્ત હિમગતી અને વિચારશીલ કુમારી તેમજ વિધવાબહેનોએ ધ્યાનમા લેવા જેની કે જે 'સાતુ લગ્ન-૨' જો લેખને છેડે મુકવામા આવી છે.

લગ્નજીવન દુઃખી નીવડે તો?

જોટલે આ સજ્જોમા માયાપની વિરુદ્ધ જનન પગતુ લગ્નનો બહેતાને હક કે હવે રહ્યો બીજો મુદ્દો—આની ચિંતિમા પગતુ લગ્નજો અને લગ્નજીવન દુઃખી નીવડ્યું તો! આપણા સમાજમા પશ્ચિમ પછી લગ્ન કરવાનું વાતાવરણ તૈયાર થયું નથી જોટલે બહારથી અમુક જાતની બને

તેટલી ધિગત બેગી કરીને અનુકૂળ આવે તો લગ્ન ગોઠવવાની પદ્ધતિ છે. આજના સંલેગોમાં એથી વિશેષ, અપવાદરૂપ દાખલા આદ કરતાં, ખીજું અને તેમ નથી. એટલે લગ્નછવન દુઃખી નીવડશે એવો ભય સેવીને બેસી રહેવું તે કેવળ દુઃખ વેડવા જેવું છે. એ કરતાં અને તેટલી ચોક્કસાઈ કરી લગ્નનું પગલું ભરવું એ સારો રસ્તો છે. આજે એ રીતે કુંવારી કન્યાનાં લગ્ન ગોઠવાય છે એટલે વિધવાબહેનોને માટે એથી સારો રસ્તો, પરિચય પછી લગ્ન શી રીતે શક્ય હોય? વળી દુર્ઘિયાત વૈધવ્ય કરતાં દુઃખી લગ્ન-છવન સારું છે એ પર્લોઅક જેવી એક વિચારશીલ સ્ત્રીની વાત સ્વીકારીને પણ વિધવાબહેનોએ દિગ્મત કરી પગલું ભરવા જેવું છે.

અનામી વિધવાબહેનોને વિનંતિ

બહેન! 'ન સહેવાય ન કહેવાય' એ સિધ્ધિનો તમે જાને અનુભવ કર્યો છે અને તેથી તમે યોતે 'આપી રીતની પરતવ અને ગુલામી ગિદગી કેપતીત કરવી તેના કરતાં પુનર્જન્ન કરવું શ્રેષ્ઠ છે,' એમ માની તમે બહેનોને પુનર્જન્ન કરવાની સલાહ આપો છો. તો એ પગલું તમે જાતે ભરી ખીજાને માર્ગ-દર્શન થઈ પડે, એમ હું વિનંતિ કરું છું. શરે અંકે ૭ ગાગના યુવકોને વિધવાલગ્ન આગે, જે ટહેલ નાખી હતી તેના જવાબમાં અત્યાર સુધીમાં મણ ભાઈગોઠા યોતાની સંમતિ દર્શાવતા પત્રો લખ્યા છે તે સાચે જ યુવકોને પસંદે ધન્યવાદ છે. એક વાત સ્પષ્ટ કરી લઉં, આવાં લગ્ન માટે 'પારીદાર' કાર્યાલય તરફથી જે આદેશન ચરૂ કર્યું છે તે કેવળ લગ્નો કરાવી નાખવાના મોદને વશ થઈને નથી કર્યું. લગ્નથી જોડાનાર અને સુખી થાય એ રીતે લગ્ન કરાવવાં તેવી દૃષ્ટિ છે. અને એ રીતે આવા પ્રત્નોમાં પુરતી ચોક્કસાઈ થાય છે. એટલે અગ્નપોં કાંઈ બહેન, આ પ્રત્ન અગે વિચાર કરતી હોય તે એમ માની ઉપેક્ષા ન કરે કે આ લોકો જ્યાં ત્યાં લગ્ન કરાવે ત્યાં નાખે છે. આટલી વિનંતિ અને સ્પષ્ટતા પછી અનામી બહેનોને કહેવાનું કે વધુ કંઈ સ્પષ્ટતા કે પૂછવાની ઇચ્છા હોય તો નિઃસંકોચ જણાવશો.

સમાચાર

- ★ જોડના થા ઇન્દુકુમાર અગાલાસ પટેલ અને શ્રી ઇન્દુકુમાર ગગનલાલ પટેલ દોટોઆદી અને સીને મોટોઆદી અગેના ધધાનો અભ્યાસ કરવા અમેરિકા ઉપડી ગયા છે.
- ★ વડોદરાના જાણીતા શ્રીમંત પારીદાર કુટુંબના શ્રી ચિમનલાલ પાદશાહની પુત્રી શ્રી હસમતીબહેને રેડિયો જઈને એમના પતિ શ્રી સુબોધચંદ્ર મેહટરથી છૂટાછેડા લીધા છે.

પરદેશની મુસાફરીએ જતા આવતા માટે પાસપોર્ટ, ટીકીટો
 વગેરેનું કામકાજ સંતોષપૂર્વક કરી આપવામાં આવે છે.
 જેમણે એની સેવા લીધી છે તેમને એનો મુખ્ય અનુભવ થયો છે.
 અનુભવી માણસો એમાં કામકાજ કરે છે.

એમ. યુનીલાઈ પટેલ એન્ડ કંપની

પાસપોર્ટ, વેસેન્જર એન્ડ બેગેજ ફલીયરીંગ એજન્ટસ.
 નીચે પ્રમાણે એની ઓફિસો છે: અનુક્રમ ગળે મળેા વા લખેા.

હિંડ આંદ્રીસ

૧૦/૧૨ ઈ. વીલ્સન સ્ટ્રીટ,
 વિદ્યુતભાઈ પટેલ રોડ
 મુંબઈ નં. ૪

શાખાઓ:

કચેરી પાસે, પેટલાદ • સ્ટેશન રોડ, ધરત
 સ્ટેશન રોડ, આણંદ • સતપીર સામે, નવસારી

ઈશ્વર પેટલીકરનાં પુસ્તકો

નવસકથાઓ

(૧) જનમટીપ	રૂ. ૩
(૨) લખ્યાસેખ	રૂ. ૩૧૧
(૩) ધર્મતાનો અવતાર	રૂ. ૨૧૧
(૪) પખીનો મેળો	રૂ. ૨૧૧
(૫) પાનાળ ફૂલો	રૂ. ૩
(૬) કળિયુગ ભાગ ૧	રૂ. ૩
(૭) કળિયુગ ભાગ ૨	રૂ. ૩

નવસિકાઓ

(૮) તામ્રાવાણી	રૂ. ૩
(૯) માનતા	રૂ. ૨૧૧
(૧૦) પારસમણિ	રૂ. ૩
આમ સાહિત્ય	
(૧૧-૧૨) પટલાઈના પેચ ભા. ૧-૨	રૂ. ૧૧
(૧૩) કંકુ ને કન્યા	રૂ. ૧૧
કૃષ્ણચિન્ત	
(૧૪) આમચિત્રો	રૂ. ૨૧૧

આફ્રિકા માટે આખા સેરનું રજી. પોસ્ટેજ રૂ. ૨-૦-૦
 દેશ માટે રૂ. ૨-૬-૦. એક પુસ્તકનું પોસ્ટેજ રૂ. ૦-૬-૦

: લખેા :

‘ પા ટી દાર ’ કાર્યાલય, આણંદ.

ધરમાં વસાવવા જેવા ગ્રંથો

કિંમત

ઉપદેશસારસંગ્રહ-મહાત્મા તિરુવલ્લુવરનો વેદવૃદ્ધ બોધ ...	૧-૮
આખ્યાનમાળા-ભાગ (૧)-બોધક ૧૯ આખ્યાનો ...	૩-૦
સ્વામી રામતીર્થ (૨)-એમના સદૃષ્ટેશ, વ્યાખ્યાનો ૪ ...	૨-૦
” ” ચરિત્ર-વિસ્તૃત ચરિત્ર તથા વેદાંતના ઉપદેશો ...	૨-૮
વિવેકાનંદ-ભક્તિયોગ-સ્વામીજીના ઉપદેશો ...	૨-૦
તુકારામગાથા-ગ્રંથ ૧લો-} શક્તિ, જ્ઞાન અને વૈરાગ્યપ્રેરક }	૬-૦
” ” ” ૨જો-} અભંગોનું સરળ ભાષાંતર }	
આદર્શ ચરિત્રસંગ્રહ-ભાગ ૨જો-૭૦ દુકાં ચરિત્રો ...	૨-૮
આદર્શ દષ્ટાંતમાળા-ભાગ ૧લો-બોધક ૪૨૪ દુકાં દષ્ટાંતો ...	૨-૮
” ” ” ૨જો- ” ૪૯૫ ” ” ...	૨-૮
ચૈતન્યમહાપ્રભુ-ત્રણ ગ્રંથો, વિસ્તૃત ચરિત્ર (સચિત્ર) ...	૮-૦
સંત તુકારામ-મહારાષ્ટ્રના સુપ્રસિદ્ધ મંત્રુ ચરિત્ર ...	૩-૦
સ્વામીશ્રી બ્રહ્માનંદ ને શિવાનંદનાં ચરિત્રો ...	૧-૬
ભક્તચરિત્ર-ભક્તમાર્ગમાં નહિ આવેલાં ચરિત્રો ...	૨-૮
દૂંડીવાર્તાઓ-ગ્રંથ ૧લો-સામાજિક નિદોષ ૬૬ વાર્તાઓ ...	૨-૮
” ” ” ૨જો-સર્વ માટે ઉપકારક ૮૬ વાર્તાઓ ...	૨-૮
ભારતની દેવીઓ-ગ્રંથ ૧લો-પ્રાચીનયુગની ૧૩૩ સતીઓ ...	૩-૦
” ” ” ૨જો-મધ્યયુગનાં ૨૪૯ અંતિમ ચરિત્રો ...	૩-૦
” ” ” ૩જો-મધ્યયુગનાં ને અધ્યાત્મિક ૧૬૬ ચરિત્રો ...	૩-૦
પ્રીતમદાસની વાણી-ભક્તિ, ધીણ, હાસ્ય, કથા, મહિના ૪ ...	૩-૦
મુખ્યધર્મપુષ્પવાટિકા- (ગુલિસ્તા) -મહાત્મા શેખ સાદીકૃત ...	૬-૫
શુભસંગ્રહ-ભાગ ૨જો-દવાઓ ને જરૂરી માહિતી, ૧૪૮ લેખો ...	૩-૦
” ” ૩જો- ” ” ” ૧૬૫ ” ” ...	૩-૦
સાચું સ્વર્ગ-ભક્તિ ને જ્ઞાન વિષયક સાદી વાર્તા ...	૨-૦
સ્વર્ગની કુચી-સદ્ગતિનું રાખતાં શીખવનારો બોધ ...	૨-૦
સ્વર્ગનાં સીડી-બોધમાર્ગ પ્રાપ્ત કરવાનાં ૧૨ પગથિયાં ...	૨-૦
સ્વર્ગનું વિમાન-ભક્તિના મહિમાના ૩૨૫ દોષણો ...	૨-૮
સ્વર્ગનો આનંદ-ભક્તિ ને તેના પ્રકારોની સમજ ...	૨-૦
સ્વર્ગનો ખમતો-ભક્તિમાર્ગ સમગ્રવર્તુ પુસ્તક ...	૨-૦
સ્વર્ગનો પ્રકાશ-જ્ઞાન અને પરમાર્થની વાર્તા ...	૨-૦

શ્રીમદ્ શંકરાચાર્યના ગ્રંથો

બોહમુદ્ગર ને બીજાં દશ રત્નો-સરળ અર્થ સાથે... ૧-૦

છેલ્લાં ૭ વર્ષથી મગદ ધનુ' શુદ્ધ અલ્લાહવીય કાર્તિકી

પંચાંગ-(સં. ૨૦૦૬નું)

પાન ૧૨૮] કદ ૬ ૧/૨" x ૧૦" [કિ. ૦-૮

જેમાં મતકયાઓ, ધાર્મિક તહેવારોની ઉત્પત્તિનો ઇતિહાસ, ઉપરાંત ખીજ અનેક જાણવા જેવી ઉપયોગી હકીકતો નવેસરથી દાખલ કરવામાં આવી છે. આ પંચાંગ શ્રાવણ માસમાં પ્રસિદ્ધ થશે. વધુ નકલ લેનારે જોઈતી પ્રતોની કિંમતની ૧/૪ રકમ અંગાઉથી મોકલી આપવી.

માધ્યમિક અને માધ્યમિક શાળાના વિદ્યાર્થીઓ તેમ જ પ્રૌઢોને ઉપયોગી

પ્રેમપન્થ

- યોજન ૧૬

મહાત્મા ગાંધીજીનું શિક્ષણ એમના જ શબ્દોમાં
યોજક : વાલજી ગા. દેસાઈ

પાન ૬૪ :: મૂલ્ય ૦-૩

પ્રેમપન્થ

યોજન ૨૭

મહાત્મા ગાંધીજીની દૃષ્ટી આત્મકથા
એમના જ શબ્દોમાં

યોજક : વાલજી ગા. દેસાઈ

પાન ૧૦૪ :: મૂલ્ય ૦-૪

આધ્યાત્મિક વિદ્યાના નિસામુઓ અને સાધકોને ઉપયોગી

શ્રી રમણ મહર્ષિ

કદ પાખા :: પાન ૨૧૬ :: મૂલ્ય ૨-૦

સ્વામી માધવતીર્યજીએ મહર્ષિની નિઃશ્વરમાં રહીને કરાવેલા તેમના જીવનપરિચયની સાથેસાથે મહર્ષિજીનો આધ્યાત્મિક બોધ, સુમુક્ત્યોને માર્ગદર્શન મળે એ રીતે સરળ ભાષામાં આપ્યો છે.

એકનાથી ભાગવત અર્થાત ભાગવત રહસ્ય

પાન ૫૭૧ :: કિ. રૂ. ૫)

શ્રીમદ્ ભાગવતના એકાદશ સ્કંધ ઉપર પ્રસિદ્ધ સંત એકનાથ મહારાજે કરેલી દીકાનો મૂળ શ્લોકો સહિત સરળ અનુવાદ.

સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય } અમદાવાદ અને મુંબઈ-૨

આફ્રિકા ઉપડી ચૂક્યાં છે!

કોઈ કોઈ માતાનો જેમ ઓચિંતા પન્દેશ મુનાફરીએ ઉપડી જાય છે તેમ 'કળિયુગ' અને 'પાશ્વરમણિ' એ પુનઃક્રાંતિના ૧૦ ગુલાઈના જેવો ઓચિંતા આફ્રિકાની સુગંધીએ ઉપડી ચૂક્યા છે

એ જાનેને થયું કે આફ્રિકાના સુગંધીઓનું અગને જોવા ત્યાં કેવળ આજનામા જાય છે અને એમની આગળ જમને ઊભા નીચું જોડે એમને માટે આવકાનું બાપને તવી ખાતરી છે એ નામે એમના ધીર નહોદર 'જનમીય' 'વખ્યાલેષ' વગેરે પણ જના તૈયાન થઈ ગયા હતા પરંતુ જાને જુનાન, અડતા મોહીના મુનાફરીએ મહુ કે જો વખત અમને જવા દો, અમને તે આ વકાન મળે તે જોયા પરી જમને જોવાથી લઈશું

આ ભાવના નાથે કળિયુગ અને 'પાશ્વરમણિ' શ્રી નાગેડભાઈ જાભાઈ દેમાઈ માટે આફ્રિકા ઉપડી ગયા છે દરેક સુગંધી અમનો ભાવનીનો આદર્ય માન મળે તેવી અમ વિનિતિ કરીએ છીએ

આફ્રિકાના ફૂલ દરેક દરેક આ પુનઃક્રાંતિ સુગંધના જેવા વાતાવરણને જાડું કરવાની ગતિ ધન્ય છે માનમણિ જિ દા. 'કળિયુગ' જિ હ અ એલી વાટે કિંમત નથી કે આ માનો લાગી મુનાફરી કરી પન્દેશ આવવા એ પુનઃક્રાંતિના સુગંધી ભાઈઓ નવનવ ન ખરી ગઈ અ મગવાનું નામ — શ્રી નાગેડભાઈ જેડાભાઈ દેમાઈ, C/o The Nairobi Timber & Hardware Stores Campos Ribeiro Avenue P B 762 Nairobi

— ઉપડી પેટીક ના મીઠા ૧૨૫ ના ૧૨૫

‘પાટીદાર’ કાર્યાલય, આણંદ.

મદદ આગા માઈ ગોમ્લનભાઈ પટેલ નરોત્તમ પ્રિન્ટ ગ્રેસ આણંદ
પ્રકાશક પ્રિન્સિપાલ મોતીલાલ ટેલ મીન્ટ કાર્યાલય, આણંદ

પાટીદાર

સ્થાપક સ્વ. જરસિંહભાઈ ધ. સ્વ. રત્નાઈ મહેતા

ત્રી

કચ્છર પેટલીકર

ભાદરવો - ૨૦૦૫

આ	અ' ક ની	વિ વિ ધ	દે ખ ન સા મ થી
શિવસ અને મત	નામણ		૧
અચલ્લાયનની આરી	ગ્વાન્દનાથ કાકુર		- ૩
જનમનો ખેડ (વાતો)	પેટલીકર		૮
'ધરતો મોભ'	પેટલીકર		૧૫
ખડે આનંદ	નાનુભાઈ દેવ		૨૨
કળુશદન ખાડે	લક્ષ્મીભાઈ પટેલ		૨૫
અમેરિકન નારી	મણિભાઈ પટેલ		૨૮
અંશસ્વીકાર			૩૧
'પાટીદાર' સંસ્કૃતિ			૩૪
વસંત સંવત્ર			૩૬
પ્રસંગકથા			૩૭
સમાચાર			૪૪

વાર્ષિક સવાળ્ય દેશમાં રૂ. ૩, વિદેશમાં શિ. ૧.
માસિક રૂ. મલિનાની તા. ૨૫ મીંગે- પ્રગટ થાગ રૂ.
'પાટીદાર' કાર્યાલય, આણંદ

સુખામૃત

અપયો
ઉઘરસ
સંધિવા
શરદી

સળેખમ
કોલેરા
ઉલ્ટી
આડા
બી માટે
અકસીર
છે.

PROMAN'S
(INDIA)
LABORATORIES
સ્ટેશનરોડ, મેટલાદ.

આના સિવાય તમારી
સ્ટીમરની મુસાફરી
મુખ્યત્વેનાં જોઈ નહિ.
સુખામૃત

દિન્દુલાન તથા બાકિ આ

વાળા નીનીયા પચાર છે તે પ્રમા
તેમજ મુસાફરીમાં માથે નાખતા
લાઈ જે દિવસે માંડગીમાં અચૂક
દારા ને, કોલેરા, ઉલ્ટી, આડા,
મંદહુણી, ગરદી, રાજેખમ, હાથ-
પગનું કાપુ, માથાનો દુઃખાવો,
પાણી નિકાલ, અગાધિ, કમ હાંફે
અમુકાન, અપચો ચુંક, ગુગ, પેટ
પેડનો દુઃખાવો, જેની જાતનાં ડખા
સંગ દારમાં કાળજી વગર મા
ખાસ ઉપયોગી ને

— એક ઘોરડા આપે મળે —

મ. હાવીર ઈન્સ્યુરન્સ કંપની લિ.

(સ્થાપના: ૧૯૩૫)

પ્રગતિશાળી સ્વદેશી વીમા કંપની

૧૯૪૮માં પુરું કરેલું કામકાજ

રૂ. ૪૩,૨૧,૦૦૦

પ્રીમીયમના નીચા દર ઉપર ગણતો
ગામ ગામ લાગવગવાળા ઝોજન નીચવા છે

આજે જ લખો —

ચીફ ઝોજનરસ —
પેટલ એન્ડ કંપની
ગ્રેશન ગેડ, આણંદ

{ ચીફ પેટલ, જી. એ. ગી. રામ (લડન)
જનરલ મેનેજર,
૧૦ એ. ગાર્લમેન્ટ રોડ, હાલકા

મુખ્ય અધ્યક્ષ: — મિત્રનગમ ચેન્નમ, ૧૬, અંબોલો સ્ટ્રીટ કોર્ટ

પરદેશની મુસાફરીએ જતાઆવતા માટે પાસપોર્ટ, ટીકીટ
 વગેરેનું કામકાજ સંતોષપૂર્વક કરી આપવામાં આવે છે.
 જેમણે એની સેવા લીધી છે તેમને એનો સુખદ અનુભવ થયો છે.
 અનુભવી માણસો એમાં કામકાજ કરે છે.

એમ. યુનીભાઈ પટેલ એન્ડ કંપની

પાસપોર્ટ, વેસેન્જર એન્ડ બેગેજ ફલીયરીંગ એજન્ટસ.
 ત્રીયે પ્રમાણ એની ઓફિસો છે: અનુકૂળ સ્થળે મળો વા લખો.
 હેડ ઓફીસ

૧૦/૧૨, ટી. વી. સ્ક્વેર રોડ,

વિક્રમભાઈ પટેલ રોડ,

મુંબઈ નં. ૪

શાખાઓ :

કચેરી પાસે, પેટલાદ • સ્ટેશન રોડ, સુરત
 સ્ટેશન રોડ, આણંદ • સતાપીર સામે, નવસારી

ઈશ્વર પેટલીકરનાં પુસ્તકો

નવલકથાઓ

(૧) જાનમરીપ	રૂ. ૩
(૨) લખ્યાલંબ	રૂ. ૩૧૧
(૩) ધરતીનો અવતાર	રૂ. ૨૧૧
(૪) પંખીને મેલો	રૂ. ૨૧૧
(૫) પાતાળ કૂવો	રૂ. ૩
(૬) કળિયુગ ભાગ ૧	રૂ. ૩
(૭) કળિયુગ ભાગ ૨	રૂ. ૩

નવલિકાઓ

(૮) તાજુવાજુ	રૂ. ૩
(૯) માનતા	રૂ. ૨૧૧
(૧૦) પારસમણિ	રૂ. ૩
આમ સાહિત્ય	
(૧૧-૧૨) પટલાઈના પેચલા	૧-૨ રૂ. ૧૧
(૧૩) કંકુ ને કન્યા	રૂ. ૧૧
ફાથિમ	
(૧૪) આમચિત્રો	રૂ. ૨૧૧

આફ્રિકા માટે આખા સેટનું રજી. પોસ્ટેજ રૂ. ૩-૦-૦
 દેશ માટે રૂ. ૨-૨-૦. એક પુસ્તકનું પોસ્ટેજ રૂ. ૦-૬-૦

: લખો :

‘ પા ટી દા ર ’ કાર્યાલય, આણંદ.

ખાલોદાર

જનસંભાગને વિચારપ્રેરક વાચન પિરસવાના અભિલાષ સેવતું માસિકપત્ર

ભાદરવો,
સં. ૨૦૦૫]

ઓગસ્ટ-૪૮

[વર્ષ • ૨૬
અંક • ૧૧]

દિવસ અને રાત

પાંચ વર્ષ ઉપર મારા એક મિત્ર મોટાભાઈના બોલાવવાથી દેશનો પોતાનો ધંધો જાંધ કરી આફ્રિકા ગયા હતા. મોટાભાઈની દુકાન હતી. વેપાર સારો હતો. એમણે આગ્રહ કર્યો એટલે નાનાભાઈ ગયા અને પાંચ વર્ષને અંતે જે પરિણામ આવ્યું તે નીચેના પંત્રમાં લખે છે.

“મારા પંત્રની આપે ઘણી રાહ જોઈ હશે. મેં પણ આજસની રેકર્ડ તોડી છે. મારું જીવન પલટાઈ ગયું છે છતાં હું, તો એનો એ છું. કદાચ મારા સસરા અથવા સાળા તરફથી મારા સાંસારિક જીવનની નિષ્ફળતા જાણી હશે. મોટાભાઈએ જે દગો દીધો છે તે ઇરાદાપૂર્વક કરેલું છે, છતાં જૂઠી જૂઠી વાતો જધાંને સમજાવીને તેમનું ગાડું ચલાવ્યા કરે છે. પાંચ વર્ષ હું એમને ઘેર બાધા પેટે નોકર રહ્યો છોઈ તેમ માની મને હવે જાકારો દીધો છે. મેં પણ કોઈ જાતના વિરોધ સિવાય પરિણામનો સ્વીકાર કરી લીધો છે. ન્યાયાન્યાય જે થોડા સમજે છે તે એમ માની દૂર રહે છે કે ખીજાનાં જગડામાં પડી આપણે કોઈના જૂંડા યવાનું શું કારણ?

“એક મિત્રે મદદ કરી છે જેથી ધંધાની શરૂઆત થઈ શકી છે. અત્યારે મેં ખેતી શરૂ કરી છે. સાથે સાથે દુકાન પણ ચાલુ છે. નદીનું પાણી જારે માસ જમીનમાં ફેરે છે તથા ખાતર નજીકમાં છે. જમીન સારી છે, જેથી સફળ યવાની આશા છે.”

જીવનમાં દગો દીધાના પ્રસંગો અવારનવાર જનતા હોય છે. તેમાં આ લડાઈએ નીતિઅનીતિનો લેદ બૂંચી નાખ્યો હોય તેવી દશા મોટે ભાગે કરી મૂકી છે. છતાં જ્યારે સંગો લાઈ, કાકો કે સસરા-સાળો દગો કરે છે ત્યારે આપણને ઓને નવાઈ લાગે છે. એમ કરતાં કોઈનો જીવ ચાલતો કેમ હશે?

માણસ જ્યારે નીતિઅનીતિનો વિચાર છોડી લેદમી પાછળ દોડે ત્યારે સમજવું કે એ કાળ એના જીવનનો અંધકારમય કાળ છે. એ કાળમાં એ સગાલાઈનું ગળું કાપતાં અચકાતો નથી. આ રીતે જોઈએ તો સમાજમાં રાત્રિનો અંધકાર છવાયેલો દેખાય છે.

પરંતુ સૃષ્ટિના એક ભાગ ઉપર જ્યારે રાત્રિ હોય છે ત્યારે એ ક્ષણે ખીલ ભાગ ઉપર દિવસ પણ હોય છે. સમાજમાં પણ એવું છે. મોટાભાઈએ જ્યારે રાત્રિનું રૂપ ધારણ કર્યું ત્યારે એના જેવા ન થઈને, લડાઈટોડે ઊભો કર્યા વગર નાનાભાઈએ જીવનની નવેસરથી શરૂઆત કરી દિવસનું રૂપ ધારણ કર્યું. મોટો ભાઈ જ્યાં દગો દે છે એ જ ભૂમિમાં એક મિત્ર મહદ દરે છે, એ પણ દિવસનું રૂપ કે ખીલું?

એટલે માણસ જ્યારે દગાના ભોગ થઈ પડે ત્યારે એણે નિરાશ ન થવું માની લેવું કે સમાજમાં રાત્રિ અને દિવસ સાથે જ છેઃ ઘડીઅંધકાર પોતા ઉપર છવાઈ જાય તો એને સાંસારિક જીવનની નિષ્ફળતા ન માની લેવી. સાંસારિક જીવનમાં પૈસો જરૂરી છે ખરો, પણ નીતિનિયમ છોડી 'જેજવેલો' પૈસો વૈશંવ ખરીદી શકશે પણ એથી શાંતિ નહિ મળે. સુખ એટલે અંતરની શાંતિ. અને તે ત્યારે જ મળે માણસ દિવસના જેવાં ઉજળાં કર્મ કરે.

આથી એ મિત્રને, તેમ જ એવી પરિસ્થિતિમાં મુકાયેલા ખીલ ભાઈએને એટલું જ કહેવાનું કે પૈસા મેળવવામાં આમ નિષ્ફળ નીવડો ત્યારે હતાશ ન થાઓ. પૈસો જે નથી આપી શકતો તે મિત્રોનો પ્રેમ, પટાસીની સહાનુભૂતિ, રનેહીઓની ભલી લાગણી સીધા અને નીતિમાન માણસને મળતી રહે, છે. અને એ પુણ્યે લક્ષાધિપતિ ભલે ન થવાય પણ જીવનમાં શાંતિ-આનંદ-મળે તેટલી આર્થિક કમાણી પણ ઘયા વગર રહેતી નથી.

અચલાયતનની બારી

સ્વીન્ડનાથ દાહર

સુકદેવ ટાગોરે ‘અચલાયતન’ નામના એમના નાટકમાં સનાતન ધર્મ ઉપર જાહેરા કરાણ કર્યો છે. અચલાયતન એ મઠ છે. એમાં આચાર્ય, ઉપાચાર્ય, અધ્યાપકો અને શિષ્યો રહેતા હોય છે. ત્યાં જ્ઞાન કરતાં રૂઢિનું જ પ્રાબલ્ય છે. એ મઠની ઉત્તર દિશાની બારી ન ઉઘાડવી એવો આદેશ છે. વર્ષોથી એ બારી કોઈએ ઉઘાડી નથી. ઉઘાડે તો શું પાપ એવો સ્વતંત્ર વિચાર પણ કોઈ કરતું નથી. એ સ્થિતિમાં પંચક નામનો શિષ્ય સ્વતંત્ર વિચારનો આવે છે અને તે મઠનાં રૂઢિ-નિયમોને તાબે થતો નથી. તેમાં એક ભોળો અને બાહ્ય સુભદ્ર નામનો શિષ્ય કુતૂહલને વશ થઈ ઉત્તરની બારી ઉઘાડીને બહાર ડોકિયું કરી જુએ છે અને પોતે પાપ કયું તેમ માની રહે છે ત્યાંથી એ નાટકમાંનો ભાગ નીચે ઉતાર્યો છે. એ અચલાયતનની બારી ન ઉઘાડાય એમ મઠના લોકોની રૂઢિચુસ્તતા હતી તેવી જ સ્થિતિ આજે આપણા સમાજમાં જુદી જુદી રૂઢિઓ વિષે છે એમ દેખાઈ આવશે.—ત’ત્રી

પંચક—જરાયે બીશ નહીં લાગ, જરાયે બીશ નહીં, મને કંઈ જોઈએ, ને શું થયું છે.

સુભદ્ર—મેં પાપ કયું છે !

પંચક—પાપ કયું છે ? શું પાપ ?

સુભદ્ર—જો હું નહીં કહી શકું. ગુણ બધાં છે. મારું હવે શું થશે ?

પંચક—તારું ગુણ પાપ હું ઉપાડી સમજા. હું મને કહે.

સુભદ્ર—મારાથી આપણા આયતનની ઉત્તર દિશાની...

પંચક—ઉત્તર દિશાની ?

સુભદ્ર—હા, ઉત્તર દિશાની બારી ઉઘાડીને—

પંચક—બારી ઉઘાડીને શું કયું ?

સુભદ્ર—અહાર જોઈ લીધું !

પંચક—અહાર જોઈ લીધું ? સાંભળીને મારું મન લલચાય છે તો.

સુભદ્ર—હા, પંચકભાઈ, પણ ઝાઝી વાર નહીં હો ! એક જ વાર જોયું ને થયું ને ઝટ બારી બંધ કરી નાખી. કયું પ્રાવશિત કરે તો મારું પાપ ધોવાય ?

પંચક—મને શાદ નથી, ભાઈ. પ્રાવશિત તો વીસપચીસ હજાર જાતનાં

હે દુ જો આ આવતનમા ન આગો હોત તે તેનાની જાગ આવી તે
 દેવળ પોથીમા ને પોથીમા જ રૂદી જત દુ આગો ત્યાં પડી લગ્નમ
 તે જરાનો અમન મે ચાલુ કરાગો પણ લાદ રહે રૂઝુ નથી

[જાગરાનુ ગેઝુ પ્રવસ કરે છે]

પહેલાં જાગક—આ રૂઝો સુખદ અથવા અડી રે.

બીજો જાગક—તમને અમન જે પચકભાઈ, સુખદે કેડુ બવાનક પાપ
 કયું કે તે?

પચક—ચૂપ, ચૂપ, ગીચ નદી સુખદ રહે છે શુ કામ જાણ પ્રાપ્તિ
 કયું પડે તો કયો નાખજો પ્રાપ્તિ કયામા તો ભારે મજા છે હો અહી
 તો મેજા એક ને એક ધરેકમા આખો દિન વડી જાય છે પ્રાપ્તિ કયાનુ
 જો ન દોત તો માણસ અહીં ટકી જ ન શકત

પહેલાં જાગક—(ઝાનોમાનો) અમન જે પચકભાઈ, સુખદે ઉતાર દિશાની
 જાગે...

પચક—ગીઠી છે તમાગ માર્ગમા સુખદના જોડણી દિમત?

બીજો જાગક—પણ આપણા આવતનની ઉતાર દિશા તો જોઈશદા
 દેરીની છે, તે નથી જાણતા?

ત્રીજો જાગક—જો દિશાની સહેજ પણ હવા જો આપણા આવતનમા
 જેમે તો...

પચક—તો શુ?

ત્રીજો જાગક—કેટલુ લયક?

પચક—શુ ભરકો? કહે તો ખગે

ત્રીજો જાગક—શુ જો તો નથી ખગર, પણ જાદુ ભરકો?

સુખદ—પચકભાઈ, હવેકાઈ દિવસ નહીં ઉઠાકું! પચકભાઈ, મારુદવંશુ ધગે!

પચક—જો સુખદ, દુ કદુ છું તે માળગ શુ કયવાથી શુ પગિણામ
 આવે છે? જો દુ કદુ જાણુતો નથી પણ જો ચવાનુ તાય તે ભતે ચાપ, મને
 એની જગાયે મીક નથી

સુખદ—ખીક નથી લાગતી?

અથા જાગકો—ખીક નથી લાગતી?

પચક—ના મને તો ઝનકુ એમ ચાપ કે કે ચાતોને નિટજો તો ખગ
 શુ થય છે

પહેલાં જાગક—ના પચકભાઈ, તમને હાથ નેટીને વાનવુ છું પચ
 ભાઈ, તમે...

પંચક—ફેમ લાઈ? તને એમાં શો ડર લાગે છે?

ખીન્ને ખાળક—એ તો બહુ ભયંકર છે.

પંચક—ભયંકર ન હોય તો એમાં મઝા શાની?

ત્રીન્ને ખાળક—પણ એ તો ભયંકર પાપ છે.

પહેલો ખાળક—મહાપંચકભાઈએ અમને કહી રાખેલું છે કે એ ખારી ઉધડે તને માતૃહત્યાનું પાપ ખેસે છે, કારણ ઉત્તર દિશા એકજટાદેવીની છે.

પંચક—માતૃહત્યા ન કરવા છતાં તેનું પાપ ફેરી રીતે ખેસવું હશે એ બધાવાની તો ઝોર મઝા હશે. એ મઝા ભેવા હું ભારે ઉત્સુક છું.

પહેલો ખાળક—તમને ખીક નહીં લાગે?

પંચક—જરાયે નહીં. મુભદ્ર, તેં ખારીમાંથી શું ભેગેલું, કહે ભેધએ?

ખીન્ને ખાળક—ના, ના, અદ્યા, નહીં કહેતો.

ત્રીન્ને ખાળક—ના, એ અમે નહીં સાંભળી શકીએ. કેટલું ભયંકર!

પહેલો ખાળક—કીક, ને, પણ જરાક જ—આટલું જ...

મુભદ્ર—મેં ત્યાં એક ટેકરી ભેધ, અને ટેકરીની તળેટીમાં ગાયો ચરતી હતી.

બધા ખાળકો—(કાનમાં આંગળાં ભરાવીને) ઝો ખાપ રે! અમારે નથી સાંભળવું. ભાઈ મુભદ્ર, હવે વધારે નહીં બોલતો. ઝો પેલા ઉપાધ્યાય મહાશય આવે. ચાલ ચાલ, હવે બસ થયું.

ઉપાધ્યાય—શું છે મુભદ્ર? તારે જે કહેવું હોય તે જલદી કહે.

મુભદ્ર—મેં ઘોર પાપ કર્યું છે.

ઉપાધ્યાય—પાપ કર્યું છે? કીક બહુ સારું. ખેસ ત્યારે, હવે સાંભળી લઈએ.

મુભદ્ર—મેં આચતનની ઉત્તર દિશાની...

ઉપાધ્યાય—બોલ બોલ, ઉત્તર દિશાની બીંતમાં લિસોટો પાડ્યો?

મુભદ્ર—ના. મેં ઉત્તર દિશાની ખારી...

ઉપાધ્યાય—સમજ્યો, ખારી ખખડાવી આવ્યો? એમ હોય તો હવે એ દિશામાં આપણાં જેટલાં વચનાં પાત્રો હશે તે બધાંય ફેંકી દેવાં પડશે. સાત માસની વાઝડી પાત્રે એ ખારી ચટાડાવીએ નહીં ત્યાં સુધી પાપનું શોધન થવાનું નથી.

મુભદ્ર—મેં તો ખારી ઉઘાડીને બહાર ભેધ લીધું છે!

ઉપાધ્યાય—(પડી જઈને) સત્યાનાથ વાલ્યું ડોકરા! આજ ત્રણસો ને પિસ્તાલીસ વરસ થયાં આ ખારી કાઢીએ ઉઘાડી નથી એ ખગર છે?

મુભદ્ર—મારું શું થશે?

પંચક—(સુભદ્રને આલિંગન કરીને) તારો જયજયકાર થશે, સુભદ્ર ! ત્રણમે ને પિસ્તાલીસ વરસની સાંકળ તેં તોડી છે ! જો તો ખૂંચે, તારું આ અસામાન્ય પરાક્રમ જાહેરને ઉપાધ્યાય મદાસય મેંમાંથી શબ્દ પણ કાઢી શકતા નથી ! [સુભદ્રને ખેંચીને ચાલ્યો જાય છે.]

ઉપાધ્યાય—કોને ખબર, શો કેર ચલાં ખેંચે છે ! ઉતારની અધિપત્રી છે એકજટાદેવી. હોકરાની બંને આંખો એ પલેજ ધન કેમ ચર્ધ ન ગઈ એની જ નવાઈ લાગે છે. ચાલ, જઈને આચાર્યદેવને જણાવું. [જાય છે.]

આચાર્ય—ઉપાધ્યાય, કેમ કંઈ સમાચાર છે ?

ઉપાધ્યાય—જદુ માફા સમાચાર છે !

આચાર્ય—ત્યારે તો તરત જ બોલી નાખો એ જ ઠીક.

ઉપાધ્યાય—આચાર્યદેવ, સુભદ્રે આપણા આયતનની ઉત્તર દિશાની બારી ઉઘાડીને બહાર દષ્ટિપાત કર્યો છે.

આચાર્ય—ઉત્તર દિશા તો એકજટાદેવીની, ખરી ?

ઉપાધ્યાય—વિચારો તો ખરા ! આપણા આયતનના મંત્રપૂત રૂઢ વાણે એ બારીમાંથી ઘૂસી આવતી હવાએ કેટલો બધો બગાડી નાખ્યો છે એની શી વાત કહું ?

ઉપાધ્યાય—હવે વાત એ છે કે આ પાપતું પ્રાયશ્ચિત્ત શું ?

આચાર્ય—મને તો કંઈ શાદ આવતું નથી. મને લાગે છે ઉપાધ્યાય...

ઉપાધ્યાય—ના લાઈ, મને પણ કંઈ સાંભરતું નથી. આજ ત્રણસો વરસ ચલાં આવી જતના પ્રાયશ્ચિત્તનો પ્રસંગ આવ્યો નથી; બધું કટાઈ ગયું છે. એ પેલા મહાપંચક આવે—જો કાઈને ખબર હોય તો તે તેમને જ

[મહાપંચકનો પ્રવેશ]

ઉપાધ્યાય—મહાપંચક, બધું સાંભળ્યું તો હશે જ.

મહાપંચક—એટલા માટે તો આવ્યો છું. આપણે અત્યારે સર્વ અપવિત્ર છીએ; જહાગની હવા આપણા આયતનમાં દાખલ ચર્ધ છે.

ઉપાધ્યાય—એનું પ્રાયશ્ચિત્ત શું ? અમને કાઈને રમણ નથી. તમે જ કહો શકો.

મહાપંચક—ક્રિષ્ણકલ્પકાળમાં આવેલો કરો ઉપલેખ મળતો નથી—કેવળ એક ભગવાન જન્મલનાનન્ત કૃત આધિક્રમિક વર્ષાવલ્લભમાં લખ્યું છે કે અપગધીએ ૭ માસ મહાતાપસ સાધના કરવી.

ઉપાચાર્ય—મહાતામસ ?

મહાપંચક—હા, અજવાળાનું એક ફિગ્યુર પણ તેના દેખવામાં આવતું ન જોઈએ, એનું કારણ છે : અજવાળાને લીધે જે અપરાધ થયો હોય તેનું અધકાર વડે જ સાલવન થઈ શકે.

ઉપાચાર્ય—એમ જ હોય તો મહાપંચક, બધો ભાર હવે તમારેજ શિર છે.

ઉપાધ્યાય—ચાલો, હું પણ તમારી જોડે જ આવું. એટલામાં સુભદ્રને દિગ્બરદન દંડામાં સ્નાન કરાવીને સેતા આપો.

[અહુ જ્યા લાગે છે એટલામાં]

આચાર્ય—સાંભળો, કંઈ પ્રયોજન નથી.

ઉપાધ્યાય—શાનું પ્રયોજન નથી ?

આચાર્ય—પ્રાયશ્ચિત્તનું.

મહાપંચક—પ્રયોજન નથી કહો છો ? આધિક્ષિક વર્ષાવણ ઉઘાડીને હું હાલ ખતાવી આપું...

આચાર્ય—કંઈ ફિકર નહોં. સુભદ્રને કંઈ પ્રાયશ્ચિત્ત કરવાનું નથી. હું આશીર્વાદ આપીને તેનું...

મહાપંચક—એમ તે કોઈ દહાડો જનવું હશે ! જે વાત કોઈ શાસ્ત્રીમાં નથી તે શું તમે...

આચાર્ય—નહીં, એવું હું થવા નહીં દઉં. જો એમાં કંઈ અપરાધ થયો તો તે મારે, માથે. તમને એમાં કોઈ જતનો ભય નથી.

ઉપાધ્યાય—આવી દુર્ગંજતા તો તમારામાં કોઈ વાર જોઈ નહોતી. દમજાંજ અષ્ટાંગશુદ્ધિ ઉપવાસની ત્રીજી રાત્રે બાળક કુશલશીલ પાણી પાણી કરતો તરસતો માર્યો દેહ છોડી ગયો તો પણ તેના મોંમાં કોઈએ પાણીનું ટીપું સરખું ચૂક્યું નહોતું. એ વખતે તો આપ કંઈ જ બોલ્યા નહોતા. તુચ્છ માણસને પ્રાણ તો આજ છે ને કાલ નથી, ફિન્ટુ સનાતન ધર્મવિધિ એ તો કાયમની ટકવાવાળી છે.

[સુભદ્રને લઈને પંચક પ્રવેશે છે.]

પંચક—હર નહીં, સુભદ્ર, તારે કરી વાતનો ભય નથી. (આચાર્યને) આ બાળકને અભયદાન આપો, પ્રભુ !

આચાર્ય—જેટા, તે કંઈ પાપ કર્યું નથી, આપુ. જેઓ વગર અપરાધે પોતાનાં હંનર હંનર વરસ ખતાવી મોં વાંકું કરીને તને ડરાવે છે તેમણે જ ખરું પાપ તો કર્યું છે.

જનમનો ખેડુ

ઈશ્વર પેદલીકર

કિશોરભાઈ પચ્ચીમ વર્ષથી ચહેરમા ગંદા દતા. ખેતી સાથેના સજ છરી મથો દતો, છતાં કિશોરવચ્ચા ખેત ખૂદલાં એટલે ધનની સાથેની પ્રીત તૂટી હોય તેમ લાગતુ ન હતુ ગેરચત્રી કિતરો એ નોકર માથે રૂનો કાપતા દતા ત્યારે એમની નજર આગુઆગુ આવેલાં ખેત તરફ મંડાયેલી ગંદતી.

સગભગ દમ વીંચા જેવડો મોટો પ્લાટ પડતર પળો દતો. વારે જ્યાં ત્યાં છીંડાં પડ્યા દતા, ખેતરમા દયરુ ઊગેયુ' તે ચત્રા દોર. પેમી ણયેલા, તેથી ખેતર ખૂદાઇ ગયુ હોય તેમ ચોખ્ખુ દેખાતું હતું, જાણે માળેકચોકની વચ્ચે દુકાન ખાલી પડી ગઈ હોય અને વેપારીનુ મન ધપી ઊડે તેમ કિશોરભાઈનુ લોલી ધપી ઊડયુ — અખીપૂખી પાકે એવા સાગ વગસર્મા ખાત્મો દમ વીંધાને નજર કાળે અક્કર્મીએ આમ પડતર મુક્યો દશે. અને ઉતાવળે જતો મુમાફર વચ્ચે કાઈને ધાયલ થયેલો જોતાં જોને મદદ કરવા ઊભો ગઈ તેમ, કિશોરભાઈ છીંડામા ધઈ ખેતરમા પ્રવર્યા. બોલ્યા: 'મગન, કાળજી' ફાટી જાય તેયુ' છે ને! આવા સાગ વગસર્મા, ફેવટ દયુ' ના થાય તો ખાતરો એ ખેડ કરીને વાની મુકી હોય તો ૫ ૧૫૦-૨૦૦ મથુધી જોજી ના થાય.'

મગને પળુ અંદર પેસતા વિચાર આવ્યો 'માહેન! કદાચ તકગરિયુ હોય અને જેહ પક્ષે માગમારી કરી હોય, કાંટમા પ્રેસ ચાલતો હોય તેથી પડી ગયુ હોય તો ૫ કાને ખાતર?'

કિશોરભાઈ સમત થતાં બોલ્યા: 'એવુ ૫ હોય.'

સામે હેડેથી કાઈને ખેતરમા પ્રવેશતા જોઇ મગન બોલ્યો: 'તપાસ કરવી હોય તો આમે હેડે કાઈ આદમી દમજાં આવ્યો.'

કિશોરભાઈએ એ જાણુ નજર કરી. માથે ફાળિયુ આવેલો, ખભે ધાગિયુ' મૂકેલો, શરીરે રેડિયુ' પહેરેલો, ધોતિયાના એ છેડા ઊંચા ખોસી દીંચણ સુધીના પગ ઉપાડા ગખેલો એ પુરવ ખેડૂત હોય તેમ એનો દેખાવ દલી આપતો દતો.

કિશોરભાઈએ એ અંજે ખૂજપગ છ કરવા જિએ દાય કરી એને પોતાની પામે બોલાવવા ખૂમ પાડી: 'એ પટેલ, જગ આમ આવજો!'

પેલા ખેડૂને આ જાણુ આવવાને જાહેરે સામી ખૂમ પાડી દાયવતી પોતાની પામે બોલાવતાં દયુ: 'અહીં આવો'

કિશોરભાઈ દઇ બોલ્યા વગર એ જાણુ ચાલ્યા મગન પાછળ પાછળ ચાલ્યો. અને થોડુ અતર ગયુ એટલે કિશોરભાઈએ પૂછયુ. 'પટેલ! આ કાનુ' ખેતર છે?'

ખેડૂતે માથું ધુણાવતાં કહ્યું: 'મારું.'

મગન વચ્ચે બોલ્યો: 'આમ પડ્યાણ કેમ રાખ્યું છે? એની તકરાર-ખકરાંર આલે છે?'

ખેડૂતે તડકીને જવાબ આપ્યો: 'તકરાર મારી હાંદરનો કાણુ કરનાર છે? મારા ખેતરમાં પેસે એને ઊભો ને ઊભો ટચકાવી નાખું.'

કિશોરભાઈએ પૂછ્યું: 'તકરાર નથી ત્યારે આ ખેતર પડતર કેમ રાખ્યું છે?'

ખેડૂત: 'હોકરો અક્રમી પાક્યો એટલે. રાસ્તરમાં કહ્યું છે ને કે સારો પાક પાકે તો દોકરો, નહીં તો જા-કરો. ક્યાંકારવ્યા ઉપર હો (પ્લાસ્ટર) કરે. મારી આલીસ વીધાં જમીન પર હોકરો અક્રમી પાક્યો તે હો-કરી. ખેતર પડતર રાખીને તવા જેવું કરી મૂક્યું.'

કિશોરભાઈના મોંમાંથી આશ્ચર્ય અને દુઃખનો ભેગો ઉદગાર નીકળી ગયો: 'આલીસ વીધાં જમીન આમ પડતર છે?'

ખેડૂતની આંખમાં પણ દુઃખની કરુણા ચોખ્ખી વર્તાઈ આવતી હતી. મોં ઉપર પણ ખેડૂતની વેદના વરતાતી હતી. ગળગળે અવાજે એણે કહ્યું: 'તમને રસ્તે જનારને ચાટકું દુઃખ થાય છે તો પરસેવો પાડી મેં જમીન લીધેલી અને કાળા મચૂરી કરી પાડાની ખાંધ જેવી બનાવેલી જમીન આમ પડતર રહે તે મારું કાળજું ફાટી ગયા વગર રહે?'

મગન: 'અત્યાર સુધી કાણુ ખેડતું હતું?'

ખેડૂત: 'હું, પણ વૈરાખ મહિને હું મંદિર પડ્યો અને મારા પગ ભાંગ્યા એટલે અક્રમી હોકરાંર એટી બેલાડો દીધી. હાથીના બચ્ચા જેવા બળદ હતા તે વેચી દીધા. પયારીમાં પડ્યાં પડ્યાં મારી આંખમાંથી ખોર-ખોર જેવડાં આંસુ નીકળી ગયાં. હળલાકડું હતું તેય વેડફી મારું'. મેં બહુએય કહ્યું કે હોકરી એણે આના ધધા માંડ્યા છે તે ધાનપાણી નહિ મળે ધાનપાણી. પણ હોકરાંરને અગ્રેજી લણાવી ઘરમાં ગોદચમ ઘાસ્યું હતું એટલે હાથનાં ક્યાં હોયે વાગ્યાં!'

કિશોરભાઈએ પૂછ્યું: 'હોકરો શો ધધો કરે છે?'

ખેડૂતે ખીજમાં કહ્યું: 'વેશ્યાનો.'

કિશોરભાઈ અને મગનનાં મોં મલકાયા વગર ના રહી શક્યાં.

ખેડૂતે કહ્યું: 'હસવાની વાત નથી. વૈદ્ય, વંડાલ અને વેશ્યાનો એકજ ધધો.'

કિશોરભાઈ: 'હોકરો ડોક્ટર છે?'

ખેડૂતે નિસાસો નાખતા જણાવ્યું : ‘દાકતર હોત તો કાક મરીજને મટાડીને આશિષેય મેળવત; પણ વેરમા કરતાંય જૂડા વપ્તીલનો ધંધો લખ બેઠો છે.’

દિશોરભાઈ : ‘ક્યાં વપ્તીલ છે?’

ખેડૂત : ‘ઠેક હરખમાં! અહીં નજીક હોત તો કાક દલાડો ખેતરમાં અમરતો આંટો મારી જાત તો ધરતીને સતોષ થાત કે મારો ધણી આવ્યો, પણ ઠેક મુંબઈ રહે એટલે આ લણી જેવા જ કાણ આવનાર છે?’

દિશોરભાઈએ મનમાં શાંક વાળી. ખેડૂત સાવ મૂઝખ લાગે છે. દીકરા મુંબઈમાં વપ્તીલાત કરતો હોય પછી એને ચાલીસ વીંચાંની શી પડી હોય? એ ખેતી કરેય શી રીતે? પછી બજાર અને દળલાકડું વેચી ના દેતો કરે શું?

એટલે એ વાતને વધુ ન લંબાવતાં દિશોરભાઈએ પૂછ્યું : ‘પણ ખેતી લાગે આપી દેવી હતી ને?’

ખેડૂત ઠાંત કચકચાપી બોલ્યો : ‘ભાગે ખેડનાર તો જોઈએ એટલા જિભા થાય પણ એ આપણને અણીપણી જતાં નહિ. પાક તૈયાર થાય ને પહેલાં અણું તો લૂટી જાય અને નાતરાની બેરીને કંઈ ધણીની લાગણી હોય? એના જેવું ભાગિયાને. પાકાની ખાધ જેવાં મારાં ખેતર બગાડી નાખે.’

દિશોરભાઈ : ‘એ ખરું, પણ તમાગથી ના જાતે એટલે બીજું શું થાય!...’
વચ્ચે ખેડૂત બોલી ગયો : ‘ના કેમ અને? માણસને મંદવાડ કંઈ આખી જિંદગી રહેતો હશે? આ પાકો જમ જેવો થયો છું કે નહિ? આવતી સાલ પાછી એવી ને એવી ખેતી ના કરું તો જોજો ને.’

મોહન : ‘આ સાલ, એક વરસ બીજાને ખેડવા દીધું હોત તો એમાં શું જમીન બગડી જવાની હતી?’

ખેડૂત : ‘એક વરસમાં બગડી તો કરું ના જાય, પણ કાંકરેટ સગરનો કાયદો નડે છે ને? એક વરસ ખેડવા આપીએ એટલે એના આપનો દક્ક થઈ જાય. પાછી સોપે નહિ.’

મગન : ‘સાહેબ, આપણે ચાલીએ. મોકું થાય છે.’

દિશોરભાઈ : ‘હા,’ અને ખેડૂતને પૂછ્યું : ‘તમારું નામ શું પટેલ?’

‘મારું નામ નાથાભાઈ.’

‘દીકરાનું નામ?’

‘રમણભાઈ.’

દિશોરભાઈ નવાઈ પામતાં બોલ્યા : ‘આ ગામના રમણભાઈ નાથાભાઈ મુંબઈમાં એડ્વોકેટ છે તે તમારા જ દીકરા?’

ખેડૂતે માથું ધુણાવી હા પાડી.

છટા પડીને ખેડે જથુ ખેતર અહાર. આગ્યા એટલે કિશોરભાઈ બોલ્યા: 'શા અકર્મી માણસ છે! રમણભાઈ નાચાભાઈ મુંબઈમાં ધણો ગણીતો એડ્વોકેટ છે. મેં 'જોવા તો નથી પણ સાંભળ્યું છે ઘણું. પણ એનો બાપ આંધો જડ હશે એ તો આજે જાણ્યું. પાડાની ખાંધ જેવી, જમીન હોય કે દાર્થીની ખાંધ જેવી હોય, એવા વડોલને એની શી પડી છે? અને પડતર રહે તોય એને શું અડવાનું હતું?'

જથુ એક ગાઉ દૂર કિશોરભાઈનું ગામ હતું. વચ્ચે નાચાભાઈનું ગામ આગ્યા એટલે કિશોરભાઈ પોતાના ઝાળખીતા રામભાઈને ઘેર પાણી પીવા રોકાયા. કારણસર ઝાળખીતું આવવાનું થયું એટલે સામું વાહન મંગાવ્યું ને હતું તેમ સાથે જથુવડું. રામભાઈએ ચા મૂકાવી. બીજી વાતચીત સાથે કિશોરભાઈએ પૂછ્યું: 'રમણભાઈ જેવા એડ્વોકેટનો બાપ સાવ જડ હશે તેમ આજે એની સાથે વાતચીત થઇ ત્યારે જ ખબર પડી. કાલસામાં રતન પાક્યા જેવો ઘાટ થયો કહેવાય.'

કિશોરભાઈની એ વાતમાં રામભાઈએ કંઈ ટેકો ન આપ્યો કે એ અંગે બીજું કંઈ ન કહ્યું. એટલે થોડી દુણ રાહ જોવા પછી એમણે પૂછ્યું: 'કેમ કંઈ બોલ્યા નહિ? નાચાભાઈ જેવો અકર્મી માણસ મેં બીજો આજે સુધીમાં જોયો નથી. ખરું કે નહિ?'

જતાં રામભાઈ કંઈ ન બોલ્યા.

કિશોરભાઈને વહેમ પડ્યો. એમણે પૂછ્યું: 'કેમ તમે કંઈ બોલતા નથી? એમાં કંઈ બેઠ છે કે શું?'

રામભાઈ: 'તમે અહારગામ રહો છો એટલે કશું જાણતા નથી એટલુંજ. બાકી અહીં તો ફરતા બધાં ગામ જાણે છે.'

કિશોરભાઈ: 'શું જાણે છે?'

રામભાઈ: 'કહું તો બીજા તો નહિ ને?'

'એમાં બીવાનું શું હતું?'

'બીવા જેવું છે માટે.'

'પણ એવું શું છે?'

'કાળજું કડક હોય તો કહું.'

'વેપારી થયો છું પણ કાળજું હજુ ખેડૂનું છે. આપદાદાનું ખેડૂ સોહી નસોમાં વહે છે એવું ના હોત તો ખેતર પડતર રહ્યું તેની ચિંતા કરવાની

બાજગડ ન દગ્ત જે હોય તે કહા' ઝતાં જો કે દિગોરબાઈની જાની
જોગથી ધડમગ લતી હતી

મગન કપાગનો સાભગી ગહો હતો તે જોલી જીડયો 'તુ સમજ ગયો
ખરૂ પૂછો તો મને તે પછી વહેમ તો પડયો હતો પણ...

દિગોરબાઈ 'જો વહેમ પડયો હતો?'

મગન ગમભાઈ સામે જોઈ જોયો 'એ નાયાભાઈ ન હતા, ખરૂ ને?'

ગમભાઈએ જોલ્યા વમર માથુ દવારી હા પાડી

દિગોરબાઈ 'ત્યારે કોણ હતુ?'

મગન 'નાયાભાઈનુ ભૂત!'

દિગોરબાઈ આચકો અનુલવતા જોલ્યા 'હ?'

ગમભાઈ 'સાચી વાત કે!'

ધડીભર કોઈ દેઈ ન જોયુ ત્યા ચા આની જોટને જોને પીતા પીતા
ગમભાઈએ વાત શરૂ કરી 'તમે જોમના ખેતગમા પેડા હજો જોટને જોમને
તમને દેખા દીધી હશે'

મગને કહ્યું 'હા'

ગમભાઈ 'જોમનામા જોટનુ કે ગતે જનાગને જો દેખા દેતા નથી
જોમના ખેતરમાં કોઈ ગયો, ખેડૂત જો ખેડવા ગયો હોય તો સામા થાય
અને તમાગ જોવો અગત્યજો કુલુદવ ખાતર જેમે તો જોની સાથે નિગતે
વાતો કરે'

દિગોરબાઈ 'અમારી માથે જોવી નિગતે વાત કરી કે અમને વહેમ
પણ ન પડયો મને જોટનુજ લાગુ કે મુગ્ધ છે'

મગન 'મને ગતામા ચાલતા વહેમ આવેનો પણ મેં જોને સાચો
માનેલો નહિ'

ગમભાઈ 'તમાગ જોવા દરેકને જો જોકજ વાત કરે છે કે ઠાકરો
અક્રમી પામ્યો અને ખેતી ગખડી મધ'

દિગોરબાઈ 'જસ જોજ પણ જોમનો જીવ આમ અવગતે જનાનુ શુ
કાગ્યુ? જોમના દીકરા જોવો દીકરો જોને હોય તેને જીવતા હગ્મ થાય
અને મગતા નિગતે જીવ જાય તેને ગદલે જોમનો જીવ માટીના દેશમાં શુ
કામ પડી ગયો?'

ગમભાઈ 'એ તો જોમની મગતી વખતેજ અમને ખીક ગહેતી હતી
કે જનુ હજો તો જોમનો જીવ ખેતગમા ગહી જશે'

દિગોરબાઈ 'શાચી?'

રામભાઈ: 'મર્યા એ પહેલાંનું' મેદાન આખું અડવાડિયું એમણે ખેતરાંની જ લવરી કરી છે. આંખલિયાંવાળા ખેતરમૌની લીંબાધમાંથી લોંબા લોંબું તોડી જાય છે એમ જૂમો પાડતા. ગજલવાળાના આંખા ઉપરથી લોંબા ફેરીઓ વેડી જાય છે. નાથવાળામાં ભરવાડે ઘેટાં-જકરાં ઘાલી વાંડે તોડીને ખેદાનમેદાન કરી નાખી. પસલાને ખેડવા આપણે તો કળગે નહિ ઝાડે એ. જોકાર કશું બતાવશે નહિ-ચોરી જશે. મથુરની ખેતીમાં દશી અરક્ત નથી-ખેતર પડિયાણુ જેવું કરી મૂકશે. જસ, હેલુ આખું અડવાડિયું આનું આજ ભજન!'

દિશોરભાઈ: 'આખી નિંદગી જે ક્યું હોય તેજ માણસની આંગળા મેદલી ધડીએ આવીને ઊભું રહે.'

રામભાઈ: 'ખેતી તો જ્યાં કરે છે, પણ નાયાલાઈથી બધા હેડ. એમણે તો દસબાર વર્ષના થયા હશે ત્યારથી એજ ધધે શરૂ કર્યો તે મરતાં લગી. ના કંઈ બ્યાવહારિક જ્ઞાન. ના કામની લાંબગડાં ને ના ધર્મમાં પણ ચિત્ત. એક જ ઇન્દ્રિયનું જ્ઞાન. એ ભલા અને એમની ખેતી ભલી. આખી નિંદગી કાળી મજૂરી કરી અને જે પેદા ક્યું તેની જમાન લીધા કરી. મૂળ પંદર વીધાં જમીન હતી તેમાંથી આજે ચાલીસ વીધાં છે, અને તેજ દસ દસ વીધાંના પાડાની ખાંધ જેવા ચાર નંબર.' સહેજ અટકાને એમણે કહ્યું: 'એમની ઉમેદ એકનો એક ઝાકરો એટલે પોતાની સાથે ખેતીમાં પસોટવાની. પણ દોકરો અંગ્રેજી ભણ્યો. એ ભણવામાં પાસે હોશિયાર એટલે કોલેજમાં ગયા પછી પોતાનું ખર્ચ એણે ઘેર પડ્યા ના દીધું અને આપજો વકીલ થઈ મુંબઈમાં ધધે વળાવ્યો.'

દિશોરભાઈ: 'પછી તો નાયાલાઈને સંતોષ થવો જોઈએ ને?'

રામભાઈ: 'સંતોષ તો પૂરેપૂરો થયેલો. ઝાકરો હોશિયાર પાક્યો તેનો ગર્વ પણ હતા. પુત્રના દરમમાંથી કાળી માટી ઉચામવાનું ટબું એટલે રાજ પણ થતા. પણ મરતી વખતે હવ જમીનમાં રહ્યો. તેમાં ગણોતધારો આવ્યો. એક ખેડૂત પાસેથી જમીન લઈને બીજાને આપી ન શકાય તે એમણે જાણ્યું એટલે મનમાં એની એ ધખના રહી કે લોક મારી જમીન ખગાડી નાખશે.'

રામભાઈ અટક્યા એટલે ઉત્સુકતાને વશ થઈ દિશોરભાઈએ પૂછ્યું: 'પછી?'

રામભાઈ: 'જમીન રમણભાઈએ ચાર ખેડૂતાને ભાગે આપી દીધી હતી, પણ કોની માગે સવારોર સૂકે ખાધી છે કે ખેતરમાં પેસે?'

દિશોરભાઈ: 'એટલે?'

ગ્રામભાઈ : 'હા લઈને ખેડૂત ખેતરમાં પેસવા જાય એટલે લાગણ એ બળદની નાથ ઝાલીને એને બિચા ગાળે. આગળ હા બરવા ન દે.'

કિશોરભાઈ : 'આ તો અજબ વાત કહેવાય. ધરતી સાથેની આ તો અજબ પ્રીત !'

રામભાઈ : 'પ્રીત કે ઘેલછા ? આલીમ વાંધાં જમીન સાવ પડતર પડી રહી તેમાં કેટલું નુકસાન !'

કિશોરભાઈ : 'પછી કોઈએ ખેતરમાં પેસવા પ્રયત્ન કર્યો જ નહિ !'

રામભાઈ : 'બળદેય જૂતયા ખીના હોય તેમ ગમે તેટલું દારૂ પણ આગળ હા જ ન દે. છતાં રજુહોદ બારે દિમતવાળો. એ ધારિયું-કોદાળી લઈને ખેતરમાં જતે કામ કંવા ગમે. પણ એમાંય એનો અજ ન વાગ્યો.'

મગન : 'તે વખતે શું થયું ?'

ગ્રામભાઈ : 'ખેતરમાં એને પેસવા તો દીધો. પણ કામ બિલકુલ કરવા ન દે. એ ધારિયું કે કોદાળી બે કામમાં ઝાલી જોવો ઉગામે કે નાથાકાકા અદર પકડી લે.'

કિશોરભાઈ અને મગનનાં મો મલકી ગયાં. બંને સાથે બોલ્યા : 'આ તો ભારે ગજબ કહેવાય !'

રામભાઈ : 'આમ ગજબ છે, પણ ખીછ રીતે નિર્ગત છે. ખેતરમાં ખેડવા જાય એને આમ રોકે કે એટલું જ, બાકી અમરતો કોઈ જાય એનું નામ દેવાનું નહિ. ખેતરમાં જાય એને મનમાં આવે તો દેખાવ દે, નય દે. બાકી ખેતરની બહાર કોઈને દેખાવ દીધો હોય એવું મિલકુલ અનુ નથી. એટલે એ રસ્તો બેંદાર નથી બની ગયો. સ્વભાવથી જાણે એ લજા માણસ હતા એટલે કોઈને રંગડ ન કરે તે સમજાય તેવું છે.'

કિશોરભાઈ : 'પણ તેનો કંઈ રસ્તો તો કંવો પડશે ને ?'

રામભાઈ : 'રમણભાઈ તો વહીવટ માણસ. અગ્રેજી લણેલા અને મુંબઈમાં રહે એટલે એમણે જાણ્યું ત્યારે એમના માન્યામાં વાત ન આવી. પણ એવું બોલું કોઈ લખે નહિ એટલે કાગળ પહોંચ્યો એટલે ઘેર આવ્યા. નજરેતજર અનુભવ કર્યો. અમે કહ્યું, 'જુવાને બતાવી આનો રસ્તો કરો.' પણ એ વાત એમને ગમે ન બિતરી. કહ્યું, 'હાલે ખેતર પડતર રહે. પુરતો વિચાર કરીને હું યોગ્ય લાગશે તે કરીશ અને એનો વિચાર કરીને ગઈ કાલે જ પાછા મુંબઈમાં આવ્યા છે.'

નવાઈ પામતાં કિશોરભાઈ બોલ્યા : 'શું કહો છો ? શો વિચાર કર્યો છે ?'

રામભાઈ : 'હું એમને હજુ મળ્યો નથી. એ બાજુ જવાનો વિચાર કરતો હતો ત્યાં તમે આવ્યા. વાત તો એવી સાલણી છે, કે એ જાતે ખેતી કરશે.'

કિશોરભાઈએ વધુ નવાઈ પામતાં કહ્યું : 'આ તો બધું ન માન્યા જેવું જ હશેવાય. રમણભાઈ જેવા એકવેકિટ એટલા માટે આખી જિંદગી ખેતી કરે એ સૌથી અજબ વાત.'

રામભાઈ : 'ઝોમની શી યોજના છે એ તો ઝોમને મળાએ ત્યારે પૂરેપૂરી ખબર પડે. તમારે જાણવું હોય તો આલો સાથે જઈએ.'

કિશોરભાઈએ મગન સામે નજર દરી. મગન બોલ્યો : 'હવે તો આ બેઠે સાંભળીને જ જવું. અર્થે કલાક મોકું યશે તો હા ચલું.'

રમણભાઈએ પોતે જે વિચાર્યું હતું તેનો ખ્યાલ આપતાં હહેવા માંડ્યું : 'રામભાઈ, મેં મુંબઈમાં મારા મિત્રોને કહ્યું તો કાંઈ માને નહિ. પણ મારી વાત એટલે બોલું પણ શી રીતે માને? હું પોતે પણ ઝોમના જેવો. પણ આ તો મેં નજરનજર જોયેલી હકીકત હતી એટલે અમે બધા જુદા જુદા વિચાર કરતા હતા. યોજના વિચારતા હતા જેવટ બધા એક મુદ્દા ઉપર સંગત થયા.'

રમણભાઈ સહેજ અટક્યા પણ વચ્ચે કાંઈ બોલ્યું નહિ. એમણે કહ્યું : 'બાપુજીનું લોહી બેઠું હતું. જનમના બેઠું નહિ પણ વંશપરંપરાના બેઠું લોહી, એટલે ધરતી સાથે ઝોમની પ્રીતની ઝાંઝૂંબી પડી ગઈ હતી, કે એ મરણ સમયે પણ છૂટી નહિ. ન છૂટી એવું કારણ પોતાના પછી ધરતી નિર્ગધાર થઈ જશે એ બીક. પુત્રેશ્વર પાછળ માણસની આજ ઝંખના છે. પોતાને જેની સાથે પ્રીત છે એ વારસામાં આપી જવાની વૃત્તિને કારણે માણસ પુત્ર ઝંખે છે અને એને માટે મરી પડે છે. એટલે માણસ ખરી રીતે પુત્ર નથી ઝંખતો—વારસદાર ઝંખે છે. અને એ રમૂગ મિલકતનો વારસદાર નહિ પણ પોતાના પછી પોતાનું કાર્ય ઉપાડી લે તેવો કાર્યક્ષેત્રનો વારસદાર. અને એ રીતે હું ઝોમનો પુત્ર હતો, પણ વારસદાર ન હતો; એટલે મરતી વખતે એમણે ધરતીને નિર્ગધાર થતી જોઈ. એમને મારા કરતાં ધરતીમાં વધુ પ્રીત હતી એટલે ધરતીને નિર્ગધાર થતી એ ન સહી શક્યા. એ કારણે ઝોમનો છવ મરતી વખતે એમાં ભરાઈ રહ્યો.'

રામભાઈએ પૂછ્યું : 'પરંતુ આમ તો એમને તમારાથી સંતોષ હતો. ખેતીની કાળા મજૂરીમાંથી છૂટી તમે મુંબઈ રહેતા થયા એથી એ ગર્વ પણ લેતા હતા અને આનંદ પણ માણતા હતા.'

રમણભાઈ : 'હું પણ એવું માનતો હતો. પરંતુ આ પ્રસંગ ઉપરથી લાગે છે કે એમનું એ માનવું હોવાનું ન હતું—બુદ્ધિનું હતું. ઊંડે ઊંડે હૈયું તો એ જ ઝંખતું હતું કે મારી ધરતી મારા જતાં ન ધણિયાતી થવાની. કદાચ એ ઝંખના એટલી સુપ્ત દશામાં હતી કે એમને પણ એનો ખ્યાલ છેલ્લી ઘડી સુધી નહિ આવ્યો હોય; બાપી જે એમને મારાથી, મારા ધંધાથી, હૃદયનો સંતોષ હોત તો નિરાંતે મર્યા હોત.'

દિગોરભાઈ બોલ્યા : ‘ઝોટલે તમે વફીલાત મુઝી ખેતી કરશે?’

રમણભાઈ : ‘આપુણના આત્માની મુક્તિ માટે એ કુટુંબ જોઈએ ને? એ માટે મેં જે-અઢી માસમાં મારું ‘મુજબનું’ દામ પનાવી દીધું’ં. અઢી રોકાવાની નિર્ગત સાથે આવ્યો છું. બળદની જોડ ખરીદવાનું નક્કી કર્યું’ં. ઝોટલે નોકર ગણીશ. ચોમાસાની સીઝન તો મઈ, પણ પંચે પાણી લઈને નવા સીઝન લેવાનું વિચાર્યું’ં છે.

ગમભાઈએ થંકા દર્શાવતાં કહ્યું : ‘તમાગથી ખેતી થશે?’

રમણભાઈ : ‘કુજ ૨૪ પડે ત્યાં ઝેવી અથવા શું દામ? અદામાં અજબ શક્તિ છે ઝોટલે ખેતી ન થાય એવું હું માનતો નથી.’

દિગોરભાઈ : ‘પણ ઝોટલા કારણે જ વફીલાત ઝાડી દેશે?’

રમણભાઈ : ‘અત્યારે કઈ કહેવાય નહિ, ખેતી કાયમ કરવી એવું કંઈ જોઈએ છે? અદાપૂર્વક ખેતી કર તો જરૂર પિતાના આત્માને સંતોષ થાય. અને ત્યાં સંતોષ થયો કે એ આત્મા જે બધનમાં છે તે છૂટી જાય. અને એક વખત આત્માની મુક્તિ થઈ ઝોટલે હું ખેતી ત્રાકું કે ચાલુ ગયું ત્યાં કંઈ આત્મા ફરી એ ઝખનામાં પડતો નથી. ઝોટલે આજે મારી આગળ કાયમ ખેતી કરવી કે વફીલાત ઝાડવી એ સવાલ નથી; કેવળ અદાપૂર્વક ખેતી કરી પિતાના આત્માને તૃપ્તિ આપવી એ એક જ સવાલ છે.’ અને મહેજ અટકી, હસીને ઉમેર્યું : ‘અને એમ અદાપૂર્વક ખેતી કરનાં કરના મરતી સાથે પ્રીત બધાઈ જાય તો એ નં પણ ફટે!’

અકાડિવા પછી રમણભાઈ જતે બળદના અઠોડા ઝાલી દળ લઈને મીમમા જવા નીકળ્યા, ત્યારે એ જોવા મેળાના જેટલી ગામની મેદની ઝામટી. બધાના અંતરમાં એક કુતૂહલ હતું કે જાંઘળે તો બગ કે એમને ભૂત કેવુક ખેતરમાં પેસવા દે! ઝોટલે ત્યાં ખેતર આવી પહોંચ્યું ત્યાં લોકો પારખું જોવા આગળ ધસી આવ્યા. ત્યાં ખેડૂતના બળદો ભૂતે રોકવા દતા, ત્યાં આ વખત બળદ આવ્યા ઝોટલે સૌનું કુતૂહલ ઉત્તરી દષ્ટાએ પહોંચ્યું. અને સૌની નવાઈ વચ્ચે બળદ આગળ આવ્યા છતાં ભૂતે રોકવા નહિ. આનંદનો શોરબકાર મચી ઘેરો. ખેતરને હોડે દળ હોડી નાખ્યું અને ખેડવા માટે એને જે રીતે નોંઝવું જાઈએ તે પ્રમાણે નોકર નોંઝવી દીધું. બળદના અઠોડા નોકરે ઝાલ્યા ને હળનો હોડો રમણભાઈએ ઝાલ્યો અને બળદને ચાલવાનું કહેવા એમણે ડચકારો કર્યો. ડચચ...ડચચ...ડચચ! અને બળદો ડચકારા સમા હોડના લાગ્યા. દળ ધનતીને ફાડતું ચસચસ કરતું પાછળ વહેવા લાગ્યું. બધાની નવાઈ વચ્ચે એમણે અદ્વચી નાચાલાઈનો બળદને હાંકતો ચિરપરિચિત ડચકારો સંભળાશે અને અવાજ આવ્યો : ‘હોડો મારો આપો કરું!’

‘અખંડ આનંદ’

‘ઘરનો મોલ’

ઈશ્વર પેટલીકર

આણંદ, તા. ૧૧ : ૮ : ૪૬

પ્રિય નાની બહેન,

માર્ય માસમાં મેં તને ‘બાપુ-મારી મા’ એ પુસ્તક અંગે લખ્યું ત્યારે તેં એના જવાબમાં મારા ઉપર આક્ષેપ કર્યો હતો તે તું તો શાની ભૂલે? નવલકથા વિષે કેમ ક્રોધ વાર પત્ર લખતા નથી? તમે પોતે નવલકથાકાર છો એટલે બીજાનાં વખાણ કરતાં છવ નથી ચાલતો કે શું?

તારે સ્વભાવ ન ઓળખનારને તો આવો આક્ષેપ વાંચી મુસ્સો જ આવે. પરંતુ હું એથી કેમ ખિન્નઉં? તારે એ તો સ્વભાવ છે કે નોંધતી વસ્તુ બીજા પાસેથી એવી રીતે લેવી કે પોતા ઉપર ઉપકાર ચડે નહિ અને વસ્તુ મળી રહે! મારા ઉપર આમ તું આક્ષેપ કરે એટલે હું સહેજે નવલકથા ઉપર લખું અને તને નોંધતી વસ્તુ મળી રહે. અને તને નોંધતી ચીજ આપવામાં મને આનંદ આવે કે એટલે હું આપ્યા વગર નહિ રહેવાનો એ પક્ષ તું ભણી મઠ છે. એટલે વગર ઉપકારે તને ‘ઘરનો મોલ’ નવલકથાનો પરિચય આપું છું.

ઘર કેનું? ગૃહિણીનું કે ગૃહસ્થનું? અને સૌ કબૂલ કરે છે કે ઘર ગૃહિણીનું છે. એ જ પ્રશ્ન અહીં લેખક બીજા રૂપમાં મૂકે છે. ઘરનો મોલ ક્રોધ? અને વાર્તામાં સાબિત કરે છે કે ઘરનો મોલ ‘મેના’ જતા ‘કાનછ’ રૂપી છાપરું ભાંગી પડ્યું!

પણ એ મોલ અને છાપરાની વાત આગળ કહું તે પહેલાં એના લેખકનું નામ જાણવી દઉં. મુજરાતના વાર્તાલેખકોમાં પાટીદાર સાતિના લેખકો તરફ નજર કરીએ તો પન્નાલાલ પટેલ, પીતાંબર પટેલ, ગોવિંદભાઈ અમીન અને ચોયા તારા ‘પૂન્ય મોટાભાઈ!’ એટલા પહેલી નજરે આંખે ચડે છે. અને એ દરેકની વાર્તાઓમાં વિવિધતા પણ છે. પન્નાલાલ ઇડર-કુંગરપુર ભણીના છે એટલે એમની ગ્રામજીવનની વાર્તાઓ એ પ્રદેશને રજૂ કરે છે. ગોવિંદભાઈ અમીન છે તો વસોના—ચરોતરના—પણ એમનો કાર્યપ્રદેશ મુંબઈ છે એટલે મુંબઈના જીવન ઉપર મોટેભાગે એમની વાર્તાઓ રચાય છે. ક્રોધ ક્રોધ વાર્તાઓ ચરોતરના પ્રદેશ ઉપરથી ઘડાયેલી છે. એ પોતે વળી

।ટકા પશુ લખે છે. મારી વાર્તાઓ 'શુદ્ધ ચરોતરિયા' છે એમ તું જ હે છે એટલે એ અગે મારે કહેવાનું નથી. હવે ત્યાં 'ધનના ગોલ'ના ખાદ પીતાબર પટેલ. એ ગહે છે તો મુંબઈ, પણ ગામડા પ્રત્યેની મમતા મેમની એવી ને એવી છે. એમના પોતાનામાં પણ આમવાસીની નિખાલસતા, રળતા અને નિર્દોષતા પરિચયમાં આવનાગને ચોખ્ખી જણાઈ આવે છે. માપણે બને જેમ અતિ વાતોડિયા છીએ તેમ એ પણ વાતોડિયા છે. પ્રથમ પરિચયમાં જ અમે મિત્રો બની ગયેલા તે પણ એ કારણે. તું એમના પરિચયમાં આવેતો એ જ રીતે મિત્ર બની જાય. એ પોતે ઉત્તર ગુજરાતના વતની છે અને આ નવલકથામાં એ વિભાગના પાટીદાર કુટુંબજીવનની વસ્તુ લેઈને એમણે નવલકથા લખી છે.

દાનજી એની પત્ની મેના સાથે અમદાવાદમાં સુખે ગહેતો હોય છે. મિલમાં તોફરી કરતો હોય છે. એક દિવસ ઘેઘી પિતાનો પત્ર આવે છે કે નાના ભાઈ મધુગો વિવાહ થયો છે અને અમુક દિવસે લગ્ન લીધુ છે. દાનજીનો ગંભીરો સ્વભાવ નાચી ઊઠે છે. એને એક જ લહે લાગે છે કે નાનાભાઈને એવા કાકભાઈથી પરણાવવો કે નાતમાં કંકો વાગી જાય. અને એ તાનમાં એ અમદાવાદથી ઘણી ચીજો ખરીદી ધેર જાય છે. ઘરનાં બધાં ના કહેતાં ગહે છે અને તે કંકો વગાડવાની ધૂનમાં વધુ પડતું ખર્ચ કરી નાખે છે.

લગ્ન પતી ગયા પછી જે દેવુ થયુ તેને કેમ પહોંચી વળવું તેના ઉપાય તરીકે એમ નક્કી થાય છે કે દાનજીએ મેનાને ઘેર ગહેવા દેના. એટલે અમદાવાદમાં એને જોણું ખર્ચ આવે અને બચત સારી થાય અને દેવું ઝટ વળી જાય. અને મેના ઘેર હોય તો ઘરકામ અને ખેતીકામમાં મદદરૂપ થાય એટલે એ રીતે પણ ફાયદો થાય. દાનજીનું દેવુ મેનાને મૂકી અમદાવાદ જવા ચાલતું નથી, પણ એણે જ જમીની ઉપરવટ થઈ વધુ પડતું ખર્ચ કરી નાખ્યું છે એટલે એના ઉપાય પણ નથી.

ભાગેલે હૈયે એ મેનાને મૂકી એકલો અમદાવાદ આવે છે. એનું જીવન સુતુ સુતુ થઈ જાય છે. મિલના મુકાદમ દાસને ઘેર એ વીંછી બાધે છે. પણ એની પત્ની રૂપાળી કુવેડ છે એટલે એના હાથનું ખાવું પગણે ગળે ઉતરે છે. આમ નથી એનું પૂરું પેટ ભગતું અને મન તો મેના વગર ખાલીખમ છે જ.

આ ગ્રંથિમાં મેનાના પિયરની સતોદ એને મળે છે. એ બાઈનું લગ્ન કળેકુ છે. એનો પતિ મગનલાલ એના કગતાં નાનો છે એવું કળેકુ થવાનું

ધરણુ સાટાનો ગિવાજ. મગનલાલની જાહેન સંતોષના લાઠ સાથે પરણાવેલી હોય છે. એ બાધને મેના લાઠ્યશાળી લાગે છે. કાનજી જેવો વર પોતાને હોય તો એમ પણ એને થતું હોય છે. કાનજીને પણ સંતોષ તરફનું એવાણુ થતું હોય તેમ લાગે છે. પણ એ જાણત છે. એ સમજી જાય છે કે આ એવતાણુમાંથી મારે છૂટવું હોય તો મેનાને કાઢી ઉપાથે તેડી લાવવી જોઈએ અને ઉવટ એને તેડવા એ ધેર જાય છે.

પરંતુ ધેર જતાં એ જુએ છે કે એનું આગમન બધાંને અઘાડું લાગે છે. મેના સાસુના ત્રાસથી મુકાઈ ગઈ હોય છે. છતાં એ મૂંઝે મોંઝે બધા ત્રાસ વેદી સેતી હોય છે. વચેટ બાઈ મનોર અને એની વહુએ કાનજી ધેર આગ્યો ત્યારે જુદા થવાની વાત મૂકી. આક્ષેપ એકરોએ કે કાનજી અમદાવાદની બચતમાં ફગો કરે છે અને કમાણી આગવી રાખે છે. મનોરની વહુ જુદી થવાં એ કારણે માગતી હતી કે સાસુનો ત્રાસ એનાથી સહેવાતો ન હતો. એ જડાઓતોડ જવાબ આપે તેવી અને જરાય ન દબાય તેવી હતી છતાં છત્રી ડોસીથી એ થાકી ગઈ હતી. પોતાના જીવતાં પુત્રો આમ જુદા થાય એ દરશનદાસને માથાવાઢ લાગ્યું પણ મનોર એકનો એ ન થયો એટલે એનો ભાગ જુદો કરી આપવાં પડ્યો. નાના બાઈ મથુરની વહુ હજુ સાસરે રહેતી થઈ ન હતી એટલે કામ માટે મેનાને ધેર રહેવું હવે અનિવાર્ય થઈ પડ્યું. મનોરની વહુ જુદી થઈ એટલે છત્રી ડોસી પાસે મેના વગર ફાણુ? મેના પોતે સાસુના ત્રાસથી હેરાન થઈ ગઈ હતી પણ સમજી હતી એટલે કાનજીને સમજાવીને એકલા જવા કહ્યું. કાનજી હિમંગમેર મેનાને તેડવા આગ્યો હતો પણ એને નિરાશ થઈને એકલા જવું પડ્યું.

કાનજીએ હવે ધર બદલ્યું. સંતોષની પાસે એ રહેવા ગયો. એ કારણે એના સહવાસમાં એ વધુ આવતો થયો હતો. સંતોષને એના તરફ વધું આકર્ષણ થવા કરતું હતું. એ સ્થિતિ ચાલ્યા કરતી હોય છે અને મેના સાસુના ત્રાસથી બિમાર પડી મરણ પામે છે. એને હિરટીરીઆ શરુ થાય છે ત્યારે વળગાડ માની જીંટવૈદુ શરુ કરે છે. હેલ્થી ઘડી મુઠી કાનજીને બખર આપવામાં આવતી નથી. મેના જતાં-ધરનો મોભ લાંગી પડતાં છાપડું વૂટી પડે તેમ કાનજી લાંગી પડે છે. બીજી બાજુ સંતોષ મનની શક્તિઓ ઉપરથી કાજુ મુમાવી એસીને કાનજી પાસે આવે છે. માગણી કરે છે કે મને તમે સંધરો. પરંતુ એક પાગકી પરજોતરને ધરમાં ઘાલવાની ધડતા કરવાની કાનજી ના પાડે છે. ધાયલ હરિણી જેવી સંતોષ પછી ફૂલે

પડી આપઘાત કરે છે. દાનદાને ઉપન ઉપરી જે આપઘાત થાય છે—‘જે મારી હતી એને હું બચાવી શક્યો નહિ. અને જે મારી થવા આવી તેને મારી દરી શક્યો નહિ, એકે રતન મુખાબ્યાં.’

પછી એ જુગારી બને છે. જેલમાં જાય છે. મિલમાં નોકરી કરવાની વૃત્તિ ઉડી જાય છે. હેવટ ઘેર આવે છે. જાપ સાથે લડી મિલકતમાયા પોતાનો ભાગ જુલો કરે છે. અને ગામમાં હોટલ કરે છે. અને ગામમાં જ્યાં કદી હોટલ થઈ નહોતી ત્યાં એની પ્રથમ શરુઆત કરી શહેરનું અનિષ્ટ તત્ત્વ જુગાર ગામમાં ઘુમીડે છે. એટલા સુધી કે ગામની સ્ત્રીઓ પણ એકોટ્ટરીનાં શીથર રમતી થઈ જાય છે અને કૂવાને અને તળાવને કાંઠે એની ચર્ચા કરતી હોય છે. બીજી બાજુ એ એવો દાદો બની ગયો હોય છે કે કાંઈનાથી એનું નામ દેવાનું નથી. ગામના આગેવાનો એનાથી તારી જાય છે. એને ગામમાંથી દાદવાનો કાઠ ઉપાય નથી રહેતો ત્યારે એના જાપને નાતજદાર મૂકે છે—જે જિયાગ પણ એનાથી બીજા એટલા દુ.ખી થતા હોય છે!

હેવટ એની મા રાતે એની હોટલમાં જાય છે. વિન તિ કરે છે કે તું ગામ છોડીને આવ્યો જા. દાનજ પોતે પણ કંકુ નામની કુંભારબુના આદર્શબુનો ભોગ થઈ પડ્યો હોય છે, કંકુ પણ દમોડા લગ્યાં ગિમતી હોવાથી એના તરફ ખેંચાય છે એટલે બને જાણે ગત માથે લેઈને નાસી જાય છે. અને વાર્તા પૂરી થાય છે.

લેખકે વાર્તા એવી સરસ ટચથી દહી છે કે વાચક એના પ્રવાહમાં ખેંચાયે જાય છે સિનેમાના ચિત્રો ગદલાય તેમ પ્રસંગો બદલાતા હોવાથી વાચકની ઉત્સુકતા વધતી જાય છે અને વાર્તા વાચકને એ રીતે ઠેક સુધી પકડી રાખે છે.

વાર્તામાં મુખ્ય પાત્ર દાનજ છે. જનસમાજમાં સામાન્ય માણસો જેવા હોય છે તેવું એ સામાન્ય પાત્ર છે. એનામાં મોટાઈનો કંકો વગાડવાની વૃત્તિ છે, બહી લાગણી છે, તેમ જૂઠા વિચારો પણ છે. છતાં એ સારો રહેવા પ્રયત્ન કરતો હોય છે અને સંજોગોએ મદદ કરી હોત તો એ એક સારો માણસ રહ્યો હોત તેમ દેખાય છે એટલે વાચકની સહાનુભૂતિ એના તરફ ઠેક સુધી રહે છે. બીજું પાત્ર મેનાનું છે. એ જિંવી કોટિનું છે. એનામાં પતિના ઘરને અજવાળવાની બધી શક્તિ છે. એની પાસે ઉમદા ટેપું છે તેમ જોડી સમજબુદ્ધિ છે તેમજ ત્યાગલાવના પણ છે. ‘ઘરનો મોભ’ બનીને એણે ખરી રીતે મરીને જીવી જતાવ્યું છે.

ઉપરાંત કરશનદાસ, મનોર, દાસ, જોગચંદ (મિત્ર), રૂપાણી, સંતોષ, છતાં વગેરે પાત્રો કલાકાર હજારે હાથે મુખ્ય મુખ્ય રેખાઓ દોરી પાત્રની વિશિષ્ટતા જુદી બતાવે તેમ દોરવા છે. એમાં રંગની માત્રા ઓછી હોવા છતાં ઓની રેખાઓ એવી સુરેખ છે કે દરેકનું વ્યક્તિત્વ વાચકને દેખાઈ આવે છે.

લેખકની ઉત્તર ગુજરાતની ભાષામાં જેની સચોટતા છે તેવી ઉપમાઓમાં પણ નવીનતા છે. થોડાક નમૂનાઓ—(૧) જાણે મેના દાનજના મોં પર અમીનું લીપણ ન લીપતી હોય. (૨) જાણે ગયા ભવના ઉભંગરા હોય તેમ જ્યારે જુઓ ત્યારે રૂપાણી બેટલાની પેટે લાંબી યધને પડી જ હોય. (૩) ગાંડીતુર નદીની પેટે જોજનથી ઊભરાતી સંતોષ. (૪) સાસુએ બધો પોટલો તેનો જ પર દાલઓ એ સાંભળીને મેનાનું દેવું, બોંય પર ખમણ કરતી માળી પડે તેમ, પછડાઈ પડ્યું. (૫) ઢાંગડો જેમ દોરતા વાને દોલે તેમ ડોસી મેનાનાં દેવાને ઠાલવા લાગી. (૬) આ પ્રશ્ન દાનજને ગયાઈની પેટે સલાખ્યા કરતો હતો.

ઉપમામાં એકાદ ને જગાએ લેખક નિશાન પણ ચૂકી ગયા છે. (૧) ખીડીના ગલની પેટે દાસનો આંખો પણ તમી રહી હતી. ખરી રીતે ખીડીની ગ્રખને ગલ કહેવાય છે એટલે તમવાનો પ્રશ્ન ઝંઘેતો નથી. (૨) પાત્રના મોંમાં અશુદ્ધ શબ્દ આવે તે ખરાબર છે પણ એ પ્રયોગ લેખક પણ ડાહ ડાહ જગાએ કરી બેઠા છે—જુસનો (જુહતો), સડેદાટ (સડેડાટ). અને મોઢું નિશાન લેખક એ ચૂકી ગયા છે કે શહેરની અસરથી ગામડાંમાં વિદ્યુતિ આવી તે એમને બતાવવું છે, પરંતુ એ નિશાન ધારી અસર વાચક ઉપર પાડતું નથી. વાર્તામાં જો કોઈ કચ્છતા હોય તો એ સંયુક્ત કુટુંબનો, અને સાસુના ત્રાસની છે. કરશનદાસ જ્યારે પુત્રે માંડેલી દાનખીરી નથી સહી શકતા ત્યારે પત્નીને કહે છે—તારા પાપે જ મારી આ દશા થઈ છે! અને સાચે જ વાચકને પણ એ જ હાથ પ્રગળ પડે છે કે સાસુએ મેનાનો છવ ન લીધો હોત તો દાનજના ઘરનો મોઝ ભાંગી પડ્યો ન હોત. પરંતુ એ બધા મુદ્દાઓને વાર્તા સાથે કંઈ નિરજાત નથી. લેખકે જે મુદ્દાઓ ઉપર પ્રકાશ પાડ્યો છે તે સર્વસમન છે જોગ સૌ કબૂલ કરશે એ એનો ધરતુની દૃષ્ટિએ પણ વિજય છે.

જુદા જૂ પો.ધી નવલકથા મોઢવું છું. તું એક એક વાંચી જઈશ તેની મને ખાત્રી છે. વાંચીને તને શું લાગ્યું તે જણાવને.

મોરાભાઈના શુભાશિષ્ય.

ધરનો મોઝ : લેખક—પીતાંબર પટેલ, પ્રકાશક—છવન સાહિત્ય મંદિર, મુંબઈ, ૩. ચોર.

ખરો આનંદ

નાતુભાઈ દવે

‘હાથમાં પાણી લેા, પછા ફૂલ ચઢાવે. અહીં મોપારી મૂંડે. ત્યાં નાગિયેર વધેરે. હવે આ મંત્ર બોલો. પછી ઊભા થાવ. પ્રદક્ષિણા કરો. જમણી દિશા તરફ મોઢું કરે. હાથમાં મોખા લેા. ધંટડી વગાડો. બંને હાથ જોડે. આવી કેટકેટલી સૂચનાઓવાળી જુદી જુદી વિધિઓથી આપણે સંસ્કાર પામીએ છીએ, એ જિંદગીનું મોટું આશ્ચર્ય છે.

કેટલાક કહે છે, ‘એમાં ધણું રહ્યું છે. જે સમજ ના શકીએ એની ટીકા ન કરવી. શંકા કરે તેનો નાશ થાય છે. આ તો જમાનાઓથી આવ્યું આવે છે એટલે એમાં કંઈ હોતુ જ નોંદાએ.’

બીજાઓ કહે છે, ‘તો ને જેમ આવે છે એમ ચાલ્યાં કરે. આપણે શું? ત્યાજ કરે છે. અને કરવાથી કશું જગડી જતુ નથી. પછી એની પંચાર્ત શી?’ અને મન તરંગે ચઢે છે આ બધા વિધિઓ શા?

વિધિઓ આપણે ત્યાં જ છે એતુ થે નથી. બધા ધર્મોમાં કંઈ ને કંઈ વિધિઓ રાખેલા જ છે. મંત્રો બોલવા, ફળફૂલ કે અનાજ અર્પણ કરવું, નાખ્યાં ભેટ કરવાં, પાણી છાંટવા, પ્રદક્ષિણાઓ કરવી, એતુ કંઈ ને કંઈ હોય જ છે. દરેક ધર્મ એવો આગ્રહ ગણે છે કે એની વિધિઓ સર્વત્રેષ્ઠ છે, સનાતન છે, અને ફલદાયી છે. આ વિધિઓને સુસ્તપણે વળગી રહેવામાં લોકશ્રમ લે છે, નાણાંનો ખર્ચ કરે છે, આગ્રહ ગણે છે, માન સમજે છે, ફરજ માને છે. એમાં જગ સરખો ભંગ થઈ જાય, કંઈ અધૂરાપણું આવી જાય તો નાગજ થાય છે, લય અનુભવે છે અને પ્રાયશ્ચિત્ત પણ કરે છે.

આવી બધી માન્યતાઓ શાથી બધાઈ હશે અને શાથી ટકી હશે એ પણ એક સવાલ છે. પરંતુ, લાગે છે માનવસ્વભાવ સાથે આ બીના સંકળાયેલી છે. પૃથ્વીના જુદા જુદા ભાગોમાં ભલે વિધિઓના પ્રકાર જુદા હોય, માન્યતાઓમાં તો સામ્ય જડે જ છે. આપણી ભાવનાઓ અને આદર્શો સાથે આ વિધિઓનો ગાઢ સંબંધ છે. જૂલ એટલી જ થાય છે કે વિધિઓને લીધે આપણા આદર્શો ટકે છે વા ધકાવે છે એવો બમ પ્રચલિત રહ્યો છે.

ભાવનાઓ અને આદર્શો આપણી પ્રગતિની પારાશીશી છે. માનવીમાં જે કાંઈ વિકાસ થયો હોય તે બજવાનું ચોક્કસ સાધન હોય તો તે એ છે

કે એની ભાવનાઓ અને વર્તનમાં કેટલું અંતર છે. પોતાની હિંમત માન્યતાઓથી માનવી જેમ જેમ વ્યવહારમાં દૂર થતો, ત્યજ તેમ તેમ એની અધોગતિ; જેમ જેમ પોતાની ક્રિયાઓ - શારીરિક અને માનસિક-માંથી એને સંતોષ મળી રહે, એને સ્ફૂર્તિ દેખાય, એને 'ડાંગ ના લાગે' પણ આત્મનંદ વ્યાપી રહે તો એની પ્રગતિ-વિધિઓ અને એના પાલેનથી આ અંતર વધે છે કે ઘટે છે?

બીજાને તરંગ નતો છે: વિધિઓની પરવશતા કયી?

ધણી આખતોમાં માનવીએ ફેરફારો કર્યા છે. નવાં આનુકૂળ નંચો આવ્યું ત્યાં દડ કરીને પણ નવાં સ્વરૂપો ઊભાં કર્યાં છે. જ્યાં કર્યાં છે, કુરબાનીઓ આપી છે, પણ પરવશ નથી રહ્યા. એમાં એટલી નવીનતાની વાત પણ નથી. થોડા ઉપલક્ષ્યા ફેરફારે પણ વૈવિધ્ય આવી શકે છે. પણ માનવીને એટલું વૈવિધ્યથી નથી આલી શકવું. એને તો વિચારપૂર્વક થયેલાં પરિવર્તનો જોઈએ છે, અને તે સિદ્ધ કર્યા સિવાય એ જ પતો નથી. જીવનનાં ઘણાં ક્ષેત્રોમાં આવા ફેરફારો થતા જ આવ્યા છે. આદર્શો વ ફરી થયા છે. તો પછી આ વિધિઓનો આવો કાળ શાથી?

સા માટે આ વિધિઓને આટલી દૃઢતાથી વળગી રહેવું જોઈએ? ગૂંઠના ભાવને લીધે? પ્રચલિત સંસ્કારની માન્યતાને લીધે? શું એના વિના પતિ-પત્નીનું લગ્ન ખરેખર અધૂરું રહે? શું એના વિના આપણા પ્રેતદંડો રજવા કરે? શું એના વિના આપણી પ્રજા કમચક્રવર્તી કે કમભાગ્ય તીકણે? વિધિઓમાં 'એવું' શું છે?

અને વળી તરંગ જોઈ છે: આ નહિ તો બીજો, વિધિ તો જોઈશે જ ને! તો પછી આ છે તે શું જોડા છે? એની અદેખાઈ સા માટે?

ખરેખર, વિધિઓ તો હોવાના જ. એ મિત્રો એકઠા મળે એટલે ચોડા વિધિ તો થવાનો જ - જેવો દેશ, જેવો રિવાજ. એ જ મુજબ જન્મ-મરણના, લગ્ન-વિદાયના, ઘર વસાવ્યાના, જ્ઞાનાના-જમણના, એવા નાનામોટા જીવનનાં સહુ પ્રસંગોએ આપણે રિવાજો પાડ્યા છે. એમાં ભલે બીજાના તરફ માન જાહેર કરતા હોઈએ, આપણું શુભ - કલ્યાણ ઇચ્છીએ, અરસપરસ સહાનુભૂતિ અકત કરતા હોઈએ, પરંતુ એ અધાનો પ્રકાર તો હોવાનો. આના પ્રકારોમાં જેમ ગાંભીર્ય વધારે, જેમ હેતુ સારો ને જિંઓ, જેમ સખ્યતા સારી તેમ એ સર્વમાન્ય થવાનો.

પરંતુ, એવા પ્રકારોમાં જ્યારે આકેષર આવી જાય ત્યારે એને ત્યાગ કરવો જોઈએ. જ્યારે એમાં ઉપરજીલ્લો, કમનનો, અણસમજનો પ્રયોગ થવા માટે ત્યારે એ નાસજનક ગણાવો જોઈએ. જ્યારે એની અવગણનાથી ભાવકર

હાનિ અને અનુસરણથી મહાલાલ સમગ્ર ત્યારે જોનાથી ભાગી જવું જોઈએ.

માનવીની અંદર જે અંડજોર રૂપિ રહી છે તે આવે વળતે જાગવી જોઈએ.

આપણી ધર્મીજી વિધિઓ આવા તબક્કે આગી ગઈ છે. ધર્મનો જેદી અંચળો જોડી, આપણી ઉપર ગૂઢ ભયનું વાતાવરણ ફેલાવી, આ વિધિઓ આપણી ગરદન ઉપર ચઢી બેઠી છે. સંસારમાં આ વિધિઓને લઈને પ્રતિષ્ઠા મેળવાય છે તે ગૌરવ લેવાય છે, ત્યારે ખરેખર તો જોમતો મહાન દુર્બલ આપણે નિભાવી રહ્યા છીએ.

આ વિધિઓ તૂટી જશે તો આપણું આર્થિક ક્યાં રહેશે એવો ભય સેવવાની ક્ષતી જરૂર નથી. આપણે પૂર્વ અને પશ્ચિમના સંસ્કૃતિની વિધિઓ આપનાથીશું એવા ખ્યાલથી ગડકમાનીએ જરૂર નથી. આપણે રાષ્ટ્ર વૈજ્ઞાનિક સંશોધન કરાવવાના પ્રયોજનમાં પડી આ વિધિઓને નવું અવતરન આપીએ.

ભલે આપણી નવી વિધિઓ અધૂરી, છીછરી નીપજે. ભલે જેમાં અર્થ-ગાંભીર્યની ઝાંઝી હત ના દેખાય. ભલે આપણા પ્રસંગો શુદ્ધ અને પાગલ દેખાય. એ બધું કેટલાક વખત માટે નીભાવી લેવાય એવું છે પરંતુ જે વિધિઓમાં આપણે શ્રદ્ધા રાખતા નથી, જે આપણામાં લાલચ ને ભય જિભાં કરી આપણને નિરુપાલ કરી દે છે, જે જોડી પ્રતિષ્ઠા જિભાં કરી સમાજમાં જૂઠાં મૂકે છે એવા છે, એ વિધિઓ જરૂર સંકરી લેવાની લાગણીમાંથી છૂટવું જોઈએ.

અને તોજ આપણામાં અનુસરણને જાહેર સર્જન આવશે. તોજ આપણે સમજપૂર્વક આપણા પ્રસંગો ગોઠવીશું, દીપાવીશું. એમાંથી પડાયાને જાહેર ખરો આનંદ લઈશું.

આફ્રિકાના આફકોને

આફ્રિકાના આફકોનેઓના લવાજમ અંગે જે મુશ્કેલી દર સાલ હોય છે તે ચાલુ છે. જેમનાં લવાજમ જાડી હોય છે તેમને હાપેલી ઉધરાણીની કાપલી અંકમાં મૂકવામાં આવે છે. આવતે અંકે માસિકનું વરસ પૂરું થાય છે માટે જે લાઈજોનાં લવાજમ જાડી પડનાં હોય તે ભરી દે. જાડી નવા વરસથી તેમને આફકો તરીકે બંધ કરવામાં આવશે. આમ અંધ યથા પછી ઘણા લાઈજો લવાજમ મોકલે છે અને પાછલા અફકોની માગણી કરે છે. અહીં અંક શિલક નથી હોતા ત્યારે તે મોકલી શકતા નથી. આમ અને પક્ષને મુશ્કેલીમાં મુકાવું પડે તે કરતાં દરેક લવાજમ વેળાસર ભરી દે તેજ હિતકર છે.

રૂણરાહત ધારો

લલ્લુભાઈ દિશારભાઈ પટેલ

મુંબઈનો રૂણરાહત ધારો સને ૧૯૪૭નો ૨૮ ગો ખેડૂત દેણદારોને રાહત આપવા માટે મુંબઈ સરકારે કર્યો છે. પણ તેના ધોરણો વ્યવહાર નથી અને વારતવિક રીતે ધડાયાં નથી. તે કારણે ભારે દરનું વ્યાજ ભરનાર ખેડૂતોને અને ઝોઝા દરનું વ્યાજ ભરનાર ખેડૂતોને ગ્રાહકમાં જે તફાવત રહેલો એકઠો તે રહેતો નથી.

તા. ૧-૧-૧૯૩૧ પહેલાંના વ્યવહાર સંબંધી વ્યાજનો દર એક ટકાનો હોય કે ૭ આનાનો હોય તો પણ તા. ૧-૧-૧૯૩૧ પહેલાંના લેણદેણના વ્યવહાર માટે બાકી પડતા વ્યાજ તથા મુદ્દતમાં ૪૦ ટકાની કાપ મુકવા કક્ષમ રચી દરાનું છે. આ ધોરણેથી ભારે દરનું વ્યાજ ભરેલું તે દેણદારને જોઈતી રાહત મળતી નથી જ્યારે ઝોઝા દરનું વ્યાજ લેનાર લેણદાર માટે ન્યાયનું ધોરણ જળવાતું નથી.

દેણદારની લેણી રકમ નક્કી કરવામાં મુંબઈના રૂણરાહત કાયદાથી ધણી અસમ્મતા રહે છે. એક ટકાના દરે તા. ૩૧-૧૨-૧૯૩૦ના રોજ ધીરેલી રકમ રૂ. ૧૦૦૦ના ૬૦૦ લેણા નીકળે. તેજ રકમ એક દિવસ પછી એટલે તા. ૧-૧-૧૯૩૧ના રોજ ધીરે તો ફક્ત રૂ. ૧૬૧ લેણા નીકળે. તા. ૩૧-૧૨-૧૯૩૬ના રોજ ધીરેલી રૂ. ૧૦૦૦ની રકમના રૂ. ૪૩૪ લેણા નીકળે ત્યારે એક દિવસ પછી એટલે તા. ૧-૧-૧૯૪૦ના રોજ ધીરેલી રકમના રૂ. ૩૧૪ લેણા નીકળે. બાર આના, આઠ આના અને ૭ આનાના વ્યાજના દરે એકજ દિવસ ઘટેલી મોડી ધીરેલી રકમની લેણી રકમમાં પંજુ તેવીજ અસમ્મતા રહે છે. આ કાયદો આઠ આનાના વ્યાજના દરે તા. ૩૧-૧૨-૧૯૩૬ના રોજ ધીરેલી રકમના રૂ. ૭૦૦ લેણા કઢાડે, જ્યારે એક દિવસ પછી એટલે તા. ૧-૧-૧૯૪૦ના રોજ ધીરેલી રકમ માટે રૂ. ૧૦૦૦ લેણા કઢાડે, તેજ પ્રમાણે ૭ આનાના વ્યાજના દરે તા. ૩૧-૧૨-૧૯૩૬ના રોજ ધીરેલી રકમ માટે રૂ. ૭૦૦ લેણા નીકળે. તે પછી એક દિવસે એટલે તા. ૧-૧-૧૯૪૦ના રોજ ધીરેલી રકમ માટે રૂ. ૧૦૦૦ લેણા નીકળે. એકજ દિવસના અંતરમાં રૂ. ૩૦૦નો તફાવત. ધોરણ પછી વ્યાજ ગિલકુલ વસૂલ ન આવ્યું હોય તો કેટલું લેણું લેણદારનું નીકળે તેની વિગત.

ઉપર દર્શાવેલ પંજુ વસૂલ ન આવ્યું હોય તો પણ ટકાના ૬ બાર આનાના વ્યાજના દરે તા. ૩૧-૧૨-૧૯૩૦ કે તે પહેલાં વાસ વરસ સુધીમાં ધીરેલ

રૂ. ૧૦૦૦ માટે રૂ. ૬૦૦ મુદ્દત તથા ૬૦૦ વરાજ મળી રૂ. ૧૨૦૦ લેણા નીકળે. પણ તે પછી બીજા દિવસે એટલે તા ૧-૧-૧૯૩૨ના રોજ રૂ. ૧૦૦૦ ધીરેલ હોય તો રૂ. ૭૦૦ મુદ્દત, રૂ. ૭૦૦ વરાજ મળી રૂ. ૧૪૦૦ લેણા નીકળે, પણ તા ૧-૧-૧૯૪૦ના રોજ રૂ. ૧૦૦૦ આડ આના વ્યાજના ધીરેલ હોય તો રૂ. ૧૦૦૦ મુદ્દત અને રૂ. ૫૪૦ વ્યાજ મળી રૂ. ૧૫૪૦ લેણા નીકળે અને તેજ મિતિએ ૭ આનાના વ્યાજના દરે ધીરો હોય તો પણ રૂ. ૧૦૦૦ મુદ્દત અને ૪૦૫ વ્યાજ મળી રૂ. ૧૪૦૫ નીકળે.

વધારે વિશ્વમય પમાડે તેની બીના તો એ કે ૧૮ વર્ષથી ગદાગેલ રૂ. ૧૦૦૦ ને બદલે ૧૨૦૦ રૂ. મળે પણ ૯ વર્ષ રામચેલ (તા ૧-૧-૧૯૪૦ના ધીગણની રકમ) રકમ રૂ. ૧૦૦૦ના રૂ. ૧૫૪૦ મળે તેમા પણ આડ આનાના દરે તા ૩૧-૧૨-૧૯૩૯ના રોજ ધીરેલ રકમ રૂ. ૧૦૦૦ના માટે મુદ્દત ૭૦૦ અને વરાજ ૩૭૮ મળી રૂ. ૧૦૭૮ મળે, બધારે તેને બીજા દિવસે એટલે તા ૧-૧-૧૯૪૦ના રોજ ધીરેલ તેટલી રકમ માટે મુદ્દત રૂ. ૧૦૦૦ અને વ્યાજ રૂ. ૫૪૦ મળી રૂ. ૧૫૪૦ મળે એટલે એ ૯ દિવસ મોડા ધીગવામા રૂ. ૪૬૨ વધારે મળે તેરોજ તફાવત ૭ આનાના દરે વ્યાજ ધીરેલ રકમ માટે પણ એકજ દિવસના અતરમા રૂ. ૪૨૧૧ નો પડે છે. તા ૩૧-૧૨-૧૯૩૯ના રોજ ૭ આનાના વ્યાજના દરે ધીગનાર લેણુદારને રૂ. ૧૦૦૦ના નવ વગે કઈ પણ વસૂલ ન હોય છતા રૂ. ૯૮૩૧ મળે મુદ્દતમા પણ ૧૬૧૧ મોડા મળે અને આડ આનાના દરે વાગાને રૂ. ૧૦૦૦ના નવ વગે ૧૦૭૮ મળે આ લેણુદાર ફરીથી ખેડૂતને રૂ. ૫૫૦ આપને? નાણા વગર ખેડૂતનો મગભાગ આનમે કેટલાય ખેડૂત દેણુદારને જેવા ધીગનાર ખેડૂત હોય તે

વધારે ખાન આપવા જેની સાત તો એ કે તા ૩૧-૧૨-૧૯૩૦ના દિવસે ટકાના દરથી ધીગણુ રકમા ૧૮ વર્ષમા રૂ. ૨૧૬૦ (પકાબી દરનુ વ્યાજ) વસૂલ કરે છતા તે રૂ. ૬૦૦ મુદ્દત તર્જી લેણા નીકળે એટલે કુલ રૂ. ૨૭૬૦ મેળવે પણ ધીરાણુ તા ૩૧-૧૨-૧૯૧૨નું હોય આ વ્યાજ રૂ. ૪૮૨૦ વસૂલ કરેલ હોય તો પણ ૬૦૦ લેણા નીકળે, એટલે રૂ. ૧૦૦૦ના ૪૮૨૦ મેળવે બધારે તે દરનુ વ્યાજ પણ વસૂલ માટે મજ્જતાર્થ ન કરે અને ગહગીઅત મળી ૨૬ વર્ષ સુધી યાત્રી ખેડુઆ રે તેને ફક્ત રૂ. ૧૦૦ મુદ્દત અને ૬૦૦ વ્યાજ મળી કુલ રૂ. ૧૨૦૦ મળે ક્યા રૂ. ૨૭૬૦ અને ક્યા રૂ. ૧૨૦૦ એટલે ૧૫૬૦નો તફાવત ૩૬ વર્ષના કરા રૂ. ૪૮૨૦ અને ક્યા રૂ. ૧૨૦૦

૭ આનાના વ્યાજના દરે તા. ૩૧-૧૨-૧૯૩૦ના રોજ રૂ. ૧૦૦૦ ધીરનારને કંઈ વસૂલ મળ્યું ના હોય તો પણ અદાર વરસે રૂ. ૬૦૦ મુદ્દલ અને રૂ. ૪૮૬ વ્યાજ મળી રૂ. ૧૦૮૬ મળે, પણ તેને બીજે દિવસે એટલે તા. ૧-૧-૧૯૩૧ના રોજ એ રકમ ધીરે તો રૂ. ૭૦૦ મુદ્દલ અને ૫૬૭ વ્યાજ મળી રૂ. ૧૨૬૭ મળે.

આ દાયદામાં ભારે દરનું વ્યાજ સમ્પ્રતાપથી વસૂલ કરે જતો હોય તે લેણદારને ખાસ હરકત આવતી નથી પણ વ્યાજ બાકી રાખતો હોય અગર તો હલકા દરનું વ્યાજ લેતો હોય તેના લેણદારની જ વધારે કષાત થાય છે.

તા. ૩૧-૧૨-૧૯૩૬ના દિવસે ભારે કે હલકા વ્યાજના દરે કરેલ ધીરાણની બાકી પડતા મુદ્દલ તથા વ્યાજમાં ૩૦ ટકાનો કાપ પડે પણ તેને બીજે દિવસે કરેલા ધીરાણમાં વગર કષાતે પૂરી રકમ મળે. બાકી પડતી રકમ માટે ૪૦ અગર ૩૦ ટકાનું કાપનું ધોરણ પણ ન્યાયના વિચાર વગર વ્યાજના ભારે તથા હલકા દર હોય તો પણ બધાને લાગુ કરેલ છે.

કાપ મૂક્યા પછી દેવાની જે રકમ નક્કી થાય તે લેણદારની મિલકતની કિંમતના ૬૦ ટકા કરતાં વધારે હોય તો તે વધારાની રકમ કમી કરવા થીજે કાપ મૂકાય છે.

મુંબઈનો રૂણરાહત કાયદો સને ૧૯૩૯માં કરેલો અને આઠ વર્ષના વિચારને આતે સને ૧૯૪૭માં સુધારા કર્યા છતાં હિપર જે અનેક અસમાનતાઓ અને વિચિત્ર ધોરણો દર્શાવ્યાં તે તરફ ધ્યાન લાક્ષ જે આયુ નથી તે નવાઈની વાત છે. કાયદાના લાભ મળે તેનું ધોરણ પણ બેરોબર નથી. થોડી જમીનના માલિકને દેવું ૧૫૦૦૦ હિપરાંત હોય તો આ કાયદાની રાહત નાના ખેડૂતને ન મળે પણ વધારે જમીનનાળા મોટા ખેડૂતને દેવું ૧૫૦૦૦થી ઓછું હોય તો તેને આ કાયદાથી રાહતનો લાભ મળે, આ ધોરણ પણ બેરોબર નથી. લાખો ખેડૂત લેણદારો અને લાખો શાહુકારોને અસર કરે એવા કાયદો હકાપલ્યથી વિચાર કરીને અને દરેક ધોરણની લાભ-હાનિ તપાસી ન્યાયી ધોરણે ચલે જોઈએ. હાલનો રૂણરાહત ધારો ખામીખાલો છે અને સત્તરે સુધારવાની જરૂર છે.

આ કાયદામાં ઘણી ખામીઓ છે છતાં રાહત માટે કાપા કરવાનું દરજીઆત ધોરણ દર્શાવ્યું છે. પરિણામે જેમ જિલ્લામાંજ ૯૪૦૦૦ કાપા રૂણરાહતમાં નધાયા. સોડિતને લાખોનો ખર્ચ સશે. લેણદાર દાવો ન કરે તો પણ લેણદારે દાવો કરવો પડે તે કારણે મુશ્કેલી વધે છે.

અમેરિકન નારી

મી. મણિભાઈ શનાભાઈ પટેલ

પુરુષ સમાવડી અમેરિકન નારી વિશે કેટલીક દપ્રીક્ત 'નૂતન ગુજરાત' દૈનિકમાં પ્રગટ થઇ હતી. તે દપ્રીક્ત ઉપરથી અમેરિકન નારીનું સૌથી વિશેષ આગળ તરી આવતું લક્ષણ એની સ્વતંત્રતા ગણાતી છે. અમેરિકા સૌથી પ્રથમ સ્વતંત્ર થયેલો દેશ છે, તથા કેટલાક યુરોપીય જળવાયોર લોકોએ ત્યાં પહેલો વસવાટ કરેલો એટલે સ્વતંત્રતાનું લક્ષણ હોય એ સ્વાભાવિક છે. છેલ્લાં ૪૦ વર્ષમાં સ્ત્રીશિક્ષણનું પ્રમાણ અગિયાર ગણું વધી ગયું છે એ જાતાય છે કેટલી જનગૃતિનો પ્રવાહ છેલ્લાં ૪૦ વર્ષમાં ત્યાં વધારે જળવત્તર રીવડ્યો છે. અને મેન્યુએટો યવામાં પુરુષોને દારૂ આપી છે. છતાં તખીખી તથા દાયદાની સંસ્થાઓ અપવાદરૂપ મહિલાઓને દાખલ કરતી નથી એ વિશેષ વિચિત્ર લાગે છે.

આપણા દેશમાં છેલ્લાં થોડાં વર્ષોમાં સ્ત્રીશિક્ષણનું પ્રમાણ વધ્યું છે. કેન્દ્ર કેળવણીમાં સ્ત્રીઓએ દાયદા કરતાં તખીખી કેળવણીને વધુ પસંદ કરી છે. તેમના સ્વભાવને અનુકૂળ બ્યવસાય તખીખીનો ગણી શકાય; છતાં અમેરિકા જેવા સ્વતંત્ર દેશે આ જાળતમાં આવે અપવાદ ગ્રાખ્યો છે તે મમજમાં ઉતરે તેવો નથી.

સર્વ ક્ષેત્રોમાં જેમ અમેરિકન નારીએ પગપેસારો કર્યો છે, તેમ આપણા દેશમાં પણ આપણા નારીસમાજે ધીરે ધીરે જુદાં જુદાં ક્ષેત્રોમાં પગલાં માંડવાની શરૂઆત કરી છે. અલગત શિક્ષણનું પ્રમાણ હજી થણું જોણું છે અને જે હજી દેખાય છે તે માત્ર શહેરોમાં જ દેખાય છે. સ્વચ્છતા આપ્યા પછી દેહી નારી એલચી થવા મુધી અને પ્રાન્તીય ગવર્નરનો હોદ્દો ભોગવવા મુધી પહોંચી છે. શિક્ષણ, તખીખી અને જુદાં જુદાં ખાતાંઓ અને ધંધાની પેટીઓમાં નોકરીએ પણ જાય છે. રમતમમત, સંગીત, સાહિત્ય, ચિત્રકળા, નાટ્યકળા અને એવાં જીવનને સ્પર્શતાં ક્ષેત્રોમાં પણ પ્રવેશ કર્યો છે.

મોટર હાંકવામાં અમેરિકન નારી દાખલ ગણાઇ છે. તેનું કારણ એ હશે કે સ્ત્રી સ્વભાવે ખામોશ અને ધીરજવાળી છે. રોજના જીવનમાં આવેશવાળી નથી એટલે લાંબે બીડવાળા રાજમાર્ગો પરથી અકસ્માત કર્યા વિના અને એકસરખી ગતિથી તે હાંકી જતી હશે. મુંબઇ જેવા શહેરમાં અનેક નારીઓ

ખાનગી મોટરો ફક્કડાટ કરતી હાંકી જતી જોવાની મળે જારી. અલગત હજી તેમને આવી જતની બહેર નોકરીમાં રાખવામાં આવી નથી, છતાં ફક્કડાટ તરીકે સ્ત્રીઓને રાખવી એવી સૂચના એકાદ પ્રાન્તમાં થયેલી છે. વળી દિલ્હીમાં મહિલાઓ માટે નેશનલ ફેક્ટ કારનો વર્ગ ચાલે છે, તેમાં 'મોટર ડ્રાઇવિંગ' એક વિષય તરીકે સિખવાય છે.

અમેરિકામાં લગ્નની સરેરાશ ૨૧ થી ૨૨ વર્ષની છે. આપણે અહીં હજી કાયદાના આધારે ઉંમર આગળ જતી જાય છે. એ જાગતમાં હજી પ્રગતિને ધણો અવકાશ છે. અમેરિકા જેવા સમૃદ્ધ દેશમાં તથા સંતાન ઉછેરવાનું અતિ અતિ સદૃશ ગણાય. વળી ડોક્ટરોનું ભારણ ઓછું હોવાથી તેમનું સરેરાશ આયુષ્ય ૬૯ વર્ષનું છે અને પુરુષ કરતાં પાંચ વર્ષ વધારે છે. હિંદની ઉજ્જવિયાત ગણાતી કાગની નારીઓનું યૌવન ણીજી કે ત્રીજી સુવાવડે લગલગ પૂરું થઈ જાય છે. વળી લણેલી નારીઓના શરીરના બાંધા દિનપ્રતિદિન એવી નાનુંક અવસ્થા પ્રત્યે ગતિ કરી રહ્યા છે કે એ નારીઓ સુવાવડમાંથી સલામત બીકી શકશે કે કેમ? વળી આ નાનુંક બાંધા એક પ્રકારની ફેશન ગણાતા જાય છે.

નારીસમાજ આવાં બધાં ક્ષેત્રોમાં પ્રવેશે તો કુટુંબજીવન વીંખાઈ જાય એવી ભીતી કદાચ હોય. પણ ૭૦ ટકા સ્ત્રીઓ પોતાનો શુદ્ધસંસાર અમાલે છે. માતૃત્વ એ સ્ત્રીનું સૌથી પ્રથમ લક્ષણ છે અને માતૃત્વ માટે તેને શુદ્ધસંસાર ભોધ્યો જ. ૧૬ ટકા વિધવા અને છટાછેડાવાળી છે એટલે કે વિધવા થયા પછી અથવા તો છટાછેડા લીધા પછી તે લગ્ન કરીને પુરુષ સાથે સહજીવન શરૂ કરતી નથી. જ્યાં સ્વાતંત્ર્ય છે ત્યાં 'છટાછેડા' અને 'અપરિણીત જીવન' એ બધું હાથમાં હાથ મિલાવીને સાથે જ ચાલે. પરિણીત જીવનનો પ્રયોગ કર્યા પછી સ્વતંત્ર રહેવાનું પસંદ કરે છે, તેટલાજ ટકા લગલગ પ્રયોગ કર્યા વિના સ્વતંત્ર જીવન ગાળવાનું પસંદ કરે છે.

મુદ્રણ વ્યવસાય અને પત્રકાર વ્યવસાય બંને એકબીજાના સાંબંધી છે. મુદ્રણ વ્યવસાયમાં મહેનત અને કારીગરી વિશેષ એટલે પ્રધાનપણે હાથ-મજૂરીનો વ્યવસાય ગણાય. પત્રકારત્વનો એ બૌદ્ધિક વ્યવસાય. મુદ્રણ વ્યવસાયમાં ૩૦ ટકા નારીઓ અને પત્રકારત્વમાં ૨૫ ટકા નારીઓ છે.

હેલ્થી લગાઇમાં પુરુષ રજીમેન્ટ ગયો ત્યારે ત્યાંના નારીસમાજે પુરુષના ફેટલાક વ્યવસાયો સાચવી લીધા. આપણા દેશમાં પણ ખાસ કરીને સરકારી નોકરીઓમાં સ્ત્રીઓનો પગપેસારો હેલ્થી લગાઇને જ ચાલતો છે. પણ હવે સ્વતંત્ર દેશ એથી પણ વધુ તકે દેશના નારીસમાજને આપશે જ.

‘નૂતન ગુજરાત’ નો ઉતારો

અમેરિકાની મહિલાનું સૌથી વિશેષ આગળ તરી આવતું લક્ષણ એની સ્વતંત્રતાદર્શી સામાન્યતઃ યાજ્ઞવલ્ક્યી જ આ અધિકારો તેઓ મોગવે છે.

અર્ધગીચ વધારે જેટલું પ્રમાણ મહિલા મનઃકેન્દ્રનું છે. કંઈ પણ સાર્વજનિક હોદ્દા માટે યાજ્ઞવલ્ક્યમાં અમેરિકી બાળા એમના બાધુઓ જેટલી જ સ્વતંત્રતા અનુભવે છે. ઉચ્ચ શિક્ષણસંસ્થામાંથી પસાર થયા પછી સદશિક્ષણની ક્ષેત્રોમાં દાખલ થાય છે. અપવાદરૂપ તરીકે તથા કાલ્પનાશિક્ષણની શાળાઓ મહિલાઓને દાખલ કરતી નથી.

દર વર્ષે સ્ત્રીકેળવણી વધતી જાય છે. સ્ત્રીસ્નાતકોની સંખ્યા ૧૯૦૦ કરતાં ૧૯૪૦માં અગિયાર ગણી વધારે હતી. અમેરિકામાં મહિલા સ્નાતકોનું પ્રમાણ પુરુષ સ્નાતકો કરતા હોશા વધારેનું મળ્યું છે.

માછલાં પકડવાની અને જોળીયાની હરીફાઈઓમાં પુરુષોને સ્ત્રીઓએ શિક્ષિત આવી છે. કાયદેસર રીતે એ ઉમેદવારી કરી શકે છે. અમેરિકાની નાપટ્ટીય કોંગ્રેસમાં પચામ્મથી વધુ મહિલાઓએ મેવા આવી છે. એ અંગ્રજીત રાજ્યોના ગવર્નરના હોદ્દા નેભાડી ચૂકી છે. આઠ મહિલા અત્યારે પ્રતિનિધિસભામાં અને એક મેનેટમા જિગરે છે.

સામાન્યતઃ સ્ત્રીઓ સ્ત્રીઓ સાથે જ હરીફાઈમાં ઉતરે છે. ઈંગ્લિશ બાકી તરી જતાર પ્રથમ મહિલા અમેરિકાની વતની છે. પુરુષો સાથે પણ હરીફાઈમાં ઉતરે છે.

અમેરિકાની નારીનો મોટો ભાગ મોટરો દરિ છે. વિશાળ રાજમાર્ગો પર પુરુષો કરતાં સ્ત્રીઓ મોટરો દાહના તરીકે વધુ સલામત છે. મદાયુદ્ધ દરમિયાન જનગણ આદરજનહોવા સુદ્ધા ઉચ્ચ દરજ્જાના અધિકારીઓના મોદરો તરીકે સ્ત્રીઓને નીમવામાં આવી હતી.

બાદુ જ જોણી મજ્યા શાળાનો અભ્યાસક્રમ પૂરો કર્યા પછી લગ્ન કરે છે. ૨૧ થી ૨૨ વર્ષની ઉંમરે તે લગ્ન કરે છે. જેમને સંતાનો છે તેમનું પ્રથમ યાજ્ઞક સામાન્ય રીતે લગ્ન પછી એક વર્ષ બાદ આવતરું હોય છે. સામાન્યતઃ એક માતાને ત્રણ સંતાન હોય છે. સ્ત્રીનું સરેરાશ આયુષ્ય પ્રમાણ ૬૯ વર્ષનું છે જ્યારે પુરુષનું ૬૪ વર્ષ છે. ૨૦ વર્ષ અથવા એથી વધુ વયની અમેરિકી સ્ત્રીઓમાંથી ૭૦ ટકા પગલેલી છે, ૧૬ ટકા વિધવા અને છૂટાછેડાવાળી અને ૧૪ ટકા અપરિણીત છે.

અફ્રીની સંખ્યાવધ મહિલાઓને ઘરકામ માથે નોદરી પણ કરવી પડે છે. વિધવા થયાથી કે છૂટાછેડાને પગિષ્ઠાએ સંતાનોનો ઉકેર કરવા તેઓ નોદરી કરે છે.

સામાન્ય આવકવાળા કુટુંબની સહેરી ગૃહિણીને ત્યાં ગરમી ઉત્પાદક યંત્ર, સ્નાનાગાર, વીજળી, ટેલીફોન, રેડીયો, ગેસ અથવા વીજળી ચૂલો હોય છે. ગામડામાં પણ આ સગવડો પહોંચી ગઈ છે. અહીં નોકરોની ખેંચ હોવાથી હાથે દામ કરવું પડે છે. આખા દેશમાં ૧૫ લાખ જેટલા ઘરકામ કરતા નોકરો છે. (જેમાં ૯૦ ટકા મહિલાઓ છે.) આમાંથી યુદ્ધ પછી વધુ વળતર મળે તેવા ધંધામાં પહોંચી ગયા છે.

વીજળીક ઇંત્રી, ગેસ બનાવવાનું યંત્ર, રેડીયો, વીજળીક ઝાડું, વીજળીક ધોલાઈ, રેડાખી મોવાનું યંત્ર, ઇર્ડા ભાગવાનું યંત્ર, દહીં વસોવવા વીજળી વસોણાં, વગેરે મેળવવા કેટલીક મહિલાઓ ભાગ્યશાળી હોય છે.

૧૯૪૮ પછી કુલ દામદારોમાં ૨૯ ટકા મહિલાઓ જ હતી. ૩,૫૦૦,૦૦૦ કારકુન તરીકે અને ૩,૫૦૦,૦૦૦ મજૂર તરીકે ભરતી થઈ હતી. કાપડ, તમાકુ, ઓગમાં, રબર, મુદ્રણ વગેરે ધંધામાં સ્ત્રીઓનું સારું પ્રમાણ છે. મધ્યસ્થ સરકાર ૪૦૦,૦૦૦ મહિલાઓ રોકે છે. ઓક્ટોબર ૧૫૦૦ મહિલા કામ કરે છે. રિપોર્ટર અને અધિષ્ઠિતોમાં પણ ૧૯૪૦માં ચોથો ભાગ સ્ત્રીઓનો હતો.

અહીંની મહિલાઓ પોતાનાં વિમાન પોતે ચલાવે છે. ૧૯૪૬ માં ૧૯૪૫ સ્ત્રીઓ ઉડ્ડયનના વ્યક્તિગત પરવાના ધરાવતી હતી. યુદ્ધ દરમિયાન ૩૦૦,૦૦૦ સ્ત્રીઓએ લશ્કર, નૌકા વગેરે જગ્યામાં દામ કર્યું હતું. પતિ યુદ્ધભારે ગયા ત્યારે ટ્રેક્ટરો ચલાવ્યાં, ખેતરો સમાર્યાં, મોટરકારો, ટેલીઓ અને બસો પણ ચલાવી અને સંતાનવાળી સ્ત્રીઓએ નસોનીય તરીકે પણ દામ કર્યું હતું. સરકારના કામદાર ખાતાનું મહિલા ખાતું પણ મહિલાઓ પાછળ સારું ધ્યાન આપે છે.

ગ્રંથસ્વીકાર

નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદનાં પ્રકાશનો

ત્યારે કરીશું શું? : લેખક-ટાલસ્ટોય, અનુવાદક—નરહરિ પરીખ, ત્રીજી આવૃત્તિ, અદો રૂપિયા.

મહાત્મા ટાલસ્ટોયે સોમનાં લખાણોમાં જાતમહેનત ઉપર મુખ્ય ભાર મૂક્યો છે. આ પુસ્તકમાં જે ઉપગ્રંથ સત્તા અને મૂંઝીની આજના રૂપમાં લેખિકા ઉપર જે પડકાર છે તેનો તાજા થવો જોઈએ તે જણાવે છે. સરકાર, લશ્કર, ખેડાડું વર્ગ, મિલદત વગેરે આપત્તિઓ જ્યાં તોજા જતનતા મુખી આવે અને તે માટે સેવકોએ સાદાઈથી રહી કાર્ય કરવું જોઈએ.

જાતે મજૂરી કરનારાઓને : લેખક-અનુવાદક ઉપર પ્રભાવે, ત્રીજી આવૃત્તિ, ચાર આના.

જેટન તેમજ દામદાર વર્ગને લેખકે જણાવી દીધું છે કે તમારા સુખ માટે ભલે જુદા જુદા વર્ગો જુદા જુદા સુખના રસ્તા બતાવે પણ તમારું સુખ એકજ વસ્તુમાં છે તે વાદગમ્યને-પોતાની જમીન ઉપર માણસ વસે અને તેના ઉત્પન્નમાંથી પોતાનો ગુજારો ચલાવે, એના જેવું સુખ અને સ્વનંતતાનું બીજું સાધન આત્મારે નથી અને કાળાંતરે પણ નહિ હોય.

અવસાયતન : લેખક-સ્વી-દ્રનાથ દાકુર, અનુવાદક-ગિરિધાની કૃપાલાની, બીજી આવૃત્તિ, એક રૂપિયો.

ગુરુદેવ દાગોરનું આ નાટક એક રૂપક જેવું છે. મનાતન ધર્મ ઉપર એમણે જે દીકા કરી છે તે કેવળ એ ધર્મને જ લાગુ પડે છે એવું નથી. બધા બધાં માણસ અત્યંત ભુદ્ધિનો વિચાર કર્યા વગર રૂઢિ પ્રમાણે જરૂર છે તે દરેકને મગખુ લાગુ પડે છે આપણી સામાજિક રૂઢિઓ અને ગરજાણીના વાડાને પણ એ મગખુ સ્પર્શે છે. નાટક ભેરવતું છે. બીજી કક્ષાનું છે એટલે બીજો સમજદાર વર્ગ હોય તો જ એમાથી રસનિબ્ધિત મેળવી શકે. નમુના તરીકે થોડો લાગ આ અંકમાં મુક્યો છે.

આધ્યાત્મ ગાડું : લેખક-ભુગતગમ દવે, ચોથી આવૃત્તિ, ચાર આના.

આખે દેખતા, પણ અણખ-અજ્ઞાન એ દૃષ્ટિએ આધ્યાત્મ મામડાના લોકોને શાહુદાર, પોલીસ, દારૂવાળા વગેરે કેમ લૂંટીને પાયમાલ દેર છે તે નાટકનું વસ્તુ છે. આ નાટક એટલું બળીતું છે કે શાળાઓમાં એ આત્મ ભજવાતું હોય છે.

આમસેવાના દસ કાર્યક્રમો : લેખક-ભુગતગમ દવે, એક રૂપિયો.

શ્રી. ભુગતગમ ગુજરાતમાં આમસેવાના ગુરુ જેવા મ્યાને છે. આ પુસ્તકમાં એમણે ગામડામાં વસી સક્રિય આમસેવા કરવા માગતા મેવંતને માટે એ ક્યા ક્યાં ટાંચ કરી શકે તે વિગતથી બતાવ્યું છે. આમસેવકો ઉપગંત શાળાના શિક્ષકોને પણ ઉપયોગી છે ગામડાને ઉપયોગી થવા માગતા બીજા મેવંકોએ પણ આ વાચનું ગ્યું.

નવચેતન સાહિત્ય મંદિર, અમદાવાદનાં પ્રકાશનો.

રાવારાણી : લેખિકા-અનુરુપાદેવી, અનુવાદક-નિર્ગજકુમાર, રૂપિયા ચાર.

આ નવલકથાની મૂળ બાળાઓ સાત આવૃત્તિઓ થઈ છે એ એની લોકપ્રિયતા બતાવે છે. લેખિકા બાળાના બાણીનાં નવલકથાકાર છે. સમજણી

ટાઇપની એમાંની નવલકથાઓ એટલી લાવનાપ્રધાન હોય છે કે વાચકને
 હેઠ સુધી પકડી રાખે છે. નવલકથા સરસ અને રસપ્રધાન છે.

સ્નેહ મિલન : લેખક - સનતકુમાર વીણુ, રૂપિયા ત્રણ.

સ્નેહ મિલન નવલકથા, નથી સામાજિક કે નથી ડીટેક્ટીવ. 'જનનું ક્યુંબર'
 છે અને સિનેમાના પદ્ધતિ ઉપર આવતી ધણી 'હાર્યારપદ' વસ્તુ જેવી છે.

વેણુકાકા : લેખક - શાંતિકુમાર પંડ્યા (જુમા પંડ્યા), સવાત્રણ રૂપિયા.

વેણુકાકા બાળકોને રસથી વાંચવી અગત્યની વાર્તા છે. બાળકોને જોઈતી
 એમાં મસ્તી છે, જેલમાં છે અને રમકડું હવન છે. બોધની દૃષ્ટિએ એમાંથી
 કંઈ હાથ આવે તેવું નથી. પરંતુ એમાં જોશીકરણ અને મરત માન્યુસના
 પ્રસંગો એવા છે કે બાળકો અને મોટા પણ હસવા વગર ન રહી શકે.

અન્ય પ્રકાશનો

નિષ્પાનનો નાદ : લેખક - ખલીલ ગિષ્પાન, અનુવાદકો - ગોકળભાઈ
 પટેલ; શિવમ મુદરમ, પદ્મારા, પ્રકાશક - આદર્શ પુસ્તક લંકાર, અમદાવાદ,
 રૂપિયા સવાત્રણ.

ખલીલ ગિષ્પાનનો હુમલો હમણાં હમણાં ગુજરાત ઉપર વધતો જાય છે.
 અનુવાદો થાય છે, માસિકોમાં પણ લખાણો આવે છે. નિષ્પાન પોતે મહાન
 કલાકાર છે. એની કૃતિઓ ગુજરાતમાં આવે તે કામ ન આવકારે? પણ
 અંગતે કીલ્લા જેમ શિવજી જોઈએ તેમ ખલિલને ગુજરાતીમાં ઉતારવા
 અમુક કક્ષાના અનુવાદો જોઈએ. અગત્ય તે અનુવાદક ન આવે. આ 'પુસ્તકોમાં
 એ દારણે અમુક અંશે સંપૂર્ણ થયો છે - લાવાર્મ અને ક્લાસિક આત્મકથા નથી.

મહાગુજરાતનો મિલઉયોગ, લાગ પડેલો : લેખક - પ્રકાશક -
 નાયાભાઈ નાગરભાઈ પટેલ, અમદાવાદ, રૂપિયા ત્રણ.

આ પહેલા લાગમાં રૂની જુદી જુદી દેટલી જાનો છે તેવી વિગત
 આપેલી છે. મિલ અને કાપક ઉલોગમાં પડેલા એ વિવરના માણસોને એ
 ઉપયોગી થઈ પડશે.

૩૧

રમકડું (ખાલ માસિક) : તંત્રી - કિશોર ગાંધી, પ્રકાશક - 'વદિમાતરમ'
 દૈનિક વર્તમાનપત્ર કાર્યાલય, મોટ, મુંબઈ, લગભગ દેશમાં કે. પાંચ,
 પરદેશ શિ. દસ.

રમકડું સાથે જ એના નામ પ્રમાણે રૂપરે એ બાળકોને રમવા જેવું
 મોકલું છે. વાચકમાં પણ મજાની સાગરી છે. અમુક અંશે એ શહેરી
 બાળકોને લક્ષમાં રાખી તૈયાર થતું હોય તેમ દેખાય છે. પણ આગળ જતાં
 એની પંચદશીમાં ગ્રામબાળકોની કક્ષાનો ખ્યાલ આવશે તેમ માનીએ છીએ.
 રમકડું જોતાં બાળકો બીજા બાલમાસિક શ્રમથી એવું લાગે છે.

‘પાટીદાર’ના રનેહીઓને ટહેલ-૨

પ્રિય મિત્રો,

મયા અંકે જે ટહેલ નાખવામાં આવી તેના પ્રત્યાધાતો સૌને જણાવવા જરૂરી માનું છું.

જે લાખડોએ ટહેલના જવાબમાં આદક તરીકે નામ મોહ્યાં છે તેમણે આ યોજના વધાવી લીધી છે તે તો ચોખ્ખી વાત છે.

પરંતુ તે ઉપગ્રંથ ખીન પશુ પત્રો છે. સૌમાં એક સર છે કે ‘પાટીદાર’નું ૬૬ વધે, નવા વિષયો ઉમેરવા તે સ્વીકાર્ય છે. સાથે નવી પશુ સૂચના મળી છે, જેનો નમૂના તરીકે નીચે ઉતારે આપું છું.

“ ‘પાટીદાર’ના દેહને વિકસાવવાની તમારી ઇચ્છા ને સૂચના વાંચી. અને એમ લાગે છે કે લવાજમ વધારીને પશુ ‘પાટીદાર’ની વાચનસામગ્રી વધતી હોય તો મારા જેવા ધણા વાચકો ખુશી થશે. તમારી યોજના મુજબ આદકો ન વધે તો લવાજમ વધારી ‘પાટીદાર’નું ૬૬ વધારશે તો ‘પાટીદાર’ના પાસુ આદકો એને જરૂર આવકારશે.”

વળી આદકોના પત્રોમાં એમ પશુ આશ્ચર્ય વ્યક્ત થયું છે કે આવી નિયામ પાટીદાર સાંતિમાં માસિકની આપોઆપ નહોતો જતો જોઈએ, તેને ગમે તેના આદકો વધાવવા ટહેલ નાખવી પડે એ જરૂર નવાઈભર્યું લાગ્યું!

આમ જધા પક્ષેએ જે એક વાતનો પરચો પાડ્યો તે એ કે ‘પાટીદાર’નું ૬૬ વધાવે અને વાચનસામગ્રી વિશેષ આપો. અને એથી સંચાલક તરીકે મને જે લાગ્યું તે એ કે નવા વગસથી માસિકનું ૬૬ વધાવું એ નિર્ણય ઉપર આવી જવું જોઈએ.

૧૬

પરંતુ ગઈ વળતે ટહેલમાં કહ્યું હતું તેમ આર્થિક પ્રશ્ન વિચારવાનો રહે છે. આ મહિને ટહેલના જવાબમાં જે આદકોનાં નવાં નામો આવ્યાં છે તે ગણતરીએ જો જાકી રહેલા એ મહિનામાં નામો આવે તો લવાજમ વધાર્યા વગર માસિકનું ૬૬ વધારી શકાય નહિ. પરંતુ ખીજ બાજુ એમ પશુ લાગે છે કે આપણા સૌના સ્વભાવમાં પશ્ચિમના લેદિના જેટલી કાર્યની ત્વગ નથી અને પસંદ પડે તે પ્રવૃત્તિને મદદરૂપ થવાની લાવના નથી. ધણા વખત એ લાવના હોય છે તો આગસમાં પશુ નય છે — યાવ છે, હજુ તો ધણો વળત છે!

એટલે એ સ્વભાવ આધારે એમ માનવા મન થાય છે કે આ મહિને જે નવાં નામ ગ્રાહકોએ મોઢલ્યાં તે કરતાં આ ગ્રીષ્મ મહિનાની ટહેલમાં વધારે નામ આવશે. અને એ રીતે જે પૂરતાં નામ નહિ તો અર્ધાં પણ આવી રહે તો ઉપર વચસો રસ્તો ધારીને માસિકનું કદ વધારવાનો નિર્ણય લેવો રહ્યો.

વચસો રસ્તો એ કે જે ગ્રાહક ટહેલનો જવાળ પૂરેપૂરો આપવા તૈયાર ન હોય, અને વધુ અર્થ વેચીને વાચનસામગ્રી વધારે મેળવવા ઇચ્છતા હોય તો ટહેલના જવાળમાં જે નવાં નામ ગ્રાહકો થોડાપણા મળે તે અને આડ આના જેટલો થોડો લવાજમ વધારો કરી, એમ બંને પદ્ધતી આર્થિક બજેટ સરખું કરી કદમાં વધારો કરવો. આડ આના એ એવો મોટો વધારો પણ નથી કે જે ગ્રાહક ન બરી શકે તેવો ભારે પડે.

આજે તો આશા એવી છે કે ગ્રાહકો ટહેલનો જવાળ આ મહિને એટલો મોટો આપે કે આડ આના જેવો પણ લવાજમ વધારો ન કરવો પડે. એ મોટો દવે એક માસ છે. આવતા અંકમાં જે તે નિર્ણય જાહેર કરી દેવો રહ્યો. આ એક મહિનામાં સૌ કેવો જવાળ આપે છે તે ઉપરથી છેલ્લો નિર્ણય કરી આવતા અંકમાં તેની જાહેરાત કરવામાં આવશે.

આલો ટહેલને ફરી આ મહિને યાદ કરીએ

(૧) માસિકના જે તમે ગ્રાહક ન હો તો ગ્રાહક બની ગ્રાહક વધારવામાં મદદ કરો.

(૨) માસિકના ગ્રાહક હો તો તમારા એકદ મિત્ર, રનેલી કે જેમને માસિકના વાચનમાં રસ હોય તેમને નવા ગ્રાહક બનાવો.

(૩) તમે વિના-ઓછા-લવાજમમાં માસિક મેળવતા હો અને તમારી સ્થિતિ પૂરી લવાજમ ભરે તેવી હોય તો એ લોક જતો કરી ખીમતે લાભ લેવા દો.

(૪) તમે વેપારી હો અને માસિકને જન. જન. આપી મદદ કરી શકો તેમ હો તો અપરૂપ તેમ કરી મદદ કરો.

આણંદ,
તા. ૧૭-૮-૪૬

ઈશ્વર પેટલીકર
તાંત્રી, પાટીદાર ના જયહિંદ

(*)

વિના-ઓછા-લવાજમ ફંડમાં મદદ

લુભાકાના શ્રી. ચંદુભાઈ-શ્રી. પટેલ તરફથી શ્રી. ડ. મળ્યા છે જે સામાર સ્વીકારી તે ખાતે જમા કર્યા છે.

વલ્લભ સેવાશ્રમ

વલ્લભ સેવાશ્રમ અંગે જેક મામના અંદની પ્રસંગિકતામાં નોંધ લેવામાં આવી છે. તે આશ્રમનો ઉદ્દેશ વિદ્યાર્થીઓની કેળવણીની સંસ્થાઓમાં લખુતા ગંગીય અને મધ્યમ વર્ગના વિદ્યાર્થીઓ સ્વાશ્રયથી હાથે રમેઈ જનારી જોછા ખર્ચે ગ્રહી શકે તે છે. વિદ્યાર્થીઓની જાગૃત્તામાં જાગૃત્તાની મરદમમાં ૯ વીધાં ચરેડી ફૂલ સાથે વડોદરાની સગરે મહેશ્વલ માફ સાથે સંસ્થાને મફત મેળી છે. આ સંસ્થા વડોદરા મળ્યના સોપાનકારક મડળ સળધી નિવધની દલમ ૪ અન્યને નોંધમાં આવી છે.

આ વર્ષે જો સંસ્થાએ કામચલાઉ દાર્યા જાપગ જાંધી સાત વિદ્યાર્થીઓ લીધા છે. આવતા વર્ષથી નર્મ મકાન જધાતા વધારે વિદ્યાર્થીઓ લેવાની સગવડ થઈ જશે.

સંસ્થાએ ખેતીના સ્વાશ્રયથી કામની શરુઆત કરી છે પ્રથમ ચરે તોડયો છે ગાડુ જાગદ ગમ્યા છે અને તે જગીન ઉપર આ સાલ ખેતી પણ કરી છે. ગાપ પણ ગજવામાં આવી છે.

જોકે સફળતાએ જો આશ્રમ સાથે સગદારી વધ્યભલાઈનું નામ જોડવામાં આવ્યું તે માટે રૂપિયા દસ હજાર આપ્યા છે પયોલના આફિકવાગી શ્રી. હોટાલાઈ ભુવાલાઈ પટેલે જોગમાં જોછા રૂપિયા ખેલનાર આપવાનું કમ્પ્યુ છે. જે વિદ્યાર્થીઓ ગ્રહી શકે તેવી જોડાની સગવડ સાથેની જોકે જોગડી જધાવી આપનાર માટે રૂ. ૨૦૦૦ પુગતા છે.

ઉપરાંત પુસ્તકો, સગસામાન વગેરે માટે નાનીમોટી રકમ પણ મોકલી શકાય છે. આપણા દેશમાં કેળવણીની સંસ્થાઓ ઊભી થાય તે જોટલું જરૂરનું છે, તેથી વિશેષ જરૂરનું આવી સંસ્થાઓ ઊભી થાય તે છે. જાણી ગંગીય અને મધ્યમ વર્ગના વિદ્યાર્થીઓ આર્થિક કષ્ટ-જે કેળવણી લેઈ શકે નહિ અને જે લેઈ શકે તે પણ સ્વાશ્રયને પાક લેઈ શકે નહિ; જોટલે શાગીક અમથી ભાગને અને ખેડાકુ વર્ગમાં વિગેર ઉમેગે કરે જોટલે સાચા અર્થમાં સ્વાશ્રયની કેળવણી મળે અને આગિનું ઘડતર થાય ને માટે આવા આશ્રમોની દેશને વિશેષ જરૂર ગહેવાનો જોટલે તેને નાનીમોટી મદદ કરવાનું આપણે ન જૂલવું જોઈએ, મદદ કે માહિતી મેળવવા માટે નીચેના શિગ્નામે લખવું. શ્રી. પુરપોત્તમ નર્મસિંહલાઈ પટેલ, અચાલક — વલ્લભ સેવાશ્રમ, વિદ્યાર્થી, વાયા : આજુ દ.

તાલુકાવાદ

આપણા રાજકારણમાં ભાષાવાદ, કેમવાદ, પ્રાંતવાદ એવા ધણા સંકુચિત વાદ છે જે આપણી રાષ્ટ્રીયતાને બળપ્રેરણાપ્રેરણ નુકસાન કરે છે. અને એ વાદનું એર આપણા લોકોમાં એવું ભળી ગયું છે કે ઉપલા દરજ્જાના આગેવાનો ગણાય તેવા પુરુષોમાં પણ તે જોવામાં આવે છે. પરંતુ એ વાદોમાં આગળ વધી તાલુકાવાદે આપણા જિલ્લામાં છેલ્લો જે રાજકીય વંદાળ લીધો કયો તે સાચેજ શરમાવનારો છે. એ તાલુકાવાદ એટલે ભાદરણ અને ખોરસદ તાલુકાની સાકમારી. એમાં આગેવાનોએ કરેલી ધાલમેલ, ખતાવેલી નિર્જાળતા, લીધેલું ઉતાવળિયું પગલું, વાણીમાં ગુમાવેલો વિવેક, આ બધા પ્રશ્નો ઉપર વિચાર કરતાં લાગે છે કે પ્રજાને દોરવાની જવાબદારી ભેઈ ખેડેલા આગેવાનોએ પણ હજુ ઘણું શીખવાનું છે.

ભાદરણને મદાલ બનવું છે

વડોદરા રાજ્યનું વિધીનીકરણ થતાં જે નવી રચના થઈ તેની જાહેરાત કરવામાં આવી ત્યારે ભાદરણ પેટામદાલને રદ કરવામાં આવ્યો હતો. આ નવા ફેરફારો એવા હતા કે એમાં પ્રજાની સગવડ પૂછી જરૂરી હતી. સરકારે એથી એ જાહેરાત સાથે જણાવ્યું હતું કે જે લોકોને નવી વ્યવસ્થામાં વાધો હોય તેમણે જણાવવું. ખરી રીતે ભાદરણ મદાલ રદ થાય તેથી ભાદરણ ગામના લોકો મુશ્કેલીમાં મૂકાઈ જતા ન હતા. ત્રણ માઈલ દૂર ખોરસદ એમના તાલુકાનું સ્થળ ગયું હતું. ભાદરણથી ખોરસદ રોડ છે. મોટર સર્વોસ આલુ છે, થોડાગાડીની વ્યવસ્થા છે. આમ ત્રણ માઈલ દૂર કોઈ કામ પ્રસંગે ચાલીને જવું ગરીબ પ્રજાને મુશ્કેલ નથી. જે લોકો પૈસા ખર્ચી શકે તેમ છે તેમને મોટરની અને થોડાગાડીની સગવડ છે એટલે તેમને પણ તાલુકાનું સ્થળ ખોરસદ જતે તેથી હેરાનગતિ પડે તેવું નથી. આમ ભાદરણને મદાલ બનાવવાનું ભાદરણ ગામ માટે કોઈ સગવડની દૃષ્ટિએ કારણ ન હોવા છતાં એ ગામે સરકારને માગણી કરી કે ભાદરણને મદાલ બનાવો. એટલે એ માગણી પાછળ પોતાના ગામને મદાલનું સ્થળ બનાવી પોતાનું અભિમાન પોષવાની પ્રતિ કે એમ દેખાય છે. અને એ માટે ભાદરણના આગેવાનોએ પ્રયત્ન શરૂ કર્યો.

ભાદરણુને મહાલ જનાવવાનો સરકારનો નિર્ણય

ભાદરણુને મહાલ જનાવવાનો ભાદરણુના આગેવાનો પ્રયત્ન કરે છે એમ જાણી પડતાં બીજા ગામના લોકોએ પોતાનો વિરોધ જણાવવા માંડ્યો—ભાદરણુ મહાલ જને તો અમે તે મહાલમાં રહેવા ખુશી નથી. જોરસદ તાલુકા સમિતિએ એ સામે વિરોધ કર્યો. જેડા જિલ્લા સમિતિમાં પણ એ પ્રશ્ન આવ્યો અને તેણે પણ ભાદરણુ મહાલ જને તેમાં સંમતિ ન આપી. આમ ભાદરણુ મહાલ જને તે પહેલે જોડામાં કેવળ ભાદરણુ ગામ હતું અને જને તે પાંચ જોડાં લેવામાં આવનાર ગામો અને જિલ્લાની સમિતિ હતી. આ સંજોગોમાં આ પ્રશ્ન સરકાર પાસે આવ્યો. તપ્પું છે ત્યાં સુધી મહેમુલી પ્રધાન શ્રી. મોગરજીભાઈ દેસાઈ સમક્ષ એ નિર્ણય કરતી વખતે ગુજરાત પ્રાંતિક સંમિતિના પ્રમુખ શ્રી. દત્તેશલાલ દેસાઈ, પ્રાંતિક સમિતિના મંત્રી અને જેડા જિલ્લા સમિતિના પ્રમુખ શ્રી. રાવજીભાઈ પટેલ, શ્રી. લાલાશક્તિ, ભાદરણુના આગેવાનો શ્રી. મગનભાઈ પટેલ અને શ્રી. શિવાભાઈ પટેલ હાજર હતા. સાંલગ્યું છે ત્યાં સુધી શ્રી. રાવજીભાઈ પટેલ સિવાય બીજા સભ્યોનો મત ભાદરણુને મહાલ જનાવવાનો હતો. ભાદરણુના આગેવાનોનો મત હોય તે સમજાવ તેવું છે, પરંતુ બીજા આગેવાનોએ ક્યા કારણે એમનો મત સ્વીકાર્યો તે જાણ નથી. આ સંજોગોમાં શ્રી. રાવજીભાઈ પટેલે પોતાનો વિરોધી મત જતો કર્યો અને જર્ધાના મતને માન્ય રાખી એ નિર્ણયમાં હા પાડી. આમ ભાદરણુને મહાલ જનાવવા છે તે નિર્ણય એકમતે ચર્ચા પછી એમાં ક્યાં ક્યાં ગામો લેવાં તેના નિર્ણય હાથ ધરવામાં આવ્યો. રાસ ગામ ભાદરણુથી ત્રણ માઈ દૂર હોઈ એ તાલુકા જનશે તો પોતાને એમાં જોડાવું પડશે એમ માનીને ત્યાંના આગેવાન શ્રી આશાભાઈ પટેલે એનીને શ્રી મોગરજીભાઈને લખ્યું હતું કે રાસ ભાદરણુ મહાલમાં રહેવા ખુશી નથી. એટલે રાસ એને લગતું હોવા છતાં ભાદરણુ મહાલમાં ન મુક્યું અને બીજાં ગામો લેવાયાં. આમ સરકારે ભાદરણુને ભાદરણુના આગેવાનોની માગણીને ધ્યાને મહાલ જનાવવાનું નક્કી કર્યું.

જોરસદ તાલુકામાં સત્યાગ્રહનું વાતાવરણ ઊભું થાય છે

જોરસદ તાલુકાનાં ગામો જે ભાદરણુના મહાલ તેવો સંલવ હતો તેમણે પોતાની ભાદરણુ મહાલમાં જવાની અનિચ્છા જતાવ્યા છતાં સરકારે એમની ઈચ્છાને અવગણી મહાલ જનાવવાનો નિર્ણય કર્યો તેથી આગેવાનો અને પ્રજામાં સરકાર વિરુદ્ધ લાગણી ઊભી થઈ ગઈ. પ્રજાની સરકાર, પ્રજાની ઈચ્છા વિરુદ્ધ કેમ નિર્ણય લેઈ શકે, તે ઉદ્દેશ્ય જવાનું કારણ હતું. સરકાર સામે

લડી લેવા સંઘ્રામ સમિતિ નીમાઈ. એના પ્રમુખ તરીકે રાસના શ્રી. આસાલાઈ પટેલને નીમવામાં આવ્યા. બોરસદ તાલુકાના આગેવાની એક સલાહ લેવામાં આવી. અને તેમાં ભાવજો યવાં. ભાદરણના આગેવાનોએ માની લેઈએ કે તાલુકાગતો ઉપયોગ કરી તાલુકા અનાવવામાં લાગ જાય. પણ તેથી ભાદરણના લોકો છ ગામના અભિમાનવાળા છે, પારડી જમીનો લખી લે. તેવા છે, કાંકારમાંથી ધારાળા બનાવી દે તેવા છે, પાટીદારમાંથી કંછુળી બનાવી દે તેવા છે વગેરે વગેરે સલામાં કહેવાયું તે શીએ તેવું નથી. એનો અર્થ તો એવો થાય કે ભાદરણ જેમ પોતાના ગામનું અભિમાન પોષવા જ મંદાલ બનાવવા તૈયાર થયું છે, તેમ વિરોધ કરનાર લોકો પણ ભાદરણ મંદાલ ન બને તે માટે ધર્મને લીધે વિરોધ કરી રહ્યા છે! એટલે જેમ ભાદરણના આગેવાનો માટે અભિમાન પોષવાની મનોવૃત્તિ તંદુરસ્ત નથી, તેમ વિવેક ચૂકી ભાદરણની આખી પ્રજા ઉપર મને તેમ આદેશો કરવાની વૃત્તિ તંદુરસ્ત નથી.

આમાં સરકાર કરતાં આગેવાનનો દોષ મોટો છે

પ્રજાની સરકાર પ્રજાને પૂછ્યા પછી પગલું ભરે કે તેની વિરુદ્ધ પગલું ભરે, એ બોરસદના લોકોના રાવનું જે કારણ છે, તેમાં સરકાર કરતાં આગેવાન શ્રી. રાવજીભાઈ પટેલનો મોટો દોષ છે. સરકાર કંઈ બોરસદ તાલુકાના બધા લોકોને પૂછે નહિ. આગેવાનને જ પૂછે. આ નિર્ણય લેવાયો ત્યારે જેણે જિલ્લા સમિતિના પ્રમુખ શ્રી. રાવજીભાઈ પટેલ હાજર હતા. તાલુકા અને જિલ્લાની સ્થિતિ એ જાણતા હતા. એ કારણે એમણે પ્રથમ વિરોધ પણ કરેલો. એમનો દોષ એટલો કે પોતાનો એટલો મત વિરોધમાં છે તે કારણે ઘડીગર નિર્ણય બની કે બીજાઓની શેઠમાં તથાઈ એમણે વિરોધ જોગી લેઈ તેમાં સંમતિ આપી. એટલે સરકાર તો આજે કહી શકે છે કે પ્રજાના પ્રતિનિધિની સંમતિ પ્રમાણે અમે પગલું ભર્યું છે. બૂલ હોય તો તમારા આગેવાનની છે. અહીં શ્રી. રાવજીભાઈ પટેલને પોતાનો એ દોષ દેખાયો એટલે એમણે પ્રાયશ્ચિત્ત તરીકે ત્રણ દિવસના ઉપવાસ કર્યા, પોતાની બૂલ જાહેરમાં કબજા કરી અને પ્રજાની ચોક્કસ માગણી સરકાર આગળ રજૂ કરી થયેલો નિર્ણય ફેરવાવવાનો પ્રયત્ન કરવાની ખાતી આપી.

સંઘ્રામ સમિતિ સ્થાપીને આગેવાનોએ ઉતાવળિયું પગલું ભર્યું.

સરકારનો નિર્ણય માની લેઈએ કે અયોગ્ય છે પરંતુ આજે સરકાર

પ્રગતની છે. એજે જે નિર્ણય લીધો તે એક રીતે પ્રગતના પ્રતિનિધિઓને પૂછીને લીધો, પછી એ નિર્ણય આગેવાનોએ જોડો લીધો હોય તે હોય સરકારને માથેથી ઉતરી આગેવાનોનો અને ઈ. એટલે ખરી રીતે પ્રગત એ કંઈ પગલું લેવું નોંધવું હતું તે પ્રગત આગેવાનો સામે લેવું નોંધવું હતું. અને જવાબદારી રીતે પોતાનો આજો કેસ સરકાર આગળ ઉપ્પ્રેશન લેઈ જઈને રજૂ કર્યો નોંધવો હતો. શ્રી. ગોરાશંકરભાઈ ઉપ્પ્રેશનને ન સાંભળત એમ માનવાનું કોઈની પામે દારણ નથી. પરંતુ એવું કાંઈ પગલું ન લેતાં સરકાર સામે સત્યાગ્રહ કરવા જેવું જે વાતાવરણ આગેવાનોએ ઊભું કર્યું, અને અંગ્રામ સમિતિ નીચી તે ક્ષેત્રોનું હતું. શ્રી. આશાભાઈનું જનતાના હૃદયમાં લોકમેવલ તરીકે ગ્યાન ઈ. એ કોંગ્રેસી છે ખરા, પણ કોંગ્રેસના જવાબદારોમાં કોઈ હોદ્દા નથી એ કોંગ્રેસ તન્દુરી ચૂટાયેલા આગેવાન નથી, સેવા દ્વારા પ્રગત એ સ્વીકારેલા આગેવાન છે. એમનું કાર્યક્ષેત્ર ક્ષત્રીની ગીતે લડવા કરતાં પ્રગતને મદદની વળા જરૂર પડે ત્યાં દોડી જઈ સેવા કરવાનું છે. સાથે જ એ જોરસદ તાલુકાની પ્રગત આ મુદ્દા ઉપર સરકારને લગઈ આવવા માગતી હોય તે તેના આગેવાન થવાની જવાબદારી જિલ્લાના કોંગ્રેસી આગેવાનોની છે. જિલ્લાના પ્રમુખ હોય, મંત્રી હોય, તાલુકાના પ્રમુખ હોય, મંત્રી હોય, લોકલેવોડના સભ્યો હોય કે પ્રમુખ હોય, ધારાસભાના સભ્યો હોય, આમ જે ગ્રામસ્તરીય મોટા આગેવાની કહે છે તેમનામાંથી એકાદે મુખ્ય આગેવાન થઈ પ્રગતને લગઈના દોગી એ જાગૃતી ગણાય. શ્રી. આશાભાઈનું કામ બાલ્યનું છે. ગ્રામસ્તરીય પડેલા ક્ષત્રીઓ જિલ્લામાં જવતા હોય, એ છૂટી પડ્યા ન હોય ત્યાં સુધી બાલ્યો સસ્ત્ર દાયમાં જાલવાની રી જરૂર? હોળાથેલાં જળ નીતરે છે

સફલાએ સંગ્રામ સમિતિને, જિલ્લાના આગેવાનોને આ ઉનાવળિયા પગલાનો ખ્યાલ પાળી વહી જવ તે પૂંદલાં આવી ગયો છે. તા. ૩૧ મી જુલાઈની જોરસદની સભામાં જિલ્લાના ધારાસભ્ય, જિલ્લાના પ્રમુખ, મંત્રી અને જોરસદ તાલુકાના આગેવાનો હાજર હતા. અને સરકાર સામે કોઈ ઉતાવળિયુ પગલું ન લગતા, જવાબદારી રીતે આ પ્રગતનો નિહાલ લાવવાનો જે નિર્ણય થયો તે હાલજીવો ઈ. સરકારે પોતે આ પ્રશ્ન જાણત એક અમલદારની નિમણૂક કરી છે તે પણ યોગ્ય જ છે. આ સમયમાં હોળાથેલાં જળ નીતરી રહેશે, અને એમાં દરેક પક્ષે કેટલી રવચ્છતા છે તે આપોઆપ જણાઈ આવશે.

દરેક પક્ષ પોતાનું આત્મનિરીક્ષણ કરે

ભાદરજીના આગેવાનો, જેમણે આ પ્રશ્ન જોયો હતો તે તેમને એટલું જ દેવવાનું કે જીએ પક્ષ આ મુદ્દો ગમે તે દષ્ટિથી જોતો હોય, પણ જોના વિચાર ન કરતાં તમે તમારા પક્ષનો વિચાર કરજો. દરેકને પોતાના ઉપર, પોતાની ફવજનો ઉપર, પોતાના વતન ઉપર, નિહા ઉપર, પ્રાંત ઉપર, એમ કંમે કંમે પ્રેમ હોય છે. પ્રેમ હોવો જોટો નથી. પણ પ્રેમ ત્યારે મમતનું રૂપ લે ત્યારે જો શુભ મટી હોય જાતે છે. જો કારણે આને આપણા દેશમાં ભાષાવાદ, પ્રાંતવાદ અને કામવાદનો ચાલુ ઘેરાયો છે. જોથી આગળ વધી આપણા નિહામાં તાલુકાવાદ આવ્યો. માણસમાં સદ્ અને અસદ્ વૃત્તિઓનું મિશ્રણ છે એટલે ઇચ્છા અનિચ્છાએ વતન માટે મમત અંતરમાં આવી જાય તો સજ્જનની એ ફજ છે કે એમાં ન ઘસઘસાં એ મમતની અસદ્વૃત્તિને ખંજોરી નાખવા પ્રયત્ન કરવો. જોક વળત આવ્યા કાંઈ મમતને કારણે ભાદરજીને મદાલ જતાવવાનો આગેવાન તરીકે પ્રયત્ન કર્યો, એમાં કાંઈ પશુ ખરા. પણ ત્યારે જીએ લેક્ષિનો વિરોધ હોય ત્યારે જો મમત મૂકી દેવો જો નિહાદિલી છે. પ્રથમ હતું નેમ ભાદરજીને પોતાને મદાલનું સ્થળ પોતાના ગામમાં કરાવવાનું કાંઈ કારણ દેખાતું નથી. જોરસદ જોની એટલું નજીક છે કે જો જોવી માગણી મમત વગર કરી ન શકે. એટલે હવે તો જે ગામે ભાદરજી મદાલમા મુદ્દામાં છે તે જો એમ કહેતાં હોય કે જોરસદ કરતાં ભાદરજીથી અગતે વિશેષ અનુકૂળના છે તો જો સવાલ મદાલના આગેવાનો રહે છે. માત્ર કે જોરસદ કરતાં ભાદરજી વધુ સગવડ મળે એમ હોય છતાં જો લોકો જો સગવડ ન ઇચ્છતા હોય તો એમને જોરસદમાં જઈ લાંબે અગવડ વેગવવા દો. ભાદરજીના આગેવાનો વતન પ્રત્યેનું આ મમત કોડી નિહાદિલી જતાવશે?

સરકારના પક્ષે

સરકાર કહેવું હોય તો કહી શકે છે કે ગ્રામના પ્રતિનિધિઓને પૂછી જોએ પ્રથમ પગલું નિર્ણય લેવું. પરંતુ જો નિર્ણય કરતી વખતે ભાદરજીના જો આગેવાનો એમનો કેસ જુદો કરવા કાજર રહી શક્યા તો સરકારે સાચા પક્ષનું સાંભળવા જોરસદના જો આગેવાનોને કેમ ન બોલાવ્યા? અને જો ભાદરજીના આગેવાનો વગર બોલાવ્યા, જો નિર્ણય આજે થવાનો છે એમ જાણી જાતે કાજર થયા હોય અને એમને સાંભળવામાં આવ્યા હોય, તો એનો અર્થ જો થયો કે બોલે એનાં જોર વેચાવ એવું આજના તંત્રમાં છે, જોરસદ

તાબુકો પ્રજો મોટા શત્રુ બન્ય છે અને દુન્યા લોકોને અગવડ પડે એ દૃષ્ટિએ
 ને મદાલ કરવાનો સગદારો ઉદેશ રોય તો એ ઉદેશ પણ માધ્યમતા
 નહોતો અર્થે મદાલનું ધ્યેય બનાવવામાં સફળ નથી એ અગદારે
 સમગ્રજીવોને જોઈએ. તો પછી સગદાર ઉપર ક્યાંથી જેમ ચાલુ છે તેમ એને
 મદાલ બનાવી એ ક્યાંના લોકોને નહોતું મદાલ આપવો જોઈએ. પરંતુ
 ક્યાંથી મદાલ થાય એવું ધ્યેય હોવા છતાં ત્યાં સગદારો મદાલો બાધીને
 ખર્ચ કરવું પડે, અને ભાગ્યજીતો મદાલો તૈયાર છે, એવું ને કામચૂંદો રોય
 તો જાણ નહોતો સૂણીએ અડાવો એવો ન્યાય થયો હતો. ભાગ્યજીતો મદાલ
 બનાવવાની જરૂર નથી એમ સગદારને પ્રથમ તો લાગેલું છે, કામચૂંદો કે
 પ્રથમની જાણેગતમાં એ વ્યવસ્થા ન હતી. એટલે સગદાર લોકોની અગવડ
 માટે ને આ મદાલ બનાવવી રોય તો ભાગ્યજીતો આગેવાનો માગણી કરે
 છે માટે એ વસ્તુ ન ગ્રહીત મદાલનું ધ્યેય એ કદી ભાગ્યજીતો પ્રશ્ન નથી,
 એમાં જોડાનાર ગમેતો સૌનો સવાલ છે. ને બીજાં ગામે એવી માગણી
 ન કરતા રોય, એમની ઇચ્છા એમાં જોડાવાની ન હોય તો ભાગ્યજીતો
 આગેવાનોને મતોવાનું સગદાર પામે છુ કામચૂંદો ભાગ્યજીતો તો જોરસદ
 તાબુનામાં જાણી કોઈ મુશ્કેલી આવતી નથી. એટલે એક વખત નિર્ણય
 લેવાઈ ગયો છે, અને પ્રજામતને નમતુ આપવાથી દરેક પ્રશ્નમાં પ્રજાને વિરોધ
 કરવાની ટેવ પડી ગય, એ ગમતને વચ શરૂ અગદાર પોતે કરેલો નિર્ણય
 કરવામાં ને ન માગે તો વ્યક્તિના જેવો એ સગદારો પણ મમત દર્શાવ્ય.
 વ્યક્તિનો મમત સમગ્ર શકાય, પણ અગદારો મમત અક્ષર જણાય આશા
 છે કે સગદાર આવા કોઈ મમત કે લાગવને તાણે ન થતા યોગ્ય નિર્ણય કરે
 બીજા પક્ષને

શ્રી નવજીભાઈ પટેલ ને એમ માનતા હોય કે પોતે જીત કરી છે તો
 જિતવાના મુખ્ય આગેવાન તરીકે એમની ફરજ થઈ પડે છે કે પોતે સગદારને
 થયેલા નિર્ણયની જીવ સમજાવે યોગ્ય અધિકારી આગળ એ કેસ પોતે
 મુખ્ય આગેવાન બનીને ન્યાયપૂર્વક ચૂક કરે ને આગેવાનો આ પક્ષે રોય
 તે બધાનું પૂર્વક તેમને મદદ કરે પોતાનો કેસ સાચો છે માટે કોઈ પક્ષને
 વિરોધ ચૂકી જોવાનો હક મળે છે તેમ ન માનવું જોઈએ જિવટ વિવેક
 ચૂકવાથી સાચો પક્ષ પણ માર્યો જાય છે, અગદાર તટસ્થ પક્ષને એની છાપ
 પડે છે કે વિરોધમાં અમુક અશે દેવ છે. અને એની છાપ નિર્ણય કરનાર
 પક્ષને પડે તો જિવટ પક્ષને પોતાને નુકસાન થાય છે. રાજકારણમાં, કુટુંબમાં,

ધધામાં કે બીજા બ્યવહારમાં અભિમાનને લીધે, દેવને લીધે, પ્રામાણિક મતભેદને લીધે આમાં ઘર્ષણ જિભાં થનાનાં. તે વખતે જો દરેક પક્ષ વિવેક ચૂકે તો દલદલ જિભો સાથે અને માફાં ફળ ચાખવાનાં આવે. આપણે સ્વરાજ્ય હારા માફાં ફળ ચાખવા માંગતા નથી. મિષ્ટ ફળ ચાખવા તો આપણે સ્વરાજ્ય હાંસલ કર્યું છે—વડોદરાં રાજ્યનું અસ્તિત્વ મિટાવી દીધું છે. પછી એમાંથી દેવનાં, કંકાસનાં અને દલદલાં ફળ લણીયું તો ભવિષ્યની પ્રજા આપણ સૌને એ માટે જવાબદાર ગણશે. તાલુકાવાદનું અનિષ્ટ હોડી-દેઈ આપણે એ સુનાયી દૂર રહીએ એજ શ્રેષ્ઠ છે.

ખંભાત અને ખેડા પણ વતનના મમતે ચડે છે

ખેડા જિલ્લાની નવી રચનામાં જિલ્લાના ચાર વિભાગ પાડવામાં આવ્યા છે. જોરસદ, પેટલાદ અને ખંભાત, પણ તાલુકાના એક વિભાગનું મુખ્ય સ્થળ પ્રથમની નહેરાતમાં ખંભાત રાજવામાં આવ્યું હતું. પરંતુ ગણે તાલુકાઓની પ્રજાની સગવડની દૃષ્ટિએ મધ્યસ્થ સ્થળ પેટલાદ ધણું અનુકૂળ છે અને તે વિભાગનું મુખ્ય સ્થળ બને તેવી પ્રજા તરફથી માગણી કરવામાં આવી હતી. સરકારે એ માગણી સ્વીકારી ખંભાતને બદલે પેટલાદને વિભાગી સ્થળ બનાવ્યું એટલે ખંભાતની પ્રજાએ વિરોધ કર્યો. તાલુકા સમિતિના હોદ્દાશરેએ રાજ્યનામાં આપ્યાં અને સરકાર સામે લડવાનું નાના પ્રમાણમાં વાતાવરણ જીભું કર્યું. ખંભાત પેટલાદ કરતાં મોટું છે, ઐતિહાસિક સ્થળ છે, નવાજની ખાલી પડેલી કચેરીઓમાં મહાસવાનું મળે તેવાં મોટાં મકાનો પણ છે, જાંદરનું સ્થળ છે, એ બધું વિભાગી કેન્દ્ર બનાવતી વખતે ધ્યાનમાં લેવાનો શો અર્થ છે? એવી દલીલ આગેવાનો કરે તેમાં શું તથ્ય છે? ઉપુડી કલેક્ટરની ઓફિસ એક ખૂણે આવેલા ખંભાતના સ્થળે રહે તેમાં પ્રજાને જવાઆવવાની કેટલી હેરાનગતિ પડે? આગના ગાડીના સમય પ્રમાણે તો રાતે રોકાય ત્યારે જ એનું કાગ બને. તે કરતાં પેટલાદ એવું મધ્યસ્થ સ્થળ છે કે ગણે તાલુકાની સગવડ સચવાય. વહીવટનાં કેન્દ્ર ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ સ્થાપવાનાં ન હોય, જાપના કૂવામાં ખૂડી મરવાનું શાઈ દારણ નથી. એ રીતે ખંભાતની પ્રજા જે માગણી કરે છે તે કેવળ એમના બામ પ્રત્યેની મમતા વગર બીજું કંઈ નથી. બાકી ખંભાતને બંદર તરીકે વિકસાવવાની મોજના માટે ખંભાત પ્રયત્ન કરે તે બ્યાજબી ગણાય, એમાં જિલ્લાની પ્રજાનો સહકાર માગે તે યોગ્ય ગણાય, પણ પોતાના મોહને કારણે બીજા તાલુકાઓની પ્રજાને અગવડમાં મૂકવાનો, એવી અયોગ્ય-માગણી સરકાર પાસે કરવાનો એને કાંઈ હક નથી.

ખેડ પાત્ર એ ફરી રહ્યું છે

તાગીબ પહેલી સપ્ટેમ્બરથી ગિર્યા ક્યેકટગની ઓફિસ ખેડથી ખસીને નડિયાદ આવે છે તે મહાચાંચી ગિર્યાની પ્રશ્ન એક જાતની નિગમ અનુભવે છે. સર્વ ગીતે સગવડાળા નડિયાદના મહેલ ગિર્યા ક્યેકટ સાવવાની પ્રશ્નની માગણી કેટલાય વખતથી છે. ગિર્યાનું મથક ખેડ એવા એક ખૂણામાં છે કે પ્રશ્નને તે કોઈ ગીતે અનુકૂળ નથી એટલે આ નવા સમાચારથી પ્રશ્ન જ્યાં છૂટકાગતો દમ લે છે ત્યાં ખેડના વતનીઓ વિરોધની સખા ભરે છે ખેડની અંતિદામિતતા ઉપર કાગળોનું કહે છે એમને કુ ખ છે કે ગિર્યાની ક્યેકટી જતા ખેડનું મદરવ પટી જશે પાત્ર ખેડ એમ કેમ વિચાર કરવું નથી કે કોઈ એક મામનું મદરવ જાળવવા માટે ગિર્યાનું મથક નહીં થવું નથી. ભોજાની સગવડ એ મદરવની વગર છે આટલા વગમ અનુકૂળ હતું તો હવે ગો વાધો આવી ગયો એવી સનાતની દલીલ કરાવે વખત હવે ગયો છે ખેડને એની આખા આગળ વડેદરાની મજાદાની બુસાર્જ જતી જોઈ છે, કાઠિયાસાહની મજાદાનીઓ ખસી જતી જોઈ છે અને નવી વ્યવસ્થા જે તે મથકે દરેકે સ્વીકારી લીધી છે એના પ્રમાણમાં ખેડ શું છે? જતા ખેડ આખા માગેના એ દાખવા ખ્યાનમાં ન લેતા શા માટે વતન પ્રત્યેના મમતને લીધે કાગળોના જનવા જોયો વિરોધ કરે છે? આખા ગિર્યાની ઈચ્છા નડિયાદ પછે હવે તો શું ખેડ એમ માને છે કે એ પોતે પોતાના મમતને કાગળે નવી વ્યવસ્થા બધે ગળાવી શકશે? સગવડ એવી માગણી સ્વીકારશે? આપણે સમાજના લાભ ખાતર, વિશાળ વર્ગના લાભ ખાતર, અકિતગત સગવડ અને માર્ગ જતો નહિ કરીએ તો નવીન સુદર વ્યવસ્થા શી નીતે ઊભી રીશું? લાગણ્ય, ખલાત અને ખેડ આ મમતને?

સ * મા - ચા * ૨

★ તાનાપુરાના અમદાવાદની લક્ષ્મીરિલાસ દોટલના માલિક શ્રી આશાભાઈ પટેલના પુત્ર શ્રી પ્રતાપભાઈ પટેલ ગુજરાત ઈન્ડિયન ઓનર્સ સાથે ખી એ પામ ફરી બાર-એટ-લોના અધ્યાસર્થે તા ૧૮ મીએ ઈન્ડિયન ઊપડી ગયા છે

★ ગુજરાતી માસિકમાં લેખો અને કલાકૃતિઓથી નવીન ભાત પાડવું 'રેખા' માસિક દમ વર્ધી શ્રી જ્યોતિ સલાવના તત્ત્વીય નીચાણ હતું તે હવેથી (સપ્ટેમ્બરના અંકથી) 'પાટીદાર'ના ત તી ઈશ્વર પેટલીકગના ત તીપદે પ્રગટ થશે એનું વાર્ષિક લવાજમ રૂપિયા આઠપાંચ છે.

અન્નપૂર્ણા ખાતર

આ ખાતરની નવીનતા એ છે કે એ જમીનમાં નાખવાનું નથી પરંતુ ફક્ત જીને એમાં પલાળીને તે વાવવાનું હોય છે. જેથી ખાતર ઘણું ઓછું જોઈએ છે અને ખેડૂતને તે આર્થિક રીતે જીજ્ઞા ખાતર કરતાં સસ્તું પડે છે.

જીના વજનના ચોથા ભાગના વજન જેટલું આ ખાતર લેઈ, દસગણ પાણી લેઈ તેને હલાવી મિશ્રણ કરવાનું હોય છે. તે પછી લગભગ દસ કલાક જી તેમાં નાખી ઉપર ઢાંકી રાખવાનું હોય છે. પછી જી છાંયે ગુણુપાટ ઉપર પહોળું કરી ચોવીસ કલાક સૂકવી રાખવું અને પછી તે જીને જમીનમાં વાવવું, ણાકી રહેલા નીતરેલા પાણીને ઉપયોગ વાવેતર ઉપર છાંટીને ખાતર તરીકે કરવાનો છે.

આ ખાતર અનાજ, ફળફૂલ તથા શાકભાજી ઓછા વખતમાં વધારે ઉત્પન્ન કરવામાં કીમતી ફળો આપે છે. આજે દેશમાં અન્નસંકટ છે અને સરકારે વધુ અનાજ પકવવાની જુગેશ લડાઈના જેવી ઉપાડી છે ત્યારે અન્નપૂર્ણા ખાતર સાથે જ એમાં મોટી મદદ કરે છે.

રતલ એકની કિંમત ફક્ત રૂપિયા બે.

મળવાનું સ્થળ

એન. અંબાલાલની કંપની,

ડૉ. ફકેના દવાખાના પાસે, આણંદ.

૨૭.૧૧.૨૦૦૦

જાગૃતી

ખડેતો, પ્રદર, લોહીવા, અનિયમિત અરકાવ, અરકાવ વખતે
પેટ કે પેડુમાં થતી પીડા, પેશાબમાં બળતરા કે કળતર, ગર્ભ ન
રહેવો, ગર્ભ રહીતે શ્રવી જવો-કમવાવર, સગર્ભા અવસ્થામાં અત્ર
ઉપર અભાવ, ઉદરી, ઉમકા, છાતીમાં દાદ, અમુઝણ, કોડે રતવા,
પ્રસવ સમયે પીડાયું, મુલાવડની નબળાઈ, મુલાગેગ, ધાવણની
અછત, ઊંઘ ન આવવી, હીરદીરીઆ વિગેરે માટે લેમેન્સ્ટ્રી વાપરો.
ખીલ નિષ્કળ બનાવટોથી સાવધાન રહેલો.

જંધા દવાવાળા વેચે છે

એન્ટો:-કંચનલાલ વાહીલાલની કું. મંગલદાસ રોડ, મુંબઈ ૨.

એનકે રાગોની એકજ દવા જપન ધારા

રજીસ્ટર્ડ ટ્રેડમાર્ક "જેનસ" નં. ૩૦૨.

કાવેરા, સગરણી, રારદી, હાથ, પગ, માથુ તથા બદનનો દુખાવો, પાણી વિકાર,
સધિવા, અશક્તિ, સોજા, અજીર્ણ, અપચો. ખાંસી, શ્વાસ, દમ, દાવ-દાડમા
કળતર, ઝેરી દખ, પ્રદર, પ્રમેહ, મોઢાની ફર્મંધ, પેટની ચૂક, શૂળ, પેટ-પેડુનો
દુખાવો, અમુઝણ, દરેક જાતના વાવ, પા પડવો, લોહી નીકળવું છત્યાદિ અનેક
જાતના દરદોમા તેમ જ રહેલે, રહીમર થા મોટરની મુસાફરીમા તાત્કાલિક ઉપચોગી
યઈ પડનારી અમુલ્ય ઔષધિ. ડિ. મોટી બારલી ૩. ૧૦૦, વચલી બારલી ૩. ૧
અને નાની બારલી ૩. ૦૦૦ પો. જુક. (દરેક ટેકાણે લેવાય છે)
જે. એન. રોહના-છવનધોગ ઓફિસ, નડિયાદ.

નેશનલ ઇન્ડિયન લાઈફ ઇન્સ્યુરન્સ કંપની લી.

માં તમારું ભાવિ સલામત છે.

• વિગત તથા એજન્સી માટે લખો:—

એન. એલ. અમીન, પ્રાન્થ મેનેજર.

મુખ્ય શાખા: નેશનલ ઇન્ડિયન ઇન્સ્યુરન્સ લીમિટેડ

સ્થાપના-૧૯૦૬

કલકત્તા, કોટ, મુખ્ય નં. ૧

• હિંદુસ્તાનમાં શાખાઓ અને એજન્સીઓ છે.

—: એજન્સી અગર પ્રોસ્પેક્ટસ માટે લખો યા મળો:—

મહાભાઈ જે. અમીન, એક્સવાયર

ઈન્સપેક્ટર.

દહેગામ.

કે. ડી. પટેલ, એક્સવાયર, મૉર્નિંગ,
આરગેનાઇઝર ગ્રાફ એજન્સીઝ.

રતનપોળ, અમદાવાદ.

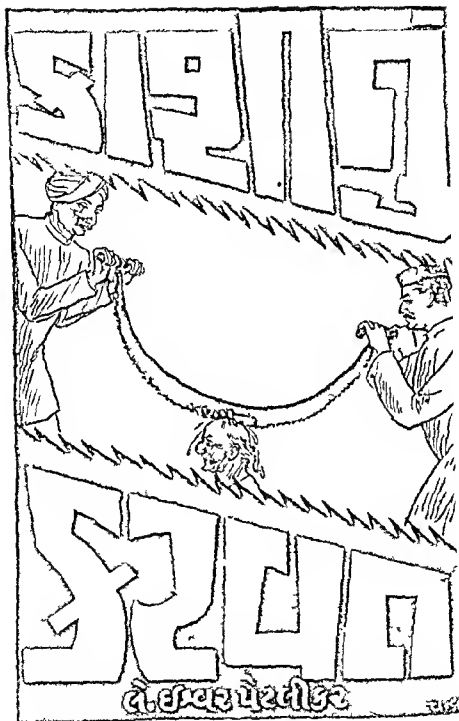
(હાલ : નાર, વાયા-આણંદ)

હિન્દુ અનાથાશ્રમ નડીઆદ

માળાપ વિનાનાં ગરીબ નિરાધાર રખડી ગએલાં બાળકોને પાળી પોષી ભણાવી ગણાવી સ્વાશ્રયી જીવન ગાળવાની કેળવણી આપી જીવનના યોગ્ય રસ્તે ચડાવે છે. સંખ્યા ૧૫૦ ની આસપાસ રહે છે. સંસ્થાના કાયમી રોકાણોની આવક ડૉ. ચૌદ હજારને આશરે છે. ખર્ચ ડૉ. ચાલીસ હજાર ઉપર થાય છે. સંસ્થાને આશ્રયે રહેલાં તથા આવતાંને નિભાવવા આપ આપનું ધનતું કરશો.

મંત્રી. હિન્દુ અનાથાશ્રમ, નડીઆદ.

મુદ્રક : આશાભાઈ એરધનભાઈ પટેલ, અરેતર પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ, આણંદ
પ્રકાશક : કમિશનર મોતીભાઈ પટેલ, પાટીદાર કાર્યાલય, આણંદ

પાટીદાર

સ્થાપક: સ્વ. જરસિંહભાઈ ઘોષ્ટીભાઈ પટેલ

ત્રી

ધર્મ પેટલીકર

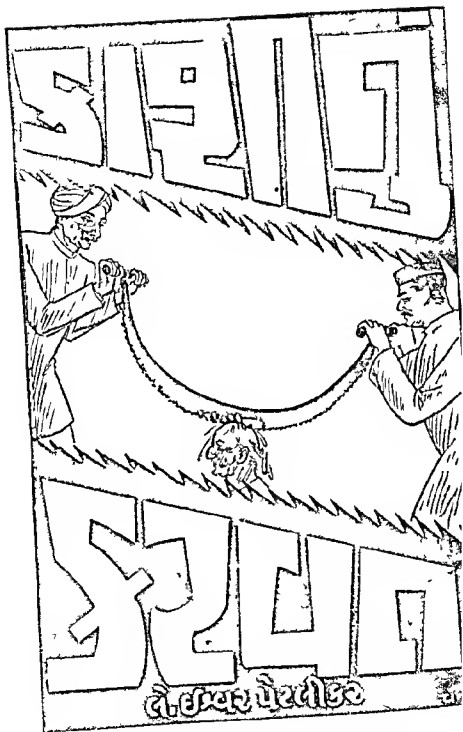
આસો - ૨૦૦૫

આ	અ' ક ની	વિ વિ ધ	લે ખ ન રા મ ત્રી
આંતરસાતિય લગ્ન		નારાયણ	૧
લગ્નનાં માપ		શંકરભાઈ પટેલ	૩
નવી વહુની તરફેણમાં		નાનુભાઈ દવે	૯
નાનાઓની મોટાઈ		અરવિંદ પટેલ	૧૩
વણુ વિધિઓ		મણિભાઈ પટેલ	૧૬
ગાળા પ્રતાપના વશજ		પેટલીકર	૧૯
આ વાર્તા તમે ન લખી...		સોમાભાઈ પટેલ	૨૪
સિનેમાની અસર		પિનાકિન પટેલ	૨૯
વડલબ સેવાશ્રમ		.	૩૧
અંધરચીકાર		.	૩૨
પ્રસંગકથા		.	૩૩
સમાચાર		.	૩૪

વાર્ષિક સવાળમ દેશમાં ફ. ૩૦ વિદેશમાં શિ. ૬

માસિક ફર મહિનાની તા. ૨૫ મીઝા પ્રગટ થાય છે.

'પાટીદાર' કાર્યાલય, આણંદ

काशीनुं करवत (त्रय नवी वार्ताशा) ३ ३-८-०

પાટીદારના ગ્રાહકો-વાચકોને

❊ જે અંક સુધી 'પાટીદાર'ના રનેદીઓને ટહેલ નાખી તેનું પરિણામ સફળતામાં આવ્યું નથી. આસાં તો એવી હતી કે ટહેલના જવાબમાં સારી સંખ્યામાં ગ્રાહકનાં નામ મળી જશે. લવાજમ વધાર્યા વગર માસિકનું ૬૬ વધારી શકાશે. પરંતુ નવાઈ લાગશે તેટલાં નામ-ફક્ત ૨૮ નવાં નામ મળ્યાં છે!

આથી દુઃખ પામવાનું પણ કોઈ દારણું નથી. જેમ વાચનશૂળ હોવા છતાં ખરીદીને વાંચવાની વૃત્તિ આપણામાં ઓછી છે, તેમ આવી ટહેલના ઉત્સાહી જવાબો આપવાની વૃત્તિ આપણી કેળવણી નથી એટલું જ. આ બંને વૃત્તિ કેળવાયાનો સવાલ છે. પરિશ્રમમાં આ વૃત્તિ સારી કેળવાઈ છે. વર્તમાનપત્રો લોકમત જાણવા અવારનવાર જુદા જુદા પ્રશ્ન ઉપર વાચકોના મત માગે છે. અને ત્યાં લાખો વાચકો મત નોંધાવે છે પણ ખરા. આ વૃત્તિ આપણે ત્યાં પણ વહેલીમોડી કેળવાશે, અને ત્યારે આવી ટહેલનો જવાબ ઉત્સાહભરે મળશે. એટલે આ ટહેલનો જવાબ મળ્યો છે તેથી દુઃખ લાગવાનું કોઈ દારણું નથી. અનુભવે એટલું જ ટહેલાનું કે આ વૃત્તિ આપણે કેળવવા જેવી છે.

❊ માસિકનું ૬૬ વધારવું, સારી સંખ્યામાં નવા ગ્રાહકો મળે તો લવાજમ વધાર્યા વગર, અગર લવાજમ વધારીને. જેમને 'પાટીદાર'ની સામગ્રી મળે છે તેમણે જો જાળતમાં લવાજમ વધારવાની સૂચના પણ દરી છે. ગમે અંક આઠ આના જેવો વધારો સૂચવ્યો હતો તેના જવાબરૂપે થોડા રનેદીઓએ જોમ પણ આગળ જઈને લખ્યું કે જોકે રૂપિયો વધારો તો પણ વાંધો નથી! પરંતુ જે ૬૬ વધારાની યોજના દરી છે તેને આઠ આના વધારો પહોંચી વળશે એવી ગણતરી હોઈ નવા વરસથી લવાજમ દરમાં રૂપિયા સાડા ત્રણ, અને વિદેશમાં શિલિંગ સીત રાખવામાં આવ્યું છે. નવો અંક વાચકોને મળશે ત્યારે આઠ આના લવાજમ વધારાના ખદલામાં મળેલી વાચનસામગ્રી વિશેષ લાગશે તેની અમને ખાતરી છે.

❊ વિના લવાજમ ફંડમાંથી માસિક મેળવે છે તે બહેનો જરૂર વાંચે. જે બહેનો વિના લવાજમે માસિક મેળવે છે તેમને જોકે વિનિયમો કરવાની છે. જે તમે ૧૨ વર્ષ માસિક વિના લવાજમે મેળવો, તો બીજા બહેનોને એનો લાભ ન મળે. વળી દાન આપનારનો ૧૨ સાલ તમે જ લાભ લ્યો તે પણ વિચેક્રમ્યું તો નથી. વળી તમે જો રીતે માસિક મેળવ્યું

ત્યાગ પછી તમારો ગિયતિ લવાજમ ભરે તેની ન ધધ હોય તેમ પણ ન બને
પરંતુ મક્ત મળે છે તો બંને આ પાટુ જો દૃષ્ટિથી મામિક કાયમ મેળવવું
જો પ્રિયે ગયું નથી આજ મુધી જો ગડોડો માસિક મક્ત વાપરે તેમા ૧
એક પણ બંનેને એવું લખવું નથી કે હવે દુ લવાજમ બની રહુ તેમ છું
એટલે આદક તર્ગે નોધીને મો લખે તો મુ આ ગધી બહેનોમાથી કોઈ ૧
ગિયતિ લવાજમ ભરે તેની નહિ ગદનાઈ હોય તેમ માનવું જ બદલાતી તો
હોય છે, પરંતુ મક્ત મેળવવાનું નક્કર છટવું નથી

આ વૃત્તિ આગે નથી, તેમજ પોત ૧૧ પણ સાની નહિ એમ વિચારી એવું
નક્કી થયું કે પ્રિયા લવાજમે માસિક મેળવતી હાય ૧ બહુતાને હવે જો મામિક
મેળવવું હોય તો રૂપિયા બેના એકા લવાજમે ચાલુ મળવું એટલે જ બહુનો
જો રીતે ચાલુ રહેવા માગતા હોય તેમજો એ રકમનું મ જો કાવું ચાલુ
રહેવા ન માગતા હોય તેમજો પોગ્ટ દાર્ડ લખી ના જણાવી દેવી બનેમાથી
એકે પણ જોમજો નહિ ભયું હોય તેમજો નવો અક બે રૂપિયા ૧ લવાજમ
તરીકે વી પી પ્રમાણ આવશે આશા છે કે કોઈ બાઈ વી પી પાછું કાઢી
માસિકને ખાટું ખર્ચ નહિ કરાવે

★ હવેથી એકા લવાજમ તર્ગે રૂપિયા મેમા બહુતાને, મુજગતી સામાના
શિક્ષકને બંને વિદ્યાર્થીઓને મામિક મળે સાવ મક્ત મામિક મેળવવાની
વૃત્તિ સારી નથી એટલે બહુનો ન છટકે એની માગણી કરે તે ૧ આશા મળીએ

★ નવા રકમનું લવાજમ તા ૨૫-૧૦-૪૬ મુખીમા મ જો થી
મોડલી આપવું જેમનું લવાજમ એ તારીખ મુધીમા કાર્યાલયને નહિ
મળ્યું હોય તેમને કાર્તકનો અંક વી પી થી જવાના રકનામા આવશે
આદક તર્ગે ચાલુ રહેવા ન ઈ-જતા ભાઈ હોતોને પોગ્ટ દાર્ડ લખી જણાવના
વિનંતિ છે

★ વી પી થી અક મેળવનારને સામાન રીતે અક મોડો મળે કે
ધણા વી પી જવાના હોઈ પોગ્ટ આફિસમા ૩૦-૩૫ ૧ સખા જોટલા
વી પી રાજ સ્ત્રીમગના હોઈ કમ પ્રમાણે અક આદકને મળતા વિવળ
ચાય છે માટે બહેનો મેળવવા હોય તેગો મ જો કરે જો જરૂરી કે બાકી કમ
પ્રમાણે દરેકને વી પી થી અક મળી જશે

★ આફિકના આદકોમાથી ૨૨૨ આદકના લગજમ ન ૨૦૦૫ના
બાકી છે અને સ ૨૦૦૪-૫ એમ મે વસના ૧૦૮ જણ ૧ બાકી ૭
આમ નવાજમ બાકીની રકમ રૂ ૧૭૬૦ ચાય છે આદકોને નવાજમ મોક

લવાનું આજસમાં જન્ય છે અને અહીં મોટી રકમની તાણુ પડે છે. જેમનાં જે વરસનાં લવાજમ બાકી પડે છે તેમને માસિક બંધ કરવામાં આવે છે અને લવાજમ જતું કરવું પડે છે. એ રીતે પણ રૂ. ૮૭૨ આ વરસે જતા કરવાના થશે! લાગે છે કે વાચકોની આ વૃત્તિ પણ પોષવા જેવી નથી. એટલે આ વરસે સં. ૨૦૦૫નું લવાજમ એક વરસનું બાકી પડતું હશે અને લવાજમ ઉપરાવનાર લાઇઓ તરફથી લવાજમ વચૂલ આવશે તેવું નહિ જણાવ્યું હોય તે સૌને માસિક બંધ કરવામાં આવશે. મતલબ કે એક વરસની આખરે જે ગ્રાહકોનાં લવાજમ બાકી પડતાં હશે તેમને માસિક બંધ કરવામાં આવશે. એક વરસ સુધી રાહ જોવી, અને તેટલા વખતમાં લવાજમ ન આવે તો વધુ આજસ પોષવાની વૃત્તિ ધ્વંસવા જેવી નથી.

આશા છે કે ઉપરના આંકડાથી આફ્રિકાના ગ્રાહક લાઇઓને ખ્યાલ આવશે કે નાની રકમ મોકલવાની થોડી આજસમાં માસિકને કેટલું વેકવું પડે છે. એટલે દરેક પોતાનું લવાજમ ત્યાં ભરી દે, અને તેની સગવડ ન હોય તે પોસ્ટલ ઓર્ડરથી અહીં મોકલી આપે.

આફ્રિકામાં લવાજમ ભરવાનાં સ્થળ --

(૧) મોમ્બાસા - શ્રી રજુહોડલાઈ એમ. દેસાઈ, જનરલ પોસ્ટ ઓફિસ

(૨) નાઇરોબી - શ્રી જયંતકુમાર કે. પટેલ, પો. બો. ૬૪૦

- શ્રી રાવજીભાઈ એમ. પટેલ, લાયબ્રેરિયન, પટેલ પ્રધરહુડ

(૩) કંપાલા - શ્રી સોમાભાઈ આર. પટેલ, લેરલી એન્ડ એન્ડર્સન લિ.,
પો. બો. ૩૨૪

(૪) દારેસલામ - શ્રી ડાલાભાઈ મનોરભાઈ, એચ. એમ. કસ્ટમ્સ

(૫) નકુર - શ્રી નારણભાઈ એમ. પટેલ, હોલોનિયલ રેટર્સ,
પો. બો. ૧૦૨

(૬) નિજ્જ - શ્રી રાવજીભાઈ સી. પટેલ, પો. બો. ૧૪૩

(૭) ટાન્ગા - શ્રી મહીજીભાઈ કે. પટેલ, પો. બો. ૧૩૨

(૮) કેરીગો - શ્રી રજુહોડલાઈ જી. પટેલ, પો. બો. ૪૦

(૯) કિસુમુ - શ્રી નારણભાઈ બી. પટેલ, રાનસાઇન રટુડિયો,
પો. બો. ૧૭૦.

(૧૦) દિટાલે - શ્રી અંગાલાલ એસ. પટેલ, પો. બો. ૭૫

(૧૧) મસાકા - શ્રી ડાલાભાઈ નેહાભાઈ પટેલ, પો. બો. ૭૧

(૧૨) આલે - શ્રી ધનજીભાઈ એલ. પટેલ, પો. બો. ૧૧૧

અન્નપૂર્ણા ખાતર

આ ખાતરની નવીનતા એ છે કે એ જમીનમાં નાખવાનું નથી પરંતુ ફક્ત જીને એમાં પલાળીને તે વાવવાનું હોય છે. જેથી ખાતર ઘણું જોડું જોડું છે અને ખેડૂનને તે આર્થિક રીતે જીવન ખાતર કરતાં સન્તુ પડે છે

જીના વજનના ચોથા ભાગના વજન જેટલું આ ખાતર લેઈ, દસગણું પાણી લેઈ તેને હલાવી મિશ્રણ કરવાનું હોય છે. તે પછી લગભગ દસ હલાક જી તેમાં નાખી ઉપર ઢાંધી રાખવાનું હોય છે. પછી જી છાંયે ગુણુપાટ ઉપર પહોળું કરી ચોવીસ હલાક સૂકવી રાખવું અને પછી તે જીને જમીનમાં વાવવું, જાદી રહેલા નીતરેલા પાણીને ઉપયોગ વાવેતર ઉપર છાંટીને ખાતર તરીકે કરવાનો છે

આ ખાતર અનાજ, ફળફૂલ તથા શાકભાજી એવા વખતમાં વધારે ઉપયોગ કરવામાં કીમતી ફળો આપે છે. આજે દેશમાં અન્નસંકટ છે અને સરકારે વધુ અનાજ પકવવાની ઝુજેશ લડાઈના જેવી ઉપાડી છે ત્યારે અન્નપૂર્ણા ખાતર સાથે જ એમાં મોટી મદદ કરે છે.

રતલ એકની કિમત ફક્ત રૂપયા બે.

મળવાનું સ્થળ

એન. અંબાલાલની કંપની,

૩૧ ફૂકના દવાખાના પાસે, આણંદ.

પ્રતીદીપ

જનસમાજને વિચારપ્રેરક વાચન વિસ્તારના અભિલાષ સેવક માસિકપત્ર

આસો,
સં. ૨૦૦૫]

સપ્ટેમ્બર-૧૯૮૬

[વર્ષ • ૨૬
અંક • ૧૨]

આંતરજ્ઞાતિય લગ્ન

એક સ્નેહી સાથે લગ્ન અંગેની ચર્ચા થતાં એમણે મને પૂછ્યું :
‘આંતરજ્ઞાતિય લગ્નો અંગે તમારી શી વિચારસરણી છે ?’

મેં કહ્યું : ‘આંતરજ્ઞાતિય લગ્નો આપણે જેને કહીએ છીએ,
તે શબ્દપ્રયોગ ‘રૂઢ અર્થ’માં સાચો છે, પણ તાત્ત્વિક રીતે ખોટો
છે. જ્ઞાતિનો મૂળ અર્થ આપણે સમજીએ તો આંતરજ્ઞાતિય લગ્નો
આપણને જ્ઞાતિનાં લગ્ન લાગે અને જ્ઞાતિનાં લગ્ન આંતરજ્ઞાતિય લાગે.’

સ્નેહી હસીને બોલ્યા : ‘અવળવાણી બોલો છો કે શું ?’

મેં કહ્યું : ‘આજે આપણે રૂઢિથી એવા જકડાઈ ગયા છીએ
કે સવળવાણી તે અવળવાણી લાગે છે. હું તમને જ પૂછું—જ્ઞાતિનો
અર્થ શો ?’

સ્નેહી-બોલ્યા : ‘જ્ઞાતિ એટલે વળી જ્ઞાતિ-નાત. રાટ્ટીગેટી
વ્યવહાર જેમની વચ્ચે ચાલતો હોય તેવી એક પ્રજા.’

મેં કહ્યું : ‘આ તમારો અર્થ રૂઢ કહેવાય. તાત્ત્વિક અર્થમાં
જ્ઞાતિ એટલે બહીષીતો-ઓળખીતો માણસ. જે એટલે બહુવું. એ
ઉપરથી જે લોકો એકબીજાને બણે છે, પીછાણે છે, તે એક જ્ઞાતિજન.
જાયતે યઃ સ જ્ઞાતિઃ માણસને ઓળખાણપીછાણ જે ધંધો કરતો
હોય તે ધંધાના માણસો સાથે સહેજે થાય છે. એટલે એક
ધંધાર્થીઓની જ્ઞાતિ બની. આજે માણસનો ધંધો બદલાતાં,

બાપદાદાના ધંધાના માણસો સાથે ઝોળખાણ તૂટ્યું, છતાં પેલી રૂઢ જ્ઞાતિ એના એ અર્થમાં રહી. પરિણામે આને એ રીતે ને લગ્નો થાય છે તે કહેવાય છે જ્ઞાતિનાં, પણ એ લોકો એકબીજાથી પરિચિત નથી એટલે આંતરજ્ઞાતિનાં જ ગણવાં જોઈએ.’

સ્નેહી બોલી બેઠા : ‘એટલે આને એકબીજાના પરિચયને લીધે ને આંતરજ્ઞાતિય લગ્નો થાય છે તે તમારી નજરે જ્ઞાતિય લગ્નો જ કહેવાય.’

હું : ‘હા જ્ઞાતિનો અર્થજ ઝોળખીતો થાય છે. હવે ને લોકો એકબીજાને ઝોળખતાં હોય, જાને કુટુંબને પીછાણ હોય, અને પત્ની એમનું લગ્ન થાય તો બીજી નાતને લીધે એને આંતરજ્ઞાતિય રૂઢ અર્થમાં કહેવાય, છતાં તાર્કિક અર્થમાં જ્ઞાતિય લગ્નો માનવાં જોઈએ.’

સ્નેહીએ સવાલ કર્યો : ‘ઝોળખીતા એ જ ને જ્ઞાતિનો અર્થ હોય તો પછી હિંદવી સંસ્કૃતિ ગામડાની છે. એમાં તો લોકો બીજા ધંધાવાળા લોકોને પણ એટલાજ ઝોળખતા હોય છે. તો પછી સિન્ન ધંધાવાળા સાથે લગ્નસંબંધ બંધાવાની રૂઢ કેમ ન પડી?’

હું : ‘ધંધા પ્રમાણે માણસનું કાર્યક્ષેત્ર જુદું હોય છે. એટલે લગ્નજીવનમાં ધંધાએ ભાગ ભજવ્યો. યજ્ઞયાગ અને વેદપાઠના વાતાવરણમાં બ્રાહ્મણને ઘેર ઉછરેલી કન્યાને ખેડૂન જીવનમાં ગોઠવું ન આવે. વેપારીને ઘેર ઉછરેલી કન્યાને એ પ્રમાણે બીજે ન ગોઠે. તે વખતે ઘરની કેળવણી અને સંસ્કાર ઉપરાંત આજની જેમ સૌને સંખું વાતાવરણ શાળાઓમાં મળે તેવી સ્થિતિ ન હતી એટલે ઝોળખીતા ઉપરાંત એક ધંધો, એમ લગ્નસંબંધનું શેષ શરૂ થયું. આને એ સ્થિતિ પસંદના લગ્નસંબંધમાં જ્ઞાતિનો રૂઢ અર્થ તૂટે અને આંતરજ્ઞાતિય લગ્નો થાય તો એમાં કાન્તિ થઈ છે, પ્રગતિ થઈ છે, એવું કંઈ નથી. બિલકલ એવાં લગ્ન થાય એ સ્વાભાવિક છે. એટલે આંતરજ્ઞાતિય લગ્નો સામે વાંધો લેવા જેવું કંઈ નથી.’

લગ્નનાં માપ

રાંકરભાઈ સો પટેલ

લગ્ન કરતી વખતે ક્યાં લગ્ન કરવું એને લગતાં આપણે ત્યાં ફેટલાંક માપ આપ્યાં આવે છે.

આપણાથી અડિયાતા ગણાતા પ્રદેશમાં કે ગોળમાં લગ્ન કરવાનું એક માપ છે. એ માપને આધારે વાકળકાનમના ફેટલાંક પાટીદારો એમની કન્યાઓનાં લગ્ન ચરોતરમાં કરે છે. ચરોતરમાં પણ તેઓ ખારના ગોળમાં કન્યા આપવાનું વધુ પસંદ કરે છે. બારમાં પણ છ ગામ અને પાંચ ગામનો બેદ તેઓ પાડે છે. ચરોતરમાં ઘણાંખરાં ગામોના પાટીદારોના ગોળ બંધાઈ ગયા છે. એ ગોળમાંનાં ગામોના ફેટલાંક પાટીદારો પણ એમનાથી અડિયાતા ગણાતા ગોળમાં એટલે ખારનાં છ ગામ, બારનાં પાંચ ગામ, સતાનીસના ગોળનાં અમુક ગામ એમાં આવે જણાવેલા ક્રમે કન્યાઓ આપવાનું પસંદ કરે છે.

પોતાના ગોળમાં કન્યા આપનાર પણ લગ્નનાં ફેટલાંક માપ પોતાની નજર સમક્ષ રાખે છે. પહેલું માપ એ છે કે એ ગોળમાં પણ અડિયાતાં ગણાતાં ગામોમાં કન્યા આપવી. બીજું માપ એ છે કે અમુક ગામમાં પણ અડિયાતાં ગણાતાં-અડિયાં કે કુટુંબમાં કન્યા આપવી.

આ સિવાય પણ લગ્નનાં ફેટલાંક માપ છે. જે કુટુંબમાં કે ઘરમાં પુનર્લગ્ન કરનાર સ્ત્રી સાથે લગ્ન થયું હોય તે કુટુંબ કે ઘરમાં કન્યા આપવી નહિ, એ એક માપ છે. કન્યાવિકૃત કરનાર કુટુંબ કે ઘરમાં કન્યા આપવી નહિ, એ બીજું માપ છે. સદુત્તેજકુરી કરી લગ્ન કરનાર કુટુંબ કે ઘરમાં કન્યા આપવાનું પણ લોકો પસંદ કરતાં નથી. આ ઉપરાંત કાકિયાવાડી સ્ત્રી સાથે જે કુટુંબ કે ઘરમાં લગ્ન થયું હોય તેમજ જે કુટુંબ કે ઘરમાં ઊતરતી નાતની સ્ત્રી સાથે લગ્ન થયેલું હોય તે કુટુંબ કે ઘરમાં કન્યા આપવામાં પણ લોકો હીચ્છુપત માને છે.

વળી આપણામાં પાટીદાર અને કણ્ણી એવો બેદ આત્મો આવે છે. એમાંથી પાટીદાર ગણાતા લોકો કણ્ણી ગણાતા લોકોને પોતાની કન્યા આપતા નથી. લગ્નનાં આ બધાં માપ અત્યારે આજુ રાખવા જેવાં છે કે બદલવા જેવાં છે તે આપણે જોઈએ.

વાકળકાનમના લોકો ચરોતરમાં કન્યાઓ આપવાની આજુ રાખે તો તેમના પ્રદેશમાં કન્યાઓની હીચ્છુપ આજુ રહે ચરોતરના પ્રદેશમાં બહારની

કન્યાઓ આવે એટલે ત્યાં હા-ગએની અડત પડે આ ગિયનિ ટાળવી તાય તો અમુક પ્રદેશ અડિયાતો ગાની તેમા કન્યા આપવાનું બધુ થયું એછાં અનમત, અડિયાના ગાનાના પ્રદેશો ગોને એ અડિયાતાપણાનો ઇન્કાર નાહી દઈ ઊતરતા ગણાતા પ્રદેશોમા કન્યાઓ આપવા માટે તો આમ કરવાની જરૂર ગણે નહિ, પણ એમ થયુ હાલ એકું શકના લાગે છે, એટલે અડિયાતા ગણાતા પ્રદેશમા કન્યાઓ આપવાનો ચાલુ દુખી કરવામા આવે તેજ વધુ શક્ય છે.

અડિયાના ગણાતા પ્રદેશ ઊતરતા ગણાતા પ્રદેશમાં કન્યાઓ નજ આવે અને તેઓ ઊતરતા ગણાતા પ્રદેશની કન્યાઓ પંચાને લાભે લીધાજ કરે તો તેમની મુશ્કેલી રાખી જવાની કે એ મુશ્કેલીનો રૂતો (અલગત ખેડિ) — ટુપતીત પશુ દવ નાદારી બધુ થયો કે, એટલે હવે એનો ઉચ્ચ ઊતરતા ગણાતા પ્રદેશ, ગોળ, કે ગામમા કન્યા આપવા માડવાનો છે એમ નહિ કરવામા આવે અને ઊતરતા ગણાતા પ્રદેશ કે ગોળની કન્યાઓ લેવાતુ ચાલુ ગામમા આવે તો આ પ્રશ્ન કેવુ સ્વરૂપ લેશે તે કંપયુ લાકર છે એથી કન્યાવાત દીમાર્ષ બહુનોને પાળતુ પડે, કે વિષયમાંથી થયુ પડે, કે વહીવટની ચોખ દોઢવાળી કે સમતિને અભાવે જે નાત, ગોળ, ગામ કે કુટુંબનો સાથનગમે જે વગેરે અટકે તેને પનારે પડતુ પડે આ ગિયનિ દબ નથી.

પોતાના ગોળમા કન્યા આપવી વખતે પણ તેમાંથી અડિયાતા ગણાતા ગામોમા કન્યા આપવાનો આગ્રહ જોવામા આવે છે આ આગ્રહને લીધે પણ કન્યા આપવાની મુશ્કેલી જોવી ચતી જાય કે અડિયાતા ગણાતા ગામોમા ત્યાની કન્યાઓ ઉપાત ઊતરતા ગણાતા ગામોની કન્યાઓ આવે એટલે ત્યાં છોટગજો બિલકા જડતા નથી, અને ઊતરતા ગણાતા ગામોમા સામાન્ય કુટુંબના જા નહોતે ન્યા એળસાની મુશ્કેલી ગણે કે વળી અડિયાતા ગણાતા ગામોમા કન્યા આપવામા આગ્રહને લીધે અડિયાતા ગણાતા ગામોમા વગરિકા શરૂ થઈ તે દિનને દિનમે વધતો જાય છે આથી ઊતરતા ગણાતા ગામોના પંચા અડતા ગણાતા ગામોમા એ ચાઈ જાય છે, તેમજ અડતા ગણાતા ગામોમા પરિશ્રમ વગર મળેલા પસા જોડી રીતે બચ્ચો નાખવાની વહીવટને અને ખાસ કરીને તો છોટગજોને ટેવ પડે છે.

અમુક ગામમા પણ નહવાતા મોટા કુટુંબમા કે ઘરમા કન્યા આપવાનો મોહ પણ આપણને મુશ્કેલીમા મોકલે છે એવા કટંગ કે ઘરમાં કન્યાઓ

આપવાની પડાપડી થાય છે; અને બીજાં કુટુંબ કે ઘરમાં કન્યાઓ મેળવવાની મુશ્કેલી પડે છે. વળી એવાં કુટુંબ કે ઘરવાળા પણ વરવિકંબને રસ્તે ચઢે છે; અને એનાં ખૂરાગ પરિણામો વરપક્ષ તથા કન્યાપક્ષ બંનેને સહન કરવાં પડે છે.

ચડિયાતો પ્રદેશ, ચડિયાતો ગોળ, ચડિયાતું ગામ, ચડિયાતું કુટુંબ કે ચડિયાતું ઘર એમાં કન્યા આપવાના આગ્રહને લીધે વૈસાની ખુવારી ઉપરાંત કન્યા આપનારના માનની પણ ખુવારી થાય છે. એવી રીતે કન્યા આપનાર પ્રદેશ, ગોળ, ગામ, કુટુંબ, કે ઘરને કન્યા લેનારા પોતાથી કોતરતું માની તેના ઉપર લાગ મળ્યે શિરઝેરી કરે છે. વળી પ્રદેશ, ગોળ, ગામ, કુટુંબ કે ઘર તરફ જ નજર નાખી કન્યા આપનારને મોટે લાભે વરની શારીરિક તથા માનસિક યોગ્યતા તરફ લક્ષ આપવું પરવડતું નથી; કારણ કે શારીરિક તથા માનસિક રીતે વધુ યોગ્યતાવાળા હોદ્દાઓ હાલવાતા ચડિયાતા પ્રદેશ, ગોળ, ગામ, કુટુંબ કે ઘરમાં વધુ હોય છે એમ નથી હોતું; કોણું ઘણી વાર તેથી વિરુદ્ધ હોય છે. આ બધી પરિસ્થિતિ જોતાં પ્રદેશ, ગોળ, ગામ, કુટુંબ કે ઘરનો આગ્રહ લગ્ન કરવામાં રાખવામાં ન આવે તે ઈચ્છે છે.

લગ્ન કરતી વખતે બીજાં જે માપ ખાતમાં લેવામાં આવે છે તે હવે ભિન્ન.

પુનર્લગ્ન કરનાર સ્ત્રી સાથે લગ્ન કરનાર કુટુંબ કે ઘરમાં કન્યા ન આપવાનો વિચાર પણ યોગ્ય નથી. આપણે ત્યાં પુત્ર મેળવવાનાં વલખાં બાળપણે જ છે. એને લીધે કેટલાક માણસોને પુત્ર ન હોય તો તેઓ એક ઉપર બીજા, ચોથી ચોથ સ્ત્રી કરતા હતા. પહેલી જેએક સ્ત્રીએથી પુત્ર ન થાય અને પુત્ર મેળવવાની ઇચ્છા હોય એટલે મોટી ઉંમરના પુરુષને સ્વાભાવિક રીતે જ કંઈક મોટી સ્ત્રીને પરણવાની જરૂર પડે. એવી મોટી ઉંમરની કુંવારી સ્ત્રીઓ પહેલાં મળતી નહિ તેથી વિધવા સાથે લગ્ન કર્યા સિવાય બીજો રસ્તો રહેતો નહિ. વળી જે વિધવા પહેલાં પુત્રવતી થયેલી હોય તેવી વિધવા સાથે લગ્ન કરવાની પુત્ર માટે ઝંખના પુરુષને સ્વાભાવિક જ થાય. પુત્રવત્રીની વધતી માત્રાને આપણા સમાજે હજી અગોચર ગણી નથી; તો પછી આવે ઇતરો વિધવા સાથે કરેલા લગ્નવાળા માણસના કુટુંબ તરફ ઘણી દષ્ટિથી જોવાની જરૂર નથી.

કુલીન ગણાતાં કુટુંબ કે ઘરમાં જ કન્યા આપવાની આપણી રૂઢિને

લીધે કન્યાઓના અજીવતા વખતમાં કેટલાંક કુટુંબ કે ઘરમાં હોદ્દાઓને પરજીવાનું ગણતું નહિ. આવા સંજોગોમાં એમને માટે ઘર ઉપાકુ ગણવાનો રસ્તો વિધવા સાથે લગ્ન કરવાનો જ રહેતો. આમાં લગ્ન થવા પછી એવજી પેટી વહી ગયા પછી પણ તેને ગાદ ક્યાં કરવાની રીત જરૂર છે તે સમજતું નથી. હાલ તેવાં કુટુંબ કે ઘર તેવાં લગ્ન કરતાં નથી, તેમજ તેમ કરવાની તેમને જરૂર પણ રહી નથી. હાલ કન્યાઓ ક્યાં આપવી એ એક ભારે પ્રશ્ન થઈ પડ્યો છે તે વખતે આપણે એવાં કુટુંબ કે ઘર તરફ સૂઝ ન રાખીએ એ જરૂરનું છે.

પુરુષો એક કરતાં વધારે વાર લગ્ન કરે તેના તરફ આપણા સમાજને તિરસ્કાર નથી, તો સ્ત્રીઓ ખીછ વાર લગ્ન કરે અને તે પણ પતિના સ્વર્ગવાસ પછી તો તેવા લગ્ન તરફ અજીવનો જનાવવો ન્યાયી નથી. આ દૃષ્ટિએ જોતાં ઘણું વિધવા સાથે હાલ લગ્ન કરે તો તેવાં લગ્ન હલકાં માની સમાજમાં તેમની તથા તેમનાં હોદ્દાઓ તરફ હલકટ નજરથી જોવાની દૃષ્ટિ જણાવે નથી. એવા લગ્ન કરનારના હોદ્દાને કન્યા આપવી કે એમની હોદ્દા સાથે હોદ્દો પરજીવવો એમાં કંઈ નાનમ ન માનવી જોઈએ. એવી નાનમ માન્યા કરવાથી વિધવાઓનો સળગતો પ્રશ્ન સળગતો જ રહેશે, અને કન્યાઓ ક્યાં પરજીવવી તે જોશે થયેલો પ્રશ્ન જોશે જ રહેશે. વિચારપૂર્વક પુનર્લગ્ન કરનાર વિધવા ખીછ વિધવાઓ કરતાં જીવંતી જ હોય છે કે આવી વિધવા સાથે લગ્ન કરનાર ખીજા હોદ્દો કરતાં જીવંતો જ હોય છે એમ માનવું જગજગ નથી; જિલટુ કેટલોક વાર તો એવી વિધવાઓ તથા તેમની સાથે લગ્ન કરનાર વધારે નૈતિક દિગ્ગજાણાં અને સ્વચ્છ ચારિત્ર્યજાણાં હોય છે.

સદુત્તેજકુ કરનાર કુટુંબોએ કે ઘરોએ પણ મુશ્કેલીને લીધે જ તેમ ક્યું દશે. એવાં સદાતેજકાં કરનાર મરી પડવાયાં પછી તેમની પેટીઓને તેમની શિક્ષા ક્યાં કરાશે એવું નથી. તેમના હાલના વારસો વિવેકી, સમજદાર, કેળવણેલા, તેમજ સારી રિયતિના હોય તો તેમને કન્યા ન આપવાનો આમદ જરાબર નથી; જિલટું, હાલ કન્યા ક્યાં આપવી એ પ્રશ્ન જોશે થયો છે ત્યારે તેવાં કુટુંબો કે ઘરો તરફની સૂઝ જુલો જવી જોઈએ.

કન્યા આપવી વખતે કન્ય ચિકિત્સા કરનાર કુટુંબ કે ઘર કંઈ એ સ્વાભાવિક છે; પરંતુ તેની પાછળના માણસો સંકુચિત વૃત્તિના ન હોય તો તેમના તરફ ઉદારતા કેળવવાની જરૂર છે. કન્યાચિકિત્સા કરનાર પણ ધણી વાર

અસહાય સ્થિતિમાં તેમ કરે છે; કેટલીક વાર તો લગ્નનાં ખર્ચનો સંપૂર્ણ ન થવાથી જ તેમ કરે છે. આવા દાખલા હોય ત્યાં તેમના તરફ રાય રાખવાનો અર્થ નથી. વળી હાલ જ્યારે અસહાય સ્થિતિના ધારણ વગર પણ ઘણા લોકો પરવિક્રય કરે છે અને તેમને આપણે પ્રશંસાથી નવાછએ છીએ ત્યારે જૂના વખતમાં કન્યાવિક્રય કરનારના હાલના વારસોને તિરસ્કારવા તે બેદરદાર છે.

કાઠિયાવાડી સ્ત્રી સાથે લગ્ન કરનાર બધા જાડિયાદારને પાત્ર ન ગણાવા જોઈએ. કન્યાઓ પેતાના ગોળમાં ન આપતાં ચડિયાતા ગોળમાં આપનાર નાનાં ગમેના લોકોને કન્યા મળવાના અભાવે તેઓ કાઠિયાવાડી સ્ત્રીઓ સાથે લગ્ન કરે તો તેમાં ખાસ નિંદવા જેવું શું છે! અલગત, એમાં નિંદવા જેવું હોય તો તેમણે ચડિયાતા ગોળમાં કન્યા આપી તે ધારણભૂત આપતને નિંદનાં જોઈએ; પણ તેને તો આપણે સ્તુત્ય માનીએ છીએ. એવા લોકો સાથે જ હોય તો તેમને હવે કાઠિયાવાડી સ્ત્રી પરણવાને ધારણે તિરસ્કારવા નહિ જોઈએ. વળી બધા કાઠિયાવાડી લોકો અને ત્યાંની બધી સ્ત્રીઓ આપણાથી હલકાં એવી ભાવના પણ જણાવે નથી; અને આ નવા યુગને તો તે બંધબેસતી પણ નથી.

નાત જાદારનું લગ્ન એ પહેલાં પાપમય મનાતું હતું. હવે એ લગ્ન ખીચ બધી રીતે યોગ્ય હોય તો પાપમય મનાતું ઓછું થયું છે, અને હજી દિવસે દિવસે ધધારે ઓછું થતું જાય છે. નાત એ સનાતન વસ્તુ છે એ ખ્યાલ રૂપમંદુક્તાને લીધે આપણને આવર મુશી હતો; પણ દુનિયા તરફ દ્રષ્ટિ દેતાં આપણે એ ભ્રમ ભાગતો જાય છે. આજે તો બિલકુલ નાતોની દીવાસો મિટાવી દેવામાં જ દેશનું અને દુનિયાનું કલ્યાણ છે. અલગત, એ રસ્તો સરળ નથી, તમા તે રસ્તે વિચારપૂર્વક આગળ ધપવું જોઈએ.

પાટીદાર-કચ્છીના બેઢની સરખાતે જૂના જમાનામાં થયેલી છે. ગામમાં પહેલા આવી જમીનના માલિક હતા તે પાટીદાર ગણાયા; અને પાછળથી ગામમાં આવી પાટીદારની જમીન ખેડવા મંડ્યા તે કચ્છી ગણાયા. એ બે વચ્ચેનો બેદ હવે બૂંસાતો જાય છે. કચ્છી ભાઈઓ હાલ જમીનના લગભગ માલિક થયેલાં જોવામાં આવે છે; અને હવે નવી સમાજરચનામાં તો તે જમીનના માલિક જેવા જ થવાના છે. આ સ્થિતિમાં પાટીદારો કરતાં તેમની સ્થિતિ-જગતની નથી રહેવાની. વળી વેક કે ગીળ સાથે પણ હવે પાટીદારના કચ્છી ભાઈઓ ઉપર નબે તેમ નથી. કેટલાક કચ્છી ભાઈઓ પાટીદાર

હતા પણ લાણીયામાં તેમજ ધધાગેજગાંમાં આગળ ગયા છે. સગદારગા પણ તેમાંના કેટલાક ધાણા પામીદારો હતા ચડતા મેય છે. આ ત્રિયતિમા પાટીદાર-હજીનીનો બેઠ જૂનાતો જન્ય છે, અને વખત જના લગામાં પણ તે બે જૂનાઈ જન્ય તો તે ધઈ મિત્રિય થયુ ન ગણાય કહ્યુની ભાઈઓની કન્યાઓ તો પાટીદારના બાઈ ગણાતાં ગોમ, ગામ, કે કુટુંબોમાં પહેલેથી જોવામાં આવે છે હવે ને કોઈ પામીદાર સાગી ત્રિયતિના સગદારી કહ્યુની ભાઈને કન્યા આપે તો તેમાં નવાઈ પામવા જેવું ન ગણાયું જોઈએ.

ઉપરની રીતે વિચાર કરતા એમ લાગે કે લગનના જૂના માપ હવે જતા કરવા જોઈએ, એ માપ પરિત્રિયતિના પવાદમાં ધસાતા પણ જન્ય છે, પણ પરિત્રિયતિના પ્રવાદની માથે આપણે પણ બુદ્ધિપૂર્વક એ કિયામાં મનઃ ફરીએ તો આપણે માર્ગ વહ્યો સગ માપ

લગનના જૂનાં માપ જન્ય તેની સાથે નવા માપની જરૂર તો પડવાની. નવા માપ અત્રે ટૂંકામાં જોઈ લઈએ હોદગ-હોદગી ભાગીગણીને સમજદાર થાય ત્યાં તેમને લગનની પસંદગી કરવા દઈએ એ એક મુખ્ય માપ છે એ માપમાં જૂના માપ તબાઈ જન્ય તેનો મોડ કરવા જેવો નથી, તે એક પેટાપતિજ ગણી જન્ય છે લાણીયાઓના મોટા હોદગ-હોદગી નાત, જોશ, ગોળ ગામ કુટુંબ કે ધગની મર્ણદાઓ ન આવમરે તો તેમાં હવે કઈ અચોગ નથી એ મર્ણદાઓ કોઈ સદગ પાયા ઉપર ગચાવેલી નથી, અને તેના પાયામાં પત્થા કંઈક મદગતા મમાવેલી હવે તો પણ આજે તે સદગતા ખગમી મઈ કે લગનમાં હોદગ-હોદગીની પસંદગીમાં સર્ગ તથા મનની તદુગતી ઉપગત જનના સમાન સગદાર તેમજ પૂરક શક્તિઓ ભવાવા જોઈએ લગાઈ જોડાતા હોદગ-હોદગીના માપાપો તેમજ સગદારો પણ સમાન સગદારવાળા હોય તો સારું માપાપતેજ હોદગ-હોદગી માટે કન્યા કે વની પસંદગી કરવાની હોય તો તેમણે જૂના માપ હોદગ-હોદગીના દિતનેજ મુખ્યત્વે દષ્ટિમાં ગણીને તેમની પસંદગી કરી જોઈએ આ પસંદગીમાં જૂનાં માપ ન સચવાતા હોય તો તેની ચિંતા કરી ગિજગી છે

લગના ૩૬ માપ હોડાનુ કામ છટક શક્તિઓ માટે આકરુ છે, પણ ૩૬ માપનુ અત્યાગનુ મુખ્યાકન આપણે કરી લઈ નવા માપ સમજવાતો પ્રયત્ન કરીએ તો ભમિય માટે ધઈ આગા ગહે ઈ આ નિશામાં આ લેખ એ એક અપ પ્રયામ છે.

નવી વહુની તરફેણમાં

નાનુભાઈ દવે

સમાજની ધણીય મુંઝવણો એવી હોય છે કે ધણી મોડી પરખાય છે. પરખાયા પછીયે એના ઉદ્દેશ ચીંધવામાં આવે તો જલદી સ્વીકારતા નથી. એમ તે એમ ધણો વખત અન્યાય આપ્યાં કરે છે તે અગવડો ભોગવવી પડે છે. સારું છે કે આપણે ક્રાન્તિના જમાનામાં રહીએ છીએ એટલે આવી ક્રિયાઓ ઝડપથી આપ્યાં કરે છે.

કાયદાની મદદ લઈને પણ છેવટે જાળસભોતે પાછાં કાઢવાં. એ પછી લગ્નની વય કાયદાની હદ આગળ અટકી નથી રહી પણ આગળ જ વધતી ગઈ છે. હવે તો કાયદામાં ઔદનાં સોજ કે અટાર કરે કે ના કરે પણ સમાજમાં તો એ હકીકત આવી જ ગઈ છે. હવે તો આ વયનો પ્રશ્ન બહુ આગળ ના વધી ગય અને ઉપર મથાળું ગાંધવાનો કાયદો કરવાનો વખત ના આવે તો સારું એમ પણ સંભળાય છે. અને ખરેખર, હંમર પ્રથતી જ રહે તો પછી અપરિણીતાઓનું શું એ વિચારવા જેવું યદ્ય રહે.

જે માતાપિતાઓતે પોતાના પરિવારમાં લગ્નપ્રસંગો આવવા માંડ્યા છે તેમની ક્ષિતિ જીંગમ વચ્ચેની છે. એમણે પોતાનાં લગ્નો કર્યાં છે—બહુધા પાછલા જમાનામાં, જાળસભોતે કાયદો નીકળ્યો તે પહેલાં. ક્રાન્તિ પ્રત્યે તેમની સહાનુભૂતિ હોવા છતાંયે એમણે તે જમાનાનું વાતાવરણ અનુભવેલું છે તે વિસરવું નથી. એક જાતના ‘સંસ્કાર’ પડી ચૂક્યા છે.

એમણે પરણીને કન્યા ઘેર આજેલી ત્યારે એને લાગ્યે જ દીકરી હોય, એની સાથે વાત કરવા જેટલી તો ઉંમર જ શાની હોય. નવા કુટુંબમાં ભળી જવા માટે એને ખીજ સંસ્કારો લેવાના ગયા. નવાં ‘જા-જાપાછ’ ને નવી ગહેનનાં મિત્રજ પારખી એને વરા ચવાનું રહ્યું. કપરા કામમાં પોતાની ખીજ આવડત તો ખરી, તેમાં વર તરફથી કોઈ સહાય ના મળે, કદાચ એ પણ સામા પહે જઈ જોમે. અને નવજ કુટુંબમાં એને અને એનાં જૂનાં મા-જાપને ઉતારી પાડવાનું કાવતરું રચાય, ને દલેરા આપ્યાં કરે.

આવા ઝંઘાઓમાં આપ-લેના મુદ્દાઓ જોર પડે. જીહતાંએસતાં ચૂકવવાના સમાજે નેરા નાંજેલા. એ નાકાજધીમાંથી આગળ જતાં ભારે જહેમત ઉઠાવવી પડે. ચૂકવનારા ઉદ્ધર અને તેમ વેરા ખસીને આગળ ધસી ગય, પણ એમની રાષ્ટ્રોક અસરકારક રીતે કુટુંબો ભાંગવામાં આણુ રહે.

જેમના ઉપર આવી વીતી ચૂપી કે તેમના ઘરમાં વડુ બનીને જે કાંઈ મોટી વયે આપે તેના ઉપર સહાર છે કે થોડો થોડો અન્નના ચર્ચ જન્ય આપણો પાઠ્યો અનુભવ એ જ જતાપે ન કે વડુને સાસુ પા મળે એટલે કદીમાથી વોડંગની પત્ની મળ્યા જગત્તુ જુલમ સરુ થઈ જ જન્ય અર્ધી જુલમની વાત નથી પણ માનસ્યજાએને અનુભવ થતા માટે જ દક્ષીકનની સમજણ અને ઉદાગ્રતા જરૂરી કે તેનો જ નિર્દેશ છે

સાસરે જતા પહેલા વડુએ હાઈન્ડ્રવનુ સિદ્ધિ ના લીધુ ત્યાં એમ દુને માનવામાં ના આવે એની સાથે જ એલો થોડા આદિજના પુત્રાકો વાચ્ય હોય, હાપાં નેઈ લેવાની રુચિ કેમવી હોય જેઓ સિતો જેવાની ટેવ પાડી હોય, થોડા મિત્રો હતાં હોય, કાઈની સાથે ટપાલનો સગવડ મળ્યો હોય પરન્તુ, એ સાસરે જન્ય એટલે આ બધું માનના કુવામાં પધનવાને થોડી જ જરૂર શકે? આ બધું એની સાથે સાસરે જન્ય જ અને ત્યાં ગયા પછી બીજો દહાડે જ નવા અધાર શરૂ કરવાનું એને ના ફાવે

વૃત્તિઓ ઉત્તરુ ઓચિંતુ દગાબુ કાબુ સદન કરી દ્યે? એટલે નવા અધારને અનુભવ થતા હોય થાત અને તે માટે દગાબુ જગત્તુ આપે તો નક્કી માનવુ કે મામલો ચૂકાઈ જવાનો ન તો એને અતોચ મગસનો, ને ન જો નવા મા આપને મોતિ મગવા ॥ દગાબુ ચાલી ન શકે વડુની સદગી નિર્દોશ રચિઓને વિના સકાએ માર્ગ મગવો જ નેઈએ, એના પોસણ માટે પણ તક રહેતી નેઈએ નવા અધારમાં એક જ જતન માનસ, એક જ પ્રકારની રુચિ એક જ વિશાનુ વર્તુ હોવું જરૂરી ॥ એમ માનવુ તે વહેમ છે

વડુનેય મિત્રો હાઈ જ છે, પુત્ર કે સ્ત્રી મિત્રો એમાં મગગવા કે સગમાના જેવું કાંઈ જ નથી એમની સાથે એ પત્રવહાર પણ કરી શકે છે, નવે વેગ ગયા પછી જે તોડી નાળે તો એમાં છૂપા યાત્રા ગુનો મળ્યાવો નેઈએ આવી ટપાલમાં કાઈની દખલ ના હોઈ શકે—પતિની પણ નહિ એના મગજો કાંઈએ વાચવા ના વે, એ છૂટ આપે તો પણ એ વાચ્યાનુ કુતુહલ મળતુ શોભે નહિ એના મિત્રો મને વિનોદ જ બહાર જન્ય તો એમાં કાંઈ લૂટાઈ જતું નથી જે સમજુ ત્યાં એમણે એની સુરચિને ઉત્તેજન મળે, એના જીવને એન પડે એવો પ્રજ્ઞ લેતો નેઈએ—પોલીસની ચોકી નહિ

આમ આગળ યધીએ તો એના તકરૂરી શુ આ યુ ને શુ બાકી રહ્યું એનો ધરમા ઉત્તેજ ના થાય તેજ ઉચિત મળાય એના મનને ઓહુ આબી બીજને કથુ સુખ મળી જવાનું હવે? એની આગળ એના માનાપિતા

ઉપર સીધા કે આડકતરા આંશોએ કરી એને ધક્કો લગાવવો એ હીલ્ડું કામ છે. બાળવયમાં પરણેલી આવો ધક્કો કદાચ વેડી રહે, મોટી વયે પરણેલી એમ નાં કરી રહે. યાદ રાખવું જોઈએ કે એનાં મા-બાપ માટે એણે મોત-પૂજ્યલાલ રાખ્યો દેવો જોઈએ. આપ-લેની પ્રથા ઉપર એનો વિરોધ પણ હશે. અને અણગમો હોવા છતાં લાચારીથી એની અંદર સંઘોવાઈ જતાં કેવી તીવ્ર નિરાશા થાય તે સમજવું મુશ્કેલ નથી. આમાં એનાં કપડાં, એના દાગીના, એનાં સાધનો પણ આવી જાય. મિદાઈની છાગડી, પૈસાટકા તે રિવાજોની લેવડદેવડ તો ખરીજ. ઘર બદલવાની સાથે જ ‘પાછલી બાકી’ શૂંસી નાંખવી જોઈએ અને જે હોય તે આદરપૂર્વક કબૂલ રહેવું જોઈએ. એમાં જ વહુને મોજો મળ્યો ગણાય કે જેને માટે એ લાવક બનીને આવી હોય છે.

હવે આવી ટાપટીપ. આ તો ક્યારેયનો વિષય છે. ધણાને એની બારે સૂચ છે. ધણાને એ અણગમતી વાત હોવા છતાં નવાની લેવાની ટેવ છે. પોતાના ઘરમાં નવી ઢગની ટાપટીપ ફેટલાઈ સહન કરી શકે એ આકરી કસોટીનો વિષય છે. આપણા સમાજમાં ટાપટીપને મર્યાદામાં રાખી છે. પરંતુ, એનો પરપેસારો તો થયો જ છે. કહો કે જે ટાપટીપ પહેલાં હતી એમાં રૂપાન્તર થયું છે, ઢંગ બદલાયા છે. ફેટલાઈ એને મોડેથી કબૂલ કરશે, ફેટલાઈ આગળથી જોળણી વધારી લીધાં છે. પોલકાની ખાંચ, સાડીનો છેડો, માયાની ખાંધી, વાળનો ગુસ્સા, દાનનાં ધરણાં, ચંપલની એડી એવી ઘણી નાની બાબતોમાં વિના કારણ આપણે પૂર્વગ્રહ ખાંધી રાખીએ છીએ. આપણી પસંદગી પ્રમાણે બીજા શોખ કરે એ બેહુદી બાત છે. એ શોખ નહિ, કહ્યું કરે છે એમ કહ્યું. ત્યારે ટાપટીપ એ શોખની બાબત છે, અને એમાં સચ્ચાઈ કે ચોખ્ખતાનું પ્રમાણ આપવા જે નીકળે છે તે પોતાની જાતને દારૂગારપદ દેરવે છે, અને તેમાં જ ખાસ કરીને સમજણી વગે વહુ આવી હોય તો આ બાબતની સલાહરૂપે પણ ચર્ચા કરવી માગ્ય નથી. વહુની સમજણમાં એટલો વિશ્વાસ રાખવો જોઈએ કે નવા સંસ્કારમાં જે સારી પદ્ધતિ હશે તે એ તરફાડે નહિ પણ તેને અપનાવશે.

આપણે મંધ્યમ વર્ગનાં છીએ એમ માનીને આ ચર્ચા કરીએ છીએ—નહિ મજૂરીઆત જે રાજ્યનું રોજ રહે છે તે ખાવ છે અને નહિ. ધનિક જે પૂર્વજોને પંદન કરીને નબી રહે છે. આપણા વર્ગમાં ધરદામમાં સ્ત્રીઓ પેરાવાયેલી રહે છે. નવા સંસ્કારમાં માત્ર ધરદામ રહે તો એ ખોટું છે. બીજાના દાધમાંથી વહુ ધરદામ છીનવી લે. એ જોગ એને જેવ આપે છે.

જેમના ઉપર આવી વીતી ચૂકી છે તેમના ઘરમાં વઢુ જનીને જે કોઈ મોટી વયે આવે તેના ઉપર સંભવ છે કે થોડો ધ્રોણ, અન્યાય મર્ધ જાય. આપણો પાછલો અનુભવ એ જ જતાવે છે કે વઢુને સામુનું પદ મળે એટલે કદીમાથી વોર્ડની પદવી મળ્યા બરાબર જુલમ શરૂ થઈ જ જાય, અહીં જુલમની વાત નથી પણ માનવસ્વભાવોને અનુકૂળ થવા માટે જ દહીંદતની સમજણ અને ઉદારતા જરૂરી છે તેનો જ નિર્દેશ છે.

સાસરે જતાં પહેલાં વઢુએ હાઈસ્કૂલનું શિક્ષણ ના લીધું હોય એમ હવે માનવામાં ના આવે. એની સાથે જ એણે થોડાં સાહિત્યનાં પુસ્તકો વાંચ્યાં હોય, છાપાં જોઈ લેવાની રુચિ કેળવી હોય. બેચાર ચિત્રો જોવાની ટેવ પાડી હોય, થોડા મિત્રો ક્યાં હોય, કોઈકની સાથે ટપાલનો સંબંધ મળ્યો હોય. પરંતુ, એ સાસરે જાય એટલે આ બધું ગામના કૂવામાં પધરાવીને થોડી જ જાહેર શકે? આ બધું એની સાથે સાસરે જાય જ. અને ત્યાં ગયા પછી ખીજે દહાડે જ નવા સંસ્કાર શરૂ કરવાનું એને ના ફાવે.

વૃત્તિઓ ઉપરનું ઓર્થિતુ દયાણુ દોણુ સદન ઠરી હ્યે? એટલે નવા સંસ્કારને અનુકૂળ થતાં દીક્ષ યાજ અને તે માટે દયાણુ કરવામાં આવે તો નક્કી માનવું કે મામલો ચૂચાઈ જવાનો. ન તો એને સતોષ મળવાનો, ને ન તો નવાં માન્યાપત્રે શાંતિ મળવાની દયાણુ ચાલી ન શકે. વઢુની સમજી નિર્દોષ રચિઓને વિના સકાએ માર્ગ મળવા જ નોંધએ, એના પોષણ માટે પણ તક રહેવી નોંધએ. નવા સંસ્કારમાં એક જ જાતનું માનસ, એક જ પ્રકારની રુચિ, એક જ દિશાનું વહેણ હોવું જરૂરી છે એમ માનવું તે વહેમ છે.

વઢુનેય મિત્રો હોઈ શકે છે, પુરુષ કે સ્ત્રી મિત્રો. એમાં ગણરાવા કે શરમાવા જેવું કંઈ જ નથી. એમની સાથે એ પત્રવહેવાર પણ કરી શકે છે, નવે ઘેર ગયા પછી એ તોડી નાંખે તો એમાં છૂપાવ્યાનો ગુનો ગણાવો નોંધએ. અહીં ટપાલમાં કોઈની દબલ ના હોઈ શકે—પતિની પણ નહિ. એના કાગળો કાઢએ વાંચવા ના ઘટે, એ છૂટ આપે તો પણ એ વાંચ્યાનું કુતૂહલ રાખવું શોભે નહિ. એના મિત્રો મળે, વિનોદ કરે, બહાર જાય તો એમાં કંઈ છૂંટાઈ જવું નથી. જે સમજૂ હોય એમણે એની સુરચિને ઉત્તેજન મળે, એના જીવને એન પડે એવી કાગળ લેવી નોંધએ—પોલીસની ચોકી નહિ.

આમ આગળ વધીએ તો એના તરફથી શું આવ્યું ને શું બાકી રહ્યું એનો ઘરમાં ઉચ્ચેજ ના થાય તે જ ઉચિત ગણાય. એના મનને જોઈ આણી ખીજને ક્યું સુખ મળી જવાનું હતું? એની આગળ એનાં માતાપિતાં

નવી વહુની તરફેણમાં

ઉપર સીધા કે આડકતરા આક્ષેપો કરી એને ધક્કો લગાવવો એ હીણું કામ છે. જાળવણીમાં પડેલી આંધા ધક્કો કદાચ વેડી શકે, ગોટ્ટી વગેરે પરણેલી એમ ના કરી શકે. 'યાદ રાખવું' એમણે કે એનાં માન્યાપામાટે એણે માન-પૂજ્યભાવ રાખ્યો હોયો એમણે. આપ-લેની પ્રથા ઉપર એનો વિરોધ પણ હશે. અને અણગમો હોવા છતાં લાચારીથી એની અંદર સંડોવાઈ જતાં કેવી તીવ્ર નિરાશા થાય તે સમજવું મુશ્કેલ નથી. આમાં એનાં કપડાં, એના દાગીના, એનાં સાધનો પણ આવી જાય. મિઠાઈનીં છાગડી, પેસાટકા ને રિવાજોની લેવડદેવડ તો ખરી જ. ઘર બદલવાની સાથે જ 'પાછલી ખાટી' જૂંસી નાંખવી એમણે અને જે હોય તે આદરપૂર્વક કબૂલ રહેવું એમણે. એમાં જ વહુને-મેળો મળ્યો ગણાય કે જેને માટે એ લાયક બનીને આવી હોય છે.

હવે આવી ટાપટીપ. આ તો ક્યદક્યતો વિષય છે. ધણુને એની ભારે ચૂમ છે. ધણુને એ અણગમની વાત હોવા છતાં નભાવી લેવાની ટેવ છે. પોતાના ઘરમાં નવી દગની ટાપટીપ કેટલાક સહન કરી શકે એ આશ્ચર્ય. દસોટીનો વિષય છે. આપણા સમાજમાં ટાપટીપને મર્યાદામાં રાખી છે. પરંતુ, એનો પગપેસારો તો થયો જ છે. કહો કે જે ટાપટીપ પહેલાં હતી એમાં રૂપાન્તર થયું છે, ઢંગ બદલાય છે. કેટલાક એને મોડેથી કબૂલ કરશે, કેટલાકે આગળથી જોળણી વધાવી લીધાં છે. પેલકાંની ખાંચ, સાડીનો છેડો, માથાની પાંચી, યાજનો ગુચ્છા, ધનનાં ઘરેણાં, અંપલગી એડી એવી ધણી નાની જાળતોમાં વિના કારણ આપણે પૂર્વગ્રહ ખાંધી રાખીએ છીએ. આપણી પ્રસંગી પ્રમાણે જીવન શોખ કરે એ ગેદુદી વાત છે. એ શોખ નહિ, કશું કરે છે એમ છુટું. ત્યારે ટાપટીપ એ શોખની ખાજત છે, અને એમાં સન્માન કે ચોગ્યતાનું પ્રમાણ આપવા જે નીચે છે તે પોતાની જાતને દારૂપાર્શ્વ દેરવે છે, અને તેમાંયે ખાસ કરીને સમજણી વગેરે વહુ આવી હોય તો આ જાળતોની સલાહરૂપે પણ ચર્ચા કરવી મોખ્ખા નથી. વહુની સમજણમાં એટલો વિશ્વાસ રાખવો એમણે કે નવા સંસ્કારમાં જે સારી પદ્ધતિ હશે તે એ તરફાડે નહિ પણ તેને અપનાવશે.

આપણે મધ્યમ વર્ગનાં છીએ એમ માનીને આ ચર્ચા કરીએ છીએ—નહિ મજૂરીઆત જે રોજનું રોજ રહે છે ને ખાય છે અને નહિ ધનિક જે પૂર્વજોને પંદન કરીને નશી રહે છે. આપણા વર્ગમાં ધરદામમાં સ્ત્રીઓ પરીવારેલી રહે છે. નવા સંસ્કારમાં માત્ર ધરદામ રહે તો એ ખોટું છે. જીવનના હાથમાંથી વહુ ધરદામ છીનવી લે એ એમ એને જેવું આપે છે.

તેમ એને ના પાડવી અને એને પણ કુગ્ગસ મળે, સુરચિતો સમય મળે તે એવાની ખીજની કુગ્ગ છે શરૂઆતથી જ ગાંડે નેડી દેનારો વર્ગ પાલો ૬—આખા આડા દાન દીને એની વૃત્તિઓને ડામી દે છે

એ દમાવાની વાત કરે તો ? સ્ત્રીઓની દમાણી એ આપણા સમાજમાં હજુ 'સગરતો' પ્રશ્ન નથી બન્યો મોટે ભાગે દમાવાની વૃત્તિ આપણી સ્ત્રીઓમાં નથી આપણી સ્ત્રીઓ મુખ્યત્વે ગૃહિણી છે—મહિલાઓને સગળા હકની ઝગડાઓની કુનાગે જગદંમાઓ નથી પરંતુ, કાંઈ એ વિશે ઉમંગ બતાવે તો એને રાષ્ટ્રી પાડવાનું કામ આપણું નથી એને અનુભવ મેળવવાનો હ છે એના અભાવને દુએ તે એને દાનિકર્તા ના હોય તેવા દામગા એને છૂટ મળવી નેમળે

એના પછી નેમળે તો જાહેર પ્રવૃત્તિ 'મેવા'ની ધૂન તો હરેક પ્રસંગે ઉપડે છે ગાંધીન પર્વ, ચૂંટણીઓ, નાર્સિઁ ઉત્સવો, સગળાઓના ઉદ્ઘાટનો એ બધામાં સ્ત્રીઓ ના હોય તો આપણા આગેવાનો 'બહેનો' દીને અને સ મોધે ? એટલે આ તો ના છૂટાનો વાત ચર્ચ આણુ જમાનાની મોગી ફેરાન પણ આજ છે ને ! હરવાદ્વાની આ નવી ગીત છે એટલે એને ટાળી નહિ શકાય જુદા જુદા મોરચે બેઠવાનો પ્રમંગ બીજો થાય તો જ આ બાગત ગભીર બો—જો કે એનોર્થ સભવ તદ્દન નહિ જેવો છે ત્ના સુધી આ નિર્દોષ મોજમાંથી મુક્ત મળવાનું કશું મોજ્ય નથી

પગલ્યા પછી એ પગલામ—પતિને ગામ ચાલી જાય તો તો ગગા નાહ્યા, એ ગતે જણુ ફેડી લેજે, લકડધકડ આલજે ગાહુ—આમ માની લેવું વાજખી નથી જે સાચચેતીઓ નરના કુટુંબીજનોએ—વડીયોએ લવાની ગ્હી, તે બધી જ અને એથીયે વધારે એના પતિએ લવાની ગ્હી 'હુ દુ છુ ને,' એમ કુનાગ પતિઓ આજથી નીશ વર્ષ પાઝગ નીને બોલે છે એમને ત્યાંના ત્યા કેમ ગખી મુકાય !

છેલ્લી વાત ધર્મની, નતની, મહિની ન્યાં વ્યક્તિને વિકસવા આટલું દગી છૂનીએ તેને આ ગીદા ચીલામાં કેમ પલોટાય ? આપણો પુરષ વર્ગ આ બાગતમાં ફેટલો ઉદાસ છે ? ફાન તે કરે, ના ફાવે તેનું કાંઈ નહિ પુરપોનું આવું છે ને સ્ત્રીઓનું કેમ નહિ ? એણે શાથી સાસુના ત્રતો ને દેવાની આગતીઓ સભાગરાના ગ્હા ? આટનું ને જે ગ્હુ છે તે જગુ ગ્હેશે,' એની ખી બતાવવી હાડી દો યાદ ગ્હનું જામળે કે હવેની વહુ એની સમજણ સાથે આવે છે, ઠીક લામગે તો નજલ કરજે એને સલાહથી ચર્ચાથી, દમાણથી ગભગભી નાખવાની જરૂર નથી

આટનું તો આજની વહુની તગ્દેણમાં એની જવાગામીમાં શું ?

નાનાઓની મોટાઈ

અરવિંદ પટેલ

[૧]

જળવંત પરણ્યા માટે આફ્રિકાથી દેશમાં આવ્યો હતો. એણે ક્યારેય સુધારક તરીકેનો દાવો નાંદેર કર્યો ન હતો. પોતે ક્રાન્તિકારી યુવક છે એમ પણ એણે રજાશિયું ફૂંક્યું ન હતું. પરંતુ એના હૈયાના ખૂણામાં એક અત્યંત લાવના જાગ્રત મેકી હતી કે પોતે માર્ક જાતના લેવડદેવડ વગર લગ્ન કરશે. એ એની લાવના આમ તો સાચા અત્યંત પણ ન હતી. એને ગોળગતા મિત્રો, રૂનેહીઓ અને પડોશીઓ ઉપર એના વર્તનને એવી છાપ પાડી હતી કે એ લેવડદેવડમાં પડે જ નહિ. એટલે જ્યારે પોતાના લગ્ન અંગે એ સંબંધીઓ એની સાથે ચર્ચા કરતા ત્યારે જળવંતે પોતાના વિચારો વ્યક્ત કર્યા હતા એટલું જ.

દેશમાં એ આવ્યો ત્યારે કાંઈને એના એ વિચારનો ખ્યાલ ન હતો. જીજ્ઞાસે તો થું, પણ માથાપનેય દરખના આવી ન હતી. એટલે જળવંતે પોતાના પિત્રારે માથાપ આગળ જાહેર કર્યા તે સાથે જગમગ શરુ થયો. માથાપ તો શિકારીની જેમ તગપ મારવા માટે ટાંપીને બેઠાં હતાં ત્યાં એમનું હથિયાર દીકરા ખૂડું નીકળે એ એમનાથી કેમ સહ્યું જાય? એમણે દીકરા ઉપર પોતાના અધિકારની રૂએ દયાથી આપ્યું. કાંઈ ઉભારે સાદુ-લેવડદેવડ વગરનું લગ્ન નથી કરવાનું. અંગે એ દીકરાઓ પરણ્યા ત્યારે કાંઈએ કંઈ ભાડી દીધું નથી. એ ખંચે પૂરું કરતાં જરૂર પોતો થઈ ગયો છે. હવે લેવાનો લાવ આવે છે ત્યારે એ જતો થું કામ કરીએ?

જળવંત મુસ્કેલીમાં મૂકાઈ ગયો. માથાપની લાગણી દુલ્લવીને એ કંઈ કરવા માગતો ન હતો. અને પોતાની લાવના વિરુદ્ધ પણ કંઈ પંગલ લાવવા માગતો ન હતો. આવા પ્રસંગે પણ જુવાનોના જીવનમાં આવે છે. જ્યારે કોક યુવક માથાપ વિરુદ્ધ જઈ લાવના પ્રમાંણે વર્તે છે. બાકી દેહંદકા યુવકોની લાવના પીગમી જાય છે અને માથાપને તાણે થાય છે.

જળવંતને કંઈ રસ્તો ચઢતો ન હતો. એ કારણે એણે એક બે કન્યાપિતાઓને બહાનું કાઢી ના પણ પાડ્યું હતું. એવટ એને રસ્તો ચઢ્યો. માથાપ નાખુશ ન થાય અને પોતે લેવડદેવડ વગર લગ્ન કરી શકે. માથાપ જે ઘેર વિવાદ કરવા પડે એ પ્રસંગે હતાં અને જળવંતને પણ કન્યા પસંદ હતી એ ઠેકાણે એણે કન્યાપિતા આગળ પોતાની શરત મૂકી.

બળવંત : 'લેવડદેવડની આજ્ઞામાં, જાણીએમાં, કપડાંલતામાં, માગ માગાપ કહે તે શરત તમારે મંજૂર ગ્રાજવી પડે.'

કન્યાપિતા : 'કબૂલ.' આ શરત આજ્ઞાના સુવદ્ધા કરતા ક્ષાય છે. એટલે કન્યાપિતાને નવાઈ પણ ન લાગી.

બળવંત : 'એ સાથે બીજી એક શરત. એ અંગે જે ખર્ચ થાય તેનો આંકડો મને આપવાનો.'

કન્યાપિતા : 'એટલે ?'

બળવંત : 'હું લેવડદેવડમાં માનતો નથી. માટે તમારી ડ્રાઈવીંગ જોઈતી નથી. પરંતુ માળામને ગ્રાજ ગ્રાજવા લેવી પડે છે. એટલે એ બધું ખર્ચ હું તમને ખાનગીમાં આપી દઉં.'

કન્યાપિતા ફાટી આંખે જોઈ રહ્યા. આ શરત એમણે ક્યારેય સાંભળી ન હતી. એ બોલ્યા : 'તમે કંઈ ન હો એ વાત જુદી છે. પરંતુ અંગે આપીએ અને તેનું ખર્ચ તમારી પામે લેઈએ તેમાં અમારું કેવું દેખાય ?'

બળવંત : 'આ વાત મહેર થાય ત્યારે તમારું ખાતું દેખાય ને? એ અંગે ફિકર ન કરશો. બાકી આ શરત સિવાય હું લગ્ન માટે હા નહિ પાડી શકું.'

અને એ રીતે બળવંતનું લગ્ન થયું. એણે થયેલા ખર્ચની રકમ આફ્રિકાથી સગવડ પ્રમાણે હપ્તાથી સસરાને ભરી દીધી. મિત્રો-રંગદીઓએ માન્યું કે બળવંત દેશમાં જઈ વિચાર બદલી બેઠો. એની ટીકા પણ કરી. પરંતુ પોતાના મનની વાત એણે ન કહેતાં એ અપંગરે સહી લીધો. બળવંત સુધારક છે, લેવડદેવડ વિનાનો લગ્નમાં આટલો સુસ્ત છે તેનો આજે પણ કાંઈને ખ્યાલ નથી!

[૨]

હાથીભાઈ બેંકના કારકુન છે. એમના મિત્રોમાં એમની 'છાપ' લલા માણસની છે એટલુંજ. બાકી હાથીભાઈ અટલ સુધારક હશે તેની ડ્રાઈવને કલ્પના આવતી પણ શક્ય નથી. ખુદ એમના માગોને પણ રવાને ખ્યાલ ન હતો કે પોતે જે ઝાંઝૂર લેખને ગયા હતા તેનો લાભો અસ્વીકાર કરશે.

હાથીભાઈને ત્રણ દીકરા છે. એ કોલેજમાં ભણે છે અને એક હાઈસ્કૂલમાં ભણે છે. મોટા દીકરા કોલેજમાં છેલ્લા વર્ષમાં હતો ત્યારથી કન્યાપિતાઓએ પગરવટ શરુ કરી દીધી હતી. હાથીભાઈ અત્યાર સુધી એ વાતો કરતા હતા કે એ બી. કોમ. થઈ આવે પછી વાત. એટલે છેલ્લું વરસ આખું એટલે દરેક ગોખા મુકી આવવાની પેરવીમાં પડ્યા હતા.

એક લક્ષ્યાધિપતિ પાર્શ્વે દાથીલાઈનાં માગાને મળ્યો. આંદર આપી કે તમે કહેશો તે રકમ હું આપીશ. પણ નક્કી કરો. મામા પોતે પૈસાદાર માણસ. લાણીની ગરીબાઈ ઉપર દયા પણ આવે. સરસ સિદ્ધાર જોઈ એ ખુશ થયા. અમેરિકા લાણી જવાની વાત, સૌ તોણા જણુશો, દસપંદર હજાર રોકડ, એમ કહેજે ૩૦-૪૦ હજારની રકમ લાણીનાં ઘરમાં પોતાની મારફતે જાય. તેની ગોઠવણ વિચારી એ દાથીલાઈ પાસે આવ્યા. વિગતથી બધી વાત કરી.

દાથીલાઈએ કહ્યું : 'મામા ! હું લેવડદેવડમાં માનતો નથી.'

મામા : 'આપી જિંદગી કારકુની કરી તોય હજુ તમે ડહાપણ ન અડખું? માણસને એકદમ ધકો ન વાગે ત્યાં સુધી એને પૈસો મળતો નથી.'

દાથીલાઈ : 'એવો ધકો ખાઈ મારે પૈસો નથી જોઈતો. હું એ વગર દુઃખી હાઉં તેમ પણ મને લાગતું નથી.'

મામા : 'પણ તમે એમાં વાંધો શો છે? દન્યાનો ગાપ લક્ષ્યાધિપતિ છે. આપવામાં એ કંઈ દેવાદાર નથી થઈ જવાનો. તું ખૂબો તો પાડયા કરે. છે કે મોકરીમાંથી ડોકરાઓને લાણીવાનું મુરકેલ અને છે. મોટો દોકરી પરદેશ લાણીને તેમજની નીવડે તેવો છે તો એનો આન્સ શું કામ શુમાવે છે? તારી જકને લીધે એ પરદેશનું મોટું ઊત્તરો નહિ જુએ!'

દાથીલાઈ : 'આમાં જક નથી, મામા. મારા છવનનો સિદ્ધાંત છે. લેવડદેવડને હું અનિષ્ટ માનું છું. પણ હું એનાથી મારા દાથકેમ ખરડું?'

મામા : 'લક્ષ્યક્ષા સુધારકોએ વખત આપ્યે આખીઆમણો કર્યા છે તો તું ક્યાં સુધારક છે કે મોટા તારી ટીક કરવાની હતા?'

દાથીલાઈ : 'હું સુધારક નથી, મારી કાઈ ટીક કરશે એ જાણે પેલું હું આમ કહેતો નથી. હું તો સામાન્ય માણસ છું. અને જેમાં માનું છું તે પ્રમાણે વર્તવો પ્રત્યક્ષ કરું છું.'

મામા : 'તારા જેવી જરૂરિયાતવાળાં કોઈએ પરદેશ મગલી હોય અને જવા લીધી હોય તેવો દાખલો મને એક તો જતાય?'

દાથીલાઈ : 'હું એવો શું કામ વિચાર કરું? કાઈ નહિ હોય તો પણ હું એકસો એ રસ્તે ન જઉં?'

મામાએ લાણી આગળ હારે બાધી એટલે નરેન્દ્ર આગળ દાણી દાણી જોઈ પેલું એણે તો એ યાત સાંભળતો જવાબ આપ્યા વગર ઊભા થઈ જવાનું જ મુનાસબ માન્યું. મામાની એ દરખાસ્ત એમ કબૂલ ન થઈ. બીડી ગઈ!

ત્રાણ વિધિઓ

મણિલાલ પટેલ

(૧)

રણુહોડાની બાંધ

કોલેજિયન નલિન અખાસમાં એકો હતો. ૨૨ વર્ષ પહેલા વર્ગમાં પાસ થતો થતો સિનિયર જી. એ. સુધી આવી પહોંચ્યો હતો. કોલેજની ઈતર પ્રવૃત્તિઓમાં ભાગ લેતો હોવાથી જીમ્ન કોલેજિયનો તેને પીછાગતા હતા. પ્રિન્સિપાલના દિલમાં પણ તેણે સ્થાન મેળવ્યું હતું. '૪૨ ની લડતમાં પોલીસને યાપ આપતો હતો, ત્યારે તે કોલેજિયનોમાં ચર્ચાનો વિષય બન્યો હતો અને '૪૫ માં ટ્રેન્યુએટ તરીકે તેનું નામ ૭ ૫૫૫ ત્યારે કેટલાક વિચારમાં પડી ગયા હતા.

ટ્રેન્યુએટ થયા પછી તે વિદ્યાગત જવા વિચારતો હતો પણ તેના વિવાહ કાન્તા સાથે જોડેક વર્ષ પહેલાં મળેલા. તે વખતે કાન્તા ઇન્ટરમાં હતી. કાન્તા પણ જો લડતમાં ન જોડાઈ હોત તો તે પણ આજે ટ્રેન્યુએટ થઈ ગઈ હોત.

નલિનની માતા વિધવા હતી. નલિનને લાચુવવા માટે તેની માએ ખૂબ ખૂબ પરિશ્રમ ઉઠાવ્યો હતો. માતાના મનમાં એક ખર્ચ કે 'દીકરો પગણીને વિલાયત લોકે જાય.' કાન્તાના દિલમાં પણ એમ જ હતું કે 'એક વખત આજે પગણી લઈએ, પછી લોકે તેમને જ્યાં જવું હોય ત્યાં જાય.' કાન્તા અને નલિન પરણી ગયાં.

મુરજાના ઘરમાં મોટા ઘરની અને વળી લહેલીગણેલી વડુ આવી એટલે એમના દિલમાં જેવડો આનંદ હતો. તેમના મનમાં એક વાત રમતી હતી. પોતે વર્ગો પહેલાં ડાક્ટરજી મળેલાં ત્યારે રણુહોડાગયાના મંદિરમાં જોલેલાં: 'હે રણુહોડાગય, માગે નલિન પગણીને ઘેર આવશે, ત્યારે તમને જોડું પગે લાગવા આવશે અને જો પછી જ હું વડુના હાથની ગોમ્મીશ.' આ બાંધની વાત તેમણે રાત્રે દીકરાવડુને કરી દીધી.

રણુહોડાના મંદિરમાં જેક કોંગની પાસે કાટપાટણમાં સળંગ થયેલો નવજુવાન ઊભો હતો તેની જાણમાં આધુનિક વસ્ત્રોમાં સળંગ થયેલી નવજુવતી ઊભી હતી. બન્નેએ લાંબપૂર્વક મર્તિને પ્રણામ કર્યાં. જાનગમાંથી ખરીદેલી સાફ ધરાની. ^{ખી.} પણ નીખ્યું અને પગધિયાં ઉતર્યાં. દરવાજાની બહાર બેઠે જણ નીકળતો હતો, ત્યાં કોલેજનો વર્ગો પહેલાંનો સાથીદાર હર્ષદ મળી ગયો.

હાઈદે બન્ને જણને જોઈને મનમાં જ સમજી લાઇને કહ્યું : ‘અરે નલિન, તારા જેવા પણ બાધાઆગ્રહીમાં ફસાયા લાગે છે.’ નલિને હસતાં હસતાં કહ્યું : ‘આપનું દેવું ચૂકવવું પડે, તો આગાપે ભાવનાપૂર્વક દેવને વચન આપ્યું હોય, તે પરિપૂર્ણ કરવું પડે.’ એમ જવાબ આપી હસતો હસતો છૂટો પડ્યો.

બીજે દિવસે બપોરે સૂરજના વહુના દાયતી સોઈ નિરાંતથી જમ્યાં અને મનમાં રણુકોડગાવતું નામ લેતાં લેતાં બીજા ખંડમાં જઈ તરત ઓંઘી ગયાં. ઓંઘીને ઓંઘ્યાં ત્યારે તેમના ચહેરા પર પ્રકુલતા હતી.

(૨)

અંગાણનો દીવો

ગમનભાઈ સ્વભાવે રંગીલા હતા. તેમનાં પત્ની પણ રંગીલાં હતાં, એટલે લગ્ન કર્યા પહેલાં જન્મે જ ધાર્મિક દળ કે તેમના જીવનમાં ફીક-ફીક રંગત નતમશે. પણ લગ્ન પછી જન્મે રંગીલાં હોવાથી જ ખેંચાતાથી ઊભી થતી અને કોઈ કોઈ વખત રંગમાં ભંગ પડતો અને અણોલા પણ થતો.

ગમનભાઈનાં વહુને પિયરમાં તો સૌ ‘મદાલી’ કહેતાં હતાં, પણ ગમનભાઈએ ‘મદાલક્ષ્મી’ ગૌરવભર્યું નામ આપી દ્યું દળ અને પોતે ‘લક્ષ્મી’ ના દૂંદા નામથી તેને સંજોધતા. મદાલક્ષ્મી રાજ નાલા પછી અંગાણની જગી પાસે ધીનો દીવો કરતી હતી. પોતે પિયરમાં જતી ત્યારે જો જગી પાસે દીવો કરવાનું ગમનભાઈને કહી જોયેલું, પણ ગમનભાઈ દેવદેવીઓને કે માતા મહાદેવને માનતા નહિ એટલે ના પાડેલી. અને કોઈ કોઈ વખત તો એમ પણ કહેતા : ‘તારી અંગાણ ફંગાણને કોઈક દિવસ હું દરિયામાં પધરાવી દઈશ.’ એટલે મદાલક્ષ્મી ત્યારે ત્યારે પિયર નવ ત્યારે ત્યારે જગીને સાથે લઈ નવ.

પાંચેક વર્ષનો ગાળો વીત્યા બાદ તેમને ત્યાં પુત્રનો જન્મ થયો અને જો પુત્રજન્મને લીધે જ એ જોડાનું લગાજવન અખંડ રહ્યું. પુત્રને પહે લગાડવા મદાલક્ષ્મીએ ગંધી તૈયારી કરી લીધી અને મનમાં વિચાર કર્યો કે અંગાણ જ જઈલું તો હવે જગી સાથે લેવાની કરી જરૂર નથી, ત્યાં જ હું દીવો કરી લઈશ. બીજે દિવસે સવારે ગમનભાઈ મદાલક્ષ્મીને રોશને મૂકવા જવા તૈયાર થયા ત્યારે તેમની નજર ગોખલામાં રહી ગયેલી અંગાણની જગી ઉપર પડી. અને બોલી ઊઠ્યા : ‘અરે લક્ષ્મી, અંગાણની જગી તો હજી ગોખલામાં જ છે.’ લક્ષ્મીએ હસતાં હસતાં કહ્યું : ‘હવે મને ખાતરી છે કે અંગાણને તમે દરિયામાં પધરાવવાના નથી પણ તમારા દિવમાં પધરાવવાના છે.’ આ સાંભળીને ગમનભાઈ માન મૂક્યો હસ્યા.

ખીજે દિવસે સત્તરમાં પડોશના ચન્દ્રદાનત ગમનભાઈને ચલા ખીવા બોલાવવો આવ્યા ત્યારે ગમનભાઈ અંખાણની છત્રી આગળ દીવા પ્રગટાવીને બોલાવવા. ચન્દ્રદાનતથી બોલાઈ જવાયું: 'અગે ગમનભાઈ, હવે તમને પણ મહોત્સવની ખંડે નાચી દીધા' ગમનભાઈએ જવાબ વાળ્યો: 'હા, હવે તો અગે જાનને જણુ નથાઈ થર્ના.'

(૩)

પવિત્ર ગંગાજળ

હિંદુસ્તાનમાં જવાહરલાલે ગ્વેલી કાએસ સરકાર મળ્ય ચલાવે છે. એ સરકાર લોકનાં દુષ્ણ દંડો મટાડવા કાર્યક્રમોનો જગી કાર્કસો બહાર પાડે છે. એ કાર્કસો પેટાનો એક કાર્યક્રમ હિંદુસ્તાનનો રેલ્વે વ્યવહાર ઝડપી બનાવવાનો છે અને વધુ ગાડીઓ દોડાવવાનો પણ છે. હિંદી સરકારને કેનેડાથી ૨૦૦ રેલ્વે એન્જિનો મળવાનું વચન મળી ગયું છે. તે કાર્યને માટે હિંદી સરકારે હાઈ કમિશ્નર તરીકે મી મલીકને કેનેડા મોકલ્યા છે.

મેન્ટ્રીલના વૉર્ડ આગળ ૩૩ એન્જિનોનાં પ્રથમ કાર્કસો હિંદુ હિપડી જવા માટે કાગળાનામાંથી આંચેલો છે. કાગળાનાથી ગોદી સુધી લાવવા રેલ્વેની ખાસ લાઈનો નાખેલી છે. દરેક એન્જિનનું વજન મો ટન છે. આવું તોતીંગ એન્જિન એક એક બિયટીને ટ્રીયગ્ગા મકવા માટે જગી બેટાગેલો ખડા છે. એ એન્જિનો રગના માપ તે પડેલાં નામકણુ વિધિ થવાનો દનો.

નામકણુ વિધિના સમાગમમાં કાગળી આપવા હિંદીઓ અને અમેરિકનો આા પડેલા છે. હિંદી હાઈ કમિશ્નર મી મલીક દાહ પડેગીને પ્રમુખશ્રીની આજુમા બેઠા છે. તેમના પત્ની મીરસીસ મલીક દાગા પાંડવવાળી સફેદ સાડીમાં પોતાના રેલ્વે દાકનો છે.

હિંદી નદીઓમાં પરિમા પવિત્ર નદી ગંગાજી મનાય છે. એ નદીનું 'પવિત્ર ગંગાજળ' અમેરિકા સુધી નેહરૂ સરકારે મોકલવાની ગોઠવણ કરેલી છે. મીમીસ મલીકે પોતાના હાથમાં પવિત્ર ગંગાજળનો લોટો લઈને નીચે નમારી પાણીની ધારમાં એન્જિનને જળાભિષેક કર્યો, ત્યારે અમેરિકન નરનારીઓમાં કુતૂહલ જાગ્યું અને કૌતુકભર્યા ચહેરે 'ગંગાભોગેકની ધાર'ને એકીટસે તાકી ગયા. એન્જિનનું નામ અગોશ્વ વનહર થયું.

સમાગમમાંથી પ્રાપ્ત વગતા નગ્નાનીઓના મનમાં એક વિચાર આકાર પામતો હતો કે 'આધુનિક દળના મજબુર જવાહરલાલ નેહરૂએ રચેલી હિંદી સરકાર પ્રાચીન માન્યતાઓને ખીદારે છે!'

રાણાં પ્રતાપના વંશજ

ધધર પેટલીકર

ગાડી મોડી હતી એટલે કાષ્ટકરે ઝડપ વધારી મૂકી હતી જાહારથી પવન નેરથી વાતો હતો. અંદર પંખો ફરતો હતો. અને છતાં ગરમીથી હેરાન હેરાન થતા હોય તેમ સેકેન્ડ ક્લાસના આર હિતારુઓ વાતચીતમાં વારે વારે 'ગરમી ઘણી છે' એમ રોં દટાણું કરી જળાડતા હતા.

એ સૂરમાં ફક્ત મેં ગારો સૂર નહોતો ખુશ્ન્યો. એ વાત તરફ એકનું ધ્યાન ખેંચાતા એમણે મારા સામે જોઈ કહ્યું. 'તમે ખાદી પહેરી છે એટલે માનુ છું કે તમને ગરમી નહિ લાગતી હોય.'

હું જવાબ આપ્યા વગર ફક્ત હસ્યો.

પેલા લાઘવે એમના સાચીદાર તરફ નજર કરતા કહ્યું : 'નગીનભાઈ! એ વાત તો ખરીજ કે ખાદીધારીઓ ખડનક્ષ તો હોય કે જ !'

નગીનભાઈ તક ને ફડ બોલનારા માણસ લાગ્યા. એમણે તરત કહ્યું : 'હવેથી તમે જવા દોને એ બધી વાતો પાછા આ લાઘવેને કઈ જોડું લાગશે.' અને એમણે મારા તરફ નજર કરી

મેં તરત જવાબ આપ્યો : 'સાચું હોય તો એમાં જોડું લગાડવાનું કંઈ કાઠ્યું નથી ખુશીથી કહો.'

નગીનભાઈ વ્યવહારુ લાગ્યા ધા કરતા પહેલા વળી ખાતરી કરી.

'પાછા જોડું ન લગાડતા હું તો સર્વસંમત વાત કરું છું અને એમણે કહ્યું. 'ખાદીવાળાએ જ આ દેશનું સત્યાગ્રહ વાળ્યું છે.'

મારાથી હસી જવાયું

'હસી ન દાદતા. મતઅનુભવ કહું છું. કાળાં જામગમા પહેલો નંબર એમનો, લાંચરરતમાં પણ પહેલા, લાગવન અને ધાલગેલ પણ એમના આપતી જ ડેગો, જવાહર કે સમ્રાટ ગમે તેટલી ખૂંચો પાડે પણ એમના માણસોએ જ દેશને ખુશ્ન્ય કર્યો કે.'

તીવ્ર ભાઈએ ટેકો આપ્યો : 'હું તો દરેકને કહું છું કે ધોળિયાઓનો વિશ્વાસ ન કરવા.'

નગીનભાઈ બાગ દેતા બોલી બોલ્યા : 'વિશ્વાસ શું—એમનાથી ખીતા રહેવું પડે એ અત્યાર બુધી લોદા કાળી ડગલીથી ખીતા હતા, હવે ધોળી ડાલીથી ખીતે એ જમાનો આવ્યો છે !'

માગી રીતે મેં એનો જન્મ આપી ચર્ચા મગેરી લીધી. મુસાફરી લાખી હતી એટલે પાછા એ પેદા પાના ગમ્મિયા ગૃથાવા હું વિચારમા પડ્યો ખાદી વિશે, અને ખાદી-સંગેઓ અંગે, આ રીકા આજે સામાન્ય ચર્ચા મધ્ય છે, મને પણ આ દંધ પદ્યો અનુભવ ન હતો, છતાં આજે મને વિચાર કરવાનો અવકાશ હોવાથી એ અંગે જ વિચારે આપવા લાગ્યા.

કાંઈ પણ ક્ષેત્રમાં સડો પેદા થયે નથી ગંદો એમ માની હું આ પહેલાં આવી રીકાને ધ્યાનમાં નહોતો લેતો. પરંતુ આજે એટલાથી માગ મનને સતોષ ન થયો અડેલો લાગ વધારે હતો અને તદુપર થોડો હતો, એમ મને દેખાવા લાગ્યું. ૨૫ વર્ષના ઝેરલા ગાંધીવાદી સમાજ ઉપર ગાંડીની ઝડપે નજર નાખી જોઈ.

એ સાથે સનાતન ધર્મ સં-મુખ આગ્યો. દમરો વર્ષથી ચાલતા એ ધર્મમાં જે સડો પેડેલો છે એ અત્યાર સુધી મને અસલ્ય લાગતો હતો તે નહોતો લાગ્યો. ૨૫ વર્ષમાં ગાંધીવાદી સમાજમાં જે આટલો સડો પેસી ગયો તો સનાતન ધર્મમાં એ દિસાણે તો સડો જ નથી!

પણ ચુનું, ખાદી પહેરે છે એ ગધા જોજા ગાંધીવાદી છે? શાંરે દેખી શ્રાવક થનાર દરેક યુગમાં મળી ગડેવાના એટલે એવા તકસાધુઓ ખાદીને કે ગાંધીવાદને વગોવે એમાં સાચો પક્ષ શું કરે? અને શી રીતે રોકે?

અને માની આમે ખાદીને ન લગવનારો વર્ગ આપાને જોયો ગ્લો એ નાતો હતો છતાં શુદ્ધ હતો એની કાર્મચી ના પડાય તેમ ન હતું, એમ હું આજ સુધી માનતો હતો પરંતુ આજે કેણે જાણે ગાયો ગાંડી પૂર્ણેમમાં જતી હતી તેથી કે કાર્મ દાગે, મગજ દબમચી ગયું હતું મધ્ય કાલ સુધી જે વર્ગને હું શુદ્ધ માતો હતો તે પણ મને અશુદ્ધ દેખાવા લાગ્યો અને એમાં મેં માગી જાતે પણ જોઈ.

દાળ ખજા ન દર્ત હોય, કે જોડી દાલગેલ ન કરી હોય, એટલું જ કંઈ ખાદી માગતી હતી? ગાંધીજીનો ખાદી પાછળ જો લાવ છે? સ્વદેશીને, આમોઘોગને, જાતમહેનતને અપનાવો એ ખાદી પાછળનો સદેશો છે. એ સદેશો મેં ઝીંચ્યો કે? વિચારવાએ ગીયો માગ ઉપર જ હુમલો કર્યો.

માગી પ્રથમ નજર મારા ખાદીનાં કપડા ઉપર મધ્ય મેં ત્યાં જે દશ્ય જોયું તે સમાજો હું લગવાઈ ગયો એ દરેક રોજતુ હતું છતાં માગી આજે આજે જ જોયું! માગ કપડામાં લાલકો નાખતી ગળી કરાંની અનાવટ છે?

અરાલ ઈંગ્લેન્ડની ગળીને ગદ્દે નક્ષી (દેશી) ન આવે તે માટે હું ટ્રેટલી કાળજી રાખતો હતો? લગાઈના વખતમાં એ શોધી જડતી ન હતી છતાં, લયલા પાછળ મજનુ ભગે તેમ હું એ મેજવવા લાગ્યો હતો. મળી વગરની ખાદી મેં લગાઈમાં પણ પહેરી ન હતી. એ મળી માટે તો મહાત્માજી લગાઈ લક્યા હતા! સતીની અંગરક્ષક જ વેશ્યા!

પરુરણના ઉપલા ગિરસામાં ગોલડેપની ચક્રચક્ર થતી, લાકડે ટાઈમ સેક્સ પેન ઉપર મારી ખીછ કણે નજર મઠ. પરદેશી વરતુ અને એની સાહી પણ પરદેશી! પારકર સાહી કાળા જાનરમાંથી ખરીદીને જ એમાં ભરાતી હતી!

ત્રીજી નજર, હું એના ઉપર આંડા પડ્યો હતો તે ગિરસા ઉપર મઠ. એકન્ડ કલાસની ચોચી માદીવાળી, આખું પાટિયું રાકતી જગા પૂરતી સમયકાળી ન હોય તેમ એના ઉપર મેં મારો ગિરસો પાચ્યો હતો. ગેડિંગ ઈંગ્લિશ હતું. હું ખાદી શરીર ઉપર જ અંગિકાર કરતો, એટલે એકલિયામાં વપરાયેલું 'ઓશિયુ' અને ચાદર ગિરસની જનાવટનાં હતાં.

પથારીમાં કોડીઓ હોય અને ચટકા ભરે તેમ મારા અંતરમાં ચટકા ભરાતા હતા. અને હું આમતેમ ફરતો હતો. એથી નજર જુદી જુદી જગાએ પડતી હતી. ઉપરના ગર્મ ઉપર પડેલી મારી આગડાની જેમ દેખાઈ. તેના ઉપર ખાખીનું કપર હતું. એની અંદર પડેલું 'સાન્ડીસ રૂપિયાનું' આગડનું 'પોર્ટમેન્ટો' નજર સમક્ષ આવ્યું.

હું...હું...હું ખાદીને લાયક છું? ગિરસા આપ્યો ખાદી પાછળ શું કહ્યું? હે, ને અમે શું લેઈ નાકા છીએ!

હું તો અને કાંતો પણ ન હતો, છતાં જે કાંતના હતા તેમાંના જેમને હું જોળખતો હતો એ પણ ખાદીને તો લજવતા હતા એમ મને આજે દેખાતા માંડ્યું.

ખાખુડા ખાદી આમનર્મને માટે માનતા હતા. ત્યારે આજે પહેલાં જે લોકો રેશમી પહેરતા હતા તે વર્ગમાં એને રચાને આદી. વપરાતી હતી. અને રેશમીમાં જેટલો વૈભવ માનતા હતા એના જ વૈભવ સાથે. અને તેથી ખાખુડી ભાવના એજ ખાદીધારીઓના ઘરમાં હાથૂત થતી હતી.

અંગ્રિનમાંથી જોડેલી કાલસી આવતીને મારી આંખમાં પડી. હું આંખ જોળવા લાગ્યો. ત્યાં તો મોડીએ વળાંક લીધો એટલે મારી પથારી ઉપર કાલસી કાલસી થઈ ગઈ. મેં રૂમાલ વતી પથારી સાફ કરી.

પણ મગજમાં પડેલી તલુપી અદૃશ્ય પ્રજ્જ્વાલા હતી હતી. મને મારો દુનિયાથી ચાલ આપ્યો. હેલ્થમાં આ વર્ષમાં હું સારું કર્યો હતો. મેકેન્ડાસમાં ફરતો થઈ ગયો હતો મહાન બદલીને શરૂની બદલ સોસાયટીમાં પડે લીધું હતું. ધર્મમાં રેડિયો હતો, મેકેન્ડાસ હતું, ટાઇમ્સ દૈનિક આવતું હતું, ધર્મમાં દરનાર રામો વધ્યો હતો, સાયકલમાંથી મોટરસાયકલે આપ્યો હતો છતાં મોટર વગર પૂરતી સગવડ ન ગણાય તેમ અસતોષ અનુભવતો હતો અને હું ખાદીધારી હતો !

મારી સામે ખાદીની ફેજ ખડી થઈ ગઈ. એમાંથી આગળનાતો પ્રતિનિધિ ચોખ્યો જડતો ન હતો

એક પ્રદર્શન ખુબ મહત્તાએક મિનમાલિકના પત્ની ખાદી ઉપર લાપચુ મતા હતા એ ચિત્ર મારી દૃષ્ટિ સન્મુખ ખડું થયું એ પ્રસંગે તો મને એ લાપચુ ધણુ મુદ્દા લાગ્યું હતું, પરંતુ આજે મને એ હાથમાંપદ લાગ્યું. એમને અને ખાદીને, આમોલોમને શો સમય ? મિલોની આગળમાંથી વૈભવશાળી હાથ બોગવવાનું અને શોખ ખાતર એથી તદ્દન વિશદના વિષયો ઉપર માન આપવાનું ! અને છતાં લોકોને એ અનુભવ નથી લાગતું !

મારી ખાદી મને કયા અનુભવો લાગતો હતો ?

મારી નજર નગીનબાઈ તરફ મઈ, પરંતુ એ ચારે જણ તો પાનાં મવામાં મશગૂલ થઈ ગયા હતા ખાદીધારીઓ મધ્ય કષ્ટ ખનાય નથી એમ હું પડી પહલા બચાવ કરી રાક્યો હતો પરંતુ મને થયું કે આ દૃષ્ટિ ત્વ એમની પામે હાલ તો હું શો જવાબ આપત ?

ખાદી પહેરીને હું કાંઈને હેતરતો ન હતો, એ જેમ એક સત્ય હતું તેમ ખાદી બોલના અપનાવના મિત્રા ખાદીનું નર્મ કાપડ પહેરી હું જાહેરજાહેર દલ સે બહાર હતો એ પછુ એવું જ સત્ય હતું

કાંઈ દર્દને પીડાને લીધે એન ન પડે તેમ, મને પણ પોત્તી પચાગીમાં પડ્યો હતો છતાં એન પરંતુ ન હતું હું દલ સેવું છું એમ જેમ મને આજે સમજ પડી તેમ જીવનને પણ નહિ જ પડી હોય, તેમ મને લાગ્યું

કદાચ હું જોગી વિચારસરણી ઉપર ચડી ગયો તો નથી, એ માટે મેં મગજનું જાગણુ જોલી, ખુબી હાથ અદૃશ્ય આવવા દેતા, માથું જાગી જવા કાઢ્યું. એ જિનમારી શ્રેણી વગળાને લીધે મારા મો ઉપર પ્રસ્તેહના જેવા

દીપાં બાળ્યાં. મગજ થણું ફડું-થણું. ડોકું બહાર નાખીને હું ચોડી વાર પડી રહ્યો !

એમ કંડા પડેલાં મગજમાં વળી એક નવું જ મોજું, ભરાઈ ગયું. જોમિતાં રાણા પ્રતાપના વંશજને મારી સંનુખ આપીને ખર્ચ થયા, મારાથી હસી જવાયું. સારું હતું કે પેલા બધા રમતમાં મથમૂલ હતા. બાકી 'શું' હરખા ? એમ પ્રશ્ન કોઈએ કર્યો હોત તો હું શી જવાબ આપત ?

રાણા પ્રતાપના ટેકની અને દુઃખની વાતથી કોણ અન્યથું છે ? પરંતુ જો ટેક અને દુઃખ એના વંશજને ન ટકાવી શક્યા. એમણે બાદશાહી આગળ નમતું જોખ્યું. ગાદી મળી, વૈભવ મળ્યો અને જે રાણો વગવન ભટકતો હતો અને ખાવાના પાણી ટાંકે સાંસા પડતા હતા, એના વંશજને પાંજા અસલ મજલસની જેમ સોનાની યાળીમાં જમતા થઈ ગયા. પણ એ વૈભવ જોગવતાં એ વંશજને પ્રતાપનાં ટેક અને દુઃખ આડે આપતાં હતાં. ઝેરડે પ્રતાપને પણ મારું ન લાગે માટે એમણે વચલો રગતો કાઢ્યો. વૈભવ તો બધો જોગવ્યો. રાજપાટ પણ મુલાયી સહી જોગવવું, અને રાણા પ્રતાપના આપણે વંશજ તો છાએ એટલે સોનાની યાળી નીચે પતરાણું મૂક્યું !

એ વંશજને જેવો જ હું દેખાયો.

મહાત્માજીનાં આમોદોષ કે રવદેરીને રવીકારવા નહિ. છપન બધું વૈભવ-ભયું જોગવવું, છતાં પ્રતાપના વંશજની જેમ એ વૈભવ નીચે ફક્ત પતરાણા જેના ખાદી, રારીઃ ઉગર મૂકી રાખી !

ખાદી પહેરીને બુઝ્યાઈ કરતો વર્ગ મોટો છે. એમાંથી થોડો જે બચે છે તેના મોટા આગ રાણા પ્રતાપના વંશજ તરફ સમાઈ જાય છે અને પછી ઇંટલા બાકી રહેતા હશે તેનાં તો કોઈ ગણતરી કરે ત્યારે માલુમ પડે.

તે મુઆફરીમાંથી ઘેર જઈને તરત એ ખાદીનાં કપડાં બાળી તો ન દીધાં, પણ મિલનું, ઘોતિયું પહેરવા માંડ્યું. ચણું કે એ કપડાં જેમ જેમ ફાટશે તેમ તેમ નવાં મિલનાં જ ચીવડવતાં.

વિદ્યાગાં અપરગામાંથી જ અને ખાદીમાં જોનાર દરેક મારું મિલનું ઘોતિયું જોતાં ધરતીકંપ થયો હોય તેમ કંપી ઝડતા : 'તમે ! તમે ! સુધીર-ભાઈ આ શું કર્યું !'

હું હસીને કહેતા : 'મારે રાણા પ્રતાપના વંશજ નયો ચલું !'

• 'પારધમજી' વર્તી સંગ્રહમાંથી

‘આ વાર્તા તમે ન લખી હોત તો સારું હતું!’

‘પાત્રસમિતિ’ વાર્તાસંગ્રહની એક વાર્તા ‘તાજા પ્રતાપના વચન’ વાચી સ્નેહી બાપુશ્રી સોમાભાઈને ફૂબ થયું છે. પોતાનું એ ફૂબ અને એ અંગેના એમના વિચારો આ ચરમા એમનો સદ્ કથા છે. વાચકોને પણ શ્રી સોમાભાઈની લેખ ‘આ વાર્તા તમે ન લખી હોત તો સારું હતું.’ એમ લાગે છે કે એમા ગેમની લેખ ફૂબ લખાવાનું કંઈ નથી ગવો નહોતો મત દેખાય છે, તેનો નિર્ણય કરવા એ વાર્તા પણ આ અકમા પ્રસિદ્ધ કરી છે.

સ્નેહી ભાઈ પેટલીકર,

તમારો લેખનો ‘પાત્રસમિતિ’ તમનો વાર્તાસંગ્રહ વાચ્યો. વાર્તાઓ બધી સરસ લખાયેલી છે, અને વાચતા રસ પડે છે. આ કેવળ લખવા ખાતર નથી લખતો. ચોક્કસ દિવસો પડેલા એ એમ પ્રખ્યાત શુભગતી લેખકનો વાર્તાસંગ્રહ રાખ્યો હતો. તે વાર્તાઓ વાચતા મને જે રસ પડે તો તેનાથી ઘણો વધારે રસ તમારી વાર્તામાં રાચતા પડ્યો કે હું વિવેચક નથી પણ વાચક છું. પરંતુ મને લાગુ કે માગ હોય પડેલી જાપ મારે તમને જણાવવી.

તમારી એક વાર્તા મો ખૂબ ખૂબી છે અને તેથી આ પત્ર બધું છું. જે વાનસગઢી નખરા માથું છું તે સાર્વત્રિક નામ હ ‘ગણા પ્રતાપા વચન’ ધણી વાર માથું મન એ વસ્તુ કરવા માગે છે અને માથુંસ તે કહે કે પછીથી પોતે ગોખ જ કર્યું છે એ મારે દલીલો વગેરે ગોધી કાઢે છે અને મનને મારે છે. આ વાર્તાનાં નામ મને ગાલુ જ લાગે ?

હવે રિંગનો નોંધ મેં ખાલી પી સાથે વાર્તાનાં નામ પીટ વિનાસની નીતિ રાખતો આ ઉપર વિચાર કરતા તે એ નિર્ણય ઉપર આવે કે ખીટ નીતિ વિલાયતી વાપરી તો મરડમા ખાલી શું કામ? એ નિર્ણય જોડો કે ખરી રીતે તો એણે ખીટ ચીન પશુ આમેલોમ પી વાપરવાની વિચારમગ્નીને ચરનુ નોંધતું હતું અને ધારે કે માથુંમ ખીટ ચીને વિનાસની જ વારતો હોય અને ઠતા ખાલી પડતો હોય તો તેમા પણ જોડું શું છે? ખાલી પડે છે એટલે તે કાઈ ગણના પેર ખેસી કામ કરાવ મરીગમ ચોક્કસ પૈસા આપે છે કાંઈ માનવુત્તર ગિરનારને કમાણી નથી પડી આપતો એટલું તો તે સારું જ કહે છે ને? હમણા જ મેં પૂજન રિંગો પી ભાવેનું એક પ્રત્યક્ષ વાનું હતું.

તેમાં તેમણે સામુદાયિક કાંતણ્યને કુર્મમય ઉપાસના તરીકે વર્ણવ્યું હતું. અને કહ્યું હતું કે આવી કુર્મમય ઉપાસનાથી તો માણસની અમુક ગતતની નો લાવના હોય તો તેને આધ્યાત્મિક લાભ પણ થાય અને સૌને આર્થિક લાભ તો થાયજ ના. આ કાળસો હું એટલા માટે મૂકું છું કે આપના આંશીને અનુસરવાની લાગનાથી માણસ ખાદી પહેરે તો તેની આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ થાય. ફક્ત ખાદી જ પહેરે અને બાકી છવનમાં તે ગમે તે રીતે વર્તે તો હોય તો પણ એનાથી આગેલોગને પ્રોત્સાહન તો તે આપેજ છે અને એ કામની પણ પ્રભુ સારી કિંમત છે.

આથી કોઈ પણ માણસ, સમજદાર માણસ ત્યારે ખાદી છેડે છે ત્યારે મને સાચે જ દુઃખ થાય છે. એમજ કોઈ આરિત્રવાન માણસ ખાદી પહેરતા નથી હોતા ત્યારે પણ મનમાં એમ થાય છે કે આ કેમ ખાદી નહિ પહેરતા હોય? કાળસા તરીકે સ્વ. મોતીભાઈ અમાનને હું પૂજ્ય માનતો અને માનું છું. કારણ કે ઉત્તમ આરિત્ર અને માનવતાના અનેક શુભ સદ્ગુણો એમનામાં હતા. એ ખાદી પહેરતા ન હતા. તેથી મને મનમાં તો મ્હર થતું કે સાહેબ ખાદી કેમ નહિ પહેરતા હોય? પણ તેથી તેમના પ્રત્યેના મારા પૂનમભાવમાં સંદેહ પણ ઘટાડો મને ન હતો. આ હું એટલા માટે લખું છું કે ખાદી ન પહેરે. એ માણસ સારો માણસ ન બહુાય એવી માન્યતા ધરાવનાર કોઈ હોય તો હું એ વર્ગનો નથી. પણ છવન સંબંધી વિચાર કરનાર માણસ ખાદી પહેરે નહિ એથી મને આ માણસ કેમ ખાદી નહિ પહેરતા હોય એમ તો થાયજ છે.

મણા પ્રતાપના વંશને સોનાના ચાળામાં નીચે પતરાળુ મૂકીને જમે છે એ ‘મણા’ પ્રતાપને જોડું ન લાગે માટે એમ કરે છે એની ખબર તો મને તમારી વાર્તા વાંચી ત્યારેજ પડી! હું પણ એ વાત વરસોથી જાણું છું. ને-કે આ વાત ખરી છે કે ખોટી એ આપણે ચોક્કસ જાણુંતા નથી પણ આવી વાત આલે છે અને આ રીતે નીચે પતરાળુ મૂકીને જમવાની વાત કે પલંગની સુંદર સંસ્થા નીચે પગાળનું તણખલું મૂકવાની વાતની પાછળ પોતે ગુલામ છે એ વાત રોમમ લાદે રહે એ હેતુ છે. પછી બહેને પોતે આજે એ ગુલામી દાગવા કંઈ પણ ન કરી શકતા હોય તો પણ પોતે ગુલામ છે એનું લાન રહે તો કોઈ વાર કોઈને પણ તે ગુલામીમાંથી છૂટવા માટે પ્રયત્ન કરવાનું મન થાય એ હેતુથી આમ કરવામાં આવે છે. એમ હું માનતો અને માનું છું.

વાર્તાનો છેલ્લો પ્વાન તદ્દન વિચિત્ર છે. પહેલાંના દગ્તા આજે ખાદીધારીઓ ઝોઝા થયા છે. આનાં ધમ્મો ધણાં દમે પણ ખાદી હોડનાર વર્ગના મોટા ભાગે તે ગતિનુગતિક પહેન્વા માડેલી એમ હું માનું છું. ખાદી પૂરે વિચાર કરી ખાદી પહેન્નાર તે હોડ એમ હું માનતો તથી.

તમારો વાર્તાનાયક ખાદી હોડે છે તેને તેવા સ્વરૂપમાં જોઈ કાંઈ માગ જોવા તમે આ શુ ધ્યુ' એમ પૂછે છે. તેને તે દમોને કહે છે કે મારે ગણા પ્રતાપના વંશજ નથી થયું ! કેઈ માગ્ય કાંઈ સારી વસ્તુ હોડતો હોય અને એને કાંઈ પૂછે ત્યારે ગમે તેવો જવાબ દે એવા માણુગને આપણે નાગો અથવા નરકટ કહીએ છીએ. આ ગ્રન્થ આક્રમે લાગે તેવો છે. તો પણ હું કહું છું કે તમારા વાર્તાનાયકનો જવાબ એ નરકટ જવાબ છે.

પરિચિતિ ઉપગ્રી જોટા અર્થ તાગવાને બદલે તમારા વાર્તાનાયકને તમે જે ભાવનાથી પૂજ્ય ગણુછ, વિનોગાછ વગેરે ખાદી પહેડે છે તે તરફ જવાનો નિશ્ચય કરતો બનાવ્યો હોય તો તમારી વાર્તા એક મુદ્દર વાર્તા થાત. ખાદી હું એકસ માનું છું કે આ વાર્તા તમે ન લખી હોત તો સારું હતું અને ખીછ આશ્રિત વખતે તમે તેને જરૂર કાઢી નાખી એમ હું ધમ્મુ' છું. પાઠસમણિ તો લોહાનું સોનું કરે. મનુષ્ય જીવનને કીતરતા દાગે ધણો મારી કપાટોળધ ગળડાવી પાડે એવી વિચારસરણી ગ્રેરનાર આ વાર્તા એ સંગ્રહમાં તો ન જ શોભે. કલાદારોએ કલાનો આ રીતે ઉપયોગ ન જ કરવો જોઈએ.

લિ સોમાલાઈ કિસીલોઈ પટલના જય હિંદ

સ્નેહી લાઈંદી સોમાલાઈ,

તમારો પત્ર ધાંચ્યો. ખાદીલકલ તમારા હૃદયને દુઃખ ધ્યુ' તે બદલ દિયગીર છું. વાર્તાકાર તરીકે મને કૃતિનાં ધણાણું સાંભળવાના ધણો મોટો મહત્ત્વ છે, તેમ વાચકોને દુઃખ થવાથી કડવી ટીકા સાંભળવાનો પ્રસંગો પણ અતરનવાર સાંપડ્યા છે.

'લખ્યાલેખ' મવલકથાની ચપાનું મેં પુનર્લગ્ન ન કરાવ્યું તથા દુઃખ થઈ, સીમવોધી શ્રી હશ્વરલાલ દેસાઈએ સ્વ. નરસિંહકાકાને તે વખતે પત્ર લખેલો કે, આં માણુસ, સંગ્રહનીચ દ્રવી જમાનાનો, એક વિધવાનું વાર્તામાં પુનર્લગ્ન નથી કરાવી શકતો તેને 'પાટીદાર' સોંપીને તમે શું સુધારો કરાવવાની આશા મળે છે !

મોમ્માસાધી શ્રી રણુહોડલાઈ દેસાઈએ પણ વિરોધ કરતો પત્ર મને

સખી! હોતો કે, લક્ષ્મી માણસ, તમારી હિંગત પુનર્લગ્ન કરવાની ન ચાલી તો લક્ષ્મી, પણ ચપા જાતે હિંમત કરી પુનર્લગ્ન કરવા થર હોડીને ચાલી ગઈ, તો તમે શું કામ આડા આવ્યા? એ જાને પગલુવા તૈયાર થઈ તો એનું લગ્ન થવા દીધું હોત તો તમારું શું જમડી જતું હતું ?

પ્રભુએ એ પછી એવો સંકેત આપ્યો કે દેમાઈ કુટુંબની, એ જ રણછોડભાઈની દીકરી, જગ્યાબહેન પુનર્લગ્ન કરવા તૈયાર થયાં અને જાને દીકરા કરનાર દેસાઈજાને ખાતરી થઈ કે આ માણસ પુનર્લગ્ન કરવા કોઈ તૈયાર થાય તો વચ્ચે આડો આવે એવો નથી ! એટલે જાને તેટલું પોતે કરી છૂટે એવો છે !

આવી જ એક કક્ષી દીકરા દાલ ‘પ્રગ્નજાધુ’ના ચાલતી માગી નવલકથા ‘મારી હૈયામગડી’ અંગે એમી થઈ છે. એક સ્ત્રી યુવાનીમાં, લગ્નછવનથી દુઃખી, જાતીય આવંગો સામે ડેવી રીતે લડે છે એ અંગે વાર્તામાં પ્રસંગો આલેખાયા છે. કોઈ કોઈ વાચકોને થયું, કામવાસનાના ચિત્રો આલેખી લેખક સુરચિતો લાગ કરે છે. કોઈને થયું, આવા પ્રસંગો કિશોરો વાંચે એ ‘ફેવું’ ખરાબ ! ગમે મહિને હું સૂત ગયો હતો ત્યારે નર્મદ સાહિત્ય સભાએ મારો વાર્તાલાપ રાખ્યો હતો. એ સમયે એક ભાઈએ આ વિરોધ રજૂ કર્યો હતો. ઉપરાંત એ અંગેના એ-તથા પત્રો ‘પ્રગ્નજાધુના’ તત્ત્વોને મળતાં એમણે પોતે વાર્તામાં આનેકા પ્રસંગોને અશિષ્ટ ન કહેવાય એમ ખુલાસો કર્યો હતો. એ ખુલાસા પછી એવા પત્ર પણ આવ્યા કે, એવો ખુલાસો કરવાની જરૂર ન હતી અમને એ પ્રસંગો અશિષ્ટ લાગ્યા જ નથી ?

‘જનમરીપ’ના પડેલા પ્રકરણમાં ભીમા-ચંદાનું જોતરમાં જે તોફાન વર્ણવ્યું છે, તે અંગે મને કંપેક્ષ મળેલા કેઆલુ તોફાન તમે દોરો એ વાંચી કુંવારાં યુવક-યુવતીને તમે વાસનાનો તજ્જો મૂકી આપો છો કે નહિ !

‘પણીના મેળા’ માં માથો આવેશમા ઓળી જઈ ઝળઝળાતું ખૂન કરી નાખે છે, તે અંગે એક રોહીએ કત્યું કે આમ નજીવ દારણસર માથો પાંચે ખૂન કરીશું તે કરતાં એને ખામોસ રાખતાં જનારું હોત તો એમાંથી બીજાને શિખામણ મળત. બાકી આમ ખૂન તો લોકો કરે જ, એને જ દોરવાથી ફાયદો શો ?

આમ જુદા જુદા વિરોધ મારી વાર્તાઓ અંગે મને મળ્યા છે. પરંતુ તમારા વિરોધ એક ડગલું આગળ જાય છે—આ વાર્તા તમે ન સખી હોત તો સાડું હતું ! અને ખીછ આટલિ વખતે તમે તેમ જરૂર કાઢી નાખો એમ હું ઇચ્છું છું.

ન્યારે આ વાર્તા પ્રથમ ‘ઊર્મિ’માં ‘ગપાઈ’ ત્યારે વાચકોને એ ઘણી ગંભીર હતી. દારણુ કે એ વાર્તામાં કટાક્ષ છે. વાર્તાને અતે તમે ઇચ્છો તેવો

અત આવે તો જ ક્યાકારે ક્યાનો સદુપયોગ કર્યો છે એવું નથી દેખતે ખુલ્લો પાડીને જે ગીતે આમા અત આ-યો છે તેવો દટાક્ષ કરીને પણ લેખકે ક્યાનો સદુપયોગ કર્યો છે એમ દુ માનુ છું.

આપણા યતેની તકગગમા તમે આપુનો સુનદો નવીકાગો માની તેનો ઉત્તેજ કરુ છું શ્રી કૃતિપાલાય મુનશીએ એમના 'અલ્પચર્ચાશ્રમ' પ્રદક્ષનમા 'અલ્પચર્ચા' જેવા પત્રિન આદર્શનો ઉપદાસ કર્યો છે એ વાચીને દુ ખી થયેલા એક યુવકે આપુને કૃતિવાદ કરી મદાતમાછ તે વખતે ('૩૨) યગવડા જેલમા દતા એમણે મુનશીને એ અંગે પા લખ્યો મુનશીને તો જાધા જોળણે છે 'પૃષ્ઠીચલ' એમણે લખ્યુ ત્યારે લેખકે એટના મુધી ગીમ ની હતી કે આ લખતા પડેલા મુનશીના હાથ કેમ જળી ન ગયા! પરંતુ મુનશીએ એ કૃતિ પોતાનુ ઉત્તમ સર્જન છે માની કહ્યુ કે દીકાકામેને તો માગ હાથ આળી મૂકા દતા પરંતુ પૃષ્ઠીચલ લખીને જિલ્લા માગ હાથ છુટી ગયા છે! એટલે 'અલ્પચર્ચાશ્રમ' અંગે પણ એમણે જોડુ ન્યુ છે તેમ એમને ન લાગ્યુ મદાતમાછને ક્યા વિષેના પોતાના વિચાર દર્શા બ — વાસ્તવ સૌદર આનંજાનુ જ ક્યાગગનુ કાર્ય છે પરંતુ આપુ પ્રત્યે ભક્તિ એટલે પોતે પુસ્તક વેચવાનુ જાધ ૨ માંજે તેમ સાથે સાથે જણાન્યુ.

પરંતુ આપુએ લખ્યુ કે, 'તમારુ કાન્સ મને વખત મળજે તો પૂરુ વાંચીશ, તમારી (ક્યાકાગી) આજે વાંચીશ ને લખના જેવુ હજે તો લખીશ તમે તેનુ વેચાણ જાધ ન કરશો' આજે પણ એ પુસ્તક અનનગા વેચાય છે અને આપુએ 'અલ્પચર્ચા' ઉપર દટાક્ષ હોના જના એવુ વેચાણ જાધ કરવા ન જણાન્યુ એમણે મારી તમને એ વિનિતિ છે કે તમે આ વાર્તા મારી દષ્ટિએ વાચશે તો તમો એવુ નહિ લાગે કે બીજી આવૃત્તિમા આ વાર્તા મારે ન મૂકી જોઈએ! એજ

ઈશ્વર પેટલીકરના વદન

વિના-ઓછા-લવાજમ ફંડમાં મદદ

મોટીક (કેનિયા)મા ગહેતા શ્રી નામજીભાઈ લાલલાલભાઈ પટેલ તરફથી શિ ૧૦, તથા એક ગૃહગ્રંથ તરફથી શિ ૧૦, હેમોલના ઓગળાગાદ ગહેતા શ્રી ડાહ્યાભાઈ એસ પટેલ તરફથી રૂ ૫, મલિનગગમા ગહેતા શ્રી કાન્તાનહેન મનોગલાઈ દેસાઈ તરફથી રૂ ૨, મળ્યા છે જે સાબાર સ્ત્રીકાગી તે ખાતે જમા કર્યા છે

સિનેમાની અસર

પિનાકિન પોલ

સિનેમા વિષે આપણે ત્યાં એટો પ્રવેશ થયો ત્યારથી વિરોધ ચાલે છે. સનાતની ગણતો વર્ગ એનું નામ સાંભળતાં શાન્તમ્ પાપમ્ કહી બેઠો રહેતો. પોતાનાં બાળકો સિનેમા ન જુએ તેની તકેદારી રાખતો હતો. છતાં સિનેમાની દુનિયા દિવસે દિવસે વધતી ચાલી. પિકચર ઉતરનારાઓએ પણ લોકોના બધાં વર્ગને આકર્ષવા તરફથી શરુ કરી. જે લોકોને હલકા ચેનચાળા પસંદ છે તેમને જેમ્સ એ સિનેમાને માટે સહેલું છે. પરંતુ બીજાને જે વર્ગ રહ્યો તેને એણે ધાર્મિકને નામે, ઐતિહાસિકને નામે જેમ્સ. સાચી રીતે જે ક્રિસ્ટો ધાર્મિક ઉતરી કે જે ઐતિહાસિક ઉતરી તેમાં મોટે ભાગે દૂધમાં પાણી ધગકારે તેમ ધર્મ-ઈતિહાસ જેવું થોડું હતું અને હલકા રંગના તરફ દષ્ટિ રાખવામાં આવી હતી. પરંતુ એ તરફથી જે લોકો સિનેમા જોતા ન હતા તેમને જોતા કરી શકાયો. નળ-દગબંનિ, રામ-રાવણ, સતી તોગલ, નરસિંહ મહેતાની હાંડી, એવાં નામ પડતાં લોકોનાં ટોળેટોળાં ભભરાતાં ધર્મ અને એ રીતે એ વર્ગને સિનેમાનું વ્યસન પાડવામાં આયું.

આમ આજે આપણે ત્યાં સિનેમાનો પ્રવાહ વધતો જાય છે. એ રાકેશ શાપ્પાએ એમ કહેવાની કાઠ નજીની દિશત પણ નથી. સિનેમા ધારે તો પ્રજાને સંસ્કાર આપી શકે, પણ ધારે તો ને? અને એ ધારનું પણ વધુ પડતું છે. અમેરિકા જેવાં દેશમાં લોકો પાસે પૈસા જોઈએ તટલા છે. મોટા ધર્મ સિનેમા જુએ છે. સારી ફિલ્મ ઉતરે તો એને જોનાર ન મળે એવું પળ નથી. છતાં ત્યાં કેવાં પિકચર ઉતરે છે તે અંગે તપાસ કરી યુનિવર્સિટીના પ્રોફેસરોએ જે હવાલ બહાર પાડ્યો છે તે આંખ ઉઘાડી નાખનાર છે.

આપણે ત્યાં સિનેમા વિષે જે ખૂસ પડે છે તે આકાશની હાંકત વગરનો છે. જોમાં અસ્લીલતા આવે છે, પ્રજાની હીનવૃત્તિ ચોષે છે, લોકો ગુનાશી તરફ વળે છે એમ કહેવાય છે. અને તે કારણે છેલ્લે છેલ્લે સારાં પિકચર ઉતરે તો શિર્ષ્ટ વર્ગ તરફથી માંગણી થઈ રહી છે. અમેરિકા એવાં દેશ છે કે તે દરેક થીતમાં વેપારીવૃત્તિનો હોર્ષ-હિસાબ કાઢે છે. આંકડો બેજા કરે છે. અને નંદાનું સામનું સરવાળું પ્રજા સમક્ષ મૂકે છે. સિનેમાનું સરવાળું એણે નીચે પ્રમાણે મૂક્યું છે.

તપાસ કરનાર કમિટીએ ૧૫૦૦ ફિટ્ઝ. લીધી હતી અને તેના વિષયવાર વિભાગ પાટી દીધો હતા. એન્સી ટકા ફિટ્ઝોગાં ધામવાસના, અશ્લીલતા અને ગુનાવૃત્તિના મુખ્ય વિષયો હતા તેમાંની ૧૫ ફિટ્ઝોની તપાસ કરી તો ૪૪૯ ગુનાઓ તેમાં આવના હતા. ૪૫ ફિટ્ઝોમાં ૫૫૦, ૧૫૯ ધાડો અને ૨૧ ડોકગઢોહરી ભગાડી જવાના ફિટ્ઝા !

સિનેમાનાં પાત્રો મોટે ભાગે પેસાદાર અને એમનો ધધો ચારી, કાગલ, બલિયાર! બધા પાત્રો જુવાન, આધુનિક અને સિગારેટ-દાહના વ્યસની : એ પાત્રોનું ધ્યેય કામવામનાની વૃત્તિ, ચેનઆશ, ગુનો છુપાવવો અને મામા પક્ષને હેતરવો !

તપાસ કમિટીએ આવા પિકચર જોનાર ઉપર શી અસર પડી તેની પણ તપાસ કરી છે. જુવાન સ્ત્રીપુરુષોની વૃત્તિઓ અને લાગણીઓ એ ચેનઆશથી રંગાઈ જાય છે. કેટલાકે કબૂલ પણ કર્યું કે વિગતિ ઉપર આંખ કેમ માંડવી, સિગારેટ ટ્રાઈલથી કેમ પકડવી, લટકો કેમ કાઢવો વગેરે હાવભાવની તાલીમ અમને સિનેમામાંથી મળી છે !

૧૮૦૦ તરુણ ડોકગઢોહરીને એક પ્રશ્નોત્તરી આપવામાં આવી હતી. હાઈ સ્કૂલમાં ભણતા મેકડે ૩૦ જણે સ્વીકાર્યું હતું કે કામચેપ્ટ અને તેના અખતગ અંગે સિનેમા જોઈને કંવા લાગ્યાં હતાં. મેકડે ૪૦ ટકાએ તો પોતાની મનોવૃત્તિ છુપાવવા જવાજન ન આપ્યા. વીસ વર્ષની એક ડોકરીએ કહ્યું — સિનેમા એ તો પ્રેમ ગીજનાની શાળા છે !

૪૩ ટકા ડોકરીઓએ કહ્યું કે અનાચારથી પેમા કમાઈ અંછદે રહેવાની ઇચ્છા સિનેમાએ અમને શીખવી. ૩૯ ટકા ડોકરીઓએ કહ્યું કે મોહવશ કરી ડોકગઢોને ફસાવવાની કળાના શાસ્ત્ર અમને સિનેમાએ શીખવ્યા. ૪૦ ટકા ડોકરીઓએ કહ્યું કે પુરુષ સાથે કામચેપ્ટ કરવાનો વૃત્તિ સિનેમા જોવાથી અમાર્ગમાં જતો !

સિનેમા જોઈને જુવીન ડોકગઢોહરી એમનાં મામાપ સાથે લાંબે જાય છે. ૧૮ વર્ષનાં ડોકગઢોમાંથી ૩૭ ટકા એકલા જતા હતા. તે ઉર્મરની છાંદ ગોળીમાં એ ટકોજ એકલી જતી હતી. જીડીના ધણે લાંબે પોતાનાં મિત્રો સાથે જતા હતા. આ જતનની સીમા, સિનેમાની એ વાતોવરણને પોપતી દુનિયા અને અધારમાં જેસી જોવાની એકાંત, આંખું જુવીન મામસ ઉપર શી અસર ન કરે !

આ પ્રશ્નો આપણે ત્યાં આવે જતનો તપાસ થાય તો ધાર્મિક, સામાજિક અને અતિહાસિક નામે જે ગોળા જેવડા કરે છે તેનો પરપોટો

ફરી જાય અને તેનું નામ રૂપ બદલાઈ આવે. ખરી રીતે સિનેમા એક જાતનું અસન થતું જાય છે. જે એની લતે ચડે કે તેને જે જોયા વગર એન પડતું નથી. સિગારેટના જેમ ચેઈનસ્મોકર હોય છે તેમ એક પિકચર ૧૫-૨૦ વખત જોનાર સિનેમાલક પણ હોય છે.

સિનેમાને મોટી હકાવવાં જોઈએ એવાં પણ એક સનાતની વર્ગ દેશમાં છે. પરંતુ એવું સનાતનીપણું રાખતુ યોગ્ય નથી. પરંતુ સરકારે હલકી વૃત્તિઓને પોગે તેવી દિશામાં પાસ ન કરવી જોઈએ. અને સારી દિશાને પ્રોત્સાહન આપવું જોઈએ. ન્યુ ગિવેટર્સના 'ઝાટાભાઈ' પિકચરને શિક્ષણ અને સંસ્કારની દૃષ્ટિએ પ્રમ્ત ધડતરનું માની મધ્ય પ્રાંત અને વરાહની સરકારે ઠરાવ કર્યો છે તે જો દિશામાં યોગ્ય પગલું છે. વર્તમાનપત્રોએ પણ આગાં પિકચરને ચોત્તાની અર્થમાં યોગ્ય સ્થાન આપી ઉત્તેજન આપવું જોઈએ. સિનેમાની દુનિયા ઉપર જનજન વર્ગ ધ્યાન આપી એને સુધારવાનું આક્રમણ નહિ કરે, તો એથી જનતાને નુકસાન થવાનું છે.

વલ્લભ સેવાશ્રમને મળેલું દાન

કંપાલાથી એક લાઈએ રૂ. ૧૦૦નો એક મોઢસી આપ્યો છે. ફરીયાથી નીચે પ્રમાણેની રકમ મળી છે. મલાતજના શ્રી. મોતીભાઈ એમ. પટેલ શિ. ૧૫૧, નરસંજાની શ્રી. અંજાલાલ જાર. પટેલ શિ. ૫૧, ધર્મજના શ્રી. સોમાભાઈ વી. પટેલ શિ. ૫૧, બાંધણીના શ્રી. વલ્લભભાઈ લક્ષ્મીદાસ પટેલ શિ. ૫૧-૨૫, પલાણના શ્રી. મણિભાઈ કે. પટેલ શિ. ૫૧, ગાડાના શ્રી. હજનભાઈ ખી. પટેલ શિ. ૨૫-૨૫, રણાલી (ધર્મજ)ના શ્રી. ચિમનભાઈ સી. પટેલ શિ. ૨૫-૨૫, સૌરાષ્ટ્રના શ્રી. રતિલાલ ખી. સોદા શિ. ૨૫-૨૫, પીપળાવનાં શ્રી. પુરુષોત્તમ ગાંધાઈ પટેલ શિ. ૨૫-૨૫, પંજળના શ્રી. મોહનસૌંજ ચડા શિ. ૨૫, ડાંગરેકના શ્રી. રાંધણભાઈ ડી. પટેલ શિ. ૨૫, ભાંદરજીનાં શ્રી. મણીલક્ષ્મી પુનમલાઈ પટેલ શિ. ૨૫, ધર્મજના શ્રી. ચતુરભાઈ બીવાંજી પટેલ શિ. ૨૦. પંચાણના શ્રી. ઝાટાભાઈ એ. પટેલ શિ. ૧૫-૨૫, બાંધણીનાં શ્રી. ઝાટાભાઈ લક્ષ્મીદાસ પટેલ શિ. ૧૧-૨૫, દરમસદનાં શ્રી. ભાઈલાલભાઈ દેસાઈ પટેલ શિ. ૧૧-૨૫, સુરેત જિલ્લાના શ્રી. પી. પરભુલેસ પટેલ શિ. ૧૧-૨૫, દરમસદના શ્રી. ચતુરભાઈ રાંધણ પટેલ શિ. ૧૧, દરમસદના શ્રી. નગીનભાઈ ઝાટાભાઈ પટેલ શિ. ૧૧-૨૫, દરમસદના શ્રી. ઝાટાભાઈ ભુલાભાઈ પટેલ શિ. ૧૧ અને ભાંદરજીના શ્રી. પુરુષોત્તમભાઈ લાલભાઈ પટેલ શિ. ૧૦. સર્વનો આભાર.

ગ્રંથસ્વીકાર

અનાસક્તિયોગ : લેખક—મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધી, પ્રકાશક—નવલખન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ, સુધારેલી બીજી આવૃત્તિ, આક આના.

આ પુસ્તકની બધી થઈને ૭૬૦૦૦ પ્રતો પ્રસિદ્ધ થઈ છે. મહાત્માજીએ એની પ્રસ્તાવનામાં કહ્યું છે, ‘આ અનુવાદની પાછળ આંતરીસ વર્ષના આચારના પ્રયત્નનો દાવો છે આ કારણે હું એમ ધારું : ખરો કે પ્રત્યેક ગુજરાતી ભાષાજ્ઞેન, જેમને ધર્મને આચારમાં મૂકવાની ઇચ્છા છે, તેઓ એ વાંચે, વિચારે અને તેમાંથી શક્તિ મેળવે.’

પ્રાચીન સાહિત્ય : લેખક—રવીન્દ્રનાથ ઠાકુર, અનુ.—મહાદેવ દેસાઈ—નરહરિ પરીખ, પ્રકાશક—ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ, અમદાવાદ, ત્રીજી આવૃત્તિ, એક રૂપિયા.

પ્રાચીન સાહિત્યનાં ગમાયણ, મેઘદૂત, કુમારસલવ, શકુન્તલા, દાદમ્યારી, ધર્મપદમના સર્ગકોનુ હરિગત પ્રગટ કરવા આધુનિક યુગના સમર્થ સર્જક શુરુદેવ યોગ્ય અધિકારી હોઈ આ નિબંધો એક ઉત્તમ સર્જન બન્યું છે.

ઘરમાખી : લેખક—જસીધર હીંગલાલ ગાંધી, પ્રકાશક ઉપર પ્રભાણે, સાત આના

મમ્મર પછી આપણા આરોગ્યના બીજા મોટા શત્રુ માખી અંગે પ્રાથમિક કળવંણીમાં અને પ્રૌદશિકલ્યમાં ઉપયોગી - મઈ પડે એ દષ્ટિ રાખી આ પુસ્તિકા તૈયાર કરેલી છે.

સતી ને સાહણ્યો : લેખક—જુગા પંડ્યા, પ્રાપ્તિસ્થાન—ગુજર્ અંચલ કાર્યાલય, અમદાવાદ, રૂ. ૨૦.

લડાઈથી સર્જાયેલી આજની સહેંગતી વિષય પરિસ્થિતિને કટાક્ષનો વિષય બનાવી લેખકે રચેલાં કટાક્ષગીતોનો આ સંગ્રહ છે. જે કસ્ટુર જીવન લોકો જીવે છે તે વાચતાં એજ જીવન જીવનારને આ ગીતોં હાસ્ય પ્રેરશે, એ આ કટાક્ષગીતોની છત છે.

બાલમિત્ર ગિજુભાઈ : લેખક—સોમાભાઈ ભાવસાર, પ્રકાશક—ચરોતર એજ્યુકેશન સોસાયટી, આણંદ, ચાર આના.

શ્રી. સોમાભાઈએ સ્વ. ગિજુભાઈનું અસ્મિત એક બાળવાર્તા હાથે તેવી રસાળ બાળબોલ શૈલીમાં લખ્યું છે કે ગિજુભાઈની બાળવાર્તાઓની જેમ બાળકો તે હોંસે હોંસે વાચશે.

પોર્ટુગીઝનાં હિંદી સંસ્થાનો ઝાઝું છવો !

અંગ્રેજો હિંદમાંથી આવ્યા ગયા પછી ફ્રેન્ચ અને પોર્ટુગીઝ સંસ્થાનોએ તરત વિદાય લેવા નોંધતી હતી, છતાં એ હલુ પશુ હંક્યાં નથી. ચંદ્રનગરનો કળાએ સોંપી ફ્રેન્ચ સત્તાએ વિદાય થવાની દાનત બતાવી છે. પરંતુ પોર્ટુગીઝ સત્તા અળાડાઈ છે. હિંદ પરદેશીનો પગદંડો નલાયી લેવા નથી માગતું એ ખરું, પણ અમુકનો વિસામો છે એવી હકીકત હમણાં નવી જાણી ! આજે છે તેટલાં પરદેશી સંસ્થાનો હિંદમાં રહે તેવા પણ થોડા માનવીઓ પ્રાર્થના કરતા હોય તો નવાંજ પામવા જેવું નથી. સત્યાગ્રહની ચળવળ વળતે ખોડા જિલ્લામાં ગાયકવાડનાં ગ્રામોની ફલગૂંથણી હતી તેથી સત્યાગ્રહીઓને જે લાલ મળ્યો હતો, તેવો લાલ આજે હિંદના સામાજિક કાયદા સામે દુગમ્મ કરવો હોય તો પરદેશી સંસ્થાનો હોય તો મળે તેવો છે. એવો લાલ હમણાં થોડા વખત ઉપર ત્રણ યુવકોએ એક પત્ની હોવા છતાં ફરી લગ્ન કરવા ગાટે તે રચણ પસંદ કરીને લીધો ! અને એ રીતે એ લોકોએ એ ધરતી ઉપર લગ્નફેરો ફરતાં એવી પણ પ્રાર્થના કરી હોય, પોર્ટુગીઝનાં હિંદી સંસ્થાનો ઝાઝું છવો, તો નવાઈ નહિ !

એ ત્રણ લગ્નનાં વરઘોડિયાં

આમ એક પત્ની ઉપર ફરી પરણવા તૈયાર થનાર ત્રણ બહેનો બાદરણીની છે અને ઉંમરમાં ૧૮ વર્ષની સરખી છે. શ્રી જશુબહેન કરમસદના મુંબઈ રહેતા શ્રી નટુભાઈ પરેલને પરણ્યાં. શ્રી પ્રભાવતીબહેન વસોના મુંબઈ રહેતા શ્રી નવીનચંદ્ર દેસાઈને પરણ્યાં. આ જાને લગ્ન હમણતી ધરતી ઉપર થયેલાં. આ જાને મૂર્તિલા પહેલાં ધર્મજ પરણેલા. આ અને બહેનો જાતે મા-આપ વગર એકલાં હમણુ ગયેલાં. અને એક બહેનને આમ મુસાફરીએ જતાં નોંધ એક બહેનપણીએ પૂછેલું કે ક્યાં જાઓ છો ? ત્યારે જવાબ મળેલો કે વડોદરા અમરતી કરવા જાઉં છું ! ત્રીજાં બહેન શ્રી શારદાબહેન સોશ્વનાના એકે ભાઈ સાથે પરણ્યાં છે. અને એ ભાઈ પહેલાં બાદરણીમાં પરણેલા છે. એમણે પણ પોર્ટુગીઝ સંસ્થાનની ધરતીનો આશરો લેધને લગ્ન કર્યું છે. આમાંનો એક લગ્નનો ઇતિહાસ

શ્રી. પ્રભાવતીબહેન વસોના થી. નવીનચંદ્ર દેસાઈને પરણ્યાં, તે ભાઈ લગભગ સાલીસ વર્ષની ઉંમરના છે. એલએલ. બી. છે. અને તે આ અગાઉ

મે મદિ ૥૥ ગા ધર્મજ્ઞ ફરી લગ્ન કર્યા તૈયાગ થવા દતા નક્કી પણ થયું હતું,
 પરંતુ સાંભળના પ્રભાણે ૧૧વી ધડીએ કન્યાના પિતાએ પ્રથમ છટાકેડા હોય
 ના દના પગલાંનું તેની ચાત ગૂઢ કરી એટલે એ લગ્ન બંધ રહેતું આ
 લગ્નની વિગતથી હકી ત આચાર્યના અદની પ્રસંગકથામાં એ બાઈનું નામ
 આપ્યા વગર 'ગરેનની ઇચ્છા વિદુર થયેલુ લગ્ન' તે ગયાએ લખેલી છે
 એ બાઈ માથે પથરા પન્નેલા શ્રી લલિતાબાઈન ધર્મજ્ઞના છે તે લગ્ન
 ચાગ વર્ષ ઉપર રહેત અને તે ગરેનની અનિચ્છા પણ ખરી છતાં માગાપની
 મગ્નને વસ તારી એ બંદન પગના પરંતુ બનેતો મનમેળ ન બેસે અને
 ચાગ વર્ષને અતે એ પ્રશ્ન છટાકેડા લેવા સુધી હોયો તેની વધારે વિગત
 જોવી હોય તે આચાર્યના અદમા જુઓ બને પણ પત્રી છટાકેડાના નિર્ણય
 ઉપર આના પરંતુ કોણ જાણે શાથી શ્રી ની ૧૨૩૬ છટાકેડા નેનાનું માડી
 વાળી ફરી પગલાંનું રસદ કયુ તે પ્રભાણે ધર્મજ્ઞ લગ્ન નક્કી થયું અને
 બંધ રહ્યું અને દમણ જઈ શ્રી પ્રભાવતીગણે ૧ માથે લગ્ન કર્યું શ્રી.
 લલિતામહેન છટાકેડા લગ્ન તૈયાગ દતા એટલે પતિ ફરી પરણે તે સામે એમને
 વાધો ન હતો દારણ કે છટાકેડા લીધા વગર પ એ તો પણ બીજા લગ્નની
 રૂએ જનારે છટાકેડા લગ્ન હોય તારે એમને કાયરેસર મળવાના દના એટલે
 એ પતિના બીજા લગ્ન અંગે ચૂક દતા અને લગ્ન દાગળે ચાગ વર્ષ પડેલા
 અબાસ હોડી દેવો પડ્યો હતો તે એમણે જૂનથી શરુ કરી દીધો છે આજે
 એ ચાગ વર્ષના લગ્નજીવન ઉપર પડે પાડી દેઇ પાસમે વર્ષે ફરી વિદ્યાર્થિની
 બી ગરા છે

આમાં છાક્રમ મી શોખાની જરૂર ન હતી

શ્રી લલિતા ૧૧૧ જેમ જે જાહેરો ફરીથી નવું જીવન શરુ કરી શકે
 તેમ કે જે ગરજના છટાકેડા લેવા તૈયાગ થાય છે તેવા પ્રિસામા પુરુષ
 ફરી લગ્ન કર તમા અજાતુ ઇષ્ટિથી શ્રી નવીનચદ્ર જેવા એલગેલ બી
 થયેલાએ છટાકેડા લઈ ફરી લગ્ન કરવા તૈયાગ થયું જોઈએ પરંતુ આમ
 દમણ જઈ એમણે મારદાતો લાગ લીધો તેમા જીવટ એમને સગમાવનારુ
 છે સામે પક્ષે ૧૧ જે છટાકેડાનો ઈ દાગ ચાર તથા પ્રશ્ન હાલ તો આ
 ચોગીજીવી કરવાનું ૧૨૩૬ સમગ્રત પરંતુ મુખ્ય દાગ ખુલ્લુ હતું અને
 રૂંદતો નિર્ભય હતો જઈ દીવાલ ફૂટીને નાસવાનું એમનું પ્રમલુ સમગ્રત
 નથી હુ કુળવાન પુરુષ શુ મામ છટાકેડા લેઉં, એવું એસા અદમ હોય
 તો એ પણ ધણ સગમાવનારુ કહેવાય પ્રથમજી લગ્નની જોડાયેલા પતિ-

પત્નીએ લગ્નસંબંધ ચાલુ ન રાખવો હોય તો એમાંથી છૂટા થઈ નવો લગ્નસંબંધ બાંધવો એમાં ન્યાય છે. છતાં આવો ન્યાયનો સરળ અને સહેલો રસ્તો શ્રી. ન્યાયનયત્રે ન લેતાં દમણની પરતી ઉપર બધા કાયદાની છટકાવારી શોધી એ ખોટું કાર્ય છે.

ખીજા લગ્નનો ઇતિહાસ

શ્રી નટુભાઈ પણ ચાર વર્ષ ઉપર ધર્મજી પરણ્યા હતા. એ વખતે તે ૨૪ વર્ષના હતા. એ બહેન રૂએ સ્વામી જેવાં એટલે એમને પસંદ ન હતાં. એમણે પરણવાની અનિચ્છા અતાવેલી. પરંતુ વડીલો આગળ ન ચાલ્યું. વડીલોને લેવાડદેવડમાં લાલચ દરે એટલે કદાચ પરણનારની અનિચ્છાનો વિચાર નહિ કર્યો હોય. લગ્ન પછીનાં આ વર્ષોમાં એ આશા વડીલોની રૂળી હતી એમ પણ સાંભળ્યું છે. એ બહેન પોતે પણ સમજી-સુધીલ છે. છતાં પ્રથમની અનિચ્છા ઈચ્છામાં ન પરિણમી અને ઉંચે શ્રી નટુભાઈએ કમણું નાંખીને લગ્ન કર્યું. શ્રી નટુભાઈ હાલ ૨૭-૨૮ વર્ષની ઉંમરના છે. શ્રી લલિતાબહેનને મેં પૂછ્યું હતું કે, તમે લગ્ન વખતે કેમ વિશેષ નહિ કરેશો? ત્યારે એમણે મને જવાબ આપેલો કે સોળ વર્ષની ઉંમરની ઠાકરી જે જાતનો વિશેષ કરી શકે તેટલો મેં તે વખતે વિશેષ કર્યો હતો. એથી વિશેષ એ ઉંમરે તમે મારી પાસે આશા પણ શી રાખો? શ્રી નટુભાઈ આ જાતનો જવાબ આપી શકે તેમ નથી. કારણ કે તે એ વખતે યૌવન વર્ષના હતા. એ ઉંમરે એટલી આશા રાખવાનો હક છે. કારણ કે એમણે જો વડીલોને મક્કમ ઈન્કાર કર્યો હોત તો એ લગ્ન ન થઈ શક્યું હોત. પરંતુ શ્રી નટુભાઈ એમ કહે કે, શું એક વખત નિર્ણયતાને સીધે ભૂલ થઈ, મારે એ સુધારણા નહિ? એના જવાબ એ છે કે તમે એવી ભૂલ સુધારો છો કે જેમાં એ ભૂલ ખીજનો ભોગ લે છે. તમે ન પરણ્યા હોત તો એ બહેન ખીજે પરણી સક્યાં હોત. આજે એ પણ શ્રી લલિતાબહેનની જેમ ૨૦ વર્ષની ઉંમરનાં છે. પરંતુ એમની પેઠે ભગવાન મેસે તેવા વાતાવરણમાં નથી. ખીજ પણ મર્યાદાઓ હોય. એટલે એ નવેસરથી જીવન શરૂ નહિ કરી શકે અને એક તપસ્વી બની રહેશે. એ રીતે તમારું પગલું ચિનજીવાનદારી બધું હોઈ ખોટું છે.

દુઃખદાયક સ્થિતિ

આવાં મોટા ભાગનાં લગ્નમાં શ્રી. લલિતાબહેનની જેમ દરેક ઠાકરી ફરીથી નવું જીવન શરૂ કરે તેવી સિંકસિ નયો હોતી. એમાં અનેક કારણો છે.

રાકડી ઇન્ને તે પણુ એને નનુ છનન છનનાની તદ્દ માયાપ ન આપે
 હાકડી એ ॥ દુખી થઈ ગઈ હોય કે એનામા નવેમગથી છનન શરુ કરવાની
 ઉર્મિ ન ગદી હાય એનામા આ જ્વતના સમ્મત ન હાય એટલે પણુ એ
 પગલુ ન ભરી શકે બાળકો હોય તે એ લાગ્યે જાને એને એવી ફળવણી
 ન મળી હોય તે પણુ એની ઈન્દ્રિય દાય જતા પાળો ફફડાવી ન શકે
 આજે મોટા લાગે શ્રી લલિતાબહેનના જ્યોતિ ગિયતિ ગતા બીજા પ્રકારની
 ગિયતિ વિશેષ ૬ અને તેથી ગેક પત્નીની હયાતિમા પુરુષ બીજુ લગ્ન કરે
 છે ત્યારે આપણને દુખ સાથ ડે દુખ થયાનુ નાનુ પ્રથમ પત્નીની
 દુખદાયક ગિયતિ થઈ તે અને તે વખતે આપણને અહજ થાય છે કે એક
 હોવાની દુખી ગિયતિ મ્હી પગલુવાનો વિચાર મીઠુ મહેનતે આવતો હશે
 કેમ કે પ્રગતિ ૧૧ એને એટલી પરુ દયા આપતી નહિ હોય? એક માગ
 એવો હતો કે માયાપની ઇન્દ્રિયને લીધે હોવાને ઇન્દ્રિય ન હોય જતા પગલો
 પગલુ પગલુ દવ આજે તો ઠાકીઓ જાતે થકને પગલો છે આ જણે
 કિન્હસાની બહેનો અદાગ નહિને કે માયાપની ગોઠવણથી પગલુ જતા એમની
 પણુ અમુક ટકા ઇન્દ્રિય ખરી, બાકી જે બહેનો જાતે માયાપ વગર એકલી
 જઈને પગલુ આવે? તો આપણને થશે કે આવી મોટી ઉમંગની થયેલી
 બહેનો પણુ પોતાની બીજી મહેનતના દરક ઉપર તગપ મારે એ દુખદાયક
 ગિયતિ પ્રેવાય

છતાં બીજી રીતે એ સ્વાભાવિક છે

હમ્મી રીતે, ન્યાય રીતે ભાવના રીતે આપણે આ સ્થિતિ વિચારીએ
 તો સુધી આ મગમગ ૧ પગલુ મમાની માણસોના આજ્ઞા વર્તન પ્રમાણે
 આ પગલાને જઈએ તો તે સ્વાભાવિક લાગશે શ્રી સ્ત્રીના દરક ઉપર તરાપ
 મારે છે, અને તમામ જ્યાં ભજે ૧૧ શ્રીએ એવુ પગલુ ભર્યું છે ત્યારે
 સમાજને નસાઈ-અમાત ઉમંગા છે પગલુ લગ્નના ક્ષેત્રથી મદાર નજર
 દેવીએ તો પોતાના સ્વાર્થ માટે માયા બીજા માનવના હમ્મ ઉપર તગપ
 નાગતો પ્રત્યેક પછે દેખાય છે અને તેમાય જે વધારે શુદ્ધિશાળી, વધારે
 ભજેલા તે વધારે બીજાના હમ્મ ફમાને કે તે વખતે દેટલા માણસાને એવો
 વિચાર આવે છે કે હુ એક સણુમ થઈને બીજા માણસના દરક ઉપર
 તગપ માગી પ્રગતિશયુત ૧૨ બીજો છુ? જીવન એ સમામ હોય
 તેમ એમા અમમ નિર્મળતા હુ બૂટી લે છે તે વખતે પ્રગતિ, પ્રગતિ
 પ્રગતિ પગલે ગેવા ખ્યાન લાગે થતા હોય છે આ સ્થિતિ માગે છે

એમ દહેવાનો ભાવાર્થ નથી. પરંતુ જ્યાં સ્વાર્થ માટે જીન ક્ષેત્રે ગાનવી ભાવનાનો વિચાર કર્યા વગર હક ખૂંટવે છે, ત્યાં સ્ત્રી લગ્નક્ષેત્રે બીજી સ્ત્રીના હક ઉપર તરાપ ભારતી હોય તો એ જોડું હોવા છતાં સ્વાભાવિક છે.

ત્રણે બહેનોએ કેમ તરાપ મારી ?

આ રીતે પરણનાર ત્રણે બહેનોનો વિચાર કરીએ. એમાંની બે પિતા વિતાની છે. અને આર્થિક ક્ષિતિ ત્રણેની આજનો લગ્નભાર ઊઠાવી શકે તેની નથી. જ્યાં મદદ મૂઝાણાઓ, જેમની મુશ્કેલી લીધું કરે એમ રજપૂતી જમાનાનો પ્રયોગ કરવો હોય તો કરી શકાય, તેવા પુરોનાની કન્યાઓ પણ વરની અછત કે ઊભી દરેલી અછતને લીધે મોટી ઉંમરની કુંવારીઓ હોય ત્યાં વિધવા માતા આ કારખી અછતમાં મોંઘાલાવે વર શી રીતે ખરીદી શકે ? એટલે આમ પહેર્યે લૂગડે દીકરી ઝાનીમાની પરણી જતી હોય ત્યાં એને જીનના હકનો વિચાર શી રીતે આવે ? અને એવી એંચાએંચમાં સારો એટો વર કરવાની વૃત્તિ-રાખ્યા વગર પરણવાના કાડ સેવતી કન્યા ચૂપચાપ મંગળદેશ કરી લે તેમાં નવાઈ છે શું ? એમને નો કાંઈ રીતે નાતે માનેલી આગરમાં જીવતું છે એટલે આ પગલું બરવામાં બીજે શું કામ વિચાર કરે ? હા, હમણાં એથી સમાજમાં આગરે જતી હોય તો એ પગલું ન ભરે. શોકા ઉપર પરણતું એમાં આગરભય છે નહિ અને આબરુભય ન હોય ત્યાં કાયદાભયની ગરવા આપણે કરીએ તેવા નથી. એ આપણો રોજગાર અનુભવ છે. એથી જમણવાર ચાલે છે, કાળું બચ્નર ચાલે છે, લાંચરુશ્વત ચાલે છે, ધાલમેલ ચાલે છે. આમ પોતાના સ્વાર્થ માટે ત્રણે બહેનોએ જે બીજી સ્ત્રીઓના હક ઉપર તરાપ મારી તે સ્વાભાવિક દૃષ્ટિકોણ છે. તો હવે કરશું શું ?

કરવાનું તો એ જ કે માળાપોએ યુવકયુવતીની ઇચ્છા વિરુદ્ધ લગ્ન કરવાની જે જૂની ટેવ પડી છે તે છોડી દેવી. એ છોડી દીધી હોત તો પ્રયમનાં બે લગ્નોનો આવો અત ન આવત. ત્રીજા લગ્ન પાછળનું કારણ માલુમ નથી એટલે એનો ઉલ્લેખ કરતા નથી. અને આ ટેવ કોઈકરના માળાપ કરતાં છોડીના માળાપે તરત છોડવા જેવી છે. કારણ કે એથી નુકસાન એતે પછે આવવાનું છે. ત્રી. નટુભાઈની ઇચ્છા નથી એમ શું એ વખતે કન્યા પરણાવનાર વડીલોને માલુમ નહિ પશું હોય ? પણ એ તો બહું આશ્ચર્ય કરશે એમ મઠવી જૂની ટેવ પ્રમાણે વડીલો આંખ આડા કાન કરી જે સંજોગો ગણે છે એનું આ પરિણામ છે. વળી મરહુમી લગ્ન-

સગવડ ગાંધ્યા પછી પણ કોઈ કોઈ કિસ્સામાં મનભેળ નહિ મળવાને કારણે
આવા પ્રસંગ ઊભા થતાના પોર્ટુગીઝ સગ્થાનો અદરશ થયે ત્યારે વગી
કોઈ બીજો ગતો એ રૂત્તિ દાદગે એટલે બડેનોએ પણ ફરીથી જીવન શરૂ
મગ્થાની તૈયારી ગળગરી પડ્યે જે બડેનો ગેવી જીર્મિ આે હિંમત નહિ
બતાવે તેમજો તકતાનુ દુખી જીવન ગાળતુ પડ્યે ગઈ મલ સુધી તો કુટુંબ
જીવન સયુક્ત હતુ એટલે જો ભર્વાભાદારી વગમા એરી સ્ત્રી સુરેદુ જે
જીવન જે સ્ત્રી દાદતી હતી આને દુવે કુટુંબ વિભક્ત થઈ ગયું કે ત્યા
માયા ન જતા એરી મહેતો માટે સદાગે જોહા મહેતે ભાઈઓ પોતપોતાના
ધંધે જીવતા રહી જીવતા રહે ત્યા એના આસુ લગનાર કાણ? એટલે આવી
બડેનોએ કોઈ વચ્ચે પસંદ કરી લેવો જોઈએ કે જેમાં જો પોતાનો સમય
ગાળી શકે

સરસ્થા દ્વારા સમાજ સુધારે

અગદાવાદથી શ્રી મકોગલાઈ હેસાઈ લખે છે, ‘આપણો સમાજ અને
તેની રૂઢિઓ એટલી બધી જડ છે કે બીજી પરિસ્થિતિનો જાણે એને અર્થ
થતો ન હોય તેમ ગિયતિબદ્ધ લાગે કે મોઢા ધણી વખતથી લાગ્યા છે કે કે
તેને માટે આથી મધક વધુની જરૂર છે સમગ્ર વચરાતમાંથી થોડાક પ્રતિષ્ઠિત
માણસો (સામાજિક દષ્ટિએ નહિ પણ ચારિત્રી અને એવાની દષ્ટિએ)
એક મગી કોઈ જો સગ્થા દ્વારા કે પ્રચારથી સામાજિક ક્રાંતિનું અદિલન
જગાવે જો જરૂરનું કે ધણી યુવકો સધળા નથી એટલે પાછા પડે કે
કોઈ વખત મિત્રોનું સહયોગ હોય છે પણ તેમાં તેને સમાજ વિરોધ આગળ
વિશ્વાસ બેસતો નથી જો કે રાગા ગામોમાં યુવક મડલો હોય કે પણ
તે તો આવી પ્રવૃત્તિથી જાણે પર હોય તેમ જાગે છે કલ્યાય માણુ મારે તો
સમાજ આગળ જાગવાદ ની લાચારી અનુભવ છે કોઈક જગાએ કેદ ના
થોડા વખતથી કંઈક સુધાર થતા માલૂમ પડ્યા કે પણ તે ધ્યાનમાં લેતા
તો એટલું જ માલૂમ પડ્યું છે કે તેની કંઈ અસર સમાજ ઉપર થોડી
નથી આવા સુધારા જાણે અવાદર ગણી કાઢ્યા હોય તેમ લાગે છે તે
કારણ આપતો શો અભિપ્રાય છે તે જણાવશે’

કિસ્કોદર સરસ્થા

માગે પોતાનો અભિપ્રાય એવો છે કે ઢિજો જડ હોવા છતાં બદલાય કે
આપણા સમાજની ત્રિચાર કર્તા પણ તેમાં થયો ફેરફાર થઈ ગયો કે છતાં
લગભગ રૂઢિ બદલાઈ નથી એટલે આપણને જો સાલે કે મરી રીતે

આને ત્યારે આપણે રૂઢિઓની વાત કરીએ છીએ ત્યારે મુખ્ય તો લગ્નક્ષેત્રની જ છે. અને લગ્ન એ પ્રસંગ પણ માણસના જીવનમાં ઘણો અગત્યનો છે એટલે એની રૂઢિ એટલીજ જડ હોય તે આપણે સમજવું જોઈએ. અને એ બદલાતાં વખત પણ હાલે એ સ્વાભાવિક છે. મને પોતાને તો ગળા મુધી શ્રદ્ધા છે કે લગ્નક્ષેત્રની આજની રૂઢિ રહેવાની નથી. પરંતુ આપણને બધાને એ જટ બદલાતી નથી એનો વાંધો છે. આ અગાઉના મારા એક લેખમાં જે એનો ઉલ્લેખ કરેલો છે. સમીજ એ લખા જેવો છે. એનો દિનારાત એટલે મનુષ્યજીવનમાં 'સેંકડો વર્ષો. એટલે માણસના અલ્પ જીવનનાં ૨૫-૫૦ વર્ષ એ સમાજ માટે જોરો સમય નથી. એટલા ગાળામાં સમાજની રૂઢિ ન બદલાય એટલે કદી નહિ બદલાય એમ ન માનવું જોઈએ. વળી આપણા વખતમાંજ બદલાઈ ગયે તેવી અર્ધરાઈ પણ કામ ન આવે. હવે એ રૂઢિને તોડવા માટે ગઈ કાલના જેવી શાઈ સંસ્થા સ્થાપીએ તો એ કામ જની સફરે એમ હું માનતો નથી. કારણ કે, આજે બસે આપણે રૂઢિ પ્રમાણે લગ્ન કરતા હોઈએ પરંતુ એ વ્યક્તિગત સવાલનું કેપ દિવસે દિવસે છે. એનો દાખલો, આ ત્રણ બહેનોનો પ્રસંગ પૂરે છે. આવાં લગ્ન પહેલાં ચર્ચા હોય તો આગા મામમાં ચર્ચાનો શિવ જાતે. આજે આ લગ્ન આજે ભાદરણના માસેનો પૂછતરછ હજી જવાગ આવે છે કે, અમને ખબર નથી! આ લગ્નપણ વાચીને પણ એ સમાચાર ભાદરણમાં અમુક જાણીએ એ પણ જાણી! એટલે એ ગંડા સ્થાપનું જ હોય તો અપાડતા અંકમાં 'સમાજ કાણ સુધારી શકે?' એ લેખમાં અમેરિકાના કિરોડોર સમાજનો ઉલ્લેખ છે તેવી કાંઈ સંસ્થા સ્થાપી જોઈએ. એ સંસ્થાના સભ્યોનું દર્શન સેના કરી છૂટાનું છે. બીજા મેંતા કરે છે કે નહિ તે જોવાનું, કે ન કરતા હોય તેમને દર્શવવાનું નથી. એજ રીતે સમાજસુધારા માટે સ્થપાયેલા આવા સમાજના દરેક સભ્યની ફરજ સમાજસુધારાની તક મળે ત્યારે આવરી ખંતાવવાની હોય, જોગા અસર તેવી ફરજ બજાવવાની ન હોય. અને એવા અર્થિજવાન માણસોની અસર આપોઆપ સમાજ ઉપર થશે. આવા વ્યક્તિગત દાખલાની અસર સમાજ ઉપર થાય છે એમ હું માનું છું. આજે જ ગામના પાંચ જુવકો વિધવા બહેનોને પરણવો તૈયાર થયા છે એ દાખલો મારી દષ્ટિ સન્નુજ છે. જાણી બીજી મંડળ ધાણું કરી સફરે એમ હું માનતો નથી. આ ગામી વિધવાસન્નુજ કાંઈ મંડળ જોડી પાડશે તો મને આનંદ થશે.

★ તાગના શ્રી ઈશ્વરભાઈ ઝવેરભાઈ પટેલ જનવરના દવાખાના માટે રૂ. ૫૬૭ હજાર વડોદરા ખેતીવાડી ખાતાને આપ્યા કે અભિનંદન

★ અમલાલી ૥ રો દિનુભાઈ શિવાભાઈ પટેલ એલ એલ પી એસ વધુ અભ્યાસ અર્થે આર્થિક-૩૭૩૩ ગયા છે એમને સફળતા ઈચ્છતા મેળાવડા અમદાવાદ-મુળમથા થયા હતા અને પોતે પરદેશથી પાછા આયા પછી પણ ગામડાની મેળા કરે તેમ શ્રી દિનુભાઈએ ઈચ્છા પૂર્વક કરી હતી અભિનંદન

★ હરમસદા શ્રી ઇન્દ્રપ્રસાદ ગોસ્વાલાઈ પટેલ ઈંગ્લેન્ડ જઈ એમ એ પી એચડી (ફેન્ડા બ)ની ડિગ્રી માનવની રીતે મેળાની આપતાં એમને વડોદરા કાનજીભાઈ ઔરંગ નિમાતા અભિનંદન આપવાનો મેળાવડો વડોદરાના સમગ્ર પાત્રીદાર કેળવણી મંડળ તરફથી તા ૨૮-૮-૪૪ના રોજ મળ્યામાં આ મેળા દતો અભિનંદન

★ એ મોતીભાઈ ન અમીન આરકમાળામાં ૨૦ સાલ એમની પ્રવૃત્તિયિ (તા ૧લી ફેબ્રુઆરી)એ વાર્તા સિનાયનો કોઈ ઉપોગી અથ અગ્રહ કરવાની યોજના કે એના કોઈ અથનુ લખાણ એમની પાસે લેવાય હાય તેમજે મનો ગત્ય પુસ્તકના મંડળ C/O સેન્ટ્રલ લાયબ્રેરી વડો ગને શિગ્નામે પરચવવા કરવો અથના હાપેના પૃ દીઠ આઠ આનાથી એક રિયા સુધી ૧ પુસ્તકો આપવાની યોજના છે

★ ગિલાદના હાલામાં વડોદરા હરતા બેગિટ્ટો શ્રી દગિલાઈ વાવજીભાઈ પટેલને ત્યાંની સગરે ઈમીગ્રેગનની કેલવી ફ્રીફ્રુનલમાં જજ તરફિ નીચા છે આની ઉચ્ચ પદની મેળવનાર એ પહેલા પાટીદાર કે અભિનંદન

★ શ્રી હરિવાઈના બનીગ શ્રી ચદુલઈ એલએલ પી ની પરીક્ષામાં ફર્ટ ટ્રાસ ફર્ટ પાસ થયા કે અને હાલ પ્રાપ્ત ગયા કે હવે બેગિટ્ટો થવા વિલાનત જમાના છે અભિનંદન

★ વડોદરા ગજનની મોલગ્રાપ લખને બુરાઈના શ્રી નગસિદભાઈ મથુભાઈ પટેલ એન્ગ્રેટો ગોલા તે પી એસસી (ગોનર્સ) ટેક એમ એસમી ટેક, ગ્રેડ એમ આઈ ઈ ઈ એ એમ સી પી ઇનક્રિટ્કલ એજિનિયરનો અભ્યાસ કરી દેશ આવી પરેશા છે અભિનંદન

તમે ખેડૂત છો? તો જરૂર વાંચો.

★ જેડ વગર જમીનનું પાક ઉતરી જવાને કારણે ઓછો પાક ઉતરે છે અને તમને મહેનતી મદદલાઈ નેહતો પાક મળતો નથી.

★ તો એ માટે જાંડી જેડ કરી જમીનને સુધારવી નેહએ. પરંતુ સારા ણણદને અલાવે તમે જાંડી જેડ કરી શકતા નથી.

★ એ માટે તમને મદદ કરવા

પટેલ કંપની-પેટલી

હમેશ તૈયાર છે. તે ટ્રેક્ટરથી જાંડી જેડ કરી આપે છે.

★ માટે ચોમાસુ પાક લઈ લીધા પછી જમીન ખુદલી થાય કે તરત ટ્રેક્ટરથી જમીન જેડાવવાનું ચૂકરો નહિ.

★ તે માટે નીચેના શિરનામે પૂછાવશો.

ભાઈલાલભાઈ ડાહ્યાભાઈ પટેલ,

પટેલ કંપની, પેટલી, તા. પેટલાદ